MANUAL

DE

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

ÎNTOCMIT DE

ENEA HODOȘ

(REPRODUCERE DIN „F. D.")

CARANSEBEȘ, 1893
EDITURA „FOII DIECEZANE"

MANUAL

DE

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

ÎNTOCMIT DE

ENEA HODOȘ

(REPRODUCERE DIN „F. D.")

CARANSEBEȘ, 1893

EDITURA „FOII DIECEZANE"

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE.

Introducere

Literatura, în înţelesul larg al cuvântului, cuprinde productele minţii omeneşti scrise sau spuse prin cuvinte.

Putem deosebí o literatură *universală* şi o literatură *naţională,* dupăcum ieste vorbă despre productele tuturor naţiunilor, sau numai despre ale unei naţiuni.

O istorie a literaturii ne arată: când şi cum s'a născut şi s'a desvoltat literatura, descriind totodată viaţa şi activitatea persoanelor, care au contribuit la această naştere şi desvoltare.

Sub *literatură,* în înţelesul restrâns al cuvântului, înţelegem lucrările *poetice,* adică: lucrările, unde mai distinct se manifestă firea unui popor.

Romanii cei vechi, dela care s'a împrumutat cuvântul *literatura* aproape în toate limbele, nu întrebuinţau vorba „litteratura“ în senzul de astăzi; Romanii aveau vorba „gramaticus“ dela grecescul „*γραμματικός,*“, acesta iera omul, care se ocupa şi cu gramatică şi cu explicarea lucrărilor poetice. „Litteratura“ a însemnat scrisoare.

Literatura română o împărţim mai întâi în două grupe:

I. Literatura poporană și
II. Literatura cultă.

I. Literatura poporană

Mult timp a stat literatura poporană nebăgată în seamă și disprețuită la toate popoarele, nu numai la Români; și câtă vreme oamenii nu i-au înțeles însemnătatea și nu s'au interesat de ea, nici literatura cultă n'a luat un avânt mai puternic. La Români abea pela mijlocul secolului al 19. începe a crește interesul pentru dânsa, după ce poetul Vasile Alecsandri a publicat la 1852 broșura I. a baladelor poporale; în prefața acestei broșuri V. Alecsandri, cuprins de o mare iubire pentru poporul țăran, zice despre poeziile poporale, că sunt: „comori neprețuite de simțiri duioase, de idei înalte, de notițe istorice, de crezeri superstițioase, de datini strămoșești și mai cu seama de frumseți poetice," (vezi în colecțiunea sa dela 1866, pag. XI. XII.)

Literatura cultă, ca să ajungă *națională*, adică deosebită de cele străine, îș scoate notele sale caracteristice din cea poporană: numai literatura cea *poporană* poate să înfățișeze exact modul de a simți a gândí și o voí al unui popor. Această literatură exprimă credințele și obiceiurile, suferințele și bucuriile lui; ea arată pățaniile și înțelepciunea poporului; ea cântă pe eroii și iubiții sei, și în sfârșit ea ne dă forma pentru limba literară. In acestea căutăm însemnătatea literaturii poporane.

Împărțim literatura noastră poporană în:

1. Literatura poporană nescrisă și

2. Literatura poporană scrisă.

Literatura poporană *nescrisă* ieste culeasă din gura poporului, și cuprinde:

Doine și *Hore;*
Cântece bătrânești sau *de lumea veche* (balade);
Descântece,
Bocete,
Orâții, —
Proverbe și *Zicători (*idiotizme),
Ghicitori și *frânturi de limbă,*
Snoave sau *Glume* sau *Păcălituri* (anecdote),
Bazme sau *Povești.*

Doinele și *Horele* se încep mai totdeauna cu „*Frunză verde*". Intre formele literaturii poporane nescrise, doinele și horele sunt cele mai neinfluințate de literatura scrisă; toate celelalte forme stau mai mult sau mai puțin sub înrâurirea literaturii scrise. Doinele și Horele formează poezia lirică a poporului: cele dintăi sunt mai jalnice; cele din urmă mai vesele, și de multeori satirice. Horele, în unele locuri (în Transilvania) poartă numirea de *strigături* sau *chiuituri,* și se recitează de lăutari sau de jucători în tactul jocului.

Cântecele bătrânești sau *cântecele de lumea veche* (baladele) au cuprins epic. Se cântă mai ales la încredințări (logodne), la nunte și la alte serbători. Eroii lor sunt: Stefan Voda, Constantin Brâncoveanul, Mihai Vodă, Novac, Tudor Vladimirescu și alte persoane istorice; asemenea sunt și haiducii: Bujor, Tunsul, Jianul, Corbea, Pintea ș. a.; eroii legendari sunt: Zmeii, Zinele, Păunașul codrilor, Făt-frumos ș. a.

Descântecele se zic de femei mai în vrâstă, şi servesc la tot felul de boale: de diochi, de friguri, de lungoare, de albeaţă, de muşcătura şerpelui ş. a.

Bocetele, la morţi se cântă earăş de femei; — a bocí pe cel mort ie o datină ce o găsim şi la Romani şi la alte popoare.

Orátiile se obişnuesc la peţirile ţărăneşti; în oraţii se spune cum un fecior de împărat merge la vânătoare, şi alungând o căprioară, aceasta se ascunde într'o casă, la care sosesc trimişii feciorului de împărat şi peţesc pentru dânsul.

Proverbele şi Zicătorile (idiotizmele) dovedesc spiritul de observaţiune al ţăranului. Proverbele arată înţelepciunea lui dobândită în urma celor păţite; într'ânsele sunt caracterisaţi în puţine vorbe: risipitorul, zgârcitul, prostul, mincinosul, îngâmfatul, certăreţul, leneşul, beţivul, lăcomosul, bogatul, săracul ş. a. mulţi. Zicătorile sunt expresiuni figurate, şi arată frumseţa graiului poporan; — aşa sunt bunăoară: despre omul sărac: *n'are după ce bea apă*; despre zgârcit: *leagă paraua cu zece noduri*; despre frumos: *are pe vino 'n coace, rupt din soare*; despre omul cuprins de spaimă: *i s'a suit părul în vârful capului, i s'a făcut părul măciucă, i s'a făcut inima cât un purice, o cam băgase pe mânică, a sfeclit-o*; despre cel ce flecăreşte: *spune verzi şi uscate, îţi toacă câte 'n lună şi 'n soare*; despre cel cu noroc: *norocul i curge gârlă*; ear despre cel ce plânge de amar: *i curg lacrimile părău*; despre cel părăsit: *stă singur cuc*; despre cel ce scapă cu fuga: *o tulí la fugă, o croí la fugă, o luà la fugă, o rupse la fugă, o luà la picior, o luà la sănătoasa, o luà la papuc* ş. a. m. (vezi „Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen“, von Dr. I. U. Iarnik, Wien, 1877, pag. 10 şi urm., — şi în deosebi scrierile povestaşilor Creangă şi Ispirescu).

Ghicitorile și frânturile de limbă fac petrecere celor adunați la Șăzătoare.

Snoavele sau *Glumele* sau *Păcăliturile* (anecdotele) sunt mici povestiri destinate a produce ris. Păcăliții sunt de obicei persoane luate din popoarele, cu care Românii au avut de a face ceva.

Bazmele sau Poveștile sunt povestiri mai lungi pline de fapte și întâmplări care de care mai minunate. Eroii bazmelor nu sunt numai ființe reale, ci și ființe supranaturale, cum sunt bunăoară eroii legendari înșirați la cântecele bătrânești. Mai toate bazmele se încep cu vorbele: *a fost odată ca nici odată* sau *a fost odată ca nici odată, că de n'ar fi fost, nu s'ar povestí, pe vremea când se potcovea puricele cu 99 de oca de fier și călcâiul tot i rămânea gol* ș. a. și se sfârșesc cu: *încălecai pe o șea, și v'o spusei așa,*și altele.

Literatura poporană *scrisă* cuprinde scrieri ca vestită *Alexandrie*, *Ghenoveva*, *Halimaua*, *Arghir și Elena* s. a.; apoi poveștile religioase despre zidirea lumii, Adam și Eva, Epistolia maicii Domnului ș. a.; asemenea aparțin literaturii poporane scrise și cântecele religioase, ale irozilor, cântecele de stea, colindele, și în parte chiar și unele balade, contopindu-se câteodată lit. pop. scrisă cu cea nescrisă.*)

Deosebirea între aceste două grupe de literatură consistă în următoarele :

Lit. pop. cea nescrisă „se naște și trăește într'un mod nescris." Cea scrisă „se naște și trăește într'un mod scris" (Hasdeu o. c. p. XVII.) Cea dintăi ieste lucrarea unui popor întreg sau a mai multora, ce din urmă ieste

*) Despre lit. pop. rom. scrisă și nescrisă vezi „Literatura populară română" de Dr. M. Gaster, Bucuresci 1883 și Cărțile poporane ale Românilor, sec. XVI. de B. P. Hasdeu, Buc. 1880.

lucrarea *unui* individ. Cea nescrisă se naşte în mod involuntar, cea scrisă într'un mod premeditat.

1. Literatura poporană nescrisă. Între productele literaturii poporane, cele *nescrise* ne dau forma pentru o limbă adevărat naţională, bogată în expresiuni şi ziceri frumoase româneşti. Literatura nescrisă trece prin grai dela o generaţie la alta, modificându-se după vremuri.

Urme şi amintiri de poezie poporană nescrisă găsim începând din secolul al 16: în cronice româneşti, într'o cronică polonă, într'un codice unguresc („Transilvania" 1891 Nr, 8.); eară un *text întreg* de poezie ieste următorul:

Hai fraţi, hai fraţi, la năvală daţi,
La năvală daţi, *ţara* v'apăraţi!
Hai fraţi, hai fraţi, la năvală daţi,
La năvală daţi, *crucea* v'apăraţi!
Hai fraţi, hai fraţi, la năvală daţi,
La năvală daţi, *steagul* v'apăraţi

Acest text ieste „aflat de d. Hasdeu scris pe psaltirea slavo-română dela 1680, de mitropolitul Dositei, care zice ca cântarea iera făptuita de Stefan Vodă cel bun," (cit. de Ar. Densuşanu, Ist. lit. 1885, p. 224)

Dintre notele caracteristice ale literaturii pop. nescrise însemnăm:

Mai întâi *sentimentul religios creştinesc.* In toate timpurile una din caracteristicele principale ale ţăranului român a fost acest sentiment, despre care găsim multe exemple în cântecele sale. În deosebi cântecele epice se ocupă des cu bisericele şi preoţii. Pentru exemplu, din colecţiunea lui V. Alecsandri (p, 181):

Hai, frate, la biserică,
De sfânta Duminică,
Că de când ai pribegit,
Sufletul nu ţ-ai grijit.

Ear Domnul Ştefan al Moldovei zice lui Şoiman Burcel (p. 169):

Dă-ne nouă bună seamă,
Cum de te-ai păcătuit,
Să te-apuci de plugărit,
Tocma 'n zi de serbătoare,
Tocma 'n vreme de 'nchinare?

Codreanu, un *haiduc*, zice lui Vodă (p. 90):

Mai lungeşte-mi veacul meu,
Sa mă 'mpac cu Dumnezeu,
Las să mă mărturisesc,
De moarte să mă gătesc,
Şi s'ascult slujba cea mare
Din gura popii Macare!

Tot haiducul:

Părinte, Sfinţia ta!
Mai desleagă-mi pe dreapta,
Să-mi fac cruce cu dânsa,
Să-mi fac cruce, să mă 'nchin,
Ca să mor ca un creştin.

Aşa cântă însişi *haiducii*, adecă bărbaţii, care, asupriţi de străini şi de autorităţi, ş'au părăsit casa şi masa şi s'au ascuns prin munţi şi codri, ducând o viaţă haiducească, şi rezbunându-se asupra acelora, cari i-au nedreptăţit.*)

Poporul a iubit pe haiduci preatutindinea; despre acest fapt găsim următoarea notiţă la Alexandri: Hoţii români s'au arătat mai totdeauna cu îndurare pentru cei slabi şi săraci; de aceea şi poporul ii consideră ca pe nişte eroi şi are pentru iei o dragoste plină de admirare, (vezi la balada Bujor, p. 165).

*) Din lipsa de spaţiu nu putem da exemple la fiecare din caracteristicele literaturii pop.; rămâne ca profesorul şi elevii se caute exemplele trebuincioase în număr corespunzător.

Credința în viața după moarte și în judecată se vede și în versurile:

Frunză verde de pe spine,
Nu mă mai judece nime,
C'a vení ziua să mor,
Ș'oi avea judecător.
Mi-oi lua faptele 'n brață,
Ș'oi sta cu ele de față,
Mi-oi lua faptele 'n mână,
Ș'oi sta drept ca o lumină!

(Conv. Lit, a. 1881/2 p. 226)

Poporul crede, că va fi resplătit în viața de apoi cu bine ori cu rău, după cum i-au fost faptele în viața pământească bune ori rele. (Vezi ex. și la Alexandri p. 208). Ba, câteodată resplata urmează și aici pe pământ, bunăoară cântă un cântec în colecțiunea Elena Sevastos, (p. 34.)

Cine n'ascultă de mamă
N'are 'n lume nici o seamă;
Cine n'ascultă de tată,
N'are noroc nici odată.
Nici io nu i-am ascultat,
Și Dumnezeu m'a cercat,
Ș'am făcut, precum am vrut,
Și Dumnezeu m'a bătut!

O caracteristică, ce o găsim de nenumărate ori în literatura poporană nescrisă, ieste *dorul de locul nașterii, de sat*, și *durerea ce o simte țăranul în străini.* Exemple:

Săraci ochișorii mei,
Multă lume văd cu iei,
Dar nu văd oameni de-ai mei,
Ci tot negrii străinei.
Sărac piciorușul meu,

De te-ai vedea 'n satul meu,
Să beau apă din părău,
Şi să nu mai ştiu de rău!
(Col. Iarnik-Bârseanu, p. 200.)

Arză-te focul, pădure,
Şi toate lemnele 'n tine,
Să rămâi' un stejerel,
Să mă sui io, Doamne, 'n iel,
Să-mi fac ochişorii roată,
Să mă uit la lumea toată,
Să zăresc şi 'n ţara mea,
Şi să văd pe maică mea,
Cu mătura măturând,
Cu lacrimi din ochi stropind!
(Col. I.-B., p. 199.)

Aşemenea pronunţate găsim următoarele sentimente: *Cinstea şi iubirea de părinţi, iubirea de fraţi* şi *de surori*:

Jeluí-m'aş, şi nam cui,
Jeluí-m'aş brazilor
De doruţul fraţilor;
Jeluí-m'aş munţilor
De dorul părinţilor;
Jeluí-m'aş florilor
De dorul surorilor . . .
(I.-B., p. 192)

Exemplu de respectarea voinţii părinţeşti:

Fost-am fost fată săracă,
N'am aflat fecior să-mi placă;
A aflat maica unu:
Maicii-i plăcea, mie nu.
Dacă maicii i-au plăcut,
Voea dânsii nu i-am rupt . . .
(Familia, 1872, p. 461.)

Iubirea de copii, (v. la cântecele cătăneşti),

Sentimentul de dreptate şi recunoştinţă (v. la Alecsandri, Ghemiş ş. a.)

Altă caracteristică ieste *ospitalitatea*. Lipsa iei ieste socotită de ţărani drept mare greşală. (Vezi col. Alecsandri, p. 130.)

Mai notăm însfârşit *gluma* şi *satira*, în deosebi ca note ale aşa numitelor strigături sau chiuituri, sau hore, care se cântă, sau mai bine se zic, de lăutari ori de jucători.

Colecţiuni de lit. pop. nescrisă avem de: Alecsandri, Ispirescu, Pompiliu, G. Dem. Teodorescu, Iarnik-Bârseanu, Marian, Burada, Sevastos ş. a.

2. Literatura poporană scrisă. Această literatură mai poartă numirea de: *cărţi poporane.* O carte ajunge poporană, dacă cuprinde lucruri, care le poate pricepe poporul, şi dacă ieste scrisă în graiul lui, ca să-i şi placă. Cartea poporană poartă foarte rar numele autorului, mai totdeuna ieste anonimă, şi în acest punct se asamănă cu literatura poporană nescrisă. Uneori nu numai autorul cărţii poporane rămâne necunoscut, ci şi tipograful şi locul tipăririi. Cei ce o copiază şi o retipăresc pot apoi cu atât mai uşor să adaugă, să suprime, să schimbe, să combine două sau mai multe bucăţi, cu o vorbă să *întocmească* o carte după timpuri şi localităţi. De aici urmează, că o carte poporană are de comun multe variante.

Valoarea cărţilor poporane zace în împrejurarea, că ne arată ce limbă se vorbeşte şi la ce grad de cultură se găseşte poporul într'o anumită epocă. Mai departe, „înainte de a se desfăşura într'o limbă o literatură cultă, cartea poporană în decurs de secoli, ieste unica literatură

a naţiunii întregi, a tuturor claselor societăţii, a boerului, ca şi a ţăranului. . ." (Hasdeu, o. c. p. XXII).

Alexandria. Cea mai citită între cărţile poporane ieste vestita *Alexandrie.*

Alexandria se respândise în secolul XVII atât de mult în Moldova, încât cronicarul Miron *Costin* scriind despre Radu Vodă cel Mare spune:

„Scrie Plutarh vestit istoric, la viaţa lui Alexandru Makedon, carele *au scris Alexandria cea adevărata, nu bazne, cum scrie o Alexandrie din grecie ori dintr' alte limbe scoasă pe limba romănească, plină de bazne şi scornituri,"* (v. Cronicele României, ed. II, t. 1, pag. 286).

Asemenea vorbesc şi alţi cronicari.

Alexandria o găsim într'o mulţime de prelucrări, mai la toate popoarele. „Istoria lui Alexandru Makedon a esercitat un farmec nespus asupra Păgânilor, Evreilor, Creştinilor şi Muzulmanilor . . . în curs aproape de 1500 de ani. . . Dela Egipt pănă la Islanda, dela Persia pănă la Spania au adoptat toate popoarele această poveste, au potrivit-o modului lor de a gândí şi a simţí . . ." (Gaster, o. c. p. 7). Cât pentru originea Alexandriei însemnăm: „Indată după moartea lui Alexandru circulau poveşti despre expediţiunile sale, pe care să le fie întins chiar pănă la rai. Mai cu seamă se fălea *Alexandria*, oraşul fundat de Alexandru, de aceasta origine ilustră şi acolo trebue căutat leagănul Alexandriei. . . De timpuriu s'a prelucrat Alexandria după vederi diferite: când se accentua Byzanţul, când se căuta a aduce pe Alexandru în legatură cu Papa, ba chiar cu arhiereul din Ierusalim şi cu proorocul Ieremia. . . Sub această formă s'a păstrat în diferite manuscripte *greceşti*, unele mai vechi altele mai noi. . . Manuscriptul cel mai vechi ie din sec. XI. care ieste o

copie târzie şi cam schimbată a originalului din sec. II. III.“ (Gaster, p. 9).

Alexandria română au fost tradusă din limba slovenească prin secolul al 16., şi de-atunci s'au făcut multe ediţiuni. (Cuprinsul iei se poate vedea şi la Gaster o. c. p. 15 urm.)

Varlaam şi Ioasaf, ieste şi la Români o veche carte poporană, „pela începutul sec. XVI. o citea cu desfătare Domnul Ţerii româneşti Neagoe Basarab . . .“ (Hasdeu, o. c. XXXVI). Aceasta carte ie atribuită sântului Ion Damascen din Siria, şi „reprezentă biruinţa creştinizmului asupra păgânătăţii . . .“ (Gaster o. c. p. 32). S'a tradus în multe limbi; probabil că din l. slovenească s'a tradus româneşte. Cuprinsul ieste următorul (după Gaster o. c. p. 36 urm.):

In India împărăţea un împărat, Avenir cu numele. Iel se închina la idoli, şi foarte rău s'a mâniat, când a auzit, că religiunea creştină se lăţeşte în ţara lui. Avenir n'avea copíi. S'a rugat la idoli, şi însfârşit i s'a născut un copil minunat de frumos. Cetitorii de stele si filozofii au spus atunci împăratului, că feciorul său are să se facă creştin. Impăratul earăş s'a mâniat, şi a poruncit să se zidească un palat, şi a aşezat în iel pe fiul său, ca să trăească retras şi să nu cunoască lumea. Varlaam, care iera un pustnic în pustia Senaarului, auzí un glas, care-i poruncí să plece la Ioasaf să-i propoveduească cuvântul lui Dumnezeu şi să-l aducă la credinţa cea adevărată.

Prin ajutorul unei slugi, Varlaam ajunge la Ioasaf şi îi desvăleşte tainele credinţei creştine, învaţă istoria biblică şi-l pregăteşte pentru botez. Dupăce îl boteză, Varlaam plecă ear în pustie. Avenir aflând despre aceste, caută să prinză pe Varlaam, dar nu poate să-l găsească: atunci convoacă un sobor, în care Nahor (un filosof bătrân

care sămăna cu Varlaam) să dispute cu Arahie (care era un vrăjitor vestit), şi Nahor să se lase a fi biruit de Arahie. Insă Nahor apară credinţa creştină spre mirarea tuturor, şi apoi pleacă în pustie la Varlaam. Impăratul ne mai având ce să facă, eartă pe Ioasaf, şi se botează şi el. Ioasaf se lasă de domnie, pleacă şi el în pustie, ca să petreacă cu Varlaam, care în curând moare. Ioasaf mai trăeşte 35 de ani. Dupăce a murit, au venit oameni din India, au luat trupul lui şi al lui Varlaam, le-au dus cu iei şi le-au îngropat într'o biserică frumoasă.

Halimaua. O carte poporană bine cunoscută ieste şi *Halimaua* sau 1001 de nopţi, care „nu mai ieste o singură poveste, ci o colecţiune întreagă de poveşti poporale . . . cea mai mare parte dintre poveşti de origine indică ieste cunoscută în limba arabă, deja din sec. X. . . . Cel dintăi, care a comunicat Europei poveştile din 1001 de nopţi ieste francezul *Galland*, care le-a tradus şi publicat la 1705—1708.“ (Gaster, o. c. p. 92).

Halimaua românească s'a tradus de pe greceşte în sec. 18. „Adevăratele 1001 de nopţi, adică cele traduse pentru întăiaş-dată de Galland, au fost asemene traduse în l. română, nu însă din franţuzeşte ci din nemţeşte şi adică de *Ion Barac*, tipărite în Braşov în 8 vol. la 1835—38,“ (Gaster, o. c. p. 95).

Ghenoveva. Povestea Ghenovevei ieste de origine francă, şi „a fost compusă latineşte de un monah din cinul Carmeliţilor, anume M. Emmich, pela 1272,“ (Gaster, p. 114). Nemţi şi francezi au prelucrat-o din nou. In româneşte s'a tradus din franţuzeşte mai întăi la 1838, când G. Pleşoianu a publicat-o sub titlul „Istoria Ghenovevei de Brabant,“ (Gaster, p. 115). Cuprinsul Ghenovevei (după Gaster, l. c.) ieste următorul:

Ducele de Brabant avea o singură fată Ghenoveva. Ea era frumoasă de tot, cucernică, smerită şi muncitoare.

Ducele îş mărită fiica după un tiner cavaler cu numele Sijefre, care scăpase într'un război viaţa ducelui. Intr'o seară, când Ghenoveva şi soţul său Sijefre şedeau la lumina lampelor, se aude deodată sunetul de război al trimbiţelor. Intraseră adică fără veste Maurii din Spania în Franţa. In revărsatul zorilor cavalerii şi Sijefre îş iau ziua bună dela Ghenoveva şi pleacă la război. Ghenoveva rămâne acasă singură cu servitorii curţii. Vătaful de curte, Golo, a fost însărcinat de Sijefre să îngrijască de lucrurile casei. Golo iera om rău la inimă. Dintru 'ntăi iel s'a purtat cu smerenie cătră Ghenoveva, dar încurând începe a fi obraznic. Ea îl ameninţă ; eară iel se hotăreşte să o prăpădească. Intr'o zi Ghenoveva chemà pe Dracon, cel mai mare peste slugi, om cinstit şi credincios, ca să-i dea o scrisoare pentru bărbatul iei ; în minutul acela întră Golo si strapunge pe Dracon cu sabia. Ghenoveva strigă din răsputeri ; toţi locuitorii satului sosesc la curte, însă Golo prin minciuni face ca Ghenoveva să fie aruncată în temniţă, iară lui Sijefre tot Golo i scrie o scrisoare plină de neadevăruri. In temniţă, după câteva zile, Ghenoveva a născut un copil şi i-a pus numele Benoni. Eată într'o noapte, vine Berta, fata strejarului, şi spune Ghenovevei, că a venit poruncă dela Sijefre să fie omorâtă Ghenoveva. Ea roagă pe Berta să-i aducă cerneală şi hârtie, ca să scrie o scrisoare cătră bărbatul iei. Scrisoarea o dă Bertei, ca să o dea numai în mâna lui Sijefre. La mezul nopţii sosesc în temniţă doi bărbaţi, Conrad şi Rojer, ca să o ducă într'o pustie cu copil cu tot, şi acolo să-i omoară. Insă ea se roagă să n'o omoară, pentrucă ieste nevinovată. Li s'a făcut milă de biata femee şi au lăsat-o în viaţă, dară au jurat-o să nu iese nici odată din pustietate, ca nu cumva să afle Golo şi apoi să-şi piarză şi iei viaţa. Rojer şi-a ucis cânele, i-a scos ochii, ca să-i

ducă la Golo, drept dovadă că a împlinit porunca. Ghenoveva a rătăcit în pustietate și a ajuns la o peșteră. N'avea ce mânca. Cum ședea așa, eată că vine o cerboaică la peșterea, care iera culcușul iei. Cerboaica blândă se apropie de Ghenoveva, care văzând că ugerile cerboicii sunt pline, puse pe Benoni să sugă laptele. Cerboaica l-a lăsat, căci puțină vreme nainte un lup i răpise puiul. Pe urmă cerboaica se obișnuește cu iei, și astfel trăiră din rădăcini și din laptele cerboicii. Lui Sijefre i părea grozav de rău încă în taberă, că dăduse poruncă să omoare pe Ghenoveva. Eară dupăce sosește acasă și Berta i dă scrisoarea, Golo ieste aruncat în temnița, unde mai nainte fusese Ghenoveva. Intr'o zi se duse Sijefre la vânătoare. Acolo din întâmplare nimerí tocmai pe cerboaica Ghenovevei, și alergând pe urmele iei, ajunge la peștere, vede pe Ghenoveva și plin de bucurie o recunoaște. Ghenoveva i povestește cele întâmplate cu ea. După aceea Sijefre sună în corn, se adună cavalerii, câțva se duc acasă pentru ca să aducă haine potrivite pentru Ghenoveva, în mare pompă se întorc la cetățuie cu toții, împreună cu cerboaica cea credincioasă. Pe Golo l-au osândit la temniță pe viață: Ghenoveva l-a scăpat de moarte.

Tilu Buh-oglindă. Cum arată însuș cuvântul acesta, care nu ieste alt ceva decât o traducere slabă a vorbei nemțești *Till Eulenspiegel*, cartea ieste de origine germană, și cuprinde anecdotele poporale germane și straine începând de prin sec. 13. In limba română s'a tipărit la 1846 în Brașov (v. Gaster, p. 161). „Ieste interesant cum se *dișputuluiaște Tilu în școalele cele mari în Wittemberg.* Un dascăl îl întreabă: câte picăturí de apă sunt în mare? Tilu răspunse: mai întăi să opriți toate izvoarele și apele curgătoare, care se bagă în mare și iel îndată le va număra și va da socoteală. Alt dascăl l-a întrebat

câte zile sunt dela Adam pănă astăzi? Tilu respunde: dela Adam şi pănă astăzi au trecut şepte zile, şi trecând acele, se ridică alte şepte, şi tot aşa vor trece pănă la sfârşitul lumii. Alt dascăl l-a întrebat: câte ouă moi coapte au putut mânca uriaşul Goliath pe nemâncate? Numai unul, zise Tilu, că cine mănâncă un ou, nu mai ie pe nemâncate. Altul l-a întrebat: în care lună mănâncă aici oamenii mai puţin? In luna lui Fevruar, zise Tilu, când sunt numai 28 de zile. Altul l-a'ntrebat: care peşti au ochii mai aproape unul de altul? Cei mai mici respunse Tilu. L-a întrebat altul: Cinci oameni cum pot împărţí 5 ouă, ca să vie la unul câte un ou întreg şi tot să rămâie unul în blid? Şi a respuns: la unul câte un ou, însă cel de pe urmă să-ş ia blidul cu ou cu tot. L-a mai întrebat un dascăl: unde ieste mijlocul pământului? Respunse Tilu: aici în târg, dacă nu credeţi, măsuraţi! După aceea îi întrebà Tilu pe iei: cât ieste luna de grea la cumpănă? Atunci se ruşinară toţi, că nu ştiură ce să respundă. Ear Tilu rizând le-au spus lor: Luna are un punt, pentrucă are patru fărtaluri (patrare), ca şi puntul (fontul).

Nastratin Hogea. „Nastratin a fost o persoană reală ... un om învăţat şi profund, care a trăit pe vremea lui Tamerlan, nepotul lui Genghis Can... Pe numele lui Nasreddin, din care Românii au făcut Nastratin, circulă de asemenea snoave aparţinând lumei întregi... La noi au venit dela Turci, precum demonstră şi numele: *Nastratin Hogea,*" (Gaster o. c. p. 164). Anton Pann, care a versificat şi din anecdotele lui Tilu, a publicat, din gura poporului cartea în versuri: Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea, la 1853. De-atunci s'a tipărit mai de multeori.

Leonat şi Dorofata. *Vorbirea în versuri de glume între Leonat beţivul om din Longobarda şi între Doro-*

fata muerea sa, a publicat-o mai întâi Vasile Aaron, la 1803. „După numele persoanelor (Gaster, p. 168.169) originalulul se pare a fi italian. Cuprinsul scrierii ieste: încercarea Dorofatei de a îndrepta pe bărbatul iei de viţiul beţiei, dar înzădar... iel zice:

...Îngroapă-mă, puiul meu,
Aproape de făgădău;
Sau de mă iubeşti pe mine
Fă rogu-te-atâta bine,
Lasă ca să mă îngroape,
În crijmă de cep aproape,
S'aud vinu ciuruind,
Făgădariu bubuind.
Şi văzând mormântul meu
Să zică în gândul său:
Sărac voinic Leonat,
Aicea e îngropat,
Dumezeu să-l odihnească
În desfătare cerească..."

Arghir şi Elena. Originea acestei cărţi poporane se crede a fi românească. Poporul nostru, în toate provinţele unde locueşte, are o mulţime de bazme, ce tratează subiectul „Arghir şi Ileana Cosânzana," cu numiri mai mult sau mai puţin asămănătoare. Bazmul a fost versificat de Ion Barac, dascăl în Braşov, şi publicat la 1800 în Sibiu — însă probabil traducându-l din ungureşte. În literatura ungurească există un bazm despre Arghir, al cărui autor ar fi nu oarecare Albertus *Gerghei* (în sec. 17), care spune că l-ar fi tradus din italieneşte (?). Titlul ediţiei româneşti, publicate de Barac, ieste: *Istoria prea frumosului Arghir şi a preafrumoasei Elena cea măeastră şi cu păr de aur, adecă o închipuire sub care se înţelege luarea ţării Ardealului prin Traian cesarul Râ-*

mului, (Despre Arghir şi Elena vezi: Hasdeu, o. c. p. XXXVII. urm; pe urmele dlui Marienescu scrie „*Transilvania*" 1892. Nr. 5 şi urm.)

Cuprinsul ie următorul: Un împărat, care avea trei feciori, tare iera supărat că cineva — nu se ştia cine — i fura mereu din grădină nişte mere, dar ştiţi nişte mere minunate, de aur! Pomul, care făcea merele, iera tot atât de minunat, căci în toată ziua înflorea şi în toată noaptea da rod. Nu-i vorbă, punea împăratul se păzească mărul, dar geabă! toţi păzitorii adurmeau şi durmeau apoi duşi, ca scăldaţi. Vine rândul, ca să păzască pomul chiar feciorii împărăteşti: cel mai mare se sileşte iel cât poate să nu-l fure somnul, dar dela o vreme, n'are încătro, se dă dorului, şi nici nu visează de trezit; ce ispravă iera să facă cel mijlociu în noaptea următoare, când mi-l loveşte un somn ca acela, de tunurile împărăţiei tătâni-so nu ştiu dacă l-ar fi deşteptat.... Cel mai mic, totdeauna mai voinic, haid să pândească şi el. „Dă-te încolo, băete, că nu faci treabă!" i zice 'mpăratul, care nu-şi ştia feciorul, „mai bine am să-l tai mărul, ce mai atâta hâr-mâr" — „Ei lasă numai, să-mi cerc norocu şi io, unde ştii?..." Şi cum sta Arghir de pază, eată merele încep să se coacă, şi când erau numai bune de luat, cine vine? O pasere măestră se aşază d'asupra lui Arghir. Iel, cât ai clipí din ochi, întinde mâna ş'o prinde de un picior. Atunci paserea se dă deodată peste cap, şi din ea se alege o fată, dar o fată, cu trup tăiat din soare şi cu părul de aur: iera Ileana Cosânzana. A fost scris, că ea să fie mireasă. Nevasta împăratului, cum sunt femeile, trimite în grădină pe o babă să vadă ce mai ie pe-acolo. Şi vede baba pe Ileana, că doarme. În grabă-i taie o viţă din părul de aur, şi haid la împărăteasă. Ileana se supără şi plânge, şi nu

mai poate să rămână; ear dupăce se ridică în văzduh i spune lui Arghir, că în ce lume o poate găsí. Ce să facă voinicul? Pleacă s'o caute și se duce, se tot duce până la urieșii cu câte-un ochi în frunte. Ei nu știu de lumea Ilenei Cosânzene... Mai pățește Arghir în drumul lui multe de toate, de-i vinea să-și sfârșască viața cu mâna: până ce într'una din zile vede trei draci certându-se între iei, și făceau cornorații un tărăboi de îți perea auzul. Arghir se apropie de iei să le facă pace. „Ni-a lăsat Intunecatul nostru tată drept moștenire trei lucruri: o părechc de opinci, un zbici și o căciulă, — și nu le putem împărțí după dreptate; dacă-ți pui căciula 'n cap, opincile 'n picioare, iar cu sbiciul plesnești de trei ori și zici; „Hip! hop! să mă duci unde mi-i gândul" — iești dus întocmai acolo." Lăsați, că io vă împac pe dreptate, le a zis Arghir, ascultați! tustrei aveți să alergați până la munții ceia de colo, și cine se întoarce de acolo mai de grabă, capătă moștenirea." „Primim" se rânjesc dracii, și toți trei o pornesc, și fugeau, și fugeau de mâncau pământul. Arghir încălță frumușel opincile,*) pune și căciula 'n cap, de trei ori plesnește cu zbiciul, zicând: Hip, hop, să mă duci unde mi-i gândul! Și numai ce zbura și zbura, până la o cetate frumoasă de-ți lua ochii și acolo locuea Ileana Cosânzana; ea nu iera să creadă ochilor iei, când a văzut sosind pe mirele său Arghir. Și s'a făcut apoi un ospeț, cum nu s'a pomenit și nu se pomenește... Și mai trăesc și astăzi, dacă n'au murit.

Cântecele de crăciun. Literatura poporană scrisă are și producte, care tractează despre lucruri religioase; și se ocupă cu persoane sau întâmplări de-ale credinței creștine; așa bună oară din Vechiul Testament: despre zidirea lumii, Adam și Eva, Cain și

*) Vezi la Gr. Alecsandrescu, Meditații etc. Buc. 1863, p. 266.

Avel, Avraam, Dărămarea Ierusalimlui ş. a; din Testamentul Nou: despre Cristos, Apocalipsul apostolului Pavel Epistolia Maicii Domnului, ş. a. În legătură cu acest soi de producte s'au născut *cântecele de crăciun*. Găsim de altfel şi la popoarele păgâne cânt^ece religioase, care apoi în urma creştinismului au fost înlăturate, şi numai unele rămăşiţe din iele mai există în ziua de astăzi.

Productele literare obişnuite în popor la crăciun sunt: **Cântecele de stea, Colindele**, piesa **Irozii** sau **Vicleimul**.

Cântecele de stea, în preseara şi in ziua de Crăciun „se cântă de tinerii, ce duc o stea cu iei în aducerea aminte a stelei, ce a apărut pe cer la naşterea lui Cristos; acest obicei se află la mai toate popoarele creştine; cuprinsul cântecelor de stea nu poate fi decât de origine **literară**, deoarece se ocupă cu tema naşterea Mântuitorului, şi prin urmare ie luat în întregul lui din Biblie şi din apocrifele biblice.“ (Gaster, a. c. p, 460.)

Anton Pann a publicat la 1830 cântece de stea: „Steaua despre resărit a strălucit,“ „Trei crai dela răsărit,“ „Limbile să salte,“ „Kana Galilea“ ş. a.

Colindele se cântă în preseară de Crăciun şi sunt asemenea de origine literară, găsim şi aici versificarea făcută de dieci şi de dascăli. A. M. Marienescu a publicat mai întâi colinde în Pesta la 1859. Au mai publicat: Teodorescu, Burada; Simeon Mangiucă a făcut un studiu asupra colindelor, (în călindar pe 1882).

Irozii formează o grupă întreagă, compusă din: Irod, cei trei crai, un prunc, păstori şi alţii, care în zilele Crăciunului umblă din casă în casă şi ne înfăţişează un fel de teatru. Irozii îş au numirea dela *Irod*, regele care a dispus să se ucidă copii din Vitleem. Numirea Irozi ieste folosită dincoace de Cărpaţi şi în Moldova. Cei din Vala-

hia sau Muntenia le zic *Vicleim*. Textele Irozilor sunt earăş de origine literară. „Textele cele mai vechi latine din sec. XI. sunt originare din Galia, de aici s'au întrodus de timpuriu aceste representaţiuni în Germania şi s'au respândit mai departe şi în alte ţări ... în textele cele vechi anterioare mijlocului sec. XIII. lipsesc numele celor trei crai, şi se numesc simplu: regele cel dintăi, al doilea şi al treilea; abea după aceea vreme apar numirile de Baltazar, Gaspar, Melchior, care au fost apoi adoptate de întreaga creştinătate... Impreună cu protestanţii au venit Irozii în Ungaria şi Transilvania... De aici, adică dela Saşii din Transilvania, au venit Irozii în România, cel mult în secolul trecut şi s'au bucurat de o mare reputaţiune la Romăni, care abea în zilele noastre a început se scază. Eată ce ne spune Cogălniceanu: La începutul încă al acestui secol Irozii ierau ţinuţi în onoare mai mare, fii boerilor celor mai înalţi, îmbrăcaţi în haine de stofă aurită, mergeau la curtea domnească şi la casele boereşti cele mai însemnate de reprezentau scenele religioase...“ (Cit. lui Gaster, o. c. 481–3). „Cu aceasta ocaziune, când se juca şi se representa scena biblică: naşterea Domnului, au întrat cu încetul şi subiecte profane în cercul reprezentărilor, jocuri de păpuşe şi altele... De aceste jocuri nu posedăm nici un text.“ (Gaster, o. c. p. 496).

Cu aceasta, arătând cele mai însemnate cărţi poporane, am terminat literatura poporană scrisă.

II. Literatura cultă

Aici vom vorbí despre literatura *poeţilor*, atât ca versificatori, cât şi ca prozaişti; apoi despre literatura scriitorilor *bisericeşti*, despre *cronicari şi istorici*, şi însfârşit despre *gramatici*.

1. Literatura poeţilor

Cele mai vechi versificaţiuni româneşti sunt din secolul al 17-lea.

Pela 1670 a scris vestitul cronicar al Moldovei *Miron Costin* o elegie sub titlul „*Viaţa Lumei,*“ având ca întroducere cuvintele: Deşertarea deşertărilor şi toate sunt deşerte. Elegia „Viaţa Lumei“ — după cum scrie însuş Miron Costin în „predoslovia“ către cetitor — arată „pe scurt cum ieste de lunecoasă şi puţină viaţa noastră şi supusă pururea primejdielor şi priminelelor,“ (predoslovia aceasta se găseşte reprodusă în: Schiţe de Ist. lit. române de V. A. Ureche, Bucureşti 1885, la pag. 120.)

O veche versificaţiune română ieste şi Oda lui *Mihai Halici* din *Caransebeş*, publicată în 1674 şi făcută în cinstea unui Francisc Párizs Pápai, care tocmai trecuse examenul de doctorat. Oda lui Halici ieste o strofă de zece versuri, în care mai toate cuvintele sunt de origine latine, aşezarea lor asemenea ieste mai mult latină decât română; se vede că autorul a scris-o latineşte şi apoi a tradus-o în româneşte. Vreo trei din cele 10 versuri samănă a hexametri. Oda ieste scrisă cu litere latine şi cu ortografie ungurească. Versurile dela început sunt următoarele:

Kent sze|netate, sze|rund la | voi ro|manus A|pollo,
La totz, ketz szvente 'n Emperecie sedetz...

Un început mai însemnat şi mai vrednic de cunoscut în poezia română ieste *Psaltirea în versuri* a Metropolitului Moldovei *Dosoftei*, tipărită în 1673 la Uniew (în Polonia), unde Dosoftei trecuse împreună cu Domnul de pe atunci al Moldovei Stefan Petriceico, care îş perduse tronul. La întocmirea Psaltirei în versuri, Dosoftei a lucrat — iel însuşi mărturiseşte, — mulţi ani cu lungă osteneală. Trăind în Polonia, neobositul Dosoftei a cunoscut negreşit şi psaltirea în versuri a poetului polon Ian Kochanowski; după modelul psaltirei polone a lui Kochanowski a pus şi Dosoftei psalmii în versuri româneşti. Probe din psaltirea lui Dosoftei sunt versurile următoare:

Din Psalmul I.

Ferice de omul ce n'a merge
În sfatul celor fără de leage,
Şi cu răii nu va sta 'n cărare.
4. Nici a şedea 'n scaun de pierzare.
Ce voea lui va fi tot cu Domnul
Şi 'n leagea lui ş'a petreace somnul.
De să va 'nvăţa de dzâ, de noapte,
8. Să-i deprindzâ poruncile toate.
Şi va fi ca pomul lăngâ apâ,
Carele de roadă nu să scapâ.
Şi frundza sa încâ nu-ş va piearde.
12. Ce pre toatâ vreamea va sta vearde.

(v. Dosoftei, Ps. în v. publicată de I. Bianu, Buc. 1887. p. 11—12)

Psalmul al 46 lea din Psaltirea lui Dosoftei a trecut şi în literatura poporană în formă de cântec obişnuit la Crăciun. Psalmul 46 ieste următorul;

Limbile să salte
Cu cântece nalte,
Să strige 'n tărie
Glas de bucurie.
Lăudând pre Domnul
Să cânte tot omul.
Domnul easte tare,
Easte 'mpărat mare
Preste tot pământul
Şi-şi ţâne cuvântul.
Supusu-ne-au gloate
Şi limbile toate,
De ni-s supt picioare
Limbi de pre supt soare.
Alesu-ş-au şie
Parte de moşie

Ţara cé dorită
Carea-i giuruită
Lui Iacov iubitul
Ce-i ţâne cuvântul.
Mila să-şi arate
Cé de bunătate
Spre noi ticăloşii,
Precum ne spun moşii.
Pre vărvuri de munte
S'aud glasuri multe,
De bucine mare
Cu naltâ strigare,
Că s'au suit Domnul
Să-l vadză tot omul.
Cântaţi în lăute,
In dzâcături multe,
Cântaţi pre 'mpăratul,

Că nu-i ca dâns altul
Să domnească 'n lume,
Cu sfântul său nume.
Cântați să 'nțălégâ
Preste lume largâ,
Că Dumnedzău poate
Pre limbi preste toate,
De le îmblândzeaște
Și le 'mpărățeaște.
Scaunul dă radză
Unde va să șadzâ.
Domnul din dirépta
Să mpărțascâ plata,
Pre boeari, pre gloate,
Pre limbile toate.
Și cine să 'nalțâ
Din hire sâmață,
I-a vedea tot omul
Cum i-a certa Domnul.

(v. Aceeaș psaltire, p. 153—155).

Deşí Dosoftei a făcut, în a sa Psaltire în versuri, un serios început de poezie română, cu toate aceste nu s'au ivit bărbați, care să-l imiteze și să ducă mai departe lucrarea începută.

Mai bine de un secol ne desparte pănă la poeziile *boerilor* Ienăchiță Văcărescu (1740—1799) Constantin Conachi (1777—1849), Alecu Beldiman (născ. pela 1750, mort la 1825).

Pela sfârșitul secolui al 18. și începutul secolului al 19. câțva boeri, din Moldova și din Muntenia, s'au ocupat în „oare libere“ cu facerea versuri-

lor; dar au scris nu atât pentru publicul cel mare, cât mai mult pentru cercuri intime.

Ienăchiță Văcărescu

Ienăchiţă Văcărescu au scris poezii lirice, patriotice şi erotice, primele poezii în genul liric la noi. Meritul lui Ienăchiţă Văcărescu în Muntenia, ca şi al lui Constachi Conachi în Moldova, stă în împrejurarea, că a scris o românească destul de bună, dacă socotim timpurile de pela sfârşitul secolului al 18, când limba grecească iera cu mult mai des folosită în clasa cultă a Românilor, decum iera cea naţională. Pe timpul său lipsea limba literară cu desăvârşire; ear poezia poporană zăcea în întunerec.

Un nobil patriotizm inspira poeziile lui Ienăchiţă Văcărescu, tocmai pe vremea când Grecii Fanarioţi ierau tari şi mari în Moldova şi Muntenia, şi când iei se sileau în fel şi chip se desnaţionaliseze pe Români.

Exemplu despre patriotizmul, precum şi despre limba lui Ienăchiţă Văcărescu, ieste poezia scrisă pentru urmaşii sei:

Urmașilor mei Văcărești!
Las vouă moştenire:
Creșterea limbei românești
Ș'a patriei cinstire.

Alt exemplu de limba sa românească ieste strofa:

Într'o grădină,
Lăng'o tulpină
Zării o floare ca o lumină.
S'o taiu, se strică;
S'o las, mi-i frică,
Că vine altul şi mi-o ridică.

Date biografice. Ienăchiţă Văcărescu ieste născut din o veche familie, vestită pentru iubirea de ţară şi suferinţele ce a îndurat pentru dânsa, şi în sfârşit vestită la poporul ţăran din causa dărniciei sale în vremuri de nenorociri. Ienăchiţă, feciorul lui Stefan Văcărescu, a primit o educaţie foarte îngrijită, vorbea limbile: latinească, grecească, italienească, franceză şi turcească. A ocupat înalte diregătorii, a fost vistier, apoi spătar, mai târziu trimis în misiune diplomatică la Viena, la Impăratul Iosif II., — şi s'a ocupat şi cu literatura, a scris *Poetică* românească şi chiar şi o Gramatică sub titlul: *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orânduelilor gramaticei româneşti, adunate şi alcătuite acum întâi de dumnealui Ienache Văcărescu;* a fost tipărită la 1787.

Constantin Conachi

Constantin sau Costache Conachi, ca mulţi alţi tineri, se îndeletnicea cu scrisul versurilor. În vreme ce însă cei mai mulţi dintre tineri scriau, după cum se înrădăcinase obiceiul, o limbă grecească mai mult sau mai puţin stricată, — Conachi, la rândul său, le-a arătat prin lucrările sale, că şi în limba *românească* se pot cânta idei frumoase, şi sentimente alese.

Şi poeziile lui Conachi se ţin de genul liric, şi sunt scrise într'o limbă poporală. Mai adese găsim într'însele Afrodita şi pe Amor sau *Amoriu*, cum i zice iel, pe care i-a cântat nu numai în cântecele din tinerete, ci şi în cele dela bătrâneţe. Aşa se adresează către *Amoriu,* zicându-i:

Amoriu, la a ta putere de-acum nu mă mai închin.
Na-ţi şi arc, na-ţi şi săgeată, na-ţi şi ghimpul cu venin,
Căci la invalizi ca mine iele nu se mai cuvin.

Date biografice. C. Conachi ie născut în Moldova, la o moşie părintească cu numele Ţigăneşti. Părinţii sei n'au cruţat nimic, pentru ca fiul lor să căştige o bună creştere şi o instrucţiune cât mai complectă: în casă ţineau învăţători anume, dela care primea lecţii în obiectele de învăţământ. Cerceta şi şcoala din Iaşi, unde a învăţat şi limba latină, limba greacă veche şi nouă, limba slavonă veche („care iera necesară pentru cercetarea vechilor documente de moşie"). Limbă româneascâ n'a învăţat Costachi Conachi din şcoală, ci din graiul viu, din cronicele lui Neculce, Miron Costin şi Nestor Ureche, şi din cărţile bisericeşti. Mai ştia şi turceşte; de limba turcească avea trebuinţă pentru legatura ce exista între Moldova şi imperiul otoman. În afară de aceste limbi, fiii de boeri învăţau în deosebi limba franceză dela emigranţi francezi veniţi în Moldova, în Muntenia (şi în Rusia) în urma întâmplărilor Revoluţiuni franceze. Conachi o ocupat înalte dregătorii, a fost logofăt, a aspirat şi la tronul Moldovei, — dar a făcut şi poezii, şi încă bune. Poeziile sale au fost tipărite, după moartea sa, la Iaşi în 1856 sub titlul *Alcătuiri şi tâlmăciri*, în ediţia a doua tot acolo în a. 1888, cu o prefaţă scrisă de un nepot al poetului, Emanoil Conachi Vogo-

ride, care ne pune înaintea ochilor stările sociale și politice ale Moldovei pe vremea lui C. Conachi.

Alecu Beldiman

Tot în timpul, când limba românească iera săracă în expresiuni, a scris și vornicul Alecu Beldiman, și a produs atât lucrări originale, cât și traduse. Titlul uneia din traducerile sale ieste: *Tragodia lui Orest, de prea învățatul și cu învăpăiata dragoste spre procopsirea neamului românesc, marele postelnic Alecu Beldiman, acum întâia oară tălmăcită din limba franțuzească în cea românească,* tipărită la 1820.

Lucrarea originală a vornicului Beldiman ieste: *Tragodia sau mai bine a zice jalnica Moldovei întâmplare după resvrătirea Grecilor 1821,* — de altfel nu ieste alt ceva, decât o cronică rimată, care ne descrie, pe lăngă nenorocirile Moldovei, mișcările Grecilor în Moldova, ce le-a văzut iel însuș, și ciocnirile între Greci și Turci, adică: revoluția Grecilor, cunoscută sub numele de *Eterie.* Descrierile Tragodiei ici colo sunt nimerite, dar în general sunt monotone. Deși vornicul Alecu Beldiman în astă lucrare nu ieste lipsit de iubirea neamului și de disprețul pentru răutățile Grecilor, totuș face o mare nedreptate eroului român 1821, lui *Tudor Vladimirescu,* numindu-l *viclean înșălător* și *resvrătitor.* Ear în ceea ce privește limba lui Alecu Beldiman, ieste nu tocmai săracă în grecizme, ce vor fi fost puțin

respândite chiar şi pe vremea lui Beldiman, ear astăzi, fără ajutorul unui dicţionar, rămân neînţelese.

Iancu Văcărescu

În familia Văcăreştilor mai mulţi înşi au avut darul poeziei. Fiii lui Ienăchiţă *Alecu* şi *Niculae* au scris câteva versuri. Eară cel mai distins ca poet între Văcăreşti ieste *Iancu Văcărescu,* fiul lui Alecu. Născut pela 1800, ieste condus de aceleaşi sentimente, de care a fost condus şi moşul său. Iancu Văcărescu poate ar fi avut dese ocaziuni să linguşească şi să laude pe Greci, şi să se pună bine cu Domnul fanariot al ţerii; iel însă a lucrat tocdin contră, şi în poezia sa *La pravila ţerii* îş cântă

dorinţa ferbinte ca Românul să redobândească cele ce a pierdut sub a Fanarioţilor domnie, şi să ajungă din corb ce ieste earăş *Acvilă,* mare în război şi pace! Plin de admirare şi de iubire ieste Iancu Văcărescu pentru junele poet Vasile Cârloavă şi pentru Grigore Alexandrescu. Lui Grigore Alexandrescu însemnat prin minunatele sale fabule, i scrie următoarele versuri:

Ce ieşti încă din pruncie-ţi, pe deplin am prevăzut,
Ca Orfeului şi Ţie, Cerul dar ţi-a încrezut.
Suflet dând la dobitoace, omenirei dai poveţi
Cele prea folositoare, prea plăcute, prea isteţi,
Nu lăsa dar niciodată lenea a te rugini,
Şi acel ce ieşti, cunoaşte, ca să te faci ce poţi fi.

În afară de câteva traduceri, ş-a publicat poe-

ziile la 1830 sub titlul: Colecţie din poeziile domnului marelui Logofăt Iancu Văcărescu. Poetul a trăit pănă la anul 1863.

Vasile Cârloavă

Un poet mult promiţător a fost Vasile Cârloavă, născut la Târgovişte în 1809. A murit de tiner, în vrâstă abea de 23 de ani, la 1831. Poeziile sale sunt puţine la număr, dar scrise într'o limbă românească destul de curată; şi sunt următoarele: Ruinele Târgoviştei, Un marş, Hero şi Leandru, Păstorul întristat. *Marşul* său făcut cu ocaziunea înălţării steagului naţional la 1831 conţine şi următoarele strofe:

... Acea armă ruginită şi ascunsă în mormânt
Braţele să înfierbinte; easă earăş pe pământ!
Tinerimea s'o 'ncunune
Cu isbânzi şi fapte bune;
Pe ea facă jurământ!...

Glasul nostru strigând: *Arme!* pe strămoşi a deşteptat,
Ale cărora ţărâne în morminte s'au mişcat,
Ş'a lor umbre 'n veci tăcute
Stau cât colo nevăzute,
Privind steagul înălţat.

Ce privire dulce mie! steagul fâlfâe în vânt,
Armele lucesc, şi slava iese earăş din mormânt;
Tinerimea îndrăzneaţă,
Mândră, falnică, măreaţă,
Uşor calcă pe pământ.

Lacrimă de bucurie! curgi, ah, curgi neîncetat!
Veacuri sunt de când ascunsă p'al meu pept tu n'ai picat.
Arma, eată că luceşte!
Slava, eată că zimbeşte!
Steagul, eată s'a nălţat!

Anton Pann

Anton Pann a fost, şi mai ieste şi astăzi, unul dintre cei mai citiţi scriitori poporali. Scrierile sale sunt îmbrăcate întro formă uşoară de înţeles şi cuprind mult umor. Din firea lui Anton Pann se vede a fi fost om glumeţ, voios şi isteţ povestaş. Fără a fi învăţat multă carte, ştia să vorbească bine mai multe limbi: bulgăreşte, greceşte, turceşte, ruseşte, — şi în deosebi ştia bine să scrie în limba românească, în limba ţăranului; astfel scrierile lui Anton Pann au străbătut adânc în popor.

Lucrările lui sunt foarte variate şi multe: a adunat cântece din popor mai nainte de-a aduna Alexandri, şi anume *Cântecele de stea;* a făcut număroase *Istorioare în versuri şi Fabule*, apoi Gâcitori, fel de fel de *Cântece lumeşti; O şăzătoare la ţara* sau Moş Albu; Spitalul Amorului; o sumă de Călindare; *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea,* din care amintim următoarele versuri:

Unul întâlnind pe Hogea s'a oprit a-l întreba
De ş-a plătit datoria? Ear el i respunse: ba!
— Dar ce umbli fără grijă, când te ştii că ieşti dator?
— Grija, zise iel, s'o poarte cel ce ieste creditor.

A mai scris şi cărţi de slujbă bisericească, a tradus din greceşte, a compus piese muzicale, a pus pe note cântece poporale, lumeşti şi bisericeşti.

Dar mai însemnată ieste: *Povestea vorbei.* Cartea aceasta a lui Anton Pann conţine proverbe adunate din popor, ca bunăoară următoarele:

La ori ce treabă pe Stan pățitu 'ntreabă;
Cine 'ntreabă, nu greşeşte;
Ce înveți la tinerețe, ştii la bătrânețe;
Cine ştie carte, are patru ochi;
Frica apără chica;
După război mulți voinici s'arată,
La plăcinte înainte, la război înapoi,
La război în coadă, la fugă 'n frunte;
Încornorează țînțarul, de ți-l face cât măgarul,
Vrei nu vrei, iel cu de-a sila face musca cât cămila,
Puricele când i place, cât un elefant îl face, ş. a.

Alăturea proverbelor, pentru a lămurí mai bine cuprinsul lor, Anton Pann pune diferite anecdote şi povestiri în versuri pline de glume, făcute cu scop de a petrece şi a moraliza. O asemenea povestire ieste *Doi învățăcei.*

Resumatul povestirei Doi învățăcei ieste acesta: Un împărat oarecare avea un băeat, crescut în multă resfățare. La sfatul ministrilor săi împăratul îş dă feciorul pe mâna unui filozof bătrân, ca să-l crească şi să-i dee învățătură cum va şti iel mai bine. Filozoful la început s'a cam codit, dar în sfârşit se învoeşte să pri-

mească pe odorul împărătesc la învățătură. Știind filozoful, că ie răsgăiat de tot băeatul și carte nu se prinde de iel, în ziua dintăi când vine la lecție în casa filozofului, copilul de 'mpărat ie pus frumoșel să servească la masa filozofului; a doua zi copilul ie încueat în casă; a treia zi filozoful îl ia cu sine și-l poartă toată ziulica prin oraș arătându-i cutare și cutare lucru; pe urmă în ziua a patra, s'a întâmplat ce s'a întâmplat și, dascălul apucă nueaua și arde pe elev de vreo două ori peste spate, — copilul adică îl pâra mereu pe filozof la împărăteasa mamă, că mi-l poartă rău. Cum aude împăratul, ca copilul a mâncat și bătae, cheamă pe dascăl întrebându-l de ce a lucrat astfel? de ce l-a pus păharnic? de ce l-a închis? pentru ce l-a purtat prin oraș ca pe o slugă? pentru ce l-a bătut însfârșit? pentru ce nu-l învață carte pe copil? Filozoful a respuns liniștit și pe rând la toate și a zis: L-am pus păharnic la masă de aceea, ca, de va ajunge împărat odată, să nu stee prea mult la mese și să știe: cum ie când supușii stau la o parte flămânzi; l-am închis pentru aceea ca să simțească și închisoarea cum ieste; în oraș l-am purtat, pentru ca să vadă, și să cunoască lumea cu ochii lui, nu din spusul altora; pe urmă l-am bătut de aceea, ca să știe în sfârșit și bătaea cum ieste și să nu strige numai: dați și ear dați! că cinci sute de nuele sunt ușoare, dacă le poartă spatele *altuia*. Ear cât pentru carte, cu anevoe va învăța cu astfel de băeat; iel, filozoful, ie mai gata să învețe pe un *urs* să citească. La acest cuvânt s'a turburat rău împăratul și a strigat: Bine! dacă zici, că mai bucuros înveți un urs, să-l înveți! ear dacă nu, moarte!

Filozofului, vrând nevrând, i s'a adus un ursuleț, să-l învețe a citi. La vremea hotărâtă, peste câteva luni, eacă dascălul sosește la palat cu noul său elev, ca să facă examen în fața împăratului. Mai nainte adică filozo-

ful a făcut aşa: a pus să i se facă o carte cu foi de pele, şi începuse a da demâncare ursului carne aşezată printre foile cărţii; dela o vreme ursul mâncă binişor din carte, apucând-o în două labe şi mereu murmuind. — Acum ajunse dascălul cu ursuleţul în sala împărătească, unde aşteptau cu toţii, cum oare va fi citind din pravila ce sta gata pe masă. Ursuleţul nu căpătase mâncare vreo două zile, şi iera grozav de flămând; cum vede pravila pe masă, la un semn al dascălului, socoteşte că ie cartea lui deacasă, se repede la ea, o apucă în labe, o deschide, şi începe să murmuească, şi să întoarcă la foi când într'o parte când într'alta, — resuna de ris întreg palatul. Împăratul grăeşte atunci: Văd, că citeşte frumos, dar nu înţelegem nici de cum ce spune; în care limbă citeşte? — „În limba *lui* împărate," a a respuns filozoful. Ear împăratul a zimbit, şi a iertat pe filozof.

Date biografice. Din viaţa lui Anton Pann, ştim că s'a născut pela 1797 în Slidven în Bulgaria, unde tatăl său a fost căldărar. La 1812 iel cu toată familia au fost duşi de Ruşi ca robi în Rusia. Acolo Anton Pann fiind luat în armată, a servit câţva ani ca muzicant, pănă când întro zi a fugit în România, apoi la Braşov. În Braşov a fost cântăreţ la biserica sfântului Nicolae din Şchei, şi a făcut cunoştinţa lui Ion Barac, care asemenea avea plăcere pentru serieri poporale. Peste doi ani A. Pann se rentoarce în România, se aşază în Bucureşti, şi aici trăeşte fiind cânţăreţ în strană şi dând lecţii de cântare bisericească. La 1847 ş-a întemeiat o tipografie, a lucrat zile şi nopţi întregi

la variatele sale lucrări, şi le-a publicat în vreo treizeci de volume. A reposat tot în Bucureşti la 1854. Pe peatra mormântului său s'a pus următorul epitaf compus de însuş Pann:

Aici s'a mutat cu jale,
În cel mai din urmă an,
Cel ce în cărţile sale
Se subscrie Anton Pann.
Acum mâna-i încetează,
Ce la scris mereu şedea,
Nopţi întregi nu mai lucrează,
La lumină cărţi să dea.
Împlinindu-şi datoria,
Şi talentul nengropând,
Ş-a făcut călătoria,
Dând altor în lume rând.

Ion Barac. Vasile Aaron. Ion Budai Deleanu

La începutul secolului al 19-lea şi sfârşitul sec. al 18-lea lucrează în Transilvania: Ion Barac şi soţii săi Vasile Aaron şi Ion Budai Deleanu. *Ion Barac* ie cunoscut în istoria literaturii pentru punerea în versuri a bazmului Arghir şi Elena. Arghir pleacă să găsească pe Elena, o preafrumoasă zină, cu părul de aur, care s'a fost ivit lui Arghir în formă de pasere măeastră. După lungi osteneli şi multe primejdii Arghir o găseşte şi o ia de soţie. Barac înţelege sub Arghir pe împăratul Traian, ear fecioara măeastră cu părul de aur ieste Ardealul „pentru băile lui cele de aur, care demult au fost vestite“,

aşa scrie Barac în Inainte cuvântare la această carte, care poartă titlul: Istoria preafrumosului Arghir şi a preafrumoasei Elene. S'a tipărit la Sibiu în 1800. — Ion Barac a redactat primul ziar în Transilvania „Foaea Duminecii". In versuri a mai publicat Risipirea cea din urmă a Ierusalimului, la 1821 în Bucureşti. Celalte scrieri au rămas în manuscript.

Ca şi Anton Pann, şi ca şi Ion Barac, *Vasile Aaron* a scris pe seama poporului şi în graiul lui. A publicat: Patimile lui Cristos, în zece cântece la 1802; jalnica soarte a lui Piram şi a Tisbei la 1815, şi tot în anul acela cartea mult citită Leonat şi Dorofata; a tradus mai multe părţi din poetul latin Virgiliu, fără a le publica, şi altele.

Mai bogat în lucrări literare şi mai talentat decât Barac şi Aaron a fost *Ion Budai Deleanu.* O epopee comică, plină de satiră şi glume, ieste *Ţiganiada* lui Deleanu, scrisă în 12 cântece în strofe de câte şase versuri. Subiectul epopeei ieste luat din viaţa ţigănească. Deleanu ne descrie o expediţie a Ţiganilor asupra Turcilor: Vlad Ţepeş Vodă face adică o oaste alcătuită tot din Faraoni şi îi trimite la bătălie cu Turcii. In vitejia lor, Faraonii cer lui Ţepeş Vodă să le dea şi nişte străjuitori, ca nu cumva să li se 'ntâmple te miri ce pagubă la drum, ori chiar să-i năpădească de tot vrăjmaşul. Ţepeş Vodă îmbracă apoi câţva oşteni români în haine turceşti şi-i trimite asupra

oştirii ţigăneşti. Ţiganii, fără să cunoască pe Românii îmbrăcaţi turceşte, hotărăsc, că ar fi mai sănătos, dacă s'ar supune fără bătălie; şi li se şi închină de bună voie. Atunci eacă sosesc Turcii cei adevăraţi; ear Ţiganilor li se aduce vestea, că Turcii au să le cinstească ţara. Acum se pun Ţiganii la sfat, şi vorbesc iei care de care, cum vor împărţí ţara, numai s'o primească în cinste dela Turci. Sfârşitul vorbelor nu ieste alt ceva, decât o strajnică părueală, după obiceiul strămoşesc. — Deleanu a cunoscut foarte bine apucăturile cu întreg felul de a fi al acestui soi de oameni, şi le-a descris în mod caracteristic. Dăm câteva probe, din care deoparte ieste destul de învederată firea poporului despre care vorbeşte, de altă parte se poate vedea felul de a scrie al poetului Deleanu:

Tocmai iera într'o zi de hodină;
Tabăra păusa de cale lungă,
Ear cei de vrâstă mai bătrână
Adunați fiind zăceau pe dungă,
Şi începuse a grăí cu isteție
Pentru arme și pentru bătălie.

*

Voivod Guliman purta cuvântul,
Sfătuindu-le cu încredințare
Cum: — fiind legați cu jurământul
Să aibă pentru toate pază mare —
Ar trebuí lucru să tocmească,
Ca vrăjmașul să nu-i năpădească.

*

„Bărbaţi buni: oare n'ar hi mai bine,
Zise, păn' a păşí mai departe,
Aici să ne armăm cum se cuvine:
Că nu se ştie din care parte
Vrăşmaşul vine....

*

Trebue dară, ca toţi hei călare
Naintea taberei să purceadă
Armaţi; cercetând oare din care
Lature Turcii tae şi pradă.
Văzându-i apoi, cum pot de tare
S'alerge, dându-ne înştiinţare.

*

Eară noi cu tabăra hea groasă
Atunci, auzind că vin dâncoace,
S'apucăm fuga hea sănătoasă
Incolo: şi să mergem în pace,
Pănă când ne vor purta picioare,
Numa să scăpăm dela strâmtoare."

*

Răzvan, fierarul, atunci se scoală,
Şi 'ntr' acest chip rostul său deschide:
„Bine se zice; la fala goală
Traista-i uşoară!...

*

... La ce s'apucăm arma vitează?
Când fără arme, ca fără povară,
Fuga vine cu mult mai uşoară.

*

Aici, Gulimane, altă putere
Nu ieste fără, sau a te bate

Pentru piele, copíi şi muere,
Cum şi pentru dragile bucate, —
Sau aruncându-ţi arme necrunte,
A fugí gol golişor la munte."

*

Răzvan iera ceva să mai zică,
Când Vlaicu, lingurarul, începe
A râde, şi glasul său ridică:
„Io nici într'un chip nu poci pricepe
Ce se 'nvârteşte vouă prin minte,
Par' că aţi avea boală hierbinte.

*

Incă nici veste nu-i să vie
Turcii; şi eacă unii că se gată
De fugă cu mare vitejie...

*

In ce chip venit-am păn' aice;
Aşa să mergem dar şi d' aice;
Ear de ni s'ar pune doar în price
Cineva pe drum cu vrăjmăşie,
Totdauna are să se păzească
Răgula noastră ţigănească:

*

Adică: fruntea, hălui mai tare
Să plecăm cu multe rugăminte —
De-om vedea, că 'n fugă nu-i scăpare;
Ear când cu năvala hierbinte
Ar da pe noi mai puţină laie:
Să stăm şi noi vârtos la bătaie!"

*

„Să mă bată Dumnezeu! că bine
O nimeriş, Vlaice, tocma în gură
Ahasta-mi iera; dar şi alta-mi vine
Lăngă ahaia 'n gând! — barba cea sură
Ştergându-ş Gogu zise: — ce-om face
Fără dobe şi trâmbiţi răgace?

*

Apoi şi fără steaguri sau povaţă,
Şi măcar un bucim; mie-mi pare,
Că nu-i nici o tabără 'ndrăzneaţă!
D'elea 'ntâi să faceţi însemnare;
Helelalte-apoi pot să hie,
Cum Vlaicu v'au zis pe dăscălie.

*

Numai cât înc'o răgulă bună
Ţigănească am să v'aduc aminte:
Ca să călătorim totdaună
Aproape de păduri; căci nu minte
Zisa veche: cumcă paza bună
Fereşte primejdia totdaună..."

Date biografice. Ion Barac ie născut în Braşov la 1772. A fost învăţător la şcoalele româneşti de acolo. În 1848 a murit.

Vasile Aaron ie născut în Glogoveţ, lăngă Blaj. A trăit şi a murit ca advocat în Sibiu; ie născut în 1770 şi reposat în 1822.

Cât pentru Ion Budai Deleanu, nu se ştie nici anul naşterii, nici al morţii; se ştie, că iera contimporan cu Barac şi Aaron. Încolo, a fost fecior de popă, născut la Cigmău, un sat între Hunedoara şi Haţeg. A trăit în Lemberg, unde ajunsese consiliar. Tot în Lemberg au fost cumpărate scrierile lui pentru biblioteca centrală din Bu-

curești prin Gheorghe Asachi dela un ginere al lui Deleanu. Pe lângă Țiganiadă, a lucrat un lexicon român și nemțesc, apoi diferite lucruri de gramatică, dar netipărite.

Dimitrie Cichindeal

Dimitrie Cichindeal (cit. Țichindeal) a scris în proză fabule, publicate mai întâi la 1814 în Pesta. Fabulele sale sunt întitulate: *Filozoficești și politicești prin fabule moralnice învățături*, o carte voluminoasă de vro cinci sute de pagine, în partea cea mai mare traduceri dintr'un fabulist sîrb, Obradovici, din Ciacova în Bănat; Obradovici adică publicase la 1788 fabulele lui Esop cu un adaus de învățături morale, de acestea s'a folosit Cichindeal.

Astfel Dimitrie Cichindeal nu se distinge atât prin activitatea sa literară, cât mai ales prin adânca sa iubire de neam și țară. În cestiuni bisericești și naționale, iel a purtat o întinsă corespondență cu Episcopul român Samuil Vulcanu dela Oradea. Dușmanii sei l-au și persecutat pentru sentimentele sale patriotice.

Ca date biografice, însemnăm că ie născut pela mijlocul secolului al 18 lea într'un sat din Bănat. La 1812 ajunge profesor în Arad la o școală română de preparandie (școală normală) pe atunci înființată. În urma persecuțiunilor suferite n'a rămas în Arad, decât doi ani, și s'a rentors acasă în satul lui; în 1818 a murit într'un spital din Timișoara.

Gheorghe Asachi

Un scriitor zelos a fost Gheorghe Asachi. A lucrat cu scopul de a produce o mișcare culturală

şi literară, şi de a reînsufleţí sentimentele naţionale amorţite în Moldova. Purtat de asemenea gândiri şi simţiri, Asachi a desfăşurat cu succes o largă activitate în vreme de peste o jumătate de veac. Născut la 1788 în Herţa, judeţul Dorohoi, ieste dus în Lemberg de tatăl său, rămas văduv. Acolo ş-a făcut studiile Gheorghe Asachi, urmându-le în Roma şi Viena. După aceea s'a întors la Iaşi şi a început un curs de inginerie la 1813; apoi a înfiinţat cu multe greutăţi o tipografie, la 1817 a organisat un început de teatru, scriind şi traducând anume piese teatrale, în care rolurile ierau ţinute de fiii şi fiicele boerilor moldoveni. La 1821 Asachi ie silit să părăsească Iaşul; eară peste şase ani ieste rechemat, şi publică în 1 Iunie 1829 primul ziar român în Moldova „*Albina Românească*". Înfiinţându-se mai târziu şcoalele în înţelesul *Regulamentului organic**), Asachi sub domnia lui Mihai Sturza

*) Dupa mişcarea dela 1821, în anul următor Turcia a ridicat la tronul Moldovei pe Ion Sturza, la al Munteniei pe Grigore Ghica. Ruşii, mereu duşmani ai Turcilor, au întrat la 1828 în principatele româneşti şi, trecând Dunărea, bat pe Turci. În 1829 se închee pacea dela *Adrianopol*, între altele cu condiţia ca Turcii să plătească Ruşilor 10 milioane de galbini despăgubire de războí; eară până la plătirea sumei, Ruşii să ţină ocupate Moldova şi Muntenia. Turcii neplătind până la 1834, Ruşii în acest restimp de şase ani au ţinut ocupate ţerile şi le-au administrat. În aceşti ani s'a făcut aşa numitul *Regulament organic*, unde s'au hotărât să se organiseze şcoale, să se facă drumuri şi altele; dările pentru boeri se şterg, şi se păstrează numai darea platită de ţărănime, împreună cu *claca* sau *boerescul;* ţiganii ierau robi ai boerilor şi ai statului. Când se retrag Ruşii la 1834 sunt numiţi Domni *Mihai Sturza* în Moldova şi *Alesandru Ghica* în Muntenia; Mulţi dintre fiii boerilor cercetează universităţile apusului, în deosebi cea din Paris; de aici se rentorc în patrie cu idei nouă şi liberale. Aşa bunăoară susţineau, că trebue desfiinţată robia ţiganilor; că toţi cetăţenii, nu numai ţăranii, să

a fost numit Referendar (inspector de şcoale), şi în astă calitate a muncit vreo 14 ani, îngrijindu-se mereu de îmbunătăţirea şcoalelor. La adânci bătrâneţe a reposat în Iaşi, în anul 1869. Tot acolo, în timpul mai nou, i s'a ridicat o statuă.

Gheorghe Asachi are număroase scrieri şi de tot felul: poezii, nuvele istorice, piese teatrale, a făcut şi istorie, matematică, un lexicon, şi însfârşit ziare şi călindare. În primul număr al ziarului „*Albina Romănească*“ eată cum vorbeşte G. Asachi:

„... Oare putem noi priví la ceste bune urmate înaintea ochilor nostri (ieste vorba de „sporul bunelor învăţături“ în alte ţări europene) făra a ne întrista, că numai naţia noastră în cea mai mare parte ieste lipsită de aceste îmbunătăţiri şi mai înapoiată decât toate neamurile Europei, şi decât multe altele ce locuesc pre celelalte părţi ale pământului? Cine nu simte în ţara noastră lipsa aşezământurilor, prin a cărora lucrare, precum suntem politiceşte, să ne putem face şi moraliceşte mădulări folositoare ale familiei europene, a căriia raze de învăţătură se resfrâng pe orizonul nostru.

plătească contribuţie statului, — cu un cuvânt voeau să restoarne starea de lucruri susţinută prin Regulamentul organic, pe care Ruşii îl susţineau pentru ca să se poată amesteca în afacerilor ţărilor, asupra cărora luaseră „protectoratul“. În anul memorabil 1848 Regulamentul ieste ars în Bucureşti, făcându-i-se ceremonialul cuvenit. Atunci Ruşii întră în principate şi la 1819 închee cu Turcii Convenţia dela Balta-Liman, în înţelesul căreia Domnii nu mai ierau aleşi de ţară, ci numiţi de Turci în învoeală cu Ruşii, şi anume pe şepte ani. In Muntenia în locul lui Bibescu ajunge Barbu Ştirbei, în Moldova Grigore Ghica, care desrobeşte la 1854 ţiganii.

Începându-se războiul Crimeii la 1853 între Ruşi şi Turci, aceşti din urmă, ajutaţi de Francezi şi Englezi, bat pe Ruşi; la 1856 în *Congresul dela Paris* Rusia ieste silită să renunţe la „protectoratul“ avut asupra Moldovei şi Munteniei. După aceasta în curând, la 1858, *divanurile ad hoc* ale ţărilor se pronunţă pentru unirea Moldovei şi Munteniei într'un singur stat, sub numele România.

În asemenea înapoiere, dacă astăzi ne povățuim de mai nalte cugetări, daca voim a urma în lucrarea noastră paradigmei aducătoare statului de folosuri și de nume strălucit, și care revarsă îndestularea asupra fieștecăruia, se cuvine cu îndoite pasuri și sârguințe a ne porní spre câștigarea în parte a celor întârziete.

... Dorința celor ce demult poftesc înființarea unui mijloc înleznitor, prin carele se poată nația noastră cunoaște îmbunătățirile și înaintările minții omenești, precum și cursul întâmplărilor lumei, de carele tot omul atârnă astăzi, se plinește prin publicația acestei gazete, ce subt prea puternica păvază a *Împărăției Rusiei* s'a priviligiat, și prin ajutorul Evgheniștilor compatrioți s'a înființat. . .

Albina Româneascǎ astăzi întâi vede lumina zilei și tinerelele sale aripi le cearcă în ostenitoarea sa călătorie, mii și mii de flori cu felurite văpsele și mirezme împodobesc câmpul, pre carele ea va să sboare; însă numai acele flori îi vor fi plăcute, care aduc mană și vindicare, de însași iei blândă fire povățuită, se va ferí de cele ce subt amăgitoare frumusețe ascund farmec și venin în sinul lor.

Asemenea și redacția gazetei nu se va abate dela acele ce privesc către îmbunătățirea inimei și a minței; dogmele sfintei noastre religii ortodoxe, sevas către ocârmuire și legile țării o vor povățuí întru a sa lucrare; înștiințări adevărate, pre cât vor ajunge la cunoștința sa, și învățături folositoare vor cuprinde filele sale.

Fiind însă că tot lucrul la începutul său nu poate avea îndeplinătatea, care se câștigă numai prin o delungată praxis, drept aceasta și binevoitorul cititor va îngăduí la neajunsurile ce poate întâmpina în acestă gazetă și spre a iei întocmire redacția pururea va primí cu recunoștință înțeleptele îndreptări atât ale acelor din lăuntrul

ţării, cât şi acelor străini, ce prin chipurile cuviincioase le vor împărtăşí redacţiei."

Ion Eliade Rădulescu

Activitatea lui Ion Eliade Rădulescu în Muntenia se asamănă în multe priviri cu activitatea lui Gheorghe Asachi în Moldova.

Sub domnia Grecilor, în sec. 18. şi pela începutul secolului al 19., cele două principate ajunseseră într'o stare de jale. Scriitorii contimporani descriu în culori triste întunerecul şi mizeria ce năpădiseră principatele româneşti. Voevozii, şi mai toţi funcţionarii, se îngrijau exclusiv numai de persoana lor, căutând mai nainte de toate să se 'mbogăţească din greu şi în grabă; poporul iera stors fără cruţare şi ţinut în neştiinţă. Pe la şcoale unde numai greceşte se învaţă, elevii recitau fără a înţelege ceva din cele învăţate *„ca papagalii"*. În afară de fiii de boeri trimişi la Paris şi la alte universităţi din Occident, puţini ierau oamenii care se ocupau cu literatura câtă iera, cu cronicarii sau cu vechile cărţi bisericeşti. — Pe acest timp, când grecizmul ameninţă cu moarte orce sentiment naţional, se iveşte *Gheorghe Lazăr,* care la 1816 trece din Transilvania în Muntenia şi, după multe pedeci, deschide în Bucureşti prima şcoală română la Sântu-Sava. Aici i s'a permis să propună româneşte: matematică, inginerie şi filozofie. Mulţi elevi dela şcoalele din Bucureşti aleargă la S. Sava, ca să asculte pe

Gheorghe Lazăr. Deşí şcoala ie închisă la 1821, eară G. Lazăr adânc mâhnit şi cuprins de boală se rentoarce în Ardeal, totuş „grâul cel curat şi fără neghină“ sămănat de dânsul a dat rodul său. Elev al şcoalei lui G. Lazăr a fost Ion Eliade Rădulescu. Ieşit din aşa şcoală, a desvoltat o bogată şi energică lucrare în literatură, ca şi în politică; în modul acesta a dat un puternic avânt şi a dus mai departe lucrarea deşteptării naţionale dela începutul secolului al 19-lea.

Eliade, care primise numirea de „părintele literaturii româneşti“, striga tinerimei de pe atunci: „*Scrieți, băeți, orcum, numai scrieți!*“

La rândul sau, Eliade s'a ocupat cu toate soiurile de literatură: a scris poezii lirice, epice (*Mihaida*, epopee scrisă la 1848, dar neterminată), dramatice; apoi lucrări istorice, gramatice; a făcut traduceri din scriitorii clasici vechi şi moderni: din Virgil, Dante, Molière, Lord Byron şi alţii. În gramatica sa dela 1828 a redus mai de jumătate numărul slovelor din scrierea română. La 1829 în 1 April a publicat „*Curierul românesc*“, primul ziar al Munteniei, ear în *1837* „*Curierul de ambe sexe*“, tot în anul când au apărut în Braşov ziarele „Foaea Duminecii“ redactată de Ion Barac, şi „Gazeta de Transilvania“ (cu suplementul său „Foaea pentru minte, inimă şi literatură“) redactată de Gheorghe Bariţ. Eliade a cumpărat şi o tipografie, şi în legătură cu Const. Golescu a fondat o societate pentru

cultivarea poporului prin diverse scrieri. După aceea, murind C. Golesc, a înfiinţat cu Ion Câmpineanu Societatea filarmonică tot cu scopul de a ridica învăţământul, a întemeea ziare precum şi un teatru naţional. Astfel a dus o viaţă mereu activă.

În ceea ce priveşte limba scrierilor sale, Eliade a scris la început o românească bună; mai târziu s'a schimbat şi a scris într'o limbă stricată, mestecată în deosebi cu vorbe italieneşti, scrise după o proprie ortografie.

În resumat, Ion Eliade Radulescu, ca şi Gheorghe Asachi, n'a reuşit să fie admirat pentru valoarea literară a lucrărilor sale; dar amândoi ş-au căştigat un nume nemuritor în istoria culturii noastre, prin un zel neobosit dovedit în toată viaţa lor spre binele şi înaintarea neamului, din care au ieşit.

Date biografice. Ion Eliade Radulescu s'a născut în Târgovişte la 1802. Numele *Eliade* l-a primit *„în şcoalele elenice"*. Ca tiner ajunsese profesor la şcoala unde propunea Gheorghe Lazăr, a cărui catedra a ocupat-o mai târziu, dupăce în 1822 şcoala dela S. Sava a fost redeschisă. Ca profesor a funcţionat vreo 5 ani. După aceea s'a ocupat mult cu ziaristica. La 1848 a luat parte la evenementele acelui memorabil an, şi a fost unul din capii revoluţiei. A murit în Bucureşti la 1872.

Învăţătorul lui Eliade, *Gheorghe Lazăr*, ie născut în Avrig, sat lăngă Sibiu. Baronul săsesc Bruckental, care avea o moşie în satul Avrig, a luat la sine pe tinerul Gheorghe Lazăr, l-a crescut, l-a trimis la Viena, unde a studiat teologia şi alte ştiinţe. Rentors în Ardeal,

aspira la episcopie; perzecutat trece Carpații și se așază în București. La 1818 începe lecțiile la S. Sava, la 1821 ie rentors la părinți în Avrig, și moare tot aici în 1823. Carol Rosetti, elev al lui Lazăr, călătorind prin Avrig, a dispus să i se ridice un monument de marmoră, pe care a pus un epitaf făcut de Lazăr; sub epitaf a mai adaus C. Rossetti versurile:

Precum Cristos pe Lazăr din morți a înviat,
Așa tu Romănia din somn ai deșteptat.

Atât lui Eliade, cât și lui Lazăr, Romănia recunoscătoare li-a ridicat statue puse în fața Universității din București.

Dăm în cele următoare câteva probe din scrierile acestor remarcabili bărbați.

Gheorghe Lazăr scrie despre starea Romănilor din Muntenia la 1820 precum urmează:

„Când am venit într'acest ales și de Dumnezeu binecuvântat pământ romănesc *ca să seamăn grâul cel curat și fără neghină*, am aflat într' acest pământ o mulțime de mărăcini; totuș nu mi-a trebuit prea multă osteneală de a-i putea curățí, toți patrioții cei adevărați dându-mi ajutor, am putut foarte lezne sămăna grăunțele cele adevărate, și nenumărate mii de flori străluceau pe holdele romăne; eată atunci și mulțime de locuste au venit, căutând ca sămănăturile încă până a nu aduce doritele fructe să le strice. La aceasta nu puțin m'am fost mâhnit, nu atâta căci știam, că locuste niciodată vin ca să dea rod, ci să mănânce sudoarea și osteneala pământului, cât mai vârtos, căci tare m'am încredințat, că unii din neamul romănesc sunt cu totul predați în limba grecească, și mai bucuros zic „*Κύριε ἐλέησον,*“ decât „Doamne miluește-ne“.

O, cum de bine au ştiut Grecii a se lingărí cătră Romăni, cât i-au făcut chiar împotrivitori limbei romăneşti. Nu-i destul aceasta, ci încă şi legile ţerei le-au stricat şi legi noi au făcut, ba şi năravurile Fanarioţilor s'au făcut de obşte ca o datorie a le urma Romănii întru toate; legile ţării şi năravurile romăneşti încet, încet s'au părăsit; şi de nu iera Prea Sfinţitul Mitropolit Dionisiu şi cu alţi aleşi patrioţi, şi şcoala aceasta romănească cu totul o derăpăna; şi de nu se trimitea fii de ai patriei la învăţături în Austria, Germania şi Francia, rămâneam totdauna ca via nelucrată, plină de ştir şi bozii, pentrucă se încuibase atâtea nedreptăţi în ţară, cât de ar fi înviiat un Radu Vodă şi un Ştefan Vodă al Moldovei să vadă legile şi năravurile Romănilor de acum, încă de s'ar uita şi la portul de acum, cu plâns şi cu amar s'ar ruga de Dumnezeu a-i trimite în adâncimea pământului a nu mai vedea nedreptatea aceasta ce se face! Aşa se urmează în ziua de astăzi, fiindcă patrioţii cei adevăraţi, care sunt de strămoşii lor clironomi lăsaţi cu hrisoave şi legi întăriţi, acum sunt cu totul nesocotiţi şi neprimiţi în slujbe, şi trebue cu oftări adânci să tacă, că de va vorbí pentru patrie, îndată se trimit în urgie, ear alţii lipsiţi de patriotizm împedică sborul şi îmfrumseţârea fericirii noastre, mai vârtos aceia, cari sunt sub aripile străinilor crescuţi, căci se ruşinează a vorbí romăneşte, şi ce ie mai mult, că defaimă limba romănească.

Ah! cu mare durere a inimilor simţesc aceasta unii strănepoţi luminaţi, cari poartă numele şi sângele strămoşilor Romani, al căror neam oarecând iera cel mai înţelept înfrumuseţat întru ştiinţe, cel mai mare în sufletele patrioticeşti; căci la Romani asemenea iera îndemnul luminării neamului, precum a celor de jos şi săraci, aşa

a celor de sus și bogați! Ba toți cu un cuget ierau lucrând pentru bunul cel de obște național; dară noi Românii de acum, cari suntem adevărați strănepoți ai Romanilor, avem în ochi o ceață, prin care nu putem vedea lumina soarelui! Au doară nu putem avea si noi doctori români, ca să ne lumineze ochii din vrerea inimei, eară nu din interes. Au nu putem avea și noi filozofi, ca să ne înveţe filozofia în limba română? Toate putem a le dobândí, că și noi suntem născuți ca și alte neamuri, și nouă ni-a dat Dumnezeu acele daruri. Cine poate zice, că fiii Românilor nu vor putea învăța toate învățăturile în limba patriei? Io văd acum ce putere și vrere fiii Românilor au la învățătură".

Ion Eliade Rădulescu ne dă următoarele amintiri din copilărie:

„Învățam grecește, cum se învăța pe atunci, octoih și psaltire: nu înțelegeam nimic. Într'o Duminecă am văzut la poarta bisericii Crețulescului lume multă adunată; am stat și io să văz ce ieste: un fecior sau vizitiu citea în gura mare Alexandria, și câți trecea pe drum se oprea și asculta. Când m'am oprit io, citirea venise dimpreună cu Alexandru până la Ivantie împărat, unde zice: mira tebe brate. Nu mă putui deslipì de acolo ascultând descrierea acelui loc prin de răcoare, de verdeață și adăpat de fântâni cu apă vie. A trebuit să tacă acel om minunat pentru mine, vizitiul zic, ca să fug și io d'acolo. Am venit acasă și am cerut . . . să-mi dea doi lei să cumpăr o carte . . . A trebuit să mi se dea banii și alergai îndată și-mi cumpărai cartea prețuită și plină de minuni. Dar ce să fac cu dânsa? că în mânele mele iera mută. Vrui să citesc; câteva slove se potriveau cu cele grecești; dar mă împedica o grămadă de încurcături ce semăna cu unele turnuri Д, altele caracatițe sau scorpii

Ѭ, altelele țesturi și ciuperci Ж, Î. Tata nu iera în București să-mi spună, mama nu știa carte numai grecească; în via grădinei lucrau câțva olteni... Mă rugai de unul, care mi se păru mie mai procopsit și pe care îl recomanda către mine și numele lui, îl chema Alisandru. Iel îmi spuse pe picior lângă un dud favorit al meu... Acolo lângă dud începui a sloveni românește: „împărățea la răsărit ș. c. l." Într'o jumătate de ceas nu mai aveam trebuință de dascăl, începui a cití si în patru zile isprăvii Alexandria din scoarță până 'n scoarță. Se înțelege însă că în acele patru zile dascălul de grecește nu m'a văzut prin școala lui. Plecam dimineața să merg la școală, dar mă întorceam pe altă uliță, întram în grădină și pe după case, pândind să nu mă vază nimeni, mă urcam în pod, mă băgam sub un coș și acolo citeam vitejiile lui Alexandru cel Mare, cum s'a bătut cu racii, cu furnicele și cu Por împărat ș. c. l. Tot sub acel coș am învățat să scriu numerii arabici până la 100, cum și să scriu slovele românești ca de tipar, îmi făcusem niște foițe, pe care scriam și prescriam; dar vream ca prin dânsele să-mi rămâe și numele nemuritor. Așa făcui altele, cărora le dedei formă de carte cu titlul iei după orânduealā. Mă luai după titlul Alexandriei și făcui și la compoziția mea un titlu foarte iscusit și însemnător dupăcum urmează:

Această carte făcuta de mine Niță sau Ion Rădulescu în zilele polcovnicului Ilie (tata), și cu blagoslovenia sfinției sale Frusina (mama) 1811.

Astfel în 4 zile învățai a cetí românește, scriam numere și mă făcui și autor al vestitei compuneri: *Această carte.* Mă gândeam io, că dacă fac la cărți, când sunt de nouă ani, dar când m'oi face mare. Ieram încredințat în mine, c'o să mă fac un mare cărturar, dar nu mă credea nimeni.

Procopseala însă mi-a dat prin piele, că o drăcoaică de slujnică s'a suit a patră zi în pod să dărăcească la in, fiind vremea cam ploioasă. Io a trebuit să ies odată din coş, dar mă primejdueam să mă vază şi să mi se dea pe faţă îndărătnicirea de a merge la dascăl; îmi luai inima 'n dinţi; ieşíi din cabinetul meu de lectură, din coş, şi făcui să ţipe biata Ilinca, încât alergară toţi din casă. Mă deteră binişor din pod, mă puseră în cârca lui moş Mâinea şi mă trimiseră la şcoală. Dascălul mă primí în bătăi şi mă puse ear la psaltirea grecească. Io uram cartea grecească, dar din ziua aceea o urâi şi mai mult, şi a trebuit s'o sufer până când dede Dumnezeu Ciuma dela Caragea din 1812. Toată lumea iera tristă pe atunci; numai io ieram vesel, c'am scăpat de dascălul Alexe şi de psaltirea lui, pentrucă fugeam la moşie afară. Mai un an am fost slobod, şi nu-mi petreceam vremea decât la o stână de oi, unde păstorii aveau felurimi de cărţi . . . Într'o vară citíi cu iei împreună: poarta pocăinţei; epistolia ce a căzut din cer; viaţa sfântului Alexe, omul lui Dumnezeu, scrisă de mână; viaţa părintelui Macare; Avestiţa fata Satanei; pogorârea maicii Domnului la ead, şi alte vieţi ale sfinţilor.

Mai pe urmă vení din Braşov acestor păstori şi istoria lui Arghir. . .

Când văzui pe Arghir, ieram în ceriuri de bucurie, învăţai mai într'o săptămână cântarea 'ntăi. Mă încurca însă, că nu ştia nimeni să-mi spuie ce ieste *muză*; într'un cuvânt, ieram de minune 'n casă, când mă auzeau fetele spuindu-le pe dinafară în stihuri „istoria frumosului Arghir şi a preafrumoasei Elene", când ziceam: „Hip! hop! la a mea iubită", aveam şi biciu în mână, plezneam cu dânsul şi săream în sus, dar mi-era necaz de ce n'are şi biciul meu puterea aceea de farmec să mă fac să sbor. . .

Întorcându-ne la București după încetarea boalei, auzíi cum se plângeau părinții, că trebue să fi uitat io tot ce învățasem mai dinainte, și cu adevărat uitasem, căci pe *Macarios Anir* citeam tot atât de încet ca și pe psalmul cel din urmă *Micros imin*...

Bietul Dascălul Alexe murise, și pe atunci se dusese vestea unui Dascăl călugăr la sf. Nicolae, părintele Naum. Iera cam departe până la sf. Nicolae, dar hotărâră părinții să mă dea acolo.

Începui la bietul Naum. Acesta știa Elinica; dar iera român și zise părinților să-mi ia cartea lui Papazoe ori Polizoe. Mă puse la Istoria sfântă prin întrebări și respunsuri; din grecește îmi tălmăcea românește. Din ziua aceea nu-mi mai fu urâtă cartea... înțelegeam ce învățam, pentrucă bietul Naum tălmăcea băeților săi din elinește în grecește, și din grecește în românește.

Trecui de aici la școala grecească dela Măgureanul; ieram de vreo treisprezece ani atunci, ș'am învâțat acolo, până a venit Gheorghe Lazăr"...

Alesandru Donici

Alesandru Donici (născut în Basarabia la 1806, mort în Iași la 1866) a scris fabule, 91 la număr. Cele mai cunoscute sunt: Vulpea și măgarul, Două poloboace, Lupul și cucul, Momița și două mâțe, Sticletele și ciocârlanul, Racul, broasca și știuca. O parte din cele 91 de fabule sunt traduceri din scriitorul rus Krilov, făcute într'un stil greoi și uneori greșit.

Al. Donici, născut în Basarabia, unde Rușii n'au suferit nici urmă de școala românească, a plecat să-ș facă învățătura la Petersburg; aici a întrat

în şcoala militară şi, după câţiva ani, a căpătat rangul de ofiţer. Dupăcum se vede dintr'o scrisoare către Constantin *Negruzzi* (Scrierile lui C. Negruzzi, vol. I. Bucureşti 1872. pag. 332), nu i-a plăcut viaţa militară în Rusia; căci se jălueşte în modul următor:

„Când de pe malurile verzi și înflorite ale Bâcului și Răutului .... m'am văzut deodată pe țermurile neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele, unde în locul dulcii limbi, cu care mă legănase mama, nu auzeam decât o limbă aspră ca și climatul; când mă văzui părăsit între străini ce nu mă înțelegeau, silit de dimineață până 'n seară a face marșuri cu mai multe oca de fer pe umer și a învăța manevrarea puștei în douăsprezece timpuri, desperarea mă cuprindea și zeu! nu știu dacă arma, pe care o purtam toată ziua, n'aș fi întors-o ca s'o slobod în pieptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la cazarmă mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei rideau, cântau și se jucau, ear io plângeam, gândind la țara unde iera Făt-Frumos și Ileana Cosânzana"...

După mai mulţi ani, petrecuţi în dor şi jale, a părăsit viaţa militară şi a trecut la Iaşi. Tinerimea, mai ales care studiase în străinătate şi terminându-ş studiile, se rentorsese în ţară, s'a pus pe lucru: *Alexandri* făcea pentru societatea de atunci piese teatrale, Mihai *Cogălniceanu* ţinea prelegeri de istoria naţională, întemeind şi o foae literară; *Asachi* purta grija învăţământului public; Const. *Negruzzi* scria povestirile sale într'o limbă verde românească ce a remas model până în zilele noa-

stre; alăturea cu aceştia Grigore *Alexandrescu* îmbogăţea literatura cu bucăţi de valoare nepreţuită, ear *Eliade* îndemna generaţia sa prin vorbă şi faptă la o spornică lucrare; tot aşa în Ardeal şi Bănat lucrau deja bărbaţi cu dorul de progres şi conduşi de iubire pentru cei rămaşi înapoi pe calea culturii; într'un cuvânt pretutindinea se observa o mişcare, ce promitea o nouă viaţă.

Astfel ierau împrejurările literare şi culturale, când Al. Donici a venit la Iaşi. Înzestrat dela fire cu oare care talent poetic, s'a pus şi iel în serviciul deşteptării neamului său.

Câteva din fabulele sale au ajuns a fi foarte respândite în societatea de-atunci a Moldovei. În afară de fabule Donici a mai făcut şi traducerea poemului renumit „*Ţiganii*“ de Al. Puşkin; apoi tot din limba rusă a tradus în colaborare cu C. Negruzzi *Satirele* lui Antioh Cantemir; dar în deosebi prin cele câteva fabule ieste însemnat în istoria literaturii.

Un exemplu:

Momiţă şi două mâţe

In a momiţelor ţară,
Ce mai nu are hotară,
Odată judecătoare
Iera o momiţă, care
Chibzuea cu scumpătate
Cumpăna cea de dreptate.
Şi eata că la momiţă
Se arată două mâţe

Zgâriete, încruntate
In prigonire de moarte,
Părăsind al lor locaş
Pentr' un bulgăre de caş.
Una strigă: „Socoteşte,
Caşul io l-am fost ochit".
Alta ţipă: „Hotăreşte,
Caşul io l-am dobândit".
„Staţi! le zise lor momiţa,
In cumpăna de dreptate
Se va lămurí fiinţa
Pricinii de caş urmate".
Apoi caşul drept în două
Rupându-l ea prea frumos,
A pus întru amândouă
Cumpene câte un boţ;
Dar când cumpăna ridică,
Vede c'o parte-i mai mică,
Muşcă, cearcă, chibzueşte,
Şi bine nu nimereşte;
Acum partea cea muşcată
Nu trăgea cât ceealaltă,
Muşcând ear din acea grea
Tocmai drept nu nimerea.
Şi aşa până 'n sfârşit,
Tot în cumpene a tras, —
Ear mâţele s'au trezit,
Că din caş n'a mai rămas.

Constantin Negruzzi

Talentul poetic al lui Constantin Negruzzi se învederează în *novelele* sale şi în *fragmentele istorice* scrise în proză. Darul de a şti povestí nu-l găsim

la nici unul din scriitorii contimporani ai lui C. Negruzzi în măsura, în care îl găsim la dânsul.

Un alt merit al acestui scriitor ieste *limba sa* armonioasă şi corectă românească, chiar şi fără a mai lua în consideraţie împrejurarea, că pe când scria C. Negruzzi încă tot mai iera întrebuinţată limba grecească în multe case boereşti, ba începe a pătrunde binişor şi limba franţuzească în Moldova şi Muntenia, ear în Ardeal scriitorii încercau a creea o limbă curăţită de orce slavonizme fără deosebire de vrâstă şi întrebuinţare.

Scrierile lui C. Negruzzi (retipărite în 1872 la Bucureşti, în 3 vol.) conţin:

Vol. I. (350 de pag.) *Păcatele tinereţelor*. Sub acest titlu aflăm bucăţile: Cum am învăţat româneşte, *novelele* Zoe, O alergare de cai, Toderică ş. a. Apoi *fragmentele istorice:* Aprodul Purice, în versuri; în proză: Alesandru Lapuşneanu, Sobieţki şi Românii ş. a.; ear la sfârşit 32 de Scrisori la un prieten, interesante pentrucă ne dau un fidel tablou al multor obiceiuri de pe vremea autorului.

Vol. II. (306 de pag.) cuprinde poeziile sale originale şi traducerile din Th. Moore, Victor Hugo şi Antioh Cantemir.

Vol. III. (501 de pag.) are Piese teatrale, două originale: Cârlanii, reprezentată la 1849 şi Muza dela Burdujeni; celelalte patru sunt traduse din autori francezi.

Fragmentul istoric *Ales. Lăpuşneanu* (1564—1569) are cuprinsul acesta:

Stefan Tomşa omorâsă pe Despot Vodă şi-i luase locul. Alesandru Lăpuşneanu, care mai fusese odată Domn, dar alungat prin Despot fugise la Constantinopol, acum cu oaste turcească se renturna, ca să ocupe a doua oară tronul Moldovei. Ajuns până la Tecuci, sosesc în calea lui Lăpuşneanu patru boeri trimişi de Tomşa şi adică: vornicul Moţoc, postelnicul Veveriţă, spătarul Spancioc şi Stroici, şi intrând în cortul, unde şedea Lăpuşneanu cu căpitanii sei, dau de ştire acestuia, că poporul moldovean nici nu-l iubeşte, nici nu-l vrea să-l aibă Domn în ţară, prin urmare ar face mai bine să întoarcă la Constantinopol, de unde a venit. Lăpuşneanul, scânteind de mânie, răspunde: *Dacă voi nu mă vreţi, io vă vreau; dacă voi nu mă iubiţi, io vă iubesc, şi voi merge ori cu voea ori fără voea voastră!* Moţoc, om linguşitor, care vinduse pe Despot, vinduse pe Lăpuşneanu în domnia întăi, acum vinde şi pe Tomşa şi earăş se dă în partea Lăpuşneanului, cu toţii pornind asupra lui Tomşa.

Tomşa nesimţindu-se destul de tare, fuge în Muntenia. Poporul primeşte cu bucurie pe Alesandru Lăpuşneanu. Boerii însă tremurau. Şi cu drept cuvânt: Alesandru Vodă ii despoea de averi, ca să nu mai poată ademení şi corumpe poporul în paguba lui Vodă; din când în când ii mai şi ucidea pentru câte o mică greşală dregătorească. Ţinea în jurul său o număroasă gardă de lefegíi, ca nimenea să nu îndrăznească a grăí în contra Domnului. Odată Doamnă Ruxandra, fiica lui Petru Rareş, face mustrări soţului său pentru capetele tăeate ale boerilor, şi-l roagă să nu mai verse sânge, căci s'a îngrozit şi nu mai are odihnă. Domnul i promite, pe ziua următoare, un leac împotriva fricei.

A doua zi iera serbătoare; se dase ştire boerilor să se adune la Mitropolie, ca să asculte sfânta Liturghie, şi după aceea să vină la prânz la curte. Lăpuşneanul, la sfârşitul sfintei slujbe, a zis boerilor adunaţi în biserică: „Boeri dumneavoastră! Dela venirea mea cu a doua domnie pănă astăzi, am arătat asprime cătră mulţi; m'am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu ştie de nu mi-a părut rău şi de nu mă căesc de aceasta; dar dumneavoastră ştiţi, că m'a silit numai dorinţa de a vedea contenind gâlcevirile şi vânzările unora şi altora, care ţineau la risipa ţerii şi la peirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boerii ş-au venit în cunoştinţă; au văzut, că turma nu poate fi fără păstor, pentrucă zice Mântuitorul: *Bate-voi Păstorul, şi se vor împrăştia Oile.* Boeri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca nişte fraţi, pentrucă aceasta ieste una din cele zece porunci: *se iubeşti pe aproapele tău ca însuţi pe tine*, şi să ne iertăm unii pe alţii, pentrucă suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Isus Cristos (aici îş făcú cruce) să ne ierte nouă greşelile, precum iertăm şi noi greşiţilor nostri.“ După aceasta merse în mijlocul bisericii, se închinà earăş, se înturnà cu faţa spre popor zicând: Iertaţi-mă, oameni buni şi boeri dumneavoastră! Poporul răspunse: Dumnezeu să te ierte, Măria ta!

Boerii începură a vení călări şi fiecare cu câte două, trei slugi. Boerii, 47 la număr, se pun la masă, şi la spatele fiecăruia sta câte o slugă, care *dregea* (turna vin). Toate slugile ierau înarmate. Când să se scoale dela masă, Veveriţă ridică păharul şi închină: *Să trăeşti întru mulţi ani, Măria ta! Să stăpâneşti ţara în pace, şi Milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus, de a nu mai strica pe boeri, şi a bântuí norodul...* N'apuca să şfârşească, şi buzduganul armaşului lovindu-l

drept în frunte îl culcà la pământ. „La iei flăcăi!“ strigà armașul. Slujitorii de pela spatele boerilor scot junghiurile și lovesc, lefegiii din curte dau și iei năvală asupra boerilor. Lăpușneanu cu Moțoc privesc dela fereastă scena sângeroasă. Boerii mai bătrâni mureau făcându-ș cruce, dar mulți dintre cei mai tineri se apărau cu turbare și îș vindeau scump viața. La sfârșit totuș 47 de trupuri d'ale boerilor zăceau moarte. Orașul alergase la poarta curții și începuse a o tăea cu securile. Alesandru Vodă trimite pe armaș, să întrebe poporul ce vrea și ce cere?

Acum Lăpușneanu cu Moțoc vorbesc în chipul următor:

— Ei, vornice Moțoace, n'am făcut bine, că m'am mântuit de răii aceștia și am scăpat țara de o așa râie?

— Măria ta ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mârșavul curtezan; io demult aveam de gând să sfătuesc pe Măria ta la aceasta... și ai făcut bine că i-ai tăiat, pentrucă...

— Văd că armașul întârzie, zise Lăpușneanul curmând pe Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Îmi vine să poruncesc, să dee cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoți și dumneata?

— Așa, așa, să-i împroaște cu tunurile; nu-i vro pagubă c'or murí câteva sute de mojici, de vreme ce au perit atâți boeri...

— Mă așteptam s'aud asemenea răspuns, zise cu oțerire Lăpușneanul; dăr să vedem întăi ce vor.

În vremea asta armașul se suise pe poarta curții și făcând semn strigă: Oameni buni! Măria Sa Vodă întreabă ce vreți și ce cereți? și pentruce ați venit așa cu zurba?... Mulțimea nu se aștepta la asemenea întrebare... însfârșit începură a striga: „Să micșureze dăjdiile! Să nu ne mai jăfuească! Am rămas săraci! N'avem bani! Ni i-a luat toți Moțoc! Moțoc! Iel ne pradă și iel sfătuește

pe Vodă! Să moară! Moţoc să moară. *Capul lui Moţoc vrem!*"

Atunci toate glasurile se făcură un glas, şi acest glas striga: capul lui Moţoc vrem!

— Ce cer? întrebà Lăpuşneanul văzând pe armaş întrând.

— Capul vornicului Moţoc, răspunse.

— Cum? ce? strigà acesta ca un om ce calcă pe un şerpe; n'ai auzit bine, fărtate! vrei să şugueşti, dar nu-i vreme de şagă... Ce să facă cu capul meu? îţi spun că ieşti surd, n'ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alesandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr poporul striga în gura mare: Să ne dee pe Moţoc! Capul lui Moţoc vrem!

— Oh! păcătosul de mine! strigà ticălosul. Maică preacurată fecioară, nu mă lasă să mă prăpădesc!.. Născătoare de Dumnezeu scapă-mă de primejdia aceasta şi mă jur să fac o biserică, să postesc cât voi mai avea zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni dela mănăstirea Neamţului!... Dar, milostive Doamne, nu-i asculta pe nişte proşti, pe nişte mojici. Pune să dee cu tunurile într'înşii... Să moară toţi! Io sunt boer mare! iei sunt nişte proşti!

— Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanul cu sânge rece; să omor o mulţime de oameni pentru un om, un ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale...

— Oh! nenorocitul de mine! strigà Moţoc smulgându-ş barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegea, că nu mai ieste scăpare pentru iel. Încai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa şi de

copilaşii mei! lăsaţi-mă să mă spovedesc! şi plângea, şi ţipa, şi suspina.

— Destul! strigà Lăpuşneanul, nu te mai bocí ca o muere! fii român verde. Ce să te mai spovedeşti? Ce să spui duhovnicului? că ieşti un tălhar şi un vânzător? Asta o ştie toată Moldova. Haide! luaţi-l de-l daţi norodului, şi-i spuneţi, că acest fel plăteşte Alexandru Vodă celor ce pradă ţara...

Moţoc, aruncat în mulţime, într'o clipită ie făcut bucăţi. Eară gloata a strigat: Să trăească Măria Sa Vodă!

În vremea asta Lăpuşneanu porunceşte, să reteze capetele ucişilor şi să le aşeze în mijlocul mesei în formă de piramidă. Apoi întră la Doamna Ruxandra şi o cheamă, spunându-i că a gătit leacul de frică. Ruxandra întră în sala, şi la vederea grozavei piramide a dat un strajnic ţipet şi a leşinat. —

Stroici şi Spancioc scăpaseră cu fuga de furia Lăpuşneanului, care înzădar a încercat să pună mâna pe iei. Peste vro patru ani, Voda se bolnăveşte de lungoare şi simţindu-se aproape de uşa mormântului, cheamă pe Mitropolitul Teofan, pe episcopi şi pe boeri, cere iertare dela toţi şi le spune, că lasă drept moştenitor al Scaunului pe fiul său Bogdan. „Cât pentru mine, urmà a zice, de mă voi şi ridica din boala aceasta, sunt hotărât a mă duce la călugărie în mănăstirea Slatina, unde să mă spăsesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci vă rog, părinţi Arhirei, de mă veţi vedea aproape de moarte, să mă tundeţi călugăr...“ Nu putú vorbí mai mult. Convulziile îl apucară şi un leşin grozav ca moartea îi îngheţà trupul, încât mitropolitul şi episcopii crezând că se sfârşeşte, îl călugăriră puindu-i nume Paisie, după numele Petru, ce avea pănă a nu se face Domn.

Apoi proclamară pe Bogdan de Domn. Acum sosesc Stroici şi Spancioc, întră la palat şi se opresc la odaea bolnavului.

Lapuşneanul deschizând ochii vede doi călugări lăngă patul său. Unul dintre iei îl întreabă: „Cum te mai simţi, frate Paisie?“ Numele acesta i-aduce aminte cele petrecute, şi deodată strigà: „A! voi m'aţi călugărit:... gândiţi că veţi scăpa de mine? M'aţi popit voi, dar de mă voi îndrepta, pe mulţi am să popesc şi io!... Minte acel ce zice, că sunt călugăr! Io nu sunt călugăr, sunt Domn! Sunt Alesandru Vodă! Săriţi flăcăi!... Daţi! Daţi de tot! Io vă poruncesc!..“ Şi cerea să ucidă pe toţi cei din palat pănă şi pe fiul său şi pe Doamna Ruxandra.

Atunci Spancioc dă în mâna Doamnei o otravă. Doamna îndemnată de cei din jurul său, toarnă otrava în păhar, întră la Alesandru Vodă, care striga: Apă! Alesandru în neştire bea otravă fără împotrivire, şi moare în mânile vrăjmaşilor săi Stroici şi Spancioc.

Sobieţki şi Romănii (1684), care a servit lui Vasile Alexandri să facă o piesă teatrală, cuprinde următoarele:

Pe drumul, ce duce cătră cetatea Neamţului, mergea în 1686 o armată. În fruntea ofiţerilor călări se găseau trei bărbaţi: Hatmanii, Iablonovski şi Potoţki, în mijlocul lor Ion *Sobieţki*, regele Poloniei. Toţi ierau mâhniţi pănă 'n suflet. Mai ales iera mâhnit regele, care trebuea să se retreagă pe un drum pustiit dinaintea Turcilor, Tătarilor şi Moldovenilor. Regele Sobieţki, nălţând odată capul, vede pe un deal cetăţuea Neamţului şi, încontra sfatului bătrânului Iablonovski, hotăreşte să o cuprindă. În cetăţue se aflau 19 plăeşi pentru străjuire. Un bucium

resună pe zidul cetății. Un străjer a dat semnul, că vin Leșii! Porțile cetății sunt închise și pe ziduri se grămădesc bolovani. Regele trimite un sol, ca să vorbească oamenilor din cetate, spunându-le să se închine Măriei Sale Regelui Poloniei cu toate averile și merindele cetății, și atunci garnizoana va fi liberă să easă cu arme fără a i se face nimic; însă decumva vor cuteza a se 'mpotriví, vor fi cutropiți fără milă. Un bătrân plăeș răspunde solului: „Am mai auzit noi de astea, dar nu ne-am spăriat, și Măria Sa Regele Poloniei mai bine ș-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni, care nu i-au făcut nimic; în cetate n'avem nici averi, nici merinde; tot ce-i putem da, ieste plumbul din puște, pe care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru."

Asaltul Leșilor începe. Tunurile bat cetatea. Dară plăeșii respund cu gloanțe, care nu greșeau; fiecare împușcătură obora mai ales din ofițerii leșești. În patru zile căzură și dintre plăeși zece inși și trei ierau răniți, merindea și pravul ierau pe isprăvite. Și așa a cincea zi au ridicat un ștergar alb în semn că închină cetate, dar cu tocmeală să-i lase slobozi să plece unde-or voí. Leșii primesc condițiile; apoi se înșiră în două rânduri, lăsând garnizoana să treacă; poarta se deschide, și eată ies din cetate șase oameni, dintre care trei duceau pe umere alți trei răniți. Regele Sobiețki zise mirat: „Ce-i asta? Ce sunteți voi?" — „Suntem străjerii din cetate", răspunde bătrânul rănit din spatele fiului său. — „Cum? atâța sunteți?" — „Zece din noi au perit din mila Măriei Tale." Regele se înferbintă și supărat dă poruncă să-i spânzure.

Românii pun jos pe cei răniți, îș fac semnul crucii și așteaptă în liniște moarte ce li-o poruncise Sobiețki. Într'aceea Iablonovski se apropie de iel și-i aduce aminte,

că aceşti viteji n'au făcut alt ceva, decât o datorie către patrie şi li s'a dat cuvântul, că vor fi liberi şi nesupăraţi. Sobieţki îş vine în fire, şi mulcomindu-se cinsteşte fiecărui plăeş 50 de zloţi, zicându-le: Voinicilor, mergeţi în pace şi spuneţi copiilor şi fraţilor vostri, că aţi avut cinstea a vă împotriví cinci zile Regelui de Polonia!

Poemul epic *Aprodul Purice* (1486), scris la anul 1833, are cuprinsul următor luat din istoria Moldovei:

Hroiot, un căpitan al regelui Matia din Ungaria, hotăreşte să între în Moldova ca duşman. Părcălabul dela oraşul Roman aflând despre primejdie, trimite repede un curier la Domnul Ştefan, care tocmai pe-atunci iera dus cu oastea în ţinuturi depărtate. Părcălabul porunceşte mai departe satelor să se gătească cu topoare, securi, coase; eară iel, părcălabul, stringând Călăraşii şi pe mulţi orăşani înarmaţi cu lănci şi săbii, iese în calea duşmanului aproape de Roman. Adunându-se aici şi satele cu un: Doamne-ajută! se aruncă asupra lui Hroiot. Mulţimea acestuia iera să frângă de tot pe Moldoveni, când deodată soseşte pe un cal înspumat Aprodul Purice, şi aduce veste părcălabului, că Ştefan Vodă a plecat şi acum va fi sosit cu oastea la Siret. Indatăce soseşte Ştefan, o luptă crâncenă se începe, caii rânchează, mii şi mii de săgeţi şueră prin vânt, puştile pocnesc, săbiile zângănesc, pulberea se nalţă în vârteje până la nori, trâmbiţele şi surlele resună, apoi se aud miile de vaete, ţipete, gemete..... Dar un plumb fără veste izbeşte calul Marelui Ştefan Vodă şi-l răstoarnă cu călăreţ împreună. Aprodul Purice îl vede, iute descalecă, şi ţine scara, ca să poată încăleca pe al lui cal Domnul Ştefan. Însă fiind Ştefan mic de stat, nu putea încăleca: Aprodul Purice atunci se face moşinoi, adică se pune jos pe brânci la picioarele lui

Ştefan; şi aşa, de pe spatele Aprodului, s'a urcat pe cal. A zis atunci Ştefan zimbind: De va vrea Dumnezeu ca să scăpăm, să ştii Purice băete, că nu-i mai fi moşinoi, ci drept resplată am să te fac Movilă. — Războiul se gata cu învingerea lui Ştefan asupra lui Hroiot. Vrednicul părcălab moare pe câmpul de luptă; Hroiot ie omorât de mâna lui Purice. În ziua următoare Ştefan Vodă soseşte la Roman, şi în biserică întrând măreşte pe Dumnezeu, că a scăpat ţara de duşman. Soţia părcălabului şi fiica sa sunt triste pentru perderea soţului şi părintelui. Ştefan le spune cuvinte de mângăere; ear cătră Purice zice, că de acum are să se numească *Movilă*, apoi îi dă cinci moşii cu sate în ţinutul Sorocii şi-l căsătoreşte cu fiica fostului părcălab, însfârşit ca resplătire pentru un bun ostaş îl înalţă la rangul de Vel-Armaş.

La începutul Scrierilor sale, după întroducerea făcută de V. Alexandri (care face un tablou al timpului, în care a veţuit Constantin Negruzzi), ni se povesteşte, *cum a învăţat româneşte*. Şi adică:

„Pe când uitasem, că suntem români, şi că avem şi noi o limbă, pe când ne lipseau şi cărţi şi tipografie... câţva boeri, ruginiţi în românizm, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: *parigorisesc*, *catadicsesc* ş. c. l., şedeau trişti şi jăleau perderea limbii uitându-se cu dor spre Buda sau Braşov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu poveşti la sfârşit... Tot aşa mai rămăsese o şcoală, pe care aceşti buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, şcoala unde se învăţa încă româneşte, aproape de Iaşi, în mănăstirea Socola. Tatăl meu iera unul din Românii aceştia. Nu ieşea nici un calendar, care să nu-l aibă iel întăi, nici o carte bisericească, să n'o cumpere... Întro zi viind dela şcoală l-am găsit cu

o mare carte în *folio* dinainte. Citeşte, îmi zise, o viaţă de-a sfinţilor din cartea aceasta.

— Eartă-mă, părinte, io nu pot cití romăneşte.

— Cum! apoi dar ce înveţi tu?

— Elineşte! am răspuns păunindu mă. De vrei să-ţi citesc toată tragedia Ecubei...

— Poate să fie frumoasă... zise tatăl meu, dar ie ruşine să nu ştii limba ta! Mâne vei vení cu mine la Socola, unde ieste examen. Voi vorbí pentru tine cu dascălul, care ie un om preaînvăţat; şi nu mă îndoesc, că tu te vei silí a învăţa degrabă, pentrucă ştii că asta-mi face mulţămire.

— O negreşit! am răspuns cu bucurie.

Ne întârziesem a doua zi, căci când am ajuns, am găsit examenul pela sfârşit. Se cercetase istoria, geografia ş. c. l. Sala iera plină. Auditoriul se alcătuea mai ales din dame bătrâne, mume ale băeţilor, care ascultau într'o religioasă tăcere. Profesorul romăn avea un nas cu totul anti-romăn... iera grozav de mare... „Prea *evghenicoşilor* boeri şi cucoane, zicea iel, am avut cinste a înfăţoşa d-voastre *prohorisirile* ucenicilor mei în istorie, citire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pe care toţi socot că o ştiu, dar nimeni nu o ştie cum se cade, nu ieste fără gramatică, fără *sintaxis*, şi fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta". Sfârşind îş puse ochilarii, tinse tabla neagră, şi chemând un băeat ca de nouă ani îi dede condeiul de cretă. Băeatul scrise:

Fată Sarră!
Io ţi-am zis aseară,
Să vezi oul cum se sară.

Prea evghenicoşilor, urmà profesorul, vedeţi, că toate aste *frazis* se sfârşesc cu *sară*, ear precum aţi văzut, au deosebire în scris. Asemenea veţi vedea şi cu a doua paradigmă. Băeatul mai scrie:

Maică-ta de-i vυe,
Bine-ar fi să vηe
Păn' la noi la vie.

Dascălul tinse braţul spre cuvintele scrise cu un gest măestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Bărbaţi, femei, copíi, toţi săriră şi s'apropiară de tablă strigând bravo de resuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate... Bunele bătrâne nu se puteau dumerí, cum de sunt atât de învăţaţi drăguţii lor, şi clătind din cap priveau pe dascăl ca pe o ființă surnaturală. Bărbaţii îl fericitau, îi mulţămeau, îi strigau *aferim* de se zguduеau păreţii; şi bătrânul Socolean doborât sub grindina laudelor şi aferimelor se lăsase pe un scaun, unde-l împrejuraseră copiii, ameţit, răpit... Ce făceam io în vremea aceasta? Io rămăsesem încremenit cu ochii holbaţi, cu gura căscată, căci nu înţelegeam nimic, io care mă ţineam că ştiu ceva!... mi se părea că văd un Platon un Aristotel... Cât mă simţeam de mic în asemănare cu băeatul acel ce scriea *Sară* şi *Vie* în trei deosebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebà ce am.

— Gândesc la adânca erudiţie a acestui dascăl.

— Adevărat, ie om plin de ştiinţe, şi l-am poftit să vie ca să-ţi dee lecţii de trei ori pe săptămână. De mâne va începe.

O, cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit căiete, condee nouă, negreală bună, nimic n'am uitat: întocmai ca

bravul soldat, care îş perie uniforma, freacă bumbii curăţă armele în ajunul bataliei. Aceste pregătiri m'au ocupat pănă seara, când m'am culcat gândind la noul dascăl... A doua zi profesorul vení şi, după bună dimineaţă, scoase din sin o broşură cartonată cu hârtie pestriţă, zicându-mi c'un zimbet plin de încredere în sine: nădăj duesc, că ne vom înţelege amândoi; această filadă, nu sunt la îndoeală, că în puţine zile o vei învăţa...

Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operei unui literat, şi deschizând-o, am văzut că iera un abecedar cu slove de un palmac de mari!

Am rămas mut de oţerire şi de ruşine. Ce batjocură! să mă pue pe mine, care nu mai ieram copil, aveam treisprezece ani, să învăţ *a, b, c!*...

În vremea asta dascălul îş aşezase ochilarii pe tronul lor... trase tabac, strenută, tuşí spre a-ş drege glasul şi începú rar, şi cu dese pause:

— Netăgăduit ieste, că omul neînvăţat ie ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea învăţătorul ieste pentru un tinăr, aceea ce ieste şi grădinarul pentru pom; sau ca plugarul bun, care curăţă de mărăciuni ţarina sa pănă a nu sămăna în ea sămânţa cea bună. Pentru a-ţi *paradosí* limba romănească după toată rândueala, ca să o înveţi cum se cade, spre a o şti cum se cuvine, trebui să începem dela început. Vei şti deci, că limba romănească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice. Şi anume glasnice sunt: *az*, *iest*, *ije*, *i*, *on*, *u*, *ier*, *ea*, *iu*, *îca*, *ia*, *ipsilon*, *omega*. Neglasnice: *buke*, *vede*, *glagol*, *dobru*, *juvete*, *zemle*, *kaku*, *liude*, *mislete*, *naş*, *pokoi*, *riţă*, *şlovă*, *tferdu*, *firta*, *heru*, *ksi*, *psi*, *ţi*, *cervu*, *şa*, *ştea*, *ftite*, *gea*. Glasnico-neglasnice: *zalu*, *ieri*, *uku*, *în*. Făr' aceste slove nu se poate alcătuí nici o *frazis*,

nu se poate *proforisí* nici o *silabi*, căci iele sunt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoí a le învaţa pe de rost, pentruca să le poţi cuvânta curat şi pe înţeles, căci văd, că dascalii d-tale Grecul şi Franţuzul . . . ţ-au stricat *proforaoa*, nu poţi rostí pe î, ă, ş, ce, şi alte vro câteva. Am nădejde, că poimâne mi le vei putea spune pe din afară, şi atunci vom începe a doua maϑimă, ba, be, bi, bo, şi mai la vale. Cred că ne înţelegem?

— Ba nu ne 'nţelegem nici decum, am strigat ieşind din ameţeala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne 'nţelegem! D-ta vrei să mă batjocoreşti, să mă pui la alfavita, pe mine care ştiu greceşte mai mult decât ori care tinăr de vrâsta mea, şi care ştiu franţuzeşte *sous la dictée*, fără a face mai mult de cât şepte opt greşale pe faţă! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcţia verbelor, ortografia. Spune-mi pentruce scrii *vie* şi *sară* în trei feluri?

— Îţi voi spune la vreme. . . Acum nu ie treaba d-tale . . . . învaţă buchile pe de rost, ca să le ştii poimâne.

— Ba nici gândesc, zisei.

— La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învăţăturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfârşind, strinse ochilarii, îş luà şlicul şi ieşí. Simţii, că mi se luà o greutate de pe inimă. . . .

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care iera într'o ladă mare pururea deschisă în coridor . . . printre mulţimea calendarelor şi a cărţilor în limba grecească modernă, am găsit, tipărite: Vieţile sfinţilor, Moartea lui Avel, Istoria lui Arghir, Despre începutul Românilor de Petru Maior ş. a.; manuscrise: Letopiseţul lui Nicolai

Costin, Cavalerii Lebedei, Încunjurarea cetăţii Roşela (Romanţe de Mme Genlis) etc. etc.

... Şi luând istoria Românilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puţine ceasuri am învăţat a cití... Sara am citit tatălui meu tot cântul întăi din moartea lui Avel, singura carte, care avea puterea a-l adurmí. Bunul párinte se bucurà, şi atribuind ştiinţa mea la vrednicia învăţătorului, poruncí să cumpere cinci coţi postav vişiniu şi un beniş, pe care le trimise dascălului...

Astfel Petru Maior m'a învăţat româneşte." —

Date biografice. Constantin Negruzzi s'a născut în Iaşi pela 1808. A învăţat în şcoala grecească; cum a învăţat româneşte ni-a descris iel însuş. I placea a se ocupa cu autorii clasici francezi şi elini. La 1821, când cu Eteria, împreună cu tatăl său a părăsit Iaşul şi s'au retras în anul următor 1822 la Chişinău în Basarabia.

În Chişinău a învăţat ruseşte în societatea poetului Alesandru Puşkin. După vro trei ani s'a rentors la Iaşi; murind tatăl său, a primit diferite funcţii administrative: dar mai bucuros se ocupa cu literatura, deşí avea se sufere din cauza aceasta; — aşa, pentru publicarea poveştii *Toderică*, C. Negruzzi ieste exilat la moşia sa Trifeşti, ear ziarul unde apăruse lucrarea lui, a fost suspendat de cârmuire la cererea clerului, (*Toderică* ieste o poveste lucrată după italieneşte; eroul Toderică, un jucător de cărţi, pleacă la ead, şi căştigă lui Scaraoţki douăsprezece suflete...)

C. Negruzzi, împreună cu V. Alexandri şi Mihai Cogălniceanu, a fost încredinţat cu conducerea teatrului naţional pela 1840, făcând pe seama acestui teatru mai multe piese originale, dintre care ni s'au păstrat numai Cârlanii şi Muza dela Burdujeni. Const. Negruzzi a reposat tot în Iaşi la anul 1868.

Grigore Mihai Alexandrescu

În literatura română au scris mulţi fabule: Pann, Asachi, Eliad, Donici, Ţichindeal, Gh. Săulescu (născ. în Moldova la 1798, a compus cărţi de şcoală, ca profesor în Iaşi), Const. Stamati (poet al Basarabiei, născut pe acelaş timp), Gh. Creţeanu, Gh. Sion.

Locul de frunte între fabuliştii români se cuvine lui Grigore Mihai Alexandrescu. În neîntrecutele sale fabule desvăleşte o mulţime dintre slăbiciunile şi păcatele oamenilor, în special ale contimporanilor săi. Sub chipul dobitoacelor sale ni se pun în faţă fel de fel de oameni cu însuşirile lor înfăţişate în mod foarte caracteristic; aşa bunăoară:

În fabula *Şoarecele şi pisica* kir Pisicovici ieste omul făţarnic si linguşitor, eară Raton omul uşor crezător;

În *Boul şi viţelul* vedem pe omul prost ajuns boer mare cu cât dispreţ vorbeşte foştilor săi prietini;

În *Cânele şi căţelul* Samson, dulăul, arată pe bărbatul din cale afară stăpânit de mândrie şi de o falsă modestie, zicând că iel nu iubeşte mândria şi vrea ca egalitatea să domnească; însă când ie la adică, atunci se arată că egalitatea o voieşte numai cu cei puternici şi nu cu d'al de Samurache, cu un căţeluş;

În fabula *Privighitoarea şi măgarul* vedem sub chipul acestuia pe cel mărginit la cap şi totuş sfătos la vorbă;

În *Măgarul resfațat* pe cel ce se apucă de lucruri, de care nu-i harnic din fire;

În *Pisica selbatică și tigrul* pe omul, care se laudă cu strămoșii lui, în vremea ce iel ieste un nemernic de rând;

În *Lupul moralist* vedem pe vicleanul, care predica morala cu cuvântul, dar în faptă n'o urmează;

În *Toporul și pădurea* pe trădătorul de neam;

În *Cânele izgonit* se arată oamenii schimbăcioși, care cârtesc asupra celui lovit de soartă, ear dupăce acesta ajunge la avere și cinste tot iei îl laudă și lingușesc;

În *Dreptatea leului* se arată oamenii cei puternici, cum fac ca „dreptatea" să fie pe partea lor și cum nedreptățesc pe cei slabi; și așa mai departe.

Și în toate aceste fabule animalele și arborii vorbesc după firea indivizilor, pe care îi reprezentă; mai pretutindinea au un grai plin de spirit, ceea ce face, ca fabulele lui Grigore Alexandrescu să fie des citite și recitite.

Afară de aceasta, Alexandrescu ș-a îmbrăcat gândirile sale într'o limbă înțeleasă de toți și poporană, deși pe când a scris nu se pornise curentul poporan, și deși scriitorii timpului său se nizueau prin scrierile lor să dovedească originea noastră latină; latiniștii făceau încercarea de a forma o limbă foarte apropiată de cea latinească, ear unii ca Eliad și alții mai

apropieată de limba italienească; Alexandrescu a fost amic cu mulţi dintre aceştia, dar într'ale limbii nu i-a imitat, ci a mers pe calea sa şi a scris în grai poporan.

În afară de fabule, Alexandrescu a scris poezii erotice, satirice şi elegice; aceste din urmă cevaş mai reuşite decât cele erotice.

O epocă glorioasă din istoria Românilor ne reaminteşte *Umbra lui Mircea la Cozia*. La mănăstirea Cozia ieste înmormântat Mircea Vodă. Strofa întăi ne descrie mănăstirea liniştită în timpul nopţii:

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Cătră ţărmul din potrivă se întind, se prelungesc,
Ş'ale valurilor mândre generaţii spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cădenţă îl izbesc.

După aceasta poetul vede ieşind din mormânt o fantomă, ş'o întreabă ieste ea umbra vreunui cavaler de al credinţei, sau ie Traian, sau ie Mircea cel bătrân?

Mircea! îmi răspunde dealul, Mircea! Oltul repetează;
Acest sunet, acest nume valurile îl primesc,
Unul altuia îl spune, Dunărea se 'nştiinţează,
Ş'ale iei spumate unde cătră mare îl pornesc.

Atât de mult admiră pe marele Domn, încât zice mai departe cu un fel de durere:

Noi citim luptele voastre, cum privim vechea armură,
Ce un uriaş odată în războae a purtat;
Greutatea iei ne-apucă, trece slaba-ne măsură,
Ne 'ndoim, dac' aşa oameni întru adevăr au stat. . . .

Lumea ie în aşteptare . . . turnurile cele nalte,
Ca fantome de mari secoli, pe eroii lor jelesc;
Ş'ale valurilor mândre generaţii spumegate,
Zidul vechi al mănăstirii în cadenţă îl izbesc.

Tot *durerea* o cântă Alexandrescu în *Adio la Târgovişte,* oraşul său natal:

. . . Din sinul maicii mele născut în griji, necazuri,
Restriştea mi-a fost leagăn, cu lacrimi m'am hrănit;
Ca ale mării repezi şi groaznice talazuri,
De vântul relei soarte spre stânci am fost gonit.
Acuma pretutindeni întorc a mea vedere,
Dar ochii-mi mulţumire deloc nu întâlnesc,
Căci nimenea nu simte cumplita mea durere,
Şi oamenii pe mine trecând mă ocolesc. . .
Aşa, aşa, iubite: s'a dus scumpul meu bine,
Şi văd, că nu-mi rămâne plăcere pe pământ.

Văzând că pentru mine s'au dus zilele line,
Pun mâna pe-a mea frunte şi caut un mormânt. . . .

O poezie de un rar efect ieste *Ucigaşul fără voe.* Un bărbat povesteşte din temniţă cum a fost condamnat la aşa pedeapsă; într'o noapte visează că ieste alungat de o ceată de lupi flămânzi; în groază lui nespusă ridică o peatră şi izbeşte din toate puterile sale; atunci aude un ţipet, se trezeşte şi vede, că a ucis pe soţia sa. Subiectul acestei poezii, spune Alexandrescu, a fost o întâmplare adevărată, în care bărbatul a mărturisit fapta în faţa tribunalului, căutând a se desvinovăţí prin împrejurarea, că numai visul l-a făcut să ucidă; însă judecătorii, aplicând paragrafii legii, l-au condamnat la temniţă pe viaţă.

Poetul descrie goana lupilor şi uciderea astfel:

... în bătrâne păduri depărtate
Părea, că mă aflu; ieram călător;
Dar calea perdusem; pe ramuri uscate
Cânta cucuveaua cu glas cobitor.
Copacii 'n preajmă-mi părea că 'nviază,
Din toată tulpina un gemet ieşea:
Flămândă, cumplită, vedeam că-mi urmează
O ceată turbata de lupi, ce urla.
Şi io fugeam iute, fugeam cu grăbire,
Dar locul sub mine de sânge 'nchegat
Silinţii-mi zădarnici punea 'mpotrivire,
De-o rece sudoare ieram inundat.
Sufla un vânt iute şi luna 'ngrozită
În spaţiuri veşnici trecea alergând,
Cu stinsele-i raze, cu faţa-i pălită
Întinse pustiuri abea luminând.
Apoi de odată în nori se ascunse,
Şi lipsa iei dede cumplitul semnal,
În spaima nespusă ce-atunci mă pătrunse,
Văzui trecând moartea pe palidu-i cal.
Schelet d'altă lume, cu forme cumplite,
Rânjind cătră mine privea neclintit:
În mâna-i uscată, în unghi ascuţite
Ţinea o femee... Din capu-i zdrobit
Muşca câte odată, muşca cu turbare,
Şi creeri şi oase din gură-i cădea:
Uimit rămăsesem, la orce mişcare
Părea că ea rupe din inima mea.
Dar ceata de fiare o văd... mă soseşte...
Ferbintea-i suflare acum o simţii...
Mă plec, cat, şi mâna-mi grea peatra 'ntâlneşte,
Curaj desnădejdea-mi dă, şi... izbii...

Un țipet s' aude . . . io sar în picioare
Din somnu-mi de groază atunci deșteptat.
Soția-mi, lipsită d' a vieții suflare,
Zăcea . . . capu-i tinăr iera sfărimat!

Spiritul satiric al poetului se vădește în *Satira spiritului meu* și în *Răzbunarea șoarecilor sau moartea lui Sion.*

În Satira spiritului meu sunt satirizați oamenii înfumurați și ușurei la minte, care se bat pentru nimicurile sociale în loc de a căuta lucrările mai serioase și mai trainice.

În Răzbunarea șoarecilor Alexandrescu face o satiră asupra lui Sion, care scrisese odată, că șoarecii dela Arhivele din București au ros peana lui Alexandrescu, a șefului Arhivelor; pentru aceasta poetul îl face pe Sion să fie ros de șoareci cu desăvârșire. Comandantul șorecimii în expediția iei până la Iași, unde se găsea atunci Sion, a fost *Rozon*, un strănepot de frate al lui Raton. Rozon ține următoarea cuvântare de război șoarecilor convocați la adunare:

„Decând sub aceste bolte ne aflăm adăpostiți,
Fraților! voi știți prea bine, cât am fost de feriсiți.
Șeful de azi al Arhivei, om de pace iubitor.
Ni-a fost chiar ca un părinte, un zelos ocrotitor.
Nimeni din voi nu se plânge, că din cuib a fost gonit,
Sau că 'ntră aceste ziduri vro pisică a 'ntâlnit,
Sau că n'a putut să roază de frica vrunui dușman
Pergamentele antice, condicile de divan;
Soartea ne iera prosperă, șeful trecea zimbitor,
Generațiile noastre aveau falnic viitor.

Dar azi? vai! totul se schimbă, azi suntem amerinţaţi,
Să ne perdem locuinţa, şi să fim disgraţiaţi,
Căci un moldovean obraznic, *Sion*, care a cântat
Paradisul — deşí eadul iel cu drept l-a meritat —
A scris nu demultă vreme, într'un ştil neomenos,
Că a şefului Arhivei peană noi am fi ros!
Apoi suferi-vom oare, ca acel cutezător,
Vrednic a purta mai bine nume de defăimător,
Să vie, precum venise, chiar într'al nostru pământ
Să ne strice fericirea. Nu! cât io în viaţă sunt,
Nu va fi! Acum ie timpul să ne răzbunăm şi noi,
S'arătăm, că 'n şoareci curge nobil sânge de eroi,
Şi că păgânul acela, ce ura a meritat,
Nume de moldovean vrednic cu nedrept a căştigat.
Mergeţi dar si 'n astă noapte picioarele vă gătiţi,
Şi când s'a iví de ziuă, cu toţi pe drum să fiţi,
Ca prin marş repede, grabnic, la Moldova să-l călcăm,
Cine sunt şoarecii noştri şi Rozon să-i arătăm.
De veţi găsí 'mpotrivire, să nu vă descurăjaţi,
Şi la orce întâmplare totdauna s' alergaţi,
Unde-ţi zărí, că se mişcă vârful dela coada mea,
Ce pe-a gloriei cale pururea o veţi vedea".

Ca exemple dintre fabulele sale citām *Dreptatea leului* şi *Privighitoare şi măgarul.*

Privighitoarea şi măgarul:

Nenorocita privighitoare
Cânta 'n pădure a iei durere,
Natura 'ntreagă da ascultare,
Tot împrejuru-i iera tăcere...
Un măgar mare ce-o ascultase,
Şi ca un aspru judecător,
Capul plioştise sau ridicase

Câte-o ureche în semn de favor,
Ieşí nainte-i să-i dea povaţă,
Şi c'o năroadă încredinţare:
„Am fost, i zise, ací de faţă,
Dar, zeu, nu-mi place a ta cântare;
Cu toate-acestea am nădejdi bune,
De nu-ţi pare lucru prea greu,
La nişte reguli a te supune,
Luând d' exemplu *cântecul meu*".
Atunci începe cu bucurie
Un cântec jalnic şi necioplit,
Încât de aspra lui armonie,
Toată pădurea s'a îngrozit...

Dreptatea leului ieste următoarea:

Leul de multă vreme ridicase oştire,
Să se bată cu riga, ce se numea Pardos;
Căci iera 'ntre dânşii o veche prigonire
Şi gâlcevire mare, pentru un mic folos:
Vreau, adică, să ştie
Cui mai mult se cuvine,
Să ţină pentru sine
Un petec de câmpie
Şi un colţ de pădure, de tot nensemnător,
Ce despărţea ţinutul şi staturile lor.
Acum sânge mult curse, şi multe luni trecură
Fără a se putea şti,
Cine-a biruí.
Elefantul năsos
Şi bivolul pieptos,
Cu lupul coadă-lungă,
Multe izbânzi facură.
Fieşcare tulpină iera plină de sânge,
Ici se vedea un taur de jumătate mâncat,
Lângă iel un tovarăş ce sbeară şi îl plânge,

Colo un porc sălbatic fără două picioare,
Şi mai la vale vulpea se tăvăleşte, moare,
Oftând după curcanii, ce încă i-au scăpat!
Ear mai vrednic de jale iera viteazul urs
De două coarne groase în inimă pătruns.
Leul, văzând că lupta nu se mai isprăveşte,
Trimise la măimuţă, vestită vrăjitoare,
Ce spun că ştia multe, şi că proorocea
Întâmplările toate, dupăce se trecea;
Trimise, zic, la dânsa să-i facă întrebare,
Cum poate să ajungă sfârşitul ce doreşte?
Ea se puse pe gânduri, tuşí, apoi răspunse,
Rozând cu mulţumire darurile-aduse:
„Ca să poată 'mpăratul lezne să biruească,
Trebue să jertfească
Pe acel ce în oaste ie decât toţi mai tare,
Mai vestit în războae, mai vrednic şi mai mare“
Auzind astea leul, strâns' a sa oştire:
„Lighioanelor! zise, viu să vă dau de ştire,
Că astăzi din noi unul trebue să murim,
Aşa va proorocul. Rămâne acum să ştim
Cine ieste mai tare.
Cât penru mine unul, cum vreţi... dar mi se pare,
Că nu prea sunt puternic, căci pătimesc de tuse“.
Vulpea iera aproape: „Ce are a face! răspunse,
Înălţimea ta ieşti
Ori cât de slab pofteşti.“
„Dar şi puterea noastră
Ie îndestul de proastă“,
Strigară tigrii, urşii, şi cu o vorbă toate
Lighioanele acelea, ce ierau mai colţate.
„Nu rămâne 'ndoeală“, le răspunse împăratul.
Iepurile sărmanul, cred că-l tragea păcatul,

Vení să-ş dea părerea. Dar toţi cât îl zăriră
Asupra-i năvăliră.
„Ean vedeţi-l! strigară, cu bună 'ncredinţare
Iel ieste cel mai tare!
S' ascundea urecheatul şi nu-i plăcea să moară,
Ca să ne facă nouă biruinţa uşoară,
Pe iel, copii! Luaţi-l: iel are să 'mplinească
Ce ni-a zis proorocul din porunca cerească".
Câini-atunci săriră,
În grabă-l jupuiră. —
Se află vre o ţară, unde l' aşa întâmplare
Să se jertfească leul? Nici una, mi se pare.
Nu ştiu cum se urmează, nu pricep cum se poate,
Dar văd, că cei puternici ori unde au dreptate.

Cu toate aceste frumuseţi, Alecsandrescu vorbeşte în modul următor despre productele sale literare (în prefaţa dela *„Poezii a lui Gr. Alecsandrescu, ediţie completă. Iaşii. La Kantoru Foaei Săteşti. 1842,“* o rară ediţie, în 16°; 228 de pag. tipărită cu cirile mestecate cu latine):

„Precuvântarea în fruntea unei cărţi ieste câteodată foarte trebuincioasă; întăi pentrucă adaogă la numărul foilor, ear al doilea pentrucă autorul are aici câmp deschis să vorbească, cât va poftí de meritul său şi de nedestoinicia vrăjmaşilor săi. Ori cum va fi, îmi venise dorinţa să fac şi io o precuvântare; vrând să dau cititorilor o înaltă idee despre învăţătura mea, hotărâsem să înşir ca într'un pomelnic numele tutulor autorilor morţi sau vii, creştini sau păgâni, pe cari i-am citit sau voi să-i citesc, să pui câteva Epigrafe latineşti, câţi-va termini de chimie, şi cu ăst chip să spariu pe acei, care ar îndrăzní să mă judece. Dar o idee răpide mă făcú să-mi schimb hotărârea: mă

gândíi, că o asemene colecţie nu poate slují, decât să dovedească bogăţia neştiinţei mele; că aş vorbí înzădar de regulele lui Aristot când nu le păzesc: când iel a scris bine, şi io cum vedeţi. Aşa înfăţişez fără formalităţi un amestec de poezii; o parte din iele au fost încă odată tipărite şi criticate: cu a doua ediţie aştept o a doua critică.

Inzădar strigă unii, că critică ie primejdioasă, că omoară talentele: dumneaiei nu face atâta rău cât vor să arăte, şi nu văz ce nenorocire ar fi de-ar putèa să sugrume câteva din acele duhuri lunatice, care plângându-se de puţina înţelegere a veacului lor, se închid în viitorie ca într'o cetăţue nepătrunsă... Dar critica trebue să fie iertată: însă nu numai unora, ci de obşte: nu aceea, care defaimă pe om; dar aceea, care arată greşelile scrierii. O asemenea critică poate să îndrepteze pe mulţi, poate să formeze gustul... Să nu credem, că meritul unui autor se poate cerceta şi hotărâ numai de acei de o meserie cu dânsul... Ie destul să aibă cineva un duh firesc cevaş cultivat şi nişte organe simţitoare, ca să preţuească talentul. Meritul unui poet stă în plăcuta întipărire ce ne lasă citirea poeziilor sale, şi cititorul chiar de nu va şti „regulele," tot poate spune de a simţit mulţămire sau neplăcere, dacă versurile sunt melodioase sau aspre, desluşite sau încurcate, felurite sau monotone. Autorul a împlinit toate condiţiile, de va isbutí să-mi mulţămească duhul, inima şi urechea potrivit cu felul, la care se apleacă.

Io niciodată n'am criticat pe nimeni, pentrucă mi-a plăcut să fiu în pace cu toată lumea, şi pentrucă prea puţini oameni suferă cu mulţămire să le arăţi greşelile: ear de n'am răspuns la personalităţile adresate asupra-mi, meritul acesta nu ie al meu, ci al cenzurii binevoitoare,

care nu m'a 'ngăduit: altfel, poate că n'aş fi avut filozofia a le priví cu despreţuirea ce merita: a lăsa în pedeapsa cugetului lor pe acei oameni, cari nu se ruşinează de nimic, cari ş-au minţit lor şi obştii; cari mi-au făcut tot răul ce li-a fost prin putinţă, şi au dat Scrierilor mele un duh vinovat ce nu l-au avut. Ruso (Russeau) zice, că nu trebue să omorâm un om, ca să-i dovedim prin aceasta că n'are dreptate la răul ce vorbeşte de noi: dar povaţa ie lezne şi fapta anevoie; io aş urma-o bucuros cu acei, care ar critica poeziile mele, căci fără să fiu ca acei ipocriţi, cari se zic iei înşişi cei mai păcătoşi înaintea lui Dumnezeu, ca să se mire lumea de modestia lor, tot cunosc ce-mi lipseşte, deşí nu poci face mai bine.

Dar văz că, fără să voi, iera aproape să vă dau o precuvântare după toate formele: norocire pentru cititori, că am prins de veste la vreme; altfel, le-aş fi făcut apologia fieşcăreia bucăţi, i-aş fi plimbat pe aşternutul văilor şi pe vârful munţilor, le-aş fi vorbit de soare şi de lună, de zefir şi de flori; i-aş fi dus să facă cunoştinţă cu dobitoacele mele, ca să vază cât sunt de nevinovate, şi i-aş fi lăsat să scăpe din vizunii cu orce mijloc vor şti. Acum însă îi iert: ear sfârşind mulţămesc prietenilor mei, care, orbiţi negreşit de preteşug, îmi fac o vină că scriu aşa de puţin. Iei ar avea cuvânt să mă 'ntrebe, cum lucrez şi atât, după toate nemulţămirile ce am suferit din pricina aplecării mele. Cât pentru duhurile satirice şi pentru toţi aceia, cari judecă cu asprime, şi privesc greşelile noastre cu telescopul, de-mi vor zice că şi cât am scris ieste prea mult, le voi răspunde că chiar de aş fi vrut să-i mulţămesc şi să nu scriu nimică, aceasta mi-ar fi fost peste putinţă: că am avut datorie să fac aceea ce am putut, să pun şi io o peatră cât de mică la zidirea obştească, şi însfârşit, că poate pilda mea nu

va fi de tot nefolositoare pentru alţi tineri mai cu talent decât mine, cari îş ţin Scrierile lor ascunse ca nişte crime de stat, şi socotesc viaţa petrecută în moliciune ca cea mai bună recomandaţie pentru iei în ziua de astăzi."

Date biografice. Grigore Mihai Alexandrescu ie născut la 1812, în oraşul unde a văzut lumina zilei şi Eliade şi Cârloavă, oraşul pe care Alexandrescu l-a cântat, precum l au cântat odată Cârloavă şi Eliade. Când a întrat în şcoala dela S. Sava, cunoştea binişor clasicii francezi şi elini, ştia să reciteze broşuri întregi. În tinereţe, ca om sărac, a trăit mai mulţi ani la familia Ion Ghica. Acolo, spre nemărginita lui bucurie, i s'a dat ocaziune într'una din zile, să cunoască pe Iancu Văcărescu, căruia apoi i-a recitat mai toate poeziile poetului elin Anacreon, unul din poeţii favoriţi ai lui Iancu Văcărescu, şi i-a mai recitat şi câteva poezii originale ce publicase; eară Văcărescu a rămas încântat de junele Alexandrescu.

Nu mai puţin iera Alexandrescu iubit de Eliade Rădulescu.

Au întrat mai târziu în armată, şi a dus-o pănă la rangul de sublocotenent. Părăsind cariera militară, a primit diferite funcţii, din care putea să trăească bine şi să facă avere. Alexandrescu s'a dat aproape cu totul literaturii, şi în anul 1841, a fost şi în temniţă pentru una din fabulele sale, unde oamenii dela stăpânire credeau că sunt ascunşi sub chipul dobitoacelor din fabulă. Tot în anul 1841 şi tot în acel loc iera închis de mai multe luni Nic. Bălcescu;

pentrucă — dupăcum scrie Ion Ghica într'una din Scrisorile sale — iel, Nic. Bălcescu, spusese unor sergenţi din regimentul său, că Mircea, Mihai şi Ştefan fuseseră nişte Domni viteji, eară pela *anul Domnului 1841* nu iera iertat a respândí asemenea vorbe.

În anul următor, 1842, Alexandrescu avea slujba de a cetí jalbele adresate lui Vodă şi a-i face raport despre iele. Mai târziu a avut postul să dee în arândă moşiile bogatelor mănăstiri, un post la care aspirau foarte mulţi pe timpurile acelea. La 1859, dupăce s'a făcut unirea ţerilor prin alegerea lui Cuza în amândouă principate, Alexandrescu câtva timp a fost ministru de Culte şi Instrucţie publică. Alexandrescu a rămas om sărac şi modest şi cinstit în toată viaţa. Ca om, eată cum îl descrie *Ion Ghica,* un bărbat care a cunoscut bine pe Grigore Alexandrescu:

„Iel, zice Ion Ghica, a fost un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generoasă, vesel şi glumeţ; îi plăcea societatea aleasă, şi dacă câteodată căuta singurătatea, iera mai mult ca o alinare la amărăciunile vieţii, de aceea şi scrierile lui dintr' acele momente respiră o stare de întristare melancolică a sufletului său... Viaţa lui a fost o viaţă de luptă şi de martir; a luptat pe faţă, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate în contra despotizmului, pentru dreptate în contra abuzului şi năpăstuirii, păstrând totdauna căldura şi devotamentul tinereţii. A luptat fără altă ambiţiune, decât aceea de a fi folositor ţării sale. Condeiul său original şi plin de spirit şi de

grație nu s'a inspirat decât de pulzațiunile mari și patriotice ale sufletului seu. Generația veche a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu. Le-a avut ca un catechizm de virtute și de patriotizm, și mulți poate că au pășit pe calea cea dreaptă de teamă să nu-ș recunoască abaterile în vreo satiră sau în vreo fabulă d'ale lui Alexandrescu. Tinerilor Români ai generațiunii care se ridică le zic: Fiți patrioți și modești ca Alexandrescu, și când voiți să știți cum se glorifică faptele cele mari, citiți Odele și Elegiile lui; când voiți să știți cum se ride de ambițioși de rând și cum se biciuește vițiul, citiți Satirele și Fabulele lui Alexandrescu Dotat cu un talent mare, iel ș-a iubit țara, s'a respectat pe sine și a lăsat în memoria noastră operele spiritului și ale inimii sale. "

Scrierile lui Gr. Alexandrescu s'au publicat la 1836. De atunci în mai multe rânduri până la 1863, când au apărut în București într'un volum cu titlul: *Meditații, Elegii, Epistole, Satire, și Fabule.*

La 1860 Alexandrescu a fost lovit de o crudă boală, a trăit retras, și puțin a mai scris până la moartea sa, întâmplată în București la anul 1886.

Andrei Murășanu

Între poeziile lui Andrei Murășanu, imnul național „Deșteaptă-te Române“ a făcut atât la 1848, cât și după acest an, impresiunea cea mai trainică.

În „Deșteaptă-te Române“, apărut mai întâi în „Foaea pentru minte, inimă și literatură“, vedem exprimate în versuri pline de avânt național sentimentele, de care a fost pătrunsă generația dela 48, sentimente de libertate, de egalitate și de glorie,

Poetul vrea, ca unirea în cugete şi 'n simţiri să domnească întotdauna, când ie vorba de îndeplinirea faptelor mari istorice; căci ştiut ieste din istoria lumii, că neînţelegerea şi invidia şi cearta au cauzat cele mai mari nenorociri şi mizerii în toate timpurile şi la toate naţiunile. Astfel Murăşanu în multe din versurile sale cere lucrare în *unire;* într'o strofă din imnul său zice:

Pe voi vă nimiciră a pizmei răutate
Şi oarba neunire la Milcov şi Carpaţi;
Ear noi pătrunşi în suflet de sfânta libertate,
Jurăm, că vom da mâna să fim pururea fraţi!

Pe lângă strofele din acest imn naţional, Andrei Murăşanu a scris multe poezii, care cuprind în parte versuri bune şi pot fi citite cu folos; cele mai multe, cu toate aceste, nu se ridică la o valoare literară nici din punct de vedere al conţinutului lor, şi nici din al limbii.

Mai cităm următoarele versuri (din Lumina şi adevărul, şi Mintea):

Eroul sfânt din ceruri în lume a venit,
Să 'ndrepte omenirea din drumul rătăcit,
S' arate adevărul, a Tatălui lumină,
Prin fapte şi cuvinte, ca om fără păcat;
De unde 'nvăţătura a şi prins rădăcină,
Căci ea ieşí din cuget şi suflet luminat . . .

*

Secoli se 'nchinase genul omenesc
Soarelui şi lunei, stelelor pompoase,
Până când să vie dascălul ceresc,

Ce prin suferirea morții glorioase
A plântat în lume spirit creştinesc.
Îndeşert se 'ncearcă ai nopții argați,
Să reverse umbră, în loc de lumină,
Ură 'n loc pe pace între fii și frați;
Ale lor cuvinte nu prind rădăcină,
Căci nu ies din inimi, ci din creri stricați. . .

Date biografice. Andrei Murăşanu ie născut în Bistrița în Transilvania la 1816. A învățat în oraşul său natal, după aceea în şcoalele dela Blaj, unde a terminat şi cursul teologic în 1838, când a fost chemat la postul de învăţător în Braşov la o şcoală primară, ear în anul următor ie profesor tot acolo la gimnasiul romano-catolic. A colaborat la „Gazeta de Transilvania“ şi la „Foaea pentru minte, inimă și literatură“. În 1850 a fost numit traducător al foii legilor provinciale, la guvernul transilvan în Sibiu; aici a rămas până la 1861. La 1862 ş-a publicat poeziile într'un volum, premiat de „Asociațiunea transilvană“ din Sibiu. A mai scris ca profesor, cartea „Icoana creşterii“. Bolnăvindu-se de nervi, au murit nebun în Braşov la 1863.

Dumitru Bolintineanu

Dumitru Bolintineanu ş-a făcut renumele în istoria literaturii române în deosebi prin *baladele* lui istorice, care au fost citite și cântate de mai multe generaţii. Printr' însele Bolintineanu a ştiut deştepta iubirea de ţară și speranţa într'un viitor mai bun, decum iera vremea când a lucrat poetul.

Poeziile sale, retipărite la 1877 sub îngrijirea lui Gheorghe Sion în 2 volume, conţin: în vol. I. (508 pag.) grupele: *Legende* (sau mai bine balade)

istorice, *Florile Bosforului* și *Bazme;* în vol. II. (338 pag.) *Macedonele*, *Reverii* și *Diverse.*

Subiectul Baladelor lui Bolintineanu ieste luat din faptele Voivozilor și Căpitanilor români: Ștefan cel Mare, Mircea, Mihai, Țepes, Mihnea, Petru Rareș, Buzescu, Grozea ș. a. În toate resună adânca iubire de neam, de țară și de libertate. Jertfa pentru patrie se exprimă în cuvintele Mumei lui Ștefan, când zice fiului iei:

Du-te la oștire, pentru țară mori,
Și-ți va fi mormântul coronat cu flori!

Aceasta întâmplare din viața lui Ștefan al Moldovei, împreună cu alte întâmplări și fapte istorice,se găsesc povestite la cronicarul *Ion Neculce*, sub titlul: „O seamă de cuvinte“; dintre iele unele se află și în gura poporului.

Pe urmele povestirii cronicarului Neculce, a mai scris Bolintineanu balada Daniil Sihastru:

Sub o râpă stearpă, pe un râu în spume,
Unde un sihastru a fugit de lume,
Cu vărsarea serii un străin sosí.
— Ștefan al Moldovei vine a-ți vorbí!
— *Ștefan al Moldovei*, Daniil i spune,
Să aștepte-afară! sunt în rugăciune.
— Bunule părinte, sunt rănit și 'nvins.
Însăș a mea mamă astăzi m'a respins;
Viu să-ți cer povață: dacă nu-i mai bine,
Turcilor Moldova d' astăzi să se închine?
Daniil Sihastru domnului a zis:
— Mă înșal' auzul, ori io am un vis?

Capul ce se pleacă, paloşul nu-l tae,
Dar cu umilinţă lanţu-l încovoae!
Ce ie oare traiul, dacă ie robit?
Serbătoarea 'n care nime n'a zimbit.
Viaţa şi robia nu pot sta 'mpreună,
Nu ie totodată pace şi furtună.
Doamne! tu ai dreptul a schimba 'n morminturi
Pentru neatârnare oameni şi pământuri,
Dar nu ai p' acela, ca să-i umileşti,
Poţi ca să îi sfarămi, dar nu să-i robeşti!
Dacă mâna-ţi slabă sceptrul ţ-o apasă,
Altuia mai harnic locul tău îl lasă!
Căci mai bine ieste supus lăudat,
Decât cu ruşine domn şi atârnat! —
Dup' aceste vorbe, Ştefan strânge-oştire,
Şi 'nvingând păgânii, nalţă o mănăstire.

Asemenea şi Dumbrava roşă, pe care o cântă mai desvoltat şi Vasile Alexandri tot după cronicari. A lui Bolintineanu ieste următoarea:

I

Albert face ştire lui Ştefan cel Mare:
— Să depui puterea ş' armele barbare!
Pentru-aceste zise, Domnul i scriea
Aste vorbe dalbe: — Vino de le ia!
Ear l' ai sei le zice: În această lume
Cât cerescul soare va purta un nume,
Nimeni nu va spune, cât am veţuit,
C'a călcat străinul ăst pământ iubit,
Ş'a găsit în ţară cugete 'njosite,
Inimi degradate, braţe putrezite!
Nu cătaţi mulţimea celor ce sosesc,
Şi ascund în umbră soarele ceresc;

Inima la doruri ie mai calduroasă,
Steaua 'n noapte luce, ie mai luminoasă!
Zice; cere calu-i... brava lui armie
Spre câmpia luptei pasă cu mândrie.

II

Ce-ai făcut vitejii plini de bărbăţie,
O trufaşe rege? Ieri tu cu mândrie
Le 'mpărţeai al ţării lăudat pământ,
Astăzi n'au nici locul unui strimt mormânt!
Plăngi, trufaşe rege! căci a ta mândrie
A lovit cu moarte splendida Lehie!

III

Mii de plugari ară. La fiece plug
Zece câte zece robii leşi se 'njug.
Astfel ară câmpul; ear prin arături,
Tot cu dânşii Ştefan samănă păduri.

Doi trimişi de unguri la Ştefan sosesc:
— Doamne! Toţi creştinii azi te fericesc,
Dar ilustre Ştefan, toţi se roagă ţie,
Pentru robii voştri prinşi în bătălie...
Astfel zic trimişii; dar Ştefan cel mare
Eată cum răspunde plin de turburare:
— La vecinii noştri prăzi noi nu cătăm;
Însă când ne calcă, ştim să ne-apărăm,
Nu-i în datul nostru cruda tiranie;
Dar un aspru-exemplu am voit să fie;
Din această faptă naşte-vor dumbrave,
Ce-or vorbí prin veacuri d' armele moldave.
Noi scriem istoria nu în cărţi ce per,
Ci 'n frunţi de popoare cu paloş de fer!

Florile Bosforului sunt scrise atunci, când Dumitru Bolintineanu exilat în Constantinopol, după

mişcarea dela 1848, petrecea pe Bosfor, canalul ce leagă Marea neagră cu Marea de marmara. Malurile Bosforului sunt renumite pentru frumuseţa văilor şi a dealurilor cu grădini şi edificii orientale. Florile Bosforului ne descriu multe din aceste frumuseţi naturale, ne povestesc despre obiceiurile locuitorilor, despre mai multe din faptele isprăvite pela curţile Sultanilor.

Sub titlul *Bazme* găsim poezii, al căror subiect ie scos din tradiţiunile, poveştile şi credinţele poporului. Subiectul Bazmelor ieste: N'aude, n'a vede, n'a greul pământului, Făt frumos, Dochia, Ielele ş. a.

Dintre Bazme, una din cele mai frumoase ie *Mihnea şi Baba*. Poezia Mihnea şi Baba se împarte în nouă părţi, al căror resumat ieste: I, Într'o noapte fioroasă un om, Mihnea, întră în o peşteră. II, Partea a doua descrie un templu în ruine al Pacinaţilor, locul unde se adună babele vrăjitoare, dintre care una tocmai acum răscoleşte focul, şoptind un nume. III, Vrăjitoarea recunoaşte pe Mihnea şi-i spune, că a avut un fiu, toată a sa bucurie; a voit să-l facă om, însă din vina lui Mihnea fiul iei a găsit moartea; bătrâna ar dorí să-ş răzbune, dar nu poate, căci cuvântul din urmă al copilului iei a oprit-o. După aceasta bătrâna varsă sânge într'o căpăţină de mort — iera sângele fiului iei — şi-l dă lui Mihnea să-l soarbă îndată. IV, Acum ies morţii din morminte şi aleargă spre Mihnea.

V, La un glas din mulţime ceata face tăcere. VI, Urmează acum blăstămul cumplit al bătrânei. VII, După care apar spiritele eadului rizând, şi batjocuresc pe Mihnea. VIII, Mihnea încalecă şi aleargă, ear după iel bătrâna. IX, Insfârşit, pe creştetul munţilor se ivesc zorile şi puterea spiritelor încetează.

Poezia întreagă ie următoarea:

I

Când lampa se stinge la negrul mormânt
Atinsă de aripi, suflată de vânt;
Când buha se plânge prin triste suspine,
Când răii fac planuri cum au a reţine
În barbare lanţuri poporul gemând,
Când demoni şi spaime pe munţi se adună,
De urlă la stele, la nori şi la lună,
Într'una din peşteri în munte râpos
Un om oarecare întră curagios.

II

În peştera Carpaţilor
O oară şi mai bine
Vezi templul Pacinaţilor,
Ce cade în ruine.
Ací se fac misterele
De babe blestemate,
Ce scot la morţi arterele
Şi hârcele uscate.
Ací se fierb şi oasele
În vase aurite;
Ací s' adun frumoasele,
Când nu mai sunt dorite.

O flacără misterică
Dă palidă lumină;
Ear stâlpii în biserică
Păreau că se înclină.
Şi liliecii nopţilor,
Ce au aicea locul
Ascunşi în hârca morţilor,
Umblau să stingă focul.
O babă, ce oroarele
Uscaseră în lume,
Tot rescolea vulvoarele,
Şoptind încet un nume.

III

S' aude un sgomot de paşi pe aproape,
Cum calcă strigoiul, când va să desgroape
O tineră fată . . . Colo . . . ascultaţi!
Să fie Satana cu ochii de focuri?

„Hei! cine se calce în negrele-mi locuri,
Se 'ntreabă bătrâna . . . aici nechemaţi?“
Ea zice, şi 'n umbră un om se arată
Cu ochii de sânge, cu fruntea uscată,
Teribil ca locul, în care întra.
„Bătrână, iel zise, îţi fă datoria!“
Şi vorba-i cum geme în zid vijelia,
Din colţuri în colţuri grozav resuna.
„Ascultă-mă, Doamne! Avem în ostime
Un fiu oarecare vestit în mulţime
Prin luptele sale; iera fiul meu!
Plăcut ca seninul, frumos ca o floare,
Şi pentru aceasta mai stam io sub soare;
Iera pentru mine al meu dumnezeu,
Şi pentru aceasta m'am dat în pierzare,
Să-l fac între oameni ferice şi mare,

Am dat al meu suflet la negrul tartar.
Tu ştii mai departe. Ce? gemi de turbare?
Vei sângele mumei, tu vei răzbunare?
Loveşte! na sinul, tirane barbar!
Căci viaţa îmi ieste acum blestemată.
Oh! cum nu pot oare să sorb astădată
Şi zilele tale şi sângele tău!
Dar nu pot, căci fiu-meu în ultima-i stare
Oprí orce mână a da răzbunare,
Tirane! Vezi prada-ţi, vezi cugetul său."
Pe urmă c'o mână uscată şi arsă
Într'una din hârce un sănge ea varsă,
Şi dându-l lui Mihnea i zise: „să bei!
Ie sângele fiu-meu, na! soarbe-l mai tare,
Ie cald şi ie tiner, cum vei tu, barbare!
Na, soarbe, sau io sorb p' al teu, de nu vei "

IV

Toţi morţii din mormânturi
Cu ghearele 'ncleştate,
Ca frunzele uscate,
Ce sbor când suflă vânturi,
Spre Mihnea alerga;
Ear vârcolacii serii,
Ce chear din lună pişcă,
Când frunzele se mişcă
În timpul primăverii,
Ţipând, acum sbura.
Şoimanele, ce umblă
Ca vijelii turbate,
Coloase deşirate
Cu forma ca o turlă,
Din munţi în văi călca.

V

Un glas în mulţime teribil gemú,
Şi ceata infernă îndată tăcú.

VI

„Ori unde vei merge, să calci o, tirane!
Să calci p' un cadavru şi 'n visu-ţi să-l vezi!
Să strângi tu în mână-ţi tot mâini diafane,
Şi orce ţ-or spune, tu toate să crezi.
Să-ţi arză plumânii d' o sete adâncă,
Şi apă, tirane, să nu poţi să bei!
Să simţi totdauna asupra-ţi o stâncă!
Să 'nclini a ta frunte la cine nu vrei!
Să nu se cunoască ce bine vei face!
Să plângi! însă lacrimi să nu poţi vărsa;
Şi orce dorinţă, şi orce-ţi va place,
Să nu poţi, tirane, să nu poţi gusta!
Să crezi că ieşti geniu, să ai zile multe,
Şi toţi ai tăi moară, ear tu să trăeşti!
Şi vorba ta nimeni să nu o asculte,
Nimic să-ţi mai placă, nimic să doreşti!"

VII

Aşa vorbí bătrâna,
Şi Mihnea tremura:
Ear naiba, ce făntâna
O soarbe într'o clipă,
Şi tot de sete ţipă,
La dreapta lui sbura.
Iel are cap de taur
Şi gheare de strigoi,
Şi coadă de bălaur,
Şi geme cu turbare
Când baba tristă pare;

Ear coada-i stă vâlvoi,
Ear nagodele-urâte,
Ca un mistreț la cap
Cu lungi și strâmbe râte,
Cu care depe stâncă
Râm marea cea adâncă
Și lumea nu le 'ncap;
Și șase legioane
De diavoli blestemați
Treceau ca turbilioane
De flacări infernale
Călări toți pe cavale
Cu perii vulvoeați;
Și mii de mii de spaime
Venea din ead rizând,
Pe Mihnea să defaime,
Căci astfel baba are

Mijloc de răzbunare
Pe mort nesupărând.

VIII

Mihnea încalecă, calul său tropotă,
Fuge ca vântul;
Sună pădurile, fâșâe frunzele,
Geme pământul;
Fug legioanele, sbor cu cavalele,
Luna dispare;
Cerul se 'ntunecă, munții se clatină,
Mihnea tresare.
Fulgerul scântee, tunetul bubue,
Calul său cade;
Demonii riseră; o, ce de hohote!
Mihnea jos sare.
Însă iel repede eară încalecă,
Fuge mai tare,

Fuge ca crivăţul, sabia-i sfârâe
În apărare.
Aripi fantastice simte pe umere
Însă iel fuge;
Pare că-l sfâşâe guri insetabile,
Hainele-i suge.
Baba p' o cavală iute ca fulgerul
Trece nainte,
Slabă şi palidă, pletele-i fâlfâe
Pe oseminte;
Barba-i tremură, dinţii se clatină,
Muge ca taur.
Geme ca tunetul, bate cavalele
Ca un balaur.

IX

O, ce de hohote! riseră demonii,
Eadul tot rise!
Însă pe creştetul munţilor, zorile
Zilei venise.

Macedonele sunt scrise sub impresiunile din Macedonia, unde Bolintineanu fusese în timpul exiliului său. Ca şi în florile Bosforului, aşa şi aici, găsim descrieri şi povestiri, şi anume din viaţa păstorilor şi femeilor din Macedonia. În poezia *Copăciarul* ieste cântată femeea Română din Macedonia, cum plină de mândrie respinge pe un copăciar, care cutează s'o ceară de soţie; vorba aceasta, *copăciar,* ieste la Macedo-români o espresiune de dispreţ pentru aceia din iei, cari se lapădă de limba maternă.

Sub titlul de *Reverii* se cuprind mai ales elegiile sale, câteva ode la: Ştefan Golescu, C. Negri şi altele. În fruntea elegiilor ieste pusă poezia „O fată tineră pe patul morţii“ ; strofa primă ie aceasta ;

Ca robul ce cântă amar în robie
Cu lanţul de braţe, un aer duios, —
Ca riul ce geme de rea vijelie,
Pe patu-mi de moarte io cânt dureros . . .

Aceasta ie poezia, prin care Bolintineanu s'a făcut cunoscut mai întăi publicului în 1843. A fost tipărită în „Curierul“ lui Eliade Rădulescu, unde prin cuvinte de laudă se atrăgea atenţiunea cetitorilor asupra junelui poet.

Bolintineanu a fost unul dintre poeţii cei mai productivi. A scris nu numai poeziile lirice şi narative din cele două volume amintite, ci mai are vreo zece piese teatrale în versuri şi proză: Alesandru Lăpuşneanu, Ştefan Vodă cel berbant, Mihai Viteazul, Mihnea Vodă ş. c. l.; apoi poema epică Traianida, romanele: Elena, Manoil; scrieri mai mici istorice: Vlad Ţepeş, Mircea cel bătrân, Mihai Viteazul, Ştefan cel mare; călătorii în Azia mică, Ierusalim, Egipet şi în deosebi la Romănii macedoneni scrise la 1858; şi altele.

Din călătoriile în Macedonia reproducem câteva părţi din capitolul despre *Monastir sau Bitolia* (Călătorii la Romănii din Macedonia şi muntele Atos, Bucureşti 1863 pag. 98 şi urm.):

„Acest oraş are vro cinci sprezece mii de suflete, dintre care cei mai mulţi sunt Romăni Macedoni, cari

în ochii călătorilor neprevăzători au trecut totdauna de Greci. Situaţia lui ieste frumoasă, un mic râu cură printre dânsul. Aici Albanezii de dincolo de Pind se arată mai des în portul lor cel pitoresc. Sunt mulţime de Români din Albania ce nu se pot deosebí de Albanezi. Aceste două neamuri sunt cele mai vânoase din aceste ţeri. Românii se învoesc mai bine cu Albanezii decât cu ceilalţi. Lucru ciudat! datinele Albanezilor sunt întocmai ca ale Românilor din Macedonia, şi ce ieste şi mai curios, că seamănă mai în toate cu ale Românilor din Principate, — precum şi o mare asemănare în limbă... Albanezii se numesc Şipetari. Formează patru mari familii: Ghegii cu Mardiţii, Toksizii, Iapizii şi Humizii. Aceste familii formează alte ramure... Limba sau viţa *Ghegă* se întinde dela Budua până la marginele Herţegovinei, şi dela orient spre meazăzi până la lacul Ohrida... Mardiţii sau vitejii sunt a doua divizie a limbei ghege. Herodot crede, că aceşti Mardiţi sau Mardaiţi se trag din Perşi... Limba *Toksară* ieste a doua a Albaniei. Istoricii bizantini zic, că Baiazet temându-se de Sciţi numiţi Toksari, ucise pe capii lor şi transportà o parte din iei la Salonic şi pe malul Verdarului... *Iapuria* (Iapizii) formează ţara limbei a treia. Albanezii Iapizi s'au zis de unii scriitori, că ar coborâ din Iasigi; cu toate că Magius Patavinus combate aceasta opiniune... A patra limbă, a *Humizinilor*, se formează de Massaranieni, Aidoniţi, vecini cu malurile Aheronului şi Sulioţii dela Lestrin, astăzi Lasca. Aceste patru poporaţiuni pot să aibă aceeaş sau mai multe origini. Destul că iei locueau aceste pământuri mulţi secoli înaintea lui Traian... In anul 1395 Turcii pătrunseră la dânşii... Cei mai sălbatici sunt Ghegii. Oameni frumoşi, ochi negri şi plin de mândrie, trăsurile regulate, dinţi tari şi scurţi, barbă deasă anunţă originea lor caucaziană.

Sunt sănătoşi, nalţi; vesmintele lor roşii, mândria şi mărirea căutăturilor, gesturilor, unită cu mărirea corpurilor, fac dintr'ânşii cea mai măreaţă cavalerie. In război sunt viteji. Mirdiţii albanezi catolici sunt mai gingaşi în maniere, dar nu atât de făloşi. Toksizii sunt mai supuşi decât Ghegii; sunt şi mai bogaţi şi mai apropiaţi de civilizaţia străină; vesmintele lor se compun din vesmintele eroice: koturna, klamida, cingătoarea, brâul, tunica până la genunche; chica lungă. Iei sunt cei mai frumoşi şi cei mai eleganţi. Iapizii locuesc în munţii Akrocerauniei, sunt cei mai codaci dintre Albanezi... Humizii locuesc malurile Mării ionice, în văile păduroase ale Tesproţii. Părul lor ie blond castaniu, faţa plăcută căutarea dulce. — Femeile albaneze se deosebesc între iele după seminţia, din care fac parte. Femeile Ghegilor se cunosc pe căutarea lor mândră, pe mersul semeţ, pe pistoalele ce poartă la brâu... Iele merg după bărbaţi în luptele de seminţii ... Femeile Tokside sunt cele mai frumoase şi mai delicate. Femeile din Akroceraunia sunt urâte. Cele Humide sunt cu păr şi ochi frumoşi, brune şi delicate. Datinile lor am mai zis, sunt mai acelea ale Românilor. Orcare ar fi originea acestui popor, ieste unul din cele mai viteze, mai nobile, mai frumoase popoare din Turcia. — In Monastir trăsei la o ospătărie destul de curată... Intrai în mai multe case române. Aici sunt neguţători avuţi, ce au relaţii cu case europene... Mulţi neguţători se sfiesc a-ş spune naţia lor. Dacă vreodată acest popor va scăpa de a fi contopit, dăcă va avea o limbă cultivată, o literatură, o istorie, un nume însfârşit, iel va fi dator aceasta femeilor Române. Femeile sunt sprijinul cel mai puternic al naţionalităţii... Pindul pare a fi cuibul Romanilor Macedoni. Altădată iera muntele Hemus. Izvoarele lor sunt atât în Macedonia

cât şi Tesalia, Epir şi Tracia. Limba lor ieste mai aceeaş afară de câteva nuanţe ale locuitorilor. Datinile diferă şi mai puţin; caracterele însă se deosebesc mult atât despre oameni cât şi despre femei... Românii Macedoneni au luat parte la războae, s'au sacrificat, au strălucit şi au trecut de Greci (urmează o parte din numele acelor viteji Români, socotiţi greci din partea străinilor). Macedoromânii se împart în şase seminţii: *1. Lintopenii*, *2. Niculenii*, *3. Gramustenii* sau muntenii, *4. Moţinii* sau moţi în Tesalia. *5. Moscopolenii* dincolo de Pind, *6. Gobişenii*. Afară de aceştia sunt subdiviziuni cu felurite numiri ce le iau dela ţinuturi, cantoane, sate, munţi. *Lintopenii* sunt oamenii cei mai hotărâţi şi cei mai încăpăţinaţi. Stabilitatea lor ieste proverbială. Iei locuesc mai în toate părţile Macedoniei, Albaniei, Tesaliei, Seresiei. Cei mai mulţi din negutătorii români din Viena sunt Lintopeni, precum Dumba, Kurti... Oamenii către femeile lor sunt severi... tot ce ieste greu vine să facă dânsele şi iele fac totul, fără se murmure. Iele sunt frumoase, nalte, trăsurile chipului regulate, brune cu părul şi ochii negri în genere... *Niculenii* din părţile Ohridei se deosebesc dintre toţi; satele, casele, portul lor sunt curate, îngrijite, au un aer de eleganţă... Femeile sunt cele mai curate, şi mai îngrijite în costumul lor. Iele fac un mare lux în casele lor din manufactura naţională ce iese din mânile femeilor române Gramustene. Deşí iubitoare de curăţenie şi lux iele iubesc munca ce le procură mijloacele pentru a-ş mulţumí dorinţele lor. *Moscopolenii* cobor despre Kolonia: dintre toate seminţiile, aceasta ieste cea mai apropiată de civilizaţie. Ea a dat oamenii cei mai însemnaţi Românilor, precum: *Sina, Mocioni*, *Şaguna*, *Gojdu*, marele gramatic şi patriot *Boiagi* şi *Rosa**)... La

*) *Boiagi* a făcut o Gramatică macedo-vlahică, tip. în Viena, 1813; *Rosa* a scris Cercetări asupra Românilor de dincolo de Dunăre, 1807.

Moscopolii a fost cea dintăi tipografie. Acolo s'a tipărit o evangelie în limba romănă de părintele Daniil. Limbagiul lor ieste cel mai ales, precum se vede în scrierile lui Boiagi. Iei sunt Romănii cei mai plini de politeță, manieră delicată, vorbe alese, pentru toată lumea . . . femeile lor. ca și dânșii, au delicateța simțemintelor și a corpului, sunt cele mai grațioase, mai delicate . . . blânde, supuse . . . le afli în câmp la muncă, și se recunosc îndată după poziția ce iau, un minut de odihnă iele se razimă pe sapă cu grație particulară, gânditoare, sub portul lor pitoresc, și par niște ființe ce au conștiința unei ursite mai presus de aceea, care trebue să o sufere. *Gobișenii* sunt cei mai războinici, iei singuri se pot măsura cu Ghegii Albanezi, nu se lasă să se calce de nimeni, sprinteni, vii, viața lor ieste mai mult armele. Iau parte în orce războae s'ar iví împrejurul lor; atât iei, cât și femeile lor sunt bruni, nalți, binefăcuți. *Moțenii* sau Moții locuesc cei mai mulți prin Tesalia. Iei sunt câmpeni cultivatori, meseriași, simitari, brutari etc. Romănii ceilalți îi privesc cu oarecare mândrie . . . *Gramustenii* sunt păstorii munților, ie vița cea mai curată romănă. Iei au casele lor în munți și coboară cu turmele cu femeile și copiii ca nomazii, în toate țerile vecine. Femeile lor se ocupă cu facerea de covoare, velințe, ciorapi renumiți în Turcia. Iele au păstrat tipul roman cu datinile. Limba lor ieste cea mai curată. Din acești oameni au ieșit oameni de arme precum: Kara-George, frații Farmakis, generalul Cioga etc. Atât păstorii acestei seminții, cât și toți păstorii romăni ce locuesc în muntele Pindul, au o viață simplă și apropiată de timpii întâitori. Iei fac tásuri, fluere, găvane, căușe, linguri de lemn foarte fin lucrate. Cântă cu fluerile arii duioase, și pare că se așază oarecare raporturi între sunetul flueru-

lui și turmele lor. Iei le comandă cu muzica; au serbători păstorești, dintre care cele mai mari sunt tunderea oilor și fătarea mieilor. — Bitolienii fac parte din Moscopoleni. Găsirăm în toate cunoștințele ce făcurăm oameni foarte poliți și delicați, pe cât par reci și posomorâți când nu-i cunoști deaproape. Iei trăiesc mai mult între dânșii. Ocupați în comerciu, toată ziua afară din case, reîntrarea lor în familie ieste o trebuință de liniște și de singurătate. Astfel, fără voea lor, sunt retrași... Iei au serbători păgâne ca noi, între altele *Rusaliile* astfel numite și în limba lor. Le țin patruzeci de zile. In acest timp iei nu spală nimic cu apă caldă. *Drăgaica* o numesc cu numele grecesc *Clidona*. Se adună flăcăi și fete la o casă și întro tingire de apă, depune fiecare câte un mic obiect; a doua zi fetele cântă un cântec, orcare ar fi, după inspirație, scoțind pe rând câte unul din acele obiecte, pe care nu le văd: scopul ieste să afle, dacă obiectul scos ce ieste a cutării persoane s'a scos cu un cântec trist sau voios... Au și *Filipii* ca Românii din Principate. *Paparudele* sunt și la dânșii; le fac fete de țigani. Colindele se fac în noaptea Crăciunului, le numesc ca la noi Colinde. La anul nou copiii umblă cu sorcova, pe care o numesc *Surva*, ieste de ramuri de maslin. In carnaval umblă *Vicleemul și Steaua*. A doaua zi de anul nou, orce străin întră în casă cel dintăi, ieste îndatorat să ia sarea, ce stă pe masă înadins și să o arunce în foc: de aici trebue să meargă la cuibar, să pună ouă spre a clocí. Dacă găina clocește, acela ieste văzut ca un om cu bun augur. Afară de aceasta oaspele, toată ziua aceea, în casa unde a întrat, ieste serbătorit. Fapta se cheamă: *Cicior în bar*, picior norocos..."

Despre păstorii români nomazi, al căror număr

în 1858 Bolintineanu îl pune la treizeci și trei de mii, mai găsim următoarele (pag. 138 și urm.):

„Iei se coboară din vârfurile Pindului către văi, spre mare, și se urcă din nou, după timpurile anului. Cei din Tesalia apar pela începutul lui Mai la poalele măgurilor aproape de izvoarele Peneului. Pun trei luni ca să se urce, cu încetul; dar îndată ce se apropie toamna, se coboară din nou. La începutul iernii se află pe lângă Tricala și alte locuri, deunde au fost plecat înainte. Afară de capre și de oi, iei au cu dânșii cai, catâri și vite cu coarne. Iei se subîmpart în cete pe văi, unde așază corturile făcute de păr de capră, pelângă izvoare și păduri. Femeile îngrijesc de familie, fac pânea în cuptoare sub pământ, fac leșiea, spală rufele, lau copiii, torc lâna, adună ierburi pentru hrana vitelor bolnave, pe care iele le 'ngrijesc. Toți acești păstori umblă armați. Demulteori se întâmplă să aibe lupte cu tâlharii, ce vin să-i calce. Păstorii sunt supuși la mai multe nefericiri: la mortalitatea vitelor, asprimea timpului, vărsături și înecuri de apă, ce ucid toți micii născuți, stărpirea mumelor de lapte... Păstorii români din Pindul Macedoniei, la sântul Dumitru se adună să serbeze o serbătoare la Avdela, Perivoli și san Marina, orașe mari române. După ceremonie, se aleg acei bărbați, cari trebue să rămâe spre paza caselor ce iei le părăsesc. Se aleg oamenii cei mai voinici și vârtoși pentru aceasta. După aceea, preoții citesc binecuvântarea și se dă ordin de plecare. Toată mulțimea se mișcă, pleacă în cete. Soții se opresc de mai multeori, se uită spre locașele ce le părăsesc și strigă în semn de salutare. Cai, catâri, azini, capre, oi, băețoi, fetițe, bătrâni, femei și fete, merg înainte. Muma poartă pruncul în glugă pe spate. Catârii poartă bagagele, colivile cu găini, corturile etc. Păstorii din san Marina merg spre Kastoria, și trec

la râul Verdar. Cei dela Avdela şi Perivoli se duc spre Grenevo şi văile orientale ale Olimpului. Aceşti păstori plătesc guvernului capitaţia şi dijma. . ."

Date biografice. Dumitru Bolintineanu s'a născut în 1826 în satul din apropierea Bucureştilor *Bolintinul de vale*, după numele căruia ş-a schimbat numele ce-l avuse, Cosmad. Tatăl său a fost de origine macedoromăn. Tinerul Bolintineanu ş-a făcut studiile la Sântu Sava, le-a urmat în 1846 la Paris, fiind trimis ca băeat sărac cu ajutoarele date de o societate literară fondată de fraţii Goleşti, Filipescu, C. A. Rosetti ş. a. Din Paris revenind în 1848, a redactat în Bucureşti ziarul „Poporul Suveran"; eară după revoluţie, ca şi alţii mulţi, ie trimis în exil. S'a dus în Transilvania, apoi în Turcia, după aceea la Paris, şi preste doi ani earăş la Constantinopol. De acolo a întreprins alte călătorii: în Azia mică, Siria, Palestina, Egipet şi la Românii din Macedonia, descriindu-şi toate călătoriile. Numai la 1857 i s'a permis însfârşit întoarcerea în ţară. Sub domnia lui Cuza Vodă a fost ministru al Afacerilor externe, după aceea ministru de Culte şi Instrucţie publică. Incurând, la 1866, s'a retras mâhnit, văzând că nu-ş poate realiza ideile pentru îmbunătăţirea sorţii poporului, din cauza corupţiunii ce a întâlnit la unii bărbaţi, pe cari i-a socotit că-i sûnt amici adevăraţi. Ajuns la sărăcie, bolnav, l-a susţinut familia Alesandru Zane, amicul său, în casa căruia a stat mai mulţi ani; până când

rudeniile sale l-au dus în spitalul Panteleimon. Acolo a murit nebun la 1872 şi l-au înmormântat în Bolintin, aproape cu totul uitat. Numai târziu după moartea sa, i s'a pus în comuna sa natală un monument din iniţiativa lui Gheorghe Chiţu, fost ministru.

Vasile Alecsandri

Vasile Alecsandri este poetul, care a dat atenţiunea cuvenită *poeziei poporane.* Iel, mai întăi la noi, a înţeles deplin însemnătate iei pentru desvoltarea, poeziei culte; a înţeles, că nu vom avea literatură naţională, studiând modul de scriere francez, italian sau chiar latin, şi imitându-l; ci, mai nainte de toate, studiând graiul poporan în cântecele, bazmele, zicătorile sale: aici trebue căutat materialul, de unde să se formeze limba literară.

Iubirea nesfârşită pentru productele minţii poporului o dovedeşte Alecsandri şi în prefaţa baladelor tipărite la 1852; o dovedeşte, afară de aceasta scriitorul italian Ubicini, când scrie:

„Vorba română nu dispăruse dela ţară, nici chiar în vremea Fanarioţilor. Pecând boerii şi literaţii trăeau sub influenţa ideilor şi literaturei greceşti, poporul, neînvăţat, continua a vorbí limba latină *rustică* a soldaţilor lui Traian. Deabea câteva cuvinte slavoane se strecuraseră pe furiş. In această limbă Românul cântă suferinţele şi faptele de vitejie ale strămoşilor săi. Ţiganii, rapsozii României, umblau dintr'un loc într'altul, recitând sau cântând aceste poeme, ai căror autori au rămas necunoscuţi, pe care nici o mână nu le-a cules, şi care

s'au transmis din gură în gură, dela o generație la alta, în decursul secolelor... Alecsandri iera prea mare poet pentru a nu resimțí frumuseța acestei poezii primitive, ale cărei accente îl legănaseră, încă din copilărie; iel îș iubea prea mult țara pentru a nu dorí, ca aceste cântece, care readuceau aminte gloria și suferințele trecute, să fie adunate, înainte ca timpul să le fi împrăștiat sau desfigurat. In curs de mai mulți ani Alecsandri se ocupă cu aceasta cercetare. Pecând Nicolae Bălcescu visita mănăstirile Carpaților căutând sub ruinele lor urmele mărimii strămoșilor, Alecsandri străbătea pe jos munții și câmpiile Romăniei, culegând, pe ici pe colea, tradițiunele și legendele... De câteori iel mi-a povestit episodele poeticelor sale excursiuni, repausurile sale în mijlocul ruinelor ce adăpostiseră altădată vreun tălhar vestit, conversațiunile sale cu bătrânii de prin sate, cântecele culese de pe buzele fetelor, mămăliga gustată în coliba țăranului!... Iel revenise din aceste plimbări prin câmpiile române cu o dragoste mai mare pentru patria sa atât de frumoasă, de poetică și cu un respect mai adânc pentru acest popor, atât de apăsat și atât de bun." (Cit. de G. Bengescu, Conv. Lit. Februar 1888).

Insemnătatea activității literare a lui Alecsandri stă în împrejurarea, că iel *a dat o direcțiune poporală în desvoltarea literaturii române.*

Ca poet, Alecsandri, deșí ieste cel dintăi, care se interesează de literatura poporană pentru frumsețile iei, a știut totuș să mănuească o limbă literară ușoară și nesilită. Având apoi parte, într'o viață lungă, de multe mulțumiri și fericiri, și versurile sale sunt vesele în partea lor cea mai mare.

Productele sale literare se rezumă în următoarele puncte:

1. A cules *Poeziile poporale*, publicate la 1852 în Paris, şi 1866 în Bucureşti;

2. A scris *Poezii lirice* şi *epice*, publicate sub titlul Doine şi Lăcrimioare, Mărgăritărele, Pasteluri şi Legende, Ostaşii noştri;

3. A scris pentru *Teatru*: Canţonete comice, scenete şi operete, Vodeviluri, Comedii şi Drame;

4. Şi însfârşit a făcut câteva scrieri mai mici în *proză*.

1. Poeziile poporale dela 66 (1 vol. de 416 p.) cuprind balade, doine şi hore. In aceste trei soiuri de poezie, ţăranul îş cântă vitejii săi, dorul şi veselia. Intre balade se deosebesc: *Mănăstirea Argeşului*, cu meşterul Manole, care nu poate să ridice zidurile mănăstireşti, până ce nu-ş zideşte soţia într'însele; *Movila lui Burcel*, o întâmplare din viaţa lui Ştefan cel mare; dar mai nainte de toate se deosebeşte *Mioriţa*. Despre balada Mioriţă găsim la Alecsandri următoarele notiţe:

„Această baladă, al cărei subiect ie foarte simplu, începe din două versuri ce sunt totodată şi o minunată icoană poetică şi o dovadă de dreapta preţuire ce poporul ştie face de frumuseţile ţării sale:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai.

Românul îş iubeşte pământul, unde s'a născut, ca un rai, din care nici tiräniile cele mai crude nu sunt în stare a-l goní. Câte năvăliri de barbari au trecut peste biata ţară!... poporul a rămas neclintit pe locul său, păstrându-ş naţionalitatea în mijlocul aprigilor nevoi, şi zicând spre mângăere: apa trece, pietrile rămân!

Pe-un picior de plai
Pe o gură de rai,
Eată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.

Strofa aceasta ne arată un tablou viu de pribegirile turmelor, ce se cobor în fiecare an din vârfurile Carpaților și trec prin Moldova de se duc să ierneze peste Dunăre. Sute și mii de oi, mânate de mocani îmbrăcați cu sarice albe ies din gurile munților îndată ce frigul toamnei sosește prevestind earna și merg să găsească pășuni în câmpiile țării turcești sub poalele Balcanilor. Unele vin dela Vrancea, altele de pe coastele Ceahlăului, altele de prin văile Bistriței și ale Moldovei, ear cele mai multe de peste Carpați, din Transilvania. Deosebitele turme se adună la un loc și formează caravane numeroase, ce se coboară încet spre Dunăre, unind sberatul lor jalnic cu lătratul cânilor de pază, cu sunetul telincelor aninate de gâtul măgarilor, și șueratul pătrunzător al mocanilor călăuzi . . .

Unu-i Moldovean,
Unu-i Ungurean,
Și unui Vrăncean.

Adică, unu-i de pe valea Moldovei, unu-i dela Vrancea, și unu-i din Ardeal . . . Poporul nostru din Moldova confundă foarte ades numele de Ardelean cu cel de Ungurean, căci iel n'a ajuns a cunoaște cât ie de întins pământul locuit de Români . . .

Oiță bârsană,
De iești năzdrăvană,
Și d'a fi să mor
In câmp de mohor,

Poporul român are mare plecare a crede în fatalitate, în soartă. Iel îş împarte viaţa în zile bune şi rele, şi prin urmare nenorocirile îl găsesc totdeauna pregătit la lovirile lor. Aşa nici o întâmplare cât de aprigă nu-l poate dărâma, căci iel se mângăe şi se întăreşte cu ideea că: aşa i-a fost zodia! aşa i-a fost menit să fie!

Să le spui curat,
Că m'am însurat
C'o mândră crăeasă,
A lumii mireasă.

Nu poate fi vreo zicere mai poetică şi totodată mai potrivită pentru descrierea morţii! moartea este o mândră crăeasă, care domneşte peste omenirea întreagă, şi totodată ea ieste mireasa lumii! Tot omul ie logodit cu moartea din minutul ce întră în viaţă.

Că la nunta mea
A căzut o stea.

Stelele au mare înrâurire asupra închipuirii poporului român. Iel crede, că fiecare om are câte o stea, care, din minutul ce iel se naşte şi până ce moare, ieste tainic legată cu soarta lui. Steaua românului se întunecă, când îl ameninţă vreo nenorocire, şi cade din cer, când iel se apropie de gura morţii.

Soarele şi luna
Mi-au ţinut cununa.
Brazi şi păltinaşi
I-am avut nuntaşi;
Preoţi, munţii mari,
Paseri, lăutari,
Păserele mii,
Şi stele, făclii!

Poetul necunoscut al acestei balade preface cu puterea închipuirii lui tot universul într'un templu luminat de

făcliile cereşti, şi aduce toate constelaţiile şi toate podoabele pământului faţă la cununia omului cu moartea!... cât ie de adâncă, cât ie de bogată comoara poeziei Romănilor! Şi... câtă dragoste ieste cuprinsă în descrierea desmierdătoare ce face muma de copilul iei, când zice:

Cine-a cunoscut,
Cine mi-a văzut
Mândru ciobănel,
Tras printr'un inel,
Feţişoara lui,
Spuma laptelui!
Mustăcioara lui,
Spicul grâului!
Perişorul lui,
Pana corbului!
Ochişorii lui
Mura câmpului!

Asemenea nu mai puţin ieste de însemnat cu câtă îngrijire dulce şi fiească ciobănelul se roagă Mioriţei, ca să spue mamei lui, că iel nu s'a însurat cu o mândră crăească, a lumii mireasă, ci cu o fată de crai, pe-o gură de rai! nici să-i spue, că la nunta lui a căzut o stea...; căci inima unei mame nu se înşală niciodată. Biata mamă ar înţelege, că fiul iei a murit... Eată toată balada Mioriţei, pe cât am putut-o descoperí. Io nu cred să fie întreagă; dar cât ieste măcar, ea plăteşte în ochii mei un poem nepreţuit, şi de care, noi Romănii, ne putem fălí cu toată dreptatea."

2. Sub impresiunea cântecelor *poporane* a scris Alecsandri primele sale poezii dintre anii 1842 şi 1852, cuprinse sub titlul *Doine şi Lăcrimioare*; dintre Doine sunt în formă poporană: Doina, Andrii

popa, Colo 'n vale la fântână, Strunga, Cântec haiducesc, Mândruliţă dela munte, Mărioara Florioara; între Lăcrimioare sunt cunoscute: *Tu care ieşti pierdută în neagra veşnicie*, dedicată fiicei lui C. Negri, Elena Negri, care fusese mireasa lui Alecsandri; La Veneţia, Barcarola, Gondoleta, Biondineta, scrise în urma călătoriilor prin Italia, ş. a. Ca adaus la acest prim volum (constătător din 67 de poezii, 251 de pag. ediţia 1875) se mai găsesc între altele: Desrobirea ţiganilor, Adio Moldovei, Strofe lui C. Negri. — Limba în care sunt scrise Doinele şi Lăcrimioarele, o limbă cu adevărat românească, a produs un puternic resunet la mulţi scriitori, şi a făcut ca lucrările lui Alecsandri să fie cu drag citite de publicul românesc de pretutindinea.

Volumul II. sub titlul *Mărgăritărele**) cuprinde poeziile scrise în cea mai mare parte între anii 1852—1862 (46 de poezii, 200 de pag.) şi începând cu Deşteptarea României, la 1848; urmează poemul istoric Sentinela Română, unde poetul arată în cuvinte puternice năvălirile popoarelor din Azia şi luptele lor:

. . . Earba nu se clătina,
Frunza nu se legăna,
Paserea la munţi sbura,
Feara 'n codri tremura,

*) Românii de peste Miclov numesc mărgăritărele albele fiice ale primăverii, care în Moldova poartă numele de lăcrimioare.
Nota lui Alecsandri.

Căci prin lumea spăimântată
In uimire cufundată,
Treceau reci fiori de moarte
Presimţiri de rele soarte...
... Eată oardele avane,
Eată limbile duşmane
De Gepizi, şi de Bulgari,
De Lombarzi şi de Avari,
Vin şi Hunii, vin şi Goţii,
Vin potop, potop cu toţii,
Pe cai iuţi ca rândunele
Fără frâne, fără şele,
Cai sirepi ce fug ca vântul,
De cutremură pământul!...
Sai, Romăne, pe omor,
Fă-te fulger răzbitor,
Fă-te Dunăre turbată,

Fă-te soartă nempăcată,
Căci potopul eată-l vine
Şi-i amar, amar de tine!
— Vie!
Ca o stâncă naltă,
Ce din vârf de munte saltă,
Tună, se rostogoleşte,
Cade, rumpe şi zdrobeşte
Codri vechi din a sa cale
Pănă 'n fund în fund devale:
Astfel crunt ostaşul meu
Îş izbeşte calul seu
Peste codri mişcători,
De barbari năvălitori...
Fulgeri ies din ochii sei,
Fulgeră mii de scântei

Dintr'a armelor ciocniri
Şi lucioase zinghenîri.
Sbor topoarele-aruncate,
Sbârnăe-arcele 'ncordate,
Şi săgeţile uşoare
Nourează mândrul soare.
Caii saltă şi nechează,
Lupta urlă, se 'ncleştează,
Şi barbarii toţi grămadă
Morţii crude se dau pradă.
Zece cad, o sută mor,
Sute vin în locul lor;
Mii întregi se risipesc,
Alte mii în loc sosesc.
Dar viteazul cu-a sa pală
Face drum printre năvală,
Şi pătrunde prin săgeţi,
Că-i Român cu şepte vieţi!

Tot vol. II. mai cuprinde câteva impresiuni din călătoriile în Spania: In Alhambra, Dela Siera Nevada; apoi legenda Biserica risipită, Nic. Bălcescu murind, Banul Mărăcină, Moldova la 1857 în starea iei atât de tristă; ear în formă poporană sunt scrise: Hoţul şi Domniţa, Dragoş, Visul lui Petru Rareş, la urmă Înşiră-te mărgărite, legendă după o poveste din popor.

Vol. III. (pag. 193+144 ediţia 1875 cu 91 de poezii, între care 17 legende) cuprinde poezii dintre 1862 şi 1875 şi începe cu frumoasele *Pasteluri*. Poetul ne descrie în culori strălucitoare diferitele scene din natură, ca bunăoară: sfârşitul de toamnă; pădurea

în vremea iernii; gerul aspru şi sălbatic; viscolul ce frământă lumea, când lupii suri ies după pradă, ear călătorul rătăceşte pe dealuri şi codri; în vreme ce altul stă la gura sobei şi gânditor priveşte focul pâlpăind vesel; după earna cea viscoloasă ni se descrie primăvara cea voioasă; cucoarele; noaptea şi dimineaţa; scene din viaţa plugarilor: aratul, sămănatul, secerişul, cositul; şi mai nainte de toate iubita sa luncă din *Mirceşti*:

Luncă, luncă, dragă luncă! rai frumos al ţării mele,
Mândră 'n soare, dulce 'n umbră, tainică la foc de stele!

Exemplu dintre Pasteluri: *Plugurile*

Noroc bun! Pe câmpul neted ies Românii cu-a lor pluguri,
Boi plăvani în câte şase trag, se opintesc în juguri.
Braţul gol apasă 'n coarne; ferul tae brazde lungi,
Ce se 'nşiră 'n bătătură ca lucioase negre dungi.
Treptat câmpul se umbreşte sub a brazdelor desime;
Iel resună 'n mare sgomot de voioasa argăţime.
Ear pe lanul ce în soare se svântează fumegând
Cocostârcii cu largi pasuri calcă rar şi meditând.
Acum soarele-i l' ameazi; la pământ omul se 'ntinde;
Câră de fete şi neveste dela sat aduc merinde;
Plugul zace 'n lan pe coaste, ear un mândru flăcăuaş
Mână boii la izvoare şi îi paşte la imaş.
Sfântă muncă dela ţară, izvor sacru de rodire,
Tu legi omul cu pământul în o dulce înfrăţire. —
Dar lumina amurgeşte, şi plugarii către sat
Hăulind pe lângă juguri se întorc dela arat.

Precum în poeziile sale lirice, Alecsandri ştie să nimerească accente blânde şi gingaşe, tot asemenea în poezii narative, în *Legende*, nimereşte accentele energice pentru descrierea luptelor, cu sgomotul lor de arme şi cu tropotul de copite.

Subiectul Legendelor îl scoate din poveşti, din tradiţiune şi din istorie. Sub titlul *Legende* se află: Dumbrava roşiă, Răzbunarea lui Statu-Palmă, Ana Doamnă, Pohod na Sybir, Legenda rândunicăi, Dan căpitan de plai, Grui Sănger, Legenda ciocârliei, Vlad Ţepeş şi stejarul ş. a.

Cuprinsul poemului istoric *Dumbrava roşie* se rezumă în următoarele: Ştefan, Domnul Moldovei, învinge pe Albert, craiul Lehiei; ear pe cei prinşi dintre Leşi îi pune în juguri, ca să are un câmp, unde samănă apoi ghinda, din care va răsărí Dumbrava roşie.

Alecsandri împarte acest poem în opt părţi, şi adică: I. Albert al Lehiei pleacă plin de falǎ cu o număroasă oştire asupra lui Ştefan al Moldovei. II. Moldova se ridică: bătrâni, femei şi copíi îş caută adăpost în codri şi mănăstiri, junii şi bărbaţii aleargă în faţa duşmanului, înarmaţi cu arce, barde, coase şi ghioage ţintuite. III. şi IV. Tabăra leşească şi cea română stau faţă în faţă: cea dintăi îş petrece la lumina focurilor, ride în hohote, resună în lungă depărtare cântecele vesele ale Leşilor; tabăra română ie liniştită, tăcerea nopţii în pădure nu ieste întreruptă decât ici colo prin poene, unde oştenii povestesc de luptele avute şi îş gătesc armele pe ziua de năvală. V. In ziua următoare Ştefan cuvintează oştirei. VI. Incepe năvala asupra taberei leşeşti, încunjurate cu şanţuri şi înarmate cu tunuri; după o crâncenă luptă Românii pătrund în tabără. VII. Lupta în tabără urmează aşa, că fiecare din eroii lui Ştefan îş alege câte un duşman polon, şi se luptă pănă când Leşii sunt cu desăvârşire înfrânţi. VIII. In partea din urmă opt mii de

Leşi, înjugaţi la pluguri, în loc de boi, se opintesc să are pământul; eară în brazde se aruncă ghinda, ca să crească pe seama urmaşilor: *Dumbrava roşie.*

Pecând Dumbrava roşie ieste cea mai lungă din poeziile narative ale lui Alecsandri, *Răzbunarea lui Statu-Palmă* ieste ună din cele mai scurte şi mai reuşite. Aici vedem, pelângă piticul Statu-Palmă-barbacot, pe uriaşii Sfarmă-peatră şi Strâmbă-lemne; cel dintăi uriaş ie personificarea puterii, care sfarmă stâncile, al doilea ie personificarea puterii, ce strâmbă şi frânge arborii codrilor. Tustrei sunt persoane luate din bazmele poporane. Alecsandri descrie pe uriaşii, cari aleargă după Făt-frumos, în modul următor:

. . . Sfarmă-peatră cu largi pasuri calcă munte după munte,
Trece riuri fără poduri şi prăpastii fără punte,
Lăsând urme de cutremur la tot pasul, în tot locul!
Unde vede-o stâncă naltă, iel o macină cu palma,
Bolovanii sub picioare-i dau dea dura, dau dea valma,
Şi cu peatra măcinată şi cu petrile-aruncate
Iel iezeşte, bate, umflă riurile tulburate.
Culmele trec peste şesuri, apele trec peste maluri,
Valuri mari se sparg în sgomot, repezite peste dealuri,
Dar nici clocotul lor aprig, clăbucind, ferbând în spume,
Nici chear troncătul de zdraveni bolovani în rostogol
Nu 'ngrozesc ca Uriaşul, ce s'arată crunt la lume,
Cu fălci negre scârşnitoare, cu ochi roşi, cu peptul gol,
Iel apare pe sub nori, ca un munte de turbare,
Ce-ameninţă şi pământul să-l turtească 'n răzbunare!
Ca şi dânsul Strâmbă-lemne, uragan de vijelie,
Întră 'n lunci, păduri şi codri ducând viscol, ducând larmă;
Plopul nalt l' a lui suflare ca o creangă se mlădie,
Ulmul cade, fagul crapă şi stejarul gros se darmă.
Iel pătrunde prin desime, trece iute prin zăvoae,

Şi sub braţul său puternic totul părăe, trăzneşte,
Tot se rumpe, se restoarnă, se suceşte, se îndoae,
Ş' un troean de crengi, de arbori pe-a lui urmă se clădeşte....

În legenda *Ana Doamna* se arată, cum aceasta vitează Doamnă ucide pe Ghirai Mirza Tatarul, care o răpise din palat dimpreună cu pruncul iei.

În *Pohod na Sybir* ie zugrăvită nenorocirea unor Poloni condamnaţi de Ţar: O grămadă de oameni naintează pe un câmp acoperit de zăpadă, bătuţi de vânt şi de cnuta muscălească. Ceata încunjurată de Cazaci, se opreşte în mijlocul pustiului, se aşază flămândă şi aproape îngheţată pe ninsoare, şi adoarme îndată. În vremea aceasta ninge, ninge mereu, şi oamenii însfârşit dispar cu totul, îngropaţi în zăpadă.

Legenda Rândunicăi şi *Legenda Ciocârliei* ne povestesc, pe bază poporală, despre două fete de împărat, cum amândouă se prefac în paseri. — Lia, din legenda Ciocârliei, ieste astfel descrisă:

Decând ierau ca earba anticii codri deşi,
Şi mici ca muşinoae Carpaţii urieşi,
Şi văile profunde şi latele vălcele
Ca pe o apă lină uşoare vălurele;
Decând în lume lupii ierau păstori de oi,
Şi urşii cu cimpoae mânau cirezi de boi . . .
N'a fost copilă 'n viaţă mai dulce, mai aleasă,
Decât frumoasa Lia, fecioară 'mpărătească !

În legenda *Dan Căpitan de plai* Alecsandri prezintă un tablou din trecutul Moldovei, când Tatarii năvăleau şi făceau pârjol în ţările româneşti. Eroii acestei poezii epice sunt Dan şi Ursan, cari

dau război și tae o mulțime de Tatari; dar o săgeată străpunge în piept pe Ursan și-l prăbușește de pe cal. Dan nu-ș părăsește prietinul, ci se pune să-l apere. Un vifor nou de săgeți îl culcă și pe Dan la pământ. Acum se ivește Fulga, eroica fată a lui Ursan, și ridică pe tatăl său din grămadă și dispare cu iel, pecând de pe dealuri tocmai se aruncă arcașii din Orhei, și risipesc pe Tatari. Ghirai, hanul Tatarilor, umilit trece Nistrul luând ca pradă pe rănitul Dan. Hanul vrea să condamne la moarte pe Dan; însă când vede, că acesta nu se teme de moarte, i zice că-l va ierta, dacă se va lăpăda de legea creștinească. Dan refuză și-l roagă pe Ghirai, ca să-l lase în ora morții să mai sărute odată pământul

țării sale. Ghirai se învoește, bătrânul Dan pleacă, trece Nistrul, îș face cruce, sărută pământul patriei, apoi se întoarce la Hanul, intră în cort, ie palid, șovăește și cade mort. — Alecsandri descrie în mod caracteristic figura lui Dan, ca și a lui Ursan; cel dintâi ieste om deschis și mai vorbăreț, al doilea ie scurt la grai și aspru; dar amândoi îș iubesc țara și pentru ea se jertfesc cu dragă inimă. Dan ține cu tărie la legea lui, ie gata să-ș dee viața pentru prietinul său; eară Ursan, omul închis, nu-ș poate ascunde iubirea adâncă și îngrijirea sa pentru Fulga, fiica lui, pe care n'o lasă ca să-l însoțească la luptă. Hanul Ghirai, însfârșit, dupăce a cunoscut firea eroică și de omenie a lui Dan, atât de mult cinstește pe bătrânul viteaz, încât cu mâna

lui desface lanţul, în care iera strâns robul şi-l lasă ca să treacă în Moldova, zicându-i: „Tată, ia *calul meu*, şi du-te.“

Eată şi câteva versuri, ca proba din Dan Căpitan de plai: Dan aude că Tatarii dau foc şi aprind satele româneşti; iel porneşte o lungă cale, ajunge la casa lui Ursan; poetul scrie despre sosire astfel:

Drumeţul întră, zice: „Bine-am găsit, Ursane!“
Un aspru glas răspunde: „Bine-ai venit, moş Dane!
Ce vânt te-aduse-aice?“ — „Vânt rău şi de jălire,
Ne calc păgânii, frate, şi ţara-i la peire!“
Ursan tresare, geme, s'aprinde 'n gândul seu.
Dan zice: „De pe munte venit-am să te ieu,
Să mergem.“ — „Da! să mergem!“ adauge Ursan,
Şi mult cu drag priveşte grozavu-i buzdugan.
Apoi un corn apucă şi buciumă în vânt,
Deodată se aude un tropot pe pământ,
Un tropot de copite, potop rotopitor!

Sunt armăsarii din herghelia lui Ursan, ear în urma lor vine călare pe-un fugar alb Fulga şi se opresc în faţa lui Ursan, la a cărui poruncă Fulga prinde cu laţul pe unul din cei mai sălbatici dintre fugari, pe care Ursan îl încalecă şi porneşte împreună cu Dan la luptă. Fulga vrea să plece şi dânsa cu iei. Ursan i spune să rămână acasă, şi să-i păzască averea.

Descrierea luptei cu Tatarii ieste următoarea:

Ursan năval s'aruncă în neagra Tătărime,
Croind o pârte largă prin deasa iei mulţime.
Sub mână-i buzduganul, unealtă de peire,
Ca un balaur face în juru-i o rotire,
Un cerc de moarte, 'n care amar de cine-i prins!
Sermanu 'nchide ochii şi soarele-i s'a stins.
In laturi, înainte, în urmă-i totul moare,
Sbor crierii din tidve sub ghioaga zdrobitoare
Şi 'n urmă, şi 'mprejuru-i, şi 'n laturi sămănate
Zac sute de cadavre cu capete sfărmate,

Şi astfel nempăcatul Ursan mereu lucrează,
Şi spre Apus prin sânge mereu înaintează.
Ca dânsul Dan bătrânul, erou întinerit,
Tot vine după paloş spre mândrul Resărit.
Iel întră şi se 'ndeasă în gloata tremurândă,
Ca junghiul cel de moarte în inima plăpândă,
Şi paloşu-i, ce luce ca fulger de urgie,
Tot cade 'n dreapta, 'n stânga şi tae 'n carne vie...
Şi astfel ambii oaspeţi ai morţii nempăcate
Cosesc la vieţi în floare pe straturi sângerate
Ş' ajung iei faţă 'n faţă prin apriga furtună,
Şi armele lor ude cruciş le împreună.
„Noroc ţie, Ursane!“ — „Şi ţie tot noroc!“
Dar n'a sfârşit cuvântul Ursan şi cade 'n loc
Străpuns de o săgeată ce-i întră 'n piept adânc,
Iel scapă buzduganul, se pleacă pe oblânc,
Şi greu se prăbuşeşte c'un gemet de pe cal.
Tatarii, ca zăvozii, pe dânsul dau năval...

Cuprinsul legendei *Grui-Sânger*: Un hoţ năpraznic, Grui Sânger, locueşte în Codrul-fără-viaţă. Intr'o noapte, fără să ştie, ucide pe tatăl său, care bătrân fără putere venise în Codru să-ş mai revadă odată fiul şi să încerce a-l scoate din căile perdute. Grui Sânger, la vederea cadavrului, încremeneşte de spaimă; pădurea se aprinde de fulgere, şi un glas din altă lume îl blăstemă grăindu-i, că numai atunci va avea osânda lui sfârşit, când buturuga de arbor ars, sub care zace părintele său ucis, va da flori şi frunze, udată fiind de apa din vale cărată în gură de Sânger. Ucigaşul se pune şi o jumătate de veac coboară în genunchi din culme în vale, ia apă în gură şi sue tot în genunchi ca s'o verse pe buturugă. Odată vede la mijloc de cale o păse-

rică pe jumătate moartă, o cuprinde în palmă, o duce la gură şi cu o picătură de apă o reînvie din amorţire. Un glas din cer grăeşte: Sânger, iertat ieşti de păcate! Atunci i se pare, că părintele său şi toate victimele sale îl eartă, şi vede pe trunchiul fără vieaţă crescând flori şi frunze; apoi cade şi lin se stânge. Pe locul, unde a murit, un arbore mic resare, care poartă numele de: Sânger.

In legenda *Vlad Ţepeş şi stejarul*, cumplitul Domn Vlad Ţepeş, care omora oamenii punându-i în ţepi, în turbarea sa odată loveşte cu pumnalul într'un bătrân stejar de ani trei sute, din care dorise să-şi facă nişte ţepi: stejarul pălmueşte pe Ţepeş cu o frunză vestejită.

Un nou volum de poezii (apărut în 1880, cu 27 poezii, pe 150 p.) cu titlul *Legende nouă* şi *Ostaşii noştri*, conţine următoarele mai însemnate:

Cântecul gintei latine, Hodja Murad Paşa, Garda Saraiului, Noaptea albă, Ghioaga lui Briar, Becri Mustafa, Stroe Plopan; Balcanul şi Carpatul, Peneş Curcanul, Sergentul, Fraţii Jderi, Căpitanul Romano, Hora dela Plevna, Hora dela Griviţa, Odă ostaşilor români, La Turnu-Măgurele.

Legendele nouă încep cu *Cântecul gintei latine.* In 1878 Societatea limbilor romanice din Franţa, în urma unui concurs pentru *cea mai bună odă la ginta latină*, a dat premiul lui Alecsandri între cei 56 de concurenţi pentru acest cântec, astăzi tradus în mai toate limbile Europei.

Cuprinsul legendei *Hodja Murad Paşa*: Hodja Murad, om crunt şi vizir al Sultanului Ahmet, are trei fii: Ghiun (ziua), Ild (fulgerul) şi Djennet (raiul), tustrei sunt fala bătrâneţelor sale. Sfârşind odată un război, vizirul şedea alăturea cu o groapă largă, şi privea fără milă cum ostaşii sei descăpăţinau pe creştinii prinşi în bătae, şi cum cadavrele ierau aruncate în groapă. Deodată soseşte un Spahíu, călăreţ turc, având un prunc în braţe. Vizirul întreabă pe Spahíu: Unde ai găsit acest odor, Hassane? Hassan răspunde: L-am găsit lăngă al său tată *creştin* mort în luptă. Atunci vizirul încruntat strigă lui Hassan să-l ucidă. Spahíul însă nu vrea nicidecum să ucidă copíi, şi zice lui Hodja: Copil cine ucide, îş pierde neamul său! Hassan se duce lăsând acolo copilaşul. Vizirul se întoarce către ceilalţi soldaţi şi le porunceşte să ucidă pe acest pui de ghiaur (de câne), şi le promite tot ce are iel, numai să-i împlinească porunca. Soldaţii toţi rămân neclintiţi, ca nişte statue; un singur călău negru, cu pieptul gol, cu braţe groase, vine la bietul copilaş; însă şi iel, călăul, când vede pe mititelul zimbind aşa de blând, se uimeşte, scapă arma şi fuge cu oţerire strigând: Mai bine să mor io! Acum vizirul, turbat de ură, se ridică îngrozitor şi plin de dispreţ strigă ostaşilor săi: Sunteţi nemernici şi mişei! voi uitaţi că amar va fi de capul vostru, când aceasta feară va creşte mare! După aceea se adresează la profetul şi-i zice, să-i fie martor, că numai iel, Murad, mai respectă şi apără legea sa zdrobind pe ghiaur în faşă. Şi îndată se aruncă la copil şi-l sugrumă. Abea sfârşeşte aceasta grozăvie, eată că pe câmp în depărtare aleargă trei cai înspăimântaţi, târând trei cadavre; caii sosesc şi se opresc lăngă groapa largă. Un răcnet se ridică în văzduh, şi cruntul Murad cade mort în groapa blăstemată: cadavrele ierau Ghiun, Ild şi Djennet.

Garda Saraiului: Sultanul Selim doarme liniştit şi nici nu visează, că Ienicerii s'au conjurat să-l dee pradă morţii. In tăcerea nopţii o cucuvae suspină d'asupra odăii lui Selim. Abdul-Aga, unul din conjuraţi, ie tocmai de pază în sarai, palatul Sultanilor. O lovitură se aude 'n poartă: sunt Ienicerii ce vin să restoarne pe Sultan. Un glas cere lui Abdul, care după cum s'a zis făcea parte dinconjuraţi, să deschidă poarta: iera glasul fratelui său; însă Abdul i răspunde, că deşí ureşte de moarte pe Selim, care a ucis cu mâna sa pe bunul lor părinte, iel, Abdul, n'are să fie niciodată tradator, şi ie gata să apere cu braţele sale pe acela, în paza căruia ie rânduit. Ienicerii sparg poarta, încep o luptă pe moarte şi pătrund în palat... In ziua următoare saraiul iera prădat, Sultanul Selim strangulat, şi o grămadă de ostaşi lăngă poartă morţi apărând pe Sultan; alăturea morţilor zăceau ucişi Abdul şi fratele său îmbrăţişaţi în ceasul morţii. Dervişul dela Mecca, bătrân şi gârbov, vine şi înalţă o rugăciune către Allah pentru bărbatul, care nu s'a făcut vănzător; apoi, plin de lacrimi îngenunchează lăngă Abdul, îi închide ochii şi tremurând sărută palida frunte a mortului.

In *Noaptea albă*, Alecsandri face o frumoasă descriere a unei nopţi de earnă, şi povesteşte o comică păţanie de-a vestitului din poveste Statu-palmă-barba-cot.

Ghioaga lui Briar: Briar, voinicul bivolar, purta totdeauna cu sine o ghioagă grozav de mare şi făcută de iel însuş dintr'un gros stejar. Intr'una din zile a scăpat de primejdie pe Domniţa, fiica lui Dragoş; ea adică trecea călare prin câmpul, unde păşteau bivolii lui Briar, şi un bivol se luase furios pe urma calului, cercând să-l prindă 'n coarne şi să-l spargă. Briar svârle ghioaga şi bivolul se opreşte 'n loc, Domniţa mulţămeşte cu glas dulce voinicului şi dispare. Lui Briar i se părea din minu-

tul acela că mereu vede pe frumoasa Domniţă, şi nu-ş putea lua gândul dela dânsa. Şi aşa, cu minţile pierdute, într'o noapte se trezeşte încălecând pe-un bivol, pleacă şi aleargă vultureşte, urmat de o mulţime de lupi flămânzi, cari umpleau aerul de urlete îngrozitoare. Alergând fără 'ncetare deodată dispar cu Briar cu tot în întunerec... Din noaptea aceea nimeni n'a mai văzut pe Briar; dar peste o ripă largă şi adâncă se vede o punte de stejar întinsă dintr'un mal în celalalt: vănătorii spun, că puntea ieste ghioaga lui Briar.

Becri Mustafa, om dedat la beţie, face din Sultanul Murad Gazi dela 1622 un beţiv din cei mai mari în împărăţia 'ntreagă. Patima aceasta a cauzat moartea Sultanului Murad Gazi, care de altfel fusese mai nainte om deştept şi viteaz.

Stroe Plopan ieste baladă scrisă în formă poporană. Subiectul său ieste următorul: Stroe căpitan de haiduci, a scăpat din mănile alor trei Tatari pe o Romăncă, ce iera să fie dusă în robie la Hanul Ghirai.

In partea a doua a volumului, Ostaşii nostri, se găsesc piesele făcute când cu războiul dela 1877—78 între Ruşi şi Romăni deoparte şi Turci de altă parte. In războiul acesta ostaşii romăni au arătat, ca şi în alte vremuri, că sunt isteţi, viteji şi pot purta greutăţile războiului fără a cârtí. In cea dintăi, *Balcanul şi Carpatul*, poetul nostru căntă contrastul între *sclăvie* şi *neatârnare.*

Peneş Curcanul, dorobanţ, povesteşte cum a pornit dela plug la războí iel şi cu alţi nouă tovarăşi din Vaslui, şi cum pe urmă i-a perdut pe toţi nouă.

In *Sergentul*, vedem cum un voinic tot dela Vaslui se întoarce dela Plevna şi păşeşte încetişor, căci la picior poartă o rană căştigată în războí. Pe sumanul său cam

rupt are două decorații: crucea Sfântu Gheorghe dela țarul Rusiei și Steaua Romăniei dele Domnul țării. Odată vede în calea lui un corp de oaste rusească, mergând spre Plevna. Colonelul rus se uită la Romănul drumeț, se uită la crucea Sfântu Gheorghe, și par că nu-i vine tocmai să creadă. Il întreabă:

— De unde vii, străine?

— Dela Plevna.

— Cum ie p'acolo?

— Bine.

— Dar aste decorații, cum? cine ți le-a dat?

— Domnitorul nostru și Impăratul vostru.

— Dar pentruce?

— 'Păi știu io?... cică drept plată, că am luat io steagul redutei, ș'apoi loviți de glonțuri ne-am prăbușit în șanț...

— Dar ce rang ai, voinice?

— Am rang... de dorobanț.

Colonelul atunci dă mâna cu sergentul, apoi dă un ordin și peloc regimentul poartă arma și salută pe Romăn, care se duce trăgându-ș piciorul.

Frații Jderi: Sunt doi frați, Jder Neagu și Jder Nistor. Amândoi stau cu alți soți de arme în șanțurile dela Plevna, unde sunt bătuți de ploi reci, de vânturi, sunt flămânzi, uzi până la piele și fără foc, dar mereu înarmați. Ca să le treacă din supărare, mai fac câte-o glumă, pe care le-o strică uneori bombele Turcilor. Așa, odată una din iele ucide pe Neagu Jder chear când isprăvise o vorbă de haz. Celalalt Jder din capătul dimpotrivă al șanțului nu știa nimic despre soartea fratelui său, căci dorobanții se înțeleseră să nu-i spună vestea tristă, căci l-ar amărâ peste fire. Intr'o noapte Jder Nistor, răzimat în pușcă, adoarme și în vis vede pe mamă-sa că

vine, îl atinge şi-l trezeşte. Iel tresare şi vede prin întunerec două umbre, ierau doi Turci cu arma ridicată. Jder pe-amândoi îi străpunge cu baioneta, unul din Turci moare, al doilea cade şi iel, dar răneşte pe Român la braţ; acesta mânios vrea să-l zdrobească cu arma pe Turcul rănit; dar la un glas din internul său se resgândeşte, că nu-i cu dreptate a loví în cel ce nu se poate apăra, se apropie de Turc, îi leagă rana şi-l duce în spital, în ambulanţă, zicând: Poftim vănat!

Căpitanul Romano: După trei azalturi zădarnice date unei redute, căpitanul Romano cu ostaşii săi mai face şi al patrulea azalt. Viteazul căpitan, pururea 'n frunte la atac, cade mort, lovit de glonţ; însă moare liniştit şi zimbind, căci îş vede voinicii sărind în redută.

Hora dela *Plevna* şi cea dela *Griviţa* sunt dintre cele mai respândite hore. Cuvintele sunt puse în gura ostaşilor, cari cântă cele păţite în acest război.

In *Oda ostaşilor români*, Alecsandri cu legitimă mândrie şi dragoste cântă laudele vitejilor, cari la căderea Plevnei au pus mai întăi piciorul în Plevna, în ziua de 28 Noemvre 1877. Oda se termină cu vorbele:

Mi-am văzut visul, cu ochii de-acum pot să mor ferice!
Astăzi lumea ne cunoaşte: R o m ă n zice, V i t e a z zice.

La Turnu-Măgurele ieste o scenă în versuri, în care se arată grija ce s'a purtat în ambulanţe pentru cei răniţi în acest însemnat război, din care România a ieşit îndependentă şi regat.

3. *Teatru.* Despre începuturile teatrului naţional în Muntenia se ştie, că încă pe vremea Fanarioţilor, pela 1818, s'au reprezentat în limba elină tragedii din scriitorii clasici; ear unul dintre Văcă-

rești a tradus o piesă în românește din limba franceză. Infiintându-se, la 1834, Societatea filarmonică cu scopul de a pune temei unui teatru național, începe a se desvolta o activitate oarecare și în literatura dramatică, trăducându-se sau localizându-se piese străine. S'a făcut și un fel de Conservatoriu, unde lucrau ca directori Eliade și Aristia.

Tot așa se organizase în Moldova un început de teatru pela 1817 prin neobositul Asachi, și s'au reprezentat piese franceze și române compuse de acest scriitor. Mai târziu, pela 1837, Asachi a fondat un Conservatoriu, ai cărui elevi au cântat și opere; dar toate s'au făcut cu mai mult zel, decât succes. In acelaș timp se ivește Matei *Millo,* născut (în 1813) din familie bogată boerească, și făcând studii de artă dramatică în Paris în decurs de vreo zece ani, se întoarce la Iași și, încontra voinții rudeniilor sale, se arată pe scenă și compune mai multe piese pe seama teatrului său. Inzădar au fost puși servitori, ca să fluere pe Millo, când se va arăta pe scenă, iel n'a mai putut fi împedicat în calea ce ș-o alesese. Trecând din Iași la București, ș-a câștigat tot mai mult admirarea și iubirea publicului prin puterea artei sale, ajungând unul din cei mai distinși actori ai teatrului național.

Dincoace de Carpați s'au văzut reprezentațiuni românești, date de trupe teatrale venite de dincolo de Carpați, abea pela 1865; de-atunci încoace se

dau mai mult reprezentaţiuni de diletanţi în diferitele localităţi. —

Pela 1840 Domnul Sturdza al Moldovei a încredinţat direcţiunea teatrului din Iaşi unui comitet compus din: V. Alecsandri, C. Negruzzi şi M. Cogălniceanu. Tustrei s'au pus pe lucru. Greutăţile ierau mari şi de multe feluri: lipseau piese, lipseau actori, lipsea și ajutorul guvernului, şi nici publicul nu iera destul de cult şi luminat în ale teatrului. Iei aveau prin urmare să scrie piesele, şi aceste piese să fie înţelese şi iubite de societatea contimporană; aveau să întemeeze o școală, pentru ca să aibă actori; ba mai aveau să se îngrijească şi de costumele şi decoraţiunile necesare. Mai iera apoi și altă greutate la mijloc: guvernul ţării nu suferea ca presa să fie liberă; în general pe atunci libertatea iera puţin respectată, şi autorii ierau trimişi la mănăstiri sau exilaţi din ţară pentru lucrările cele mai nevinovate.

Despre aceste greutăți scrie Alecsandri în prefața volumelor de teatru între altele:

„. . . M'am întors la Iași (dela Paris) aducând cu mine un mare bagaj de iluzii și de idei moderne . . . reîntrat în țară însă am găsit: *libertatea* lănțuită cu însași mâna Domnitorului sub impulzia ocultă a consulului rusesc; libertatea presei ciocărtită de foarfeca cenzurei . . . am găsit *egalitatea* turtită, sărmana, sub un nămol de prejudețe absurde și de privilegii monstruoase, un nămol atât de mare, atât de greu, cât ar trebuí un cutremur social pentru ca să-l restoarne și să-l risipească. Iel ieste compus de mai multe pături, ce apasă una pe alta ca

stratificările unui munte; dedesubt, la bază, stă întins pe brânci poporul, peste dânsul impiegații subalterni ai guvernului și ai proprietarilor de moșii; ear pe aceștia diferitele clase de boeri, mici, mijlocii și mari, purtând în spinare pe unul din iei, care cu mila lui Dumnezeu, adică cu protecția Rusiei, cu mila Sultanului, și cu mila Vizirului, miluit cu peșcheșuri, a devenit Voevod. Nimic mai trist decât aspectul poporului strivit! Nimic mai viclean și mai brutal decât tipul subalternilor puși în contact cu iel; nimic mai umilit decât fizionomia boerilor mici; nimic mai comic decât îngâmfarea boerilor mari!... Societatea noastră prezintă o varietate foarte curioasă de tipuri bune de studiat. În ea domnește vanitatea care esclude egalitatea, însă acel defect ridicol ieste mult mai aparent în generația nouă decât în bătrâni. Părinții noștri păstrează încă obiceiurile simple din vechime, credințele strămoșești, și o patriarhală îndulgență către mai micii lor; *cuconașii* însă, crescuți sub varga dascălilor greci, sunt de o fudulie de parveniți fără margine... Cât pentru noi, tinerii întorși din străinătate, societatea ieșană a inventat o categorie deosebită: noi suntem pantalonari, bonjuriști și duelgii. Noi nu sărutăm mâna tuturor căftăniților, ce se zic pe grecește simandikoși... Noi pregătim revoluții în țară, pentrucă purtăm plete lungi... noi, în lipsă de sevas (respect), abordăm pe evgheniști (boeri) nu cu formula smerită de *sărut talpele*, ci cu un simplu bonjur. Noi nu mai avem lege, provocăm boerii la duel, mâncăm oameni, criticăm abuzurile, cercăm a forma o opiniune publică... Prin urmare suntem buni de înfundat pela mănăstiri sau de trimis peste Dunăre; însă fiindcă suntem feciori de boeri și că inspirăm oarecare temere, în calitatea noastră de capete stricate, nu se leagă nime de noi... Mare câmp

de lupte se întinde dinaintea noastră; dar lupta nu ne sparie, căci ne susține și ne animează speranța izbândei."

„... Am proectat să-mi fac din teatru un organ spre biciuirea năravurilor rele și a ridicolelor societății noastre... Dificultățile ce se ridică în ochii mei au sorgintea lor chear în sinul institutului teatral; căci trei lucruri sunt de creeat, pentru a se dobândí un rezultat satisfăcător: 1. limba, 2. jocul actorilor și 3. educația publicului. Limba întrebuințată până acum de traducătorii dramelor franceze și germane ieste ridicolă... displace auzului... persoanele rostesc fraze tălcuite cuvânt de cuvânt din acele limbi străine... publicul se arată indulgent, prea indulgent... Jocul actorilor ieste în gradul cel mai napoiat, — și în adevăr nici că poate să fie altfel, când amatorii ce se urcă pe scenă sunt lipsiți de orce cunoștință despre arta dramatică, de orce educație pregătitoare pentru cariera de artist... Costumele ca și decorurile prezintă adese anacronizme neiertate... Publicul asistă cu nepăsare la toate aceste, căci nu are idee de condițiile unui teatru bun... publicul (dealtfel) nu mă 'ndoesc că ș-ar perfecționa gustul și judecata, îndatăce s'ar găsí dinaintea unui spectacol compus de adevărați artiști. Un teatru perfect nu se improvisează de azi până mâne; trebue timp și sacrificii, și în lipsa acestor două condiții *un autor va fi ținut a compune piese ușoare și potrivite cu puterile diletanților*, și a merge înainte treptat... O asemenea întreprindere cere multă bunăvoință, mult tact, multă răbdare din partea acelui ce s'ar încerca să creeze un repertoriu național. Ferindu-se de mania traducătorilor de drame cu mare spectacol și cu situații exagerate, iel va alege din repertoarele străine piese plăcute, lezne de jucat și le va localiza cu măestrie în privirea gustului public,

sau mai bine, va compune bucăți originale, în care va întroduce moravurile și tipurile locale. Elementele nu-i vor lipsí pentru a ajunge la scop, căci societatea noastră ieste împestrițată cu felurite tipuri comice, și defectele iei... formează un grup destul de mărișor: astfel sunt dascălii greci, *loghiotații*, cari năucesc pe bieții școlari români, pentruca să le bage în cap gramatica elină, și îi supun la tot soiul de pedepse corporale, ce nimicesc în iei simțul demnității. Astfel *Celebiii* (domnișorii) dela Fanar, cari urmând tradițiile strămoșilor lor, consideră Moldova ca o capră bună de muls, și vin aici să caute zestre spre a prinde rădăcină în țara. Astfel ciocoiul de starea întăi, ornat cu decorații rusești, turcești și nemțești, pe cari le-a căștigat pentru servicii făcute străinilor în paguba țării... Ciocoiul de starea a doua, care aspiră zi și noapte a se acăța de Protipenda (boerii mari, aristocrația înaltă)... Ciocoiul de starea a treia, lipitoare, ce suge sângele stăpânului care-l crește la sin... Impiegații guvernului, autorizați a face averi prin orce chip în timp de trei ani cât sunt rânduiți în slujbe... Jidovii cămătari, ce calicesc pe boeri și corump țăranii... cuconașii obraznici, cheltuitori, cari devin prada zarafilor; damele, care nu mai pot suferí Moldova decând au făcut un voiaj *în întru*... (oamenii) ce se tem de opiniunea publică... neghiobii, șireții... prejudețele absurde, pretențiile ridicole, înfine caracterul nedeterminat al unei societăți semi-orientale, în care încep a pătrunde ideile și moravurile occidentale. Eată o comoară adevărată pentru un autor dramatic!..“

Alecsandri, înadevăr, a și compus o mulțime de piese teatrale, peste cincizeci. Scopul lor ieste de o parte a arăta obiceiurile și oamenii societății de pela anii 40, și din acest punct de vedere au

deosebită importanță pentru istoria culturii noastre, căci cetindu-i piesele, autorul ne face să cunoaștem și să înțelegem mai bine societatea din Moldova și Muntenia de pela mijlocul secolului al 19-lea, cu obiceiurile iei bune și rele; de altă parte scopul lor ieste a biciuí greșelile și ridicolele acelei societăți. Poetul ș-a luat tipurile pieselor sale din toate clasele societății române, începând dela țărănime până la boerimea înaltă. Și puse odată pe scenă, iele făceau o adâncă impresiune, cu atât mai adâncă cu cât figurile comice ierau reprezentate de unicul și adevăratul artist de pe atunci, Matei Millo, care cu talentul său a făcut ca piesele din tinerețe ale lui Alecsandri să fie cu entuziasm primite într'un lung șir de ani pretutindinea unde s'au reprezentat.

Astfel, prin lucrarea lui Alecsandri în prima linie, s'a pus temeiul unui teatru național.

Piesele lui Alecsandri scrise între 1844 și 1874 se cuprind în *patru* volume (tipărite în 1875). In afară de acestea la 1879 a scris pe *Despot Vodă* apoi în 1884 *Fântâna Blanduziei*, însfârșit în anul următor pe *Ovidiu*.

Vol. I. conține 19 piese sub titlul: Canțonete comice, Scenete și Operete. Cea mai mare parte sunt monologuri comice, bunăoară:

Șoldan Viteazul, un soldat spune, cum a fost luat la oaste și ce trai duce ca soldat, cum face muștru și cât de mult îi place muzica militară. Șoldan totdauna ie gata să apere țara de orce nevoi;

Mama Anghelușa, ieste o doftoroae cu darul de a vindeca toate boalele prin descântece;

Herșcu, ovreul cu marfa de vinzare, povestește cât de voinicos s'a purtat când cu pățania din codrul Herții;

Clevetici, ultrademagogul cu *Sandu Napoilă*, ultra-retrogradul, sunt două figuri opuse. Clevetici ieste un tiner liberal, cu idêi exagerate de a reforma toate 'n țară; Sandu Napoilă, dincontră, ie bătrânul boer din cale afară conservator, căruia nu-i plac ideile nouă de egalitate și libertate, jăluindu-se mereu că unde va ajunge țara pe asemenea căi?!

Surugiul, purtând costumul său special, istorisește întâmplări din viață dela poște, atât vesele, cât și triste;

Ion Păpușarul, om plin de glume, joacă păpușele după vechiul obicei și cu glumele sale înveselește poporul; — mai nainte până a nu fi oprit, avea cu sine și un mic teatru unde îș arăta păpușăria;

Cucoana Chirița în voiaj, sosește tocmai dela Paris și povestește impresiunile de călătorie;

Barbu Lăutarul, ieste o figură aproape dispărută ca multe altele. Barbu Lăutarul a cântat fel de fel de cântece pela mesele boerilor și la toate petrecerile și serbătorile; acum îș află scăpare abea pela horele țăranilor;

Paraponisitul, un fost amploeat, se plimbă neobosit căutând după vro slujbuliță, ș. c. l.

Volumul II. conține 13 piese sub titlul Vodeviluri, dintre care: *Peatra din casă* ne arată niște părinți, cari îș socotesc fetele drept pietri în casă; *Chirița în Iași* pleacă dela sate la Iași, fiind carneval, ca să-ș mărite două fete după oameni cu stare și de neam, dar nu reușește; *Chirița în provință* ne înfățișează pe Chirița

la moşia sa din Bârzoeni, ea doreşte să se vadă isprăvnicească şi trimite pe soţul iei Grigore Bârzoi la Iaşi să cerce a căpăta isprăvnicia ţinutului, o slujbă ce o şi dobândeşte, pentruca încurând să o peardă; în *Millo director sau mania posturilor*, directorul teatrului naţional din Bucureşti, Millo a plecat ca să-şi completeze trupa în provinţă, şi într'un oraş ieste crezut director dela Ministeriul de interne; imediat mai multe persoane folosesc ocazia, să-i ceară oarecare mici favoruri ca dela un bărbat cu influinţă în ministeriu. Millo se grăbeşte a le promite favoruri şi a-i angaja pentru sine, totodată îi supune la un examen făcându-i să cânte, să plângă, să ridă, să leşine ... La sfârşitul examenului iese la lumină, că directorul nu ieste dela Ministeriu, ci dela teatru.

Volumul III. conţine 8 piese sub titlul Comedii; mai însemnate sunt: *Iorgu dela Sadagura*, şi *Boeri şi Ciocoi*. În Iorgu dela Sadagura ieste arătat omul, care petrecând câţiva ani la studii în străinătate şi sosind acasă, îş dispreţueşte ţara. În Boeri şi Ciocoi (în 5 acte) sunt zugrăviţi deoparte ciocoii, oameni linguşitori cu cei mari şi obraznici cu cei mici; de altă parte boerii adevăraţi şi vechi, şi cu durere pentru patrie. Unul dintre tipurile ciocoeşti ieste *Hârzobeanu,* ciocoi de starea întâi; în jurul său se închină, aşteptând remuneraţii, o mulţime de oameni mai mititei. Hârzobeanu, care se crede a fi deja boer de frunte, găseşte că totul ie stricat în Moldova: în administraţie se fură, posturile ţării se vind celui ce dă mai mult, poporul ie jăfuit de funcţionarii săi, pretutinderea ie nedreptate, într'un cuvânt patria se duce la peire; şi anume pentru aceea, pentrucă unii *protipendişti* (boeri mari) sunt lăsaţi la o parte; încolo, iei în ambiţiunea lor sunt gata a cere amestecul străinilor în trebile ţării. Toate aceste le spune Hărzobeanu câtă vreme nu are

funcţia ce o doreşte; îndată ce ie numit ministru, îş schimbă părerile, acum strigă din toată inima: să trăească Măria Sa Domnul, căci sub părintească lui ocârmuire ţara au ajuns culmea fericirii, administraţia ie cinstită, oamenii guvernului sunt cinstiţi, dreptatea domneşte în toate. Ciocoii mai mici, în jurul lui Hârzobeanu, sunt: *Neamuş*, care are deja neamuri între protipendişti şi aspiră la o stare cât mai de frunte între boeri, pentru aceasta ie în stare să facă multe rele şi strâmbătăţi; *Vulpe,* ciocoi inferior lui Neamuş, lacom la averea ţăranului, cu care are mai mult d'a face; *Slugărică,* ciocoeş, între cei mai mititei, ie cât se poate de umilit şi linguşitor; *Lipicescu*, ie ciocoiul încă slugă la stăpân, la Hârzobeanu, pe care îl fură pecât poate, ie slugarnic până atunci, până când ş-a adunat o avere considerabilă; *Trufandaki* ieste ciocoiul grecesc, venit sărac lipit de peste Dunăre, dar ie şiret, ştie zimbí la toţi cei mari, în scurtă vreme ie om cu stare bună, şi nu mai doreşte deocamdată alta, decât să se înrudească cu vre-o familie boerească prin căsătorie. — Alăturea acestor tipuri ie pus *Stâlpeanu,* boer de vremea veche, nestricat, boer care nu dă mâna cu ciocoizmul spre a-ş păgubí ţara. Iel nu caută ajutor peste hotar, nu vrea să fie Iuda vânzătorul, vrednic de blăstemul omenirii. Apoi moş *Arbore* înfăţişază pe ţăranul vorbăreţ şi isteţ, omul care îş iubeşte pământul Moldovei mai mult decât pe sine, iel ie talpa ţării. Tinerul *Radu,* s'a întors dela Paris, unde a învăţat legile, acum lucrează ca să-ş pornească patria pe calea civilizaţiei; Radu reprezintă junimea deşteaptă, patriotică şi nerăbdătoare de a vedea ţara scăpată de răul trecutului, o junime ce ştie să se jertfească pentru binele neamului.

Volumul IV. conţine sub titlul Drame 3 piese: Cetatea Neamţului, Lipitorile satelor şi Sgârcitul risipi-

tor. *Cetatea Neamţului*, ie lucrată după fragmentul istoric al lui C. Negruzzi, v. cuprinsul la pag. 66.; în *Lipitorile satelor* vedem usurarul ovreu şi grec, cum sărăcesc pe ţăran şi-l corump; în *Sgârcitul risipitor* se pune pe scenă un om, care din sgârcit se face risipitor, numai ca averea lui să n' ajungă pe mânile unui copil de suflet, un copil risipitor şi cu puţin respect pentru părintele său.

Despot Vodă ie scris în versuri şi împărţit în cinci acte. In actul prim se sfătuesc boerii Tomşa, Moţoc, Spancioc, Stroici şi alţii pe cine să pună pe tronul Moldovei după resturnarea lui Lăpuşneanu. Intâlnind pe Despot în pădurea, unde vânau, Moţoc îl învită la sine. Dar Lăpuşneanu, îngrijat de venirea lui Despot vrea să-l învenineze, ceea ce nu-i succede. Actul al doilea se petrece la Moţoc, care are o fiică, Ana cu numele. Despot, ca să căştige în partea sa pe Moţoc, îi cere fata în căsătorie. Toţi boerii consimt, ca să redice la tronul ţării pe Despot, numai Tomşa nu. Iel prinde pe Despot şi-l aruncă în închisoare; eară Lăpuşneanu, ca să-ş bată joc de Despot, trimite în închisoare pe Ciubăr-Vodă, care iera cam nebun. Despot îl face pe acesta să creadă, că boerii au voit să-l facă Domn pe iel, pe Despot, cu dea sila dar că nu primeşte, şi numai pentru aceasta l-au închis. Nebunul Ciubăr crede ceea ce aude, şi atunci îş schimbă hainele cu ale lui Despot: acesta scapă, ear Ciubăr rămâne acolo, aşteptând să-l aleagă Domn. In al treilea act Despot cu amicul său Laski din Polonia, unde fugise, se pregătesc să vină cu oaste în Moldova. Intr'aceea sosind un sol dela Lăpuşneanu, cere dela Laski pe Despot. Carmina, soţia lui Laski, îl scapă zicând că Despot ie mort: să deschid uşile din fund şi în adevăr se vede întins Despot, încunjurat de preoţi. In actul al patrulea

Despot ie Domn, dar țara ie nemulțămită, atât poporul, cât și boerimea. Boerii proclamă Domn pe Tomșa și pornesc cu oaste asupra lui Despot. In actul din urmă Despot părăsit de toți prietenii, nu poate rezista și ieste învins de Tomșa, care ajunge pe tron și eartă pe Despot. Ciubăr Vodă, care acum ie sănătos la minte, scoate un cuțit și lovește pe Despot: astfel cade mort ucis de cuțitul lui Ciubăr.

In piesele *Ovidiu* și *Fântâna Blanduziei*, Alecsandri pune pe scenă pe Ovidiu și Horațiu, renumiții poeți romani de pe timpul împăratului August.

4. Volumul de *proză* al lui Alecsandri (ed. 1876, pe 614 pagine) cuprinde povestiri, descrieri, și notițe literare și biografice. Aproape toate aceste lucrări au apărut ca articole de ziare în: Dacia literară (1840), Propășirea (adică Foaea științifică si literară dela 1844), Bucovina (1849, redactată de A. Hurmuzachi), România literară 1855, Convorbiri Literare.

Găsim în volumul de proză *Istoria unui galbin*, un galbin adică spune unei parale turcești ce fel de oameni au fost aceia, prin mâna cărora a avut fericirea și nefericirea de a trece, și îi descrie cu toate năravurile lor. Intr'un loc povestește în ce stare deplorabilă au trăit țiganii în principate, pecând nu ierau încă desrobiți.

Buchetiera dela Florența ieste o amintire din trecerea lui V. Alecsandri și C. Negri prin Florența, și totodată prima lui scriere în limba românească.

Iașii în 1844 și *Un salon în Iasi*, cea dintăi ieste o descriere a Iașilor și a locuitorilor săi, asta din urmă ie un fragment, unde în formă de dialoguri se zugrăvește societatea cultă din Iași de pela 1855.

In *Românii și poezia lor* se descrie partea frumoasă a țăranului nostru, se înșiră unele din obiceiurile lui, se dau exemple de felul graiului țărănesc, și se caracterisează câteva poezii poporane, între altele Miorița (cum s'a spus la pagina 112 și urm.)

Urmează impresiunile sale din mai multe călătorii, *o primblare la munți*, băile dela *Borsec*, dela *Balta albă* și *Călătorii în Africa.*

In notițele literare și biografice se vorbește despre câteva greșeli de limbă, sub titlul *Dicționar grotesc*, apoi despre Aristia, A. Pann, Nic. Bălcescu, Al. Russo, C. Negruzzi (publicată și ca întroducere la operele acestuia) și la sfârșit despre literatul francez Prosper Mérimée.

Date biografice. Boerii din Muntenia și Moldova, începând din jumătatea întăi a veacului al 19-lea se obișnuesc a-ș trimite fii să învețe carte la universitățile Apusului: aceasta a făcut mai târziu, ca reformele să pătrundă atât de repede în principate, cum nu s'a pomenit nicăirea în alte țări. Și *Vasile Alecsandri* face parte din tinerii boeri cari, entuziasmați de patriotizm și întorși cu idei nouă dela universitățile Franței și Germaniei, încep a da altă față societății din principate. Ieste născut din părinți de origine venețiană, în anul 1821 în Bacău, unde părinții sei se refugiase de frica revoluției. Ș-a petrecut anii copilăriei în Mircești, la o frumoasă moșie; a învățat într'un pension din Iași, ear la 1834 ie trimis cu alți tineri din familii boerești la Paris. Acolo, în 1836, trecând examenul de bacalaureat, se înscrie la stu-

diile de medicină, apoi de drepturi şi însfârşit de matematice; pe rând le părăseşte pe toate, şi citeşte mai bucuros pe Chateaubriand (pronunţă: Şatobrian) şi alţi autori clasici francezi. In anul 1839, împreună cu amicul său C. Negri, face o călătorie în Italia, la Florenţa, Roma, şi îndeosebi îl impresionează Veneţia. După o absenţă de cinci ani, se întoarce în patrie.

Eată cum ne înfăţişează *G. G. Bengescu* atât pe Alecsandri de pela anii 40, cât şi pe amicul lui, C. Negri (în Conv. Lit. 1888, pe vremea când trăea încă poetul): Alecsandri reveni la Iaşi în Decemvre 1839. Primele luni, care urmează după întoarcerea lui în ţară nu fură pentru familia sa şi penru dânsul, decât o lungă şi nemărginită încântare. Cu ce veselie îl primí casa părintească, tată, mamă, surori şi frate; cu ce bucurie copilul revăzú pe părinţi şi cu ce mândrie părinţii priviră pe copil, aceasta o vor pricepe şi o vor simţí toţi aceia cari după mai mulţi ani petrecuţi în străinătate, au gustat plăcerea de a se regăsí în ţara lor natală, în casa unde au copilărit, în sinul unei familii cu atât mai scumpe şi mai iubite, cu cât despărţirea a fost mai lungă şi mai amară. In curs de cinci ani, Alecsandri nu văzuse pe mama sa . . . de care astăzi încă nu poate să vorbească fără a fi pătruns de o adâncă şi duioasă emoţiune. Şi într'adevăr, iel doreşte maicei sale câteva din darurile cele mai preţioase, cu care natura l-a înzestrat: blândeţa, distincţiunea manierilor, delicateţa simţemintelor. Toate aceste calităţi, pe care le cunoaşte şi le preţueşte orcine a fost măcar o singură oară în relaţie cu Alecsandri, luară prin contactul zilnic ce fiul îl avú cu mama un nou şi puternic avânt, şi se pare că sub in-

fluența acestei femei de spirit sufletul tinerului să se fi deodată deschis cu toate podoabele sale ca o floare, asupra căreia se revarsă lumina binefăcătoare a soarelui. Părintelui său însă ii iera grabă a-l vedea ocupând o slujbă; tocmai atunci un post iera vacant la Casa penziilor, iel îl obținú pentru fiul său și Alecsandri debutà în cariera administrativă... Cu părul său cel lung, ce-i cadea pe umere; cu cravatele sale stacojii, aduse din Italia; cu largele gilete pe care le purta, și care ierau croite după moda Parizului de pela 1830, noul funcționar nu căpătà fără oarecare nevoe încrederea clienților sei obișnuiți. Boerii cei vechi, statornici în obiceiurile lor, îmbrăcați cu *antereu* (haină lungă, purtată imediat peste cămașă), cu *giubea* (haină lungă blănită), cu *șal*, și cu *ișlic* (căciulă), nu vedeau cu bucurie asemenea inovațiuni în costum, temându-se de o schimbare și mai însemnată în năravuri și în idei; ear pe altă parte sgomotul, ce începea a se face împrejurul tinerilor reîntorși din Occident; simțemintele ce li se presupuneau; svonul ce ieșise despre dispozițiunile, despre ideile lor, și mai ales despre hotărârea luată de dânșii de-a lucra în potriva regimului de pe-atunci, și de-a oprí abuzurile unui guvern despotic, care se supunea orbește poruncilor străinilor; toate aceste împrejurări nu puteau câtuș de puțin să căștige *Nemților* și *Franțujilor* — astfel se porecliseră tinerii reveniți din Germania și din Franța — simpatiile acelor, cari nu părăsiseră niciodată țara, și cărora le iera cu neputință a-ș închipuí și a pricepe un alt trai de viață, alte obiceiuri, alte simțiri, alte idei decât ale lor. Ceeace contribuise și mai mult a mărí spaima, care acești tineri o aruncaseră în boerime și în guvern, iera epidemia duelurilor, de care mai toți păreau atinși... Crescuți unii în Germania, alții în Franța;

formați prin urmare la două școli cu totul deosebite, ale căror princípii, tendințe și tradițiuni, iei le adoptaseră cu entuziasm; învățați a admira cei dintăi pe Klopstock, pe Lessing, pe Frederic II., pe Goethe, pe Schiller; cei dea doilea pe Voltaire, pe Rousseau, pe Napoleon, pe Lamartine, pe Hugo; reîntorși de curând din două țări rivale, unde îmbrățișaseră cu tot focul tinereței antipatiile, ciuda și chear ura ce exista între ambele națiuni, în sinul cărora spiritul lor se desvoltase, iera imposibil să nu nască din opozițiunea necontenită a ideilor și a simțemintelor lor certe zilnice și sgomotoase. Duelul iera rezultatul obișnuit a unor asemenea discuții, și desele întălniri, ce aveau loc în împrejurul Iașilor, nu numai că înspăimântau pe boeri de firea lor pașnică și liniștiți, dar încă dădeau de lucru reprezentanților autorității, cari nu izbuteau, cu toată activitatea și cu tot zelul lor, a înfrâna aceasta furie sângeroasă. Trebue să adaogăm, spre a fi drepți și echitabili, că în ziua când începú adevărata luptă pentru emanciparea țării, acești juni uitară deodată neînțelegerile, care îi despărțeau; nu se mai văzură atunci nici *Nemți* nici *Franțuji,* ci numai Români împinși de aceeaș nobilă ambițiune, și doritori de a contribuí cu toții împreună la desrobirea patriei lor. Câțiva dintre iei însă, mai așezați și mai înțelepți, căutaseră a se deosebí și a-ș face un nume altfel decât prin dexteritatea lor întru a învărtí sabia sau a îndrepta pistolul, și încercaseră chear dela 1839 a deștepta la noi gustul studiilor istorice și literare. Astfel Cogălniceanu, dupăce fundase „Alăuta românească“ . . . publicase în 1840 „Dacia literară“. În această foae apărú întâia operă a lui Alecsandri: Buchetiera dela Florența. . . Dacia literară nu trăí însă mult timp: ea fu oprită de Vodă Sturdza, chear în anul 1840, și Alecsandri, cu toate în-

curajările ce le primise, cu toate laudele care i se dedeseră, lăsà deocamdată literatura la o parte. Iel nu reluà condeiul în mână decât la 1842, după moartea maicei sale... Durerea lui Alecsandri fu nemărginită, şi nimic nu putú s'o aline. Pentru a plănge mai bine pe aceea, a cărei memorie nu iera să se şteargă niciodată din inima sa, tinerul părăsí Iaşii, şi se retrase la ţară, departe de orce distracţiune, de orce mângăere. Atunci, pentru prima oară, iel începú a străbate câmpiile şi munţii Moldovei, şi dinaintea spectacolului măreţ al acelei nature poetice, simţí că şi iel iera poet. Şi într'adevăr, privirea peisajelor pitoreşti ale patriei sale; năravurile patriarcale ale ţăranului român; melodiile pline de jale şi de melancolie ale ciobanilor şi ale lăutarilor; cântecele noastre poporane, în care resună amintirea eroică a unui trecut glorios, totul deschidea în sufletul său nouă şi vaste orizonuri. . . Pe când Alecsandri . . . înavuţea literatura poporală şi elegiacă a Românïei, . . . ideile liberale făceau din zi în zi progrese în Moldova, şi guvernul prinţului Sturdza cu anevoe năbuşea scânteile ce săreau din imaginaţiile şi din sufletele aprinse, ameninţând a înflăcăra ţara întreagă. O pleiedă de tineri nerăbdători de a scăpa patria lor de influenţa străină, de care Domnitorul nici nu voea, nici nu putea să se emancipeze, căuta prin toate mijloacele a arunca împrejurul lor seminţele unei credinţi entuziaste în viitorul şi în destinele Românïei. Cogălniceanu, Alecsandri, Negruzzi, Epureanu, Donici, Stamati, Rolla, Cuciureanu, A. Russo, Raleti, Roseteştii, şi înfine Ion Ghica, ce venise în 1843, să ocupe o catedră de matematică şi de economie politică la Academia din Iaşi, lucrau cu toţii împreună la deşteptarea simţemântului naţional şi la realizarea aspiraţiunilor ce fierbeau în toate inimile generoase. În fruntea acestei tinerimi

iera Costache *Negri*... cel mai bun şi cei mai scump prieten al lui Alecsandri. Prin farmecul fizionomiei sale, prin blândeţa spiritului, prin mărimea caracterului, prin lealitatea şi generositatea sufletului său, Negri a căştigat stima, iubirea tuturor acelor, cari l-au cunoscut. Înalt, frumos, elegant, seducător în toate chipurile, pe atât de distins în înfăţişarea sa, pe cât iera de nobil în simţiri, Costache Negri, mulţămită unor calităţi atât de strălucite având pe lângă acestea şi privilegiul vârstei (născ. cătră 1812), nu întârziase să dobândească o autoritate netăgăduită asupra amicilor ce-l încunjurau, şi să se bucure de-o influenţă, de care nu s'a servit niciodată decât pentru binele prietenilor şi patriei sale... Iel fusese, înainte de 1848, unul din adepţii cei mai zeloşi ai ideilor liberale, şi mai cu seamă ai unirii celor două ţări surori. După revoluţiunea dela 1849, Negri ipotecă moşia sa Mânjina, cu scop de a ajuta pe patrioţii români siliţi se caute un adăpost în străinătate, sărăcindu-se astfel de bunăvoe spre a asigura triumful unei cauze, pentru care ar fi fost gata să-ş sacrifice chear viaţa... Alecsandri cunoscuse pe Negri la Paris; apoi făcuseră împreună prima lor călătorie în Italia. Regăsindu-se la Mânjina şi la Iaşi, în 1843—1844, tinerii încheeară un prieteşug şi mai mare... Negri iel însuş iera poet. Pelângă balada *Strigoiul,* ce a scris în 1845 în tovărăşie cu poetul nostru, iel a lăsat un număr destul de mare de poezii, tipărite mai toate în *România literară* a lui Alecsandri, dar dintre care unele apăruseră chear dela 1844 în *Foaea ştiinţifică şi literară*, fundată tocmai în acel an de Cogălniceanu, Alecsandri, Ion Ghica şi Panait Balş, cu colaboraţiunea în Moldova a lui Donici, Negruzzi, Negri, Ralet, Cozadini, Cuciureanu, Fătu etc.; în Muntenia a

lui Bolintineanu, Alexandrescu, Voinescu, Bălcescu, Văcărescu, etc. etc.*)".

După întoarcerea sa în ţară la sfârşitul anului 1839, Alecsandri a publicat în anul următor novela *Buchetiera de Florenţa*, prima sa publicaţiune. Murind în 1842 mama sa, a făcut acel şir de călătorii prin munţii şi câmpiile locuite de Romăni, ascultând cântecele ciobanilor şi lăutarilor, şi observând obiceiurile şi credinţele poporului; a adunat în acest mod poeziile poporane, sub impresiunea cărora a început şi iel să facă versuri romăneşti, publicate în *Foaea ştiinţifică şi literară* şi în *Curierul de ambe sexe*. După 1848 ie silit şi Alecsandri a părăsí ţara, şi s'a dus la Paris. Peste vro şase ani s'a rentors şi începe a publica ziarul *Romănia literară*. Făcându-se unirea ţerilor Alecsandri earăş a avut un rol însemnat ca deputat şi ministru trimis în misiuni diplomatice. Iel a lucrat pe toate căile pentru înălţarea patriei sale, şi a avut fericirea de a vedea cu ochii săi realizarea ideilor, pentru care a muncit în viaţă. A văzut unirea principatelor în 1859; a văzut întărirea tronului, prin ridicarea unei dinastii străine în 1866; a ajuns războiul glorios dela 1877—78, a văzut independenţa şi regatul romăn, a văzut Romănia

*) Această foae iera să fie întitulată *Propăşirea*. Cenzura însă oprí denumirea proectată; ear redactorii, nevoind a se supune la această deciziune arbitrară, publicară foaea lor fără titlu, lăsând locul alb şi tipărind numai sub titlul: *Foaea ştiinţifică şi literară*. (Iaşi, la Cantora Foaei săteşti, în 4°; 42 numere de 8 pagine fiecare, dela 6 Ianuare pănă la 20 Octomvre 1844. . .)

Nota lui G. Bengescu.

pe calea progresului şi respectată de toate popoarele civilizate. În anii din urmă ai vieţei sale, Alecsandri a reprezentat România la Paris ca ministru plenipotenţiar, până în anul 1890. În acest an a murit la moşia sa din Mirceşti.

Gheorghe Sion

Gheorghe Sion a scris mai în toate genurile poeziei, şi s'a făcut cunoscut publicului în deosebi prin versurile din cântecul:

Mult ie dulce şi frumoasă
Limba ce vorbim,

în care îş arată iubirea sa adâncă pentru limba maternă, precum şi sentimentul neplăcerii, când aude pe unii dintre compatrioţii sei vorbind mai bucuros în limbi străine decât în limba lor.

A scris şi *101 Fabule;* apoi câteva piese teatrale originale (*La Plevna*, ş. a.), traduceri din poeţi dramatici francezi (din Molière, Corneille şi Racine); a tradus Istoria Românilor de *Fotino* ş. a.

Gheorghe Sion ie născut în Moldova la Hârşova pela 1822. A studiat la S. Sava. O funcţie judecătorească, ce ocupase de tinăr, a fost silit s'o părăsească pentru nişte versuri publicate în ziarul brașovean „Foaea pentru minte, inimă şi literatură", unde vorbea despre apăsarea Ruşilor. Şi el ieste exilat la 1848 şi trecând în Bucovina, a trăit acolo vreo doi ani. Venind la Bucureşti publică între anii 1859 şi 1862 *„Revista Carpaţilor."* A reposat tot acolo în 1892.

În legătură cu Gheorghe Sion amintim pe următorii scriitori:

Cezar Boleac (1813 –1880). A publicat dela 1833 până pela anii şasezeci multe poezii şi de tot felul. Într'una din poeziile sale, *Sila*, ni se arată cum ierau pe atunci chinuiţi ţăranii iobagi. Prin activitatea sa, Cezar Boleac a şi făcut, să se uşureze încâtva soartea acestora în principatele româneşti.

Cezar Boleac ieste mai distins ca publicist şi ca om politic, decât ca poet. Născut în Bucureşti, asemenea învaţă la S. Sava, întră pentru puţin timp în armată, după 1848 trece în Transilvania, de unde redactează ziarul „Expatriatul". La 1850 se duce în Constantinopol şi la Paris, la 1856 se rentoarce în patrie şi redactează „Buciumul", continuat la 1864 sub titlul „Trompeta Carpaţilor". O serie de articoli întitulaţi *Mănăstirile închinate* au avut de scop secularizarea mănăstirilor din principate.

Nicolae Filimon (1819-1865). Nicolae Filimon (sau cum se scrie iel: Philimon) ie născut în Bucureşti; a fost un bun amic al lui Anton Pann. Ie însemnat pentru romanul său, unde zugrăveşte epoca dela anii patruzeci: *Ciocoii vechi şi noi*, primul roman în literatura noastră, asemenea şi pentru novelele sale Mateo Cipriani, Slujnicarii, Frederic Staaps ş. a. Mai făcea şi critici la piese, ce se reprezentau la teatrul naţional din Bucureşti. A mai publicat, iel cel dintăi în literatura noastră, un *bazm ;* eară pe urma aceasta a lui Filimon a pornit Petru *Ispirescu*, prin frumoasele sale Snoave şi Bazme.

Icoana ciocoiului zugrăvită de N. Filimon, ieste următoarea:

„Ciocoiul ieste totdauna şi în orce ţară un om venal, ipocrit, laş, orgolios, lacom, brutal până la barbarie şi de o ambiţiune nemărginită, care eclată (izbucneşte) pe dată ce ş-a ajuns ţinta aspiraţiunilor sale.

Pepiniera, în care cresc aceşti inimici ai onoarei şi ai tuturor virtuţilor cetăţăneşti, ieste mai totdauna casa bogatului... Aici vine ciocoiu umilit şi cere a serví pe boerul pentru o bucată de pâine, o cameră de durmit şi un vestmânt, ca să se apere de asprimea frigului. În anii dintăi aceste vulpi cu două picioare, care întrec în ipocrizie şi vicleşug pe cele cu patru picioare din fabulele lui Esop şi Lafontaine, petrec împreună cu servitorii cei îmbătrâniţi în păcate de tot felul, îi studiază cu cea mai mare atenţiune, încât la douăzeci de ani ştiu foarte bine cum să fure cloşca depe ouă fără să cârăe... Ciocoiul îş începe uneori cariera dela postul de rândaş, ear alte ori dela lacheu, ce se pune în coada trăsurii boerului; devine cu încetul sofragíu, apoi vătaf de curte, ear mai pe urmă se face şi iel boer: şi cu toate că unii alţii i zic în deriziune *boer făcut*, copiii lui însă devin boeri şi fii de boer. În timpul pecât ciocoiul umblă după trăsura omului, iel află toate slăbiciunile stăpânului său şi-i ajută cât poate, ca să şi le împlinească în paguba lui şi în folosul său... Ca sofragíu se obişnueşte atât de mult cu mâncările delicate, încât nu mai poate să trăească fără friptură de fazan, brânză de parma, salam de Verona, conserve de Francia, şi vinuri din cele mai celebre dealuri ale Europei. Astfel dar, când ciocoiul ajunge la gradul de vătaf, ieste corupt moraliceşte şi fiziceşte... Înălţat la acest din urmă şi mai suprem grad al slugăriei, ciocoiul devine prevăzător... Ideea ce-l preocupă ziua şi noaptea, ieste de a afla metodul, prin care să-ş facă stare. Diferite planuri i se prezintă în minte, unul mai întunecos decât celalalt, le studiază pe toate şi găsindu-le realizabile, le pune în lucrare fără mustrare de conştiinţă... Iel zice în sine: tot omul ieste creeat de Dumnezeu cu dreptul de a se hrăní pe pământ; dece

dar unii oameni au mai mult decât le trebue, când alții nu au nici chear mijloacele necesare spre a se susținea? Dece unii sunt puternici și alții nebăgați în seamă? Dece unii stăpânesc pământuri întinse, ear alții nu au nici chear pământul necesar spre a se înmormânta? Aceasta ieste o stare de lucruri anormală — zice înțeleptul vataf de curte — și caută s'o combat din toate puterile. Astfel dar omul nostru . . . devine comunist fără știrea sa, și începe a pune în lucrare această doctrină atât de frumoasă și egalitară în aparență, cât ieste de hidoasă în fond. . . Starea comunistului nostru se îmbunătățește cu aceeaș repeziciune, cu care se ruinează a stăpânului său. Îș cumpără moșioare, vitișoare și alte diminutive de aceste, care fac viața lezne și plină de plăceri. Dupăce a ruinat de ajuns pe nenorocitul boer, care nu l-a lăsat să peară de foame pe drumuri, și dupăce ș-a luat rangul de *Pitar*, la care nu ieste vătaf să nu aspire, omul nostru caută un pretext și părăsește casa stăpânului său, tocmai atunci când acesta simte cea mai mare nevoe de dânsul. Ieste cunoscut, că omul îmbogățit prin furtișag, nu se satură niciodată de avere, orcât de bogat ar devení, ci dincontră caută noi mijloace de a-ș mărí bogățiile. Căsătoria dar devine pentru dânsul o nouă mină pe exploatat. Se propune ca soț pela toate fetele bogate, trimite samsari de căsătorie în toată țara, și nu se 'nsoară decât numai atunci, când găsește o zestre după placul lui, fără să se turbure cât de puțin dacă femeea, cu care-ș leagă soarta, ieste jună, frumoasă și crescută bine, sau slută, bătrână și rău crescută. Omul care se 'nsoară, numai pentruca să-ș mărească starea, niciodată nu ia soție bună. Ciocoiul o știe și aceasta, dar îi pasă foarte puțin, căci iel nu are altă țintă decât realizarea planurilor sale celor ambițioase. . . Copiii sei cresc împreună cu

slugile . . . lipsiți de educațiunea morală și neîntăriți prin virtuți și exemple de onoare din casa părinților. . . Ciocoiul sau puiul de ciocoi . . . nu se face adept credincios al nici unui partid, nu doară că are spiritul drept și nepărtinitor, ci ca să poată exploata deodată toate doctrinile și partidele în folosul său. Amorul de patrie, libertatea, egalitatea și devotamentul sunt vorbele sacramentale ale ciocoiului, pe care le rostește prin adunări publice și private; dar aceste virtuți cetățănești, de care face atâta pompă, nu sunt decât treptele scărei, pe care voește a se suí la putere; și uneori, când iele nu-i servă de ajuns, iel aleargă la străini și primește dela dânșii posturi în țara sa. Ajuns la gradul de mărire, pentru care a comis toate mișeliile, a suferit toate umilințile și a declamat fără a le simțí toate virtuțile din lume, ciocoiul îș ridică masca ipocriziei dela ochi, și se arată lumei în mizerabila și urăcioasa nuditate a sufletului său celui mic. Inima lui, asuprită de suferințele, umilirile și înjosirile prin care a trecut, devine incapabilă de orce simțământ frumos și uman. Libertatea presei îl supără, căci descopere nedreptățile vieții sale și nu-l lasă să despoae de averi pe stat și pe particulari. . . Eată tipul ciocoiului din toate țările și mai cu seamă din țara noastră. . .“

Alesandru Pelimon, născut la București în 1822, a fost un scriitor productiv. A scris între anii 1846 și 1870, poezii, piese teatrale, romane dintre care mai cetit a fost *Jidovul cămătar*, impresiuni de călătorii și traduceri.

Const. D. Aricescu, născut la Câmpulung în 1823, a scris între aceiași ani, 1846 și 1870, ca și Al. Pelimon. A lucrat pentru deschiderea unui teatru național în orașul

naşterii sale la 1847, şi a compus piese pe seama acestui teatru. A publicat şi poezii, precum şi câteva lucrări istorice: Istoria Câmpulungului, *Tudor Vladimirescu* sau revoluţia dela anul 1821, şi altele.

Gheorghe Creţeanu, (1829—1887), născut în Bucureşti, a scris mai întăi la ziare. In poeziile sale pline de însufleţire cântă patria şi libertatea; unele din iele: O noapte în Carpaţi, Adio la Carpaţi ş. a., au ajuns să fie destul de cunoscute. A mai scris şi fabule.

Alesandru Sihleanu (1834—1857), ie născut în Bucureşti. Murind în vrâsta tinereţei, a scris puţin; a cântat patria, natura şi suferinţele lui; din volumul său de poezii cu numele *Armonii intime* mai cunoscută ieste *Strigoiul.*

Alesandru Depărăţeanu, (1835—1865), născut la moşía Deparaţi, judeţul Teleorman. Asemenea a murit de tiner. Ca poet a cântat durerea. Un exemplu:

„Ierau trei sermanii: doi copíi ş'o mamă,
Şi pâine... un singur codru 'ntr'o maramă,
Mama-l frânge 'n două şi dede pe rând
La fieştecare câte-o părticea.
— Mamă! atunci copiii ziseră plângând,
Ţie ce-ţi rămâne? — *Voi!* — răspunse ea."

Nicolae Nicoleanu (1833—1871), născut în Cernat în Transilvania. Trecând în România, câţiva cetăţeni craioveni l-au trimis la studii în Paris. Reîntorcându-se în ţară, a fost funcţionar, mai târziu a murit nebun. In poeziile lui, ca şi într'ale lui Depărăţeanu şi Sihleanu, găsim cântată suferinţa şi amarul durerii.

Ion Al. Lăpădat (1845–1878), născut la Sibíu, a studiat și în Paris, apoi a fost profesor în Brașov. — Poeziile sale sunt scrise sub influința societății *Junimea* din Iași; dar totuș, ici colo, mai găsim latinizme nepotrivite. Mai reușite sunt poeziile cu titlul: *Părul de aur, Naframa Doamnei, Glasul străbunilor.* Sub titlul *Asupra situațiunii* s-a publicat mai mulți articoli apăruți mai întâi în ziarul brașovean „Orientul latin", redactat de *Ar. Densușanu* (autor al epopeei *Negriada*, al mai multor *versuri*, al *Istoriei lit. și limbei române* ș. a. Azi ie profesor în Iași la Universitate).

Dumitru Petrino (născut pela 1845 mort la 1878) ieste unul din poeții Bucovinei, pe care a cântat-o în versurile sale jalnice. Părăsindu-ș țara, s'a dus în România, a trăit în Iași și București. Perzându-ș tinera și frumoasa soție, a publicat la 1869 volumul de poezii *Flori de mormânt.*

Junimea și Convorbiri Literare. Revista nouă

In Iași, capitala fostei Moldove, se făcuse obiceiul pela 1863 și 1864 să se țină așa numitele *Prelegeri poporale*, care s'au continuat mai mulți ani de-a rândul. Prelegerile ierau ținute în 1863 de Titu Maiorescu; eară pentru anul următor — precum ne spune Iacob Negruzzi într'un articol despre înființarea societății Junimea — s'a luat hotărârea ca, afară de *Maiorescu* să mai iee parte activă la Prelegeri: Vasile *Pogor*, Petru *Carp*, și Teodor *Rosetti*, și conferențele să se facă în una din salele Universității. Prelegerile poporale din 1864 s'au început în Februar, se țineau Dumineca și au urmat până în luna lui Mai; cele mai multe le-a ținut Maiorescu. După terminarea fiecărei prelegeri, Maiorescu, Carp, Rosetti, Negruzzi și Pogor de obicei se adunau la acest din urmă, ca să di-

scute asupra obiectului prelegerii ce se ţinuse, şi astfel să petreacă împreună câteva oare în discuţii filozofice şi literare. In una din aceste după amieze din 1864 s'a hotărât înfiinţarea unei *Societăţi literare*, şi i s'a pus numele *Junimea* la propunerea lui Teodor Rosetti. Fundatorii acestei societăţi sunt prin urmare: Maiorescu, Rosetti, Carp, Pogor şi Negruzzi.

In Martie 1867 societatea Junimea începe a publica revista sa *Convorbiri Literare*, una dintre cele mai de valoare reviste româneşti, între care ea ieste totodată şi cea mai veche, şi a apărut fără întrerupere timp de 18 ani, până la 1885, în Iaşi; ear după aceea, încetând Junimea d'a mai exista ca societate, a trecut la Bucureşti, aici apare şi astăzi sub direcţia lui Iacob Negruzzi, ca şi mai nainte. Scopul cu care s'au fondat Convorbirile Literare ieste următorul: „a reproduce şi a respândí tot ce intră în cercul ocupaţiunilor literare şi ştiinţifice, *a supune unei critice serioase operele ce apar din orce ramură a ştiinţei*, a da seamă despre activitatea şi producerile societăţilor literare, în special a celei din Iaşi, şi a serví ca punct de întâlnire pentru autorii naţionali."

In jurul Convorbirilor Literare s'au grupat mulţi scriitori, parte ca membrii ai societăţii Junimea, parte ca colaboratori ai revistei. Membri au fost: M. V. Burlă, Samson *Bodnărescu*, I. A. Caragiani (a tradus Odissea), P. Carp (a trad. pe Macbeth şi Othello), V. Conta şi C. Leonardescu (au scris lucrări de filozofie), *I. Creangă*, *M. Eminescu*, *N. Gane*, A. Lambrior (Carte de citire), T. Maiorescu, P. Missir, *A. Naum*, *I. Negruzzi*, *M. Pompiliu*, (poezii lirice şi col. de poezii poporane) *I. Slavici*, *St. G. Vărgolici*, *V. Pogor*, *Schelitti*, A. D. Xenopol ş. a. Colaboratori: *Alecsandri*, *G. Bengescu*, *I. L. Caragiale*, *A. C. Cuza*, *Veronica Micle*, *D. C. Ollanescu* (Ascanio),

Al. Philippidi, *D. Zamfirescu*, G. I. Lahovari, episc. Melhisedec, Papadopul Calimah, V. A. Urechia, Al. Odobescu D. Onciul, I. Bogdan, St. Velovan (scrieri pedagogice) S. Fl. Marian, (col. de lit. pop.) A. Cihac, G. Varnav-Liteanu, T. *Şerbănescu*, *Matilda Cugler-Poni*, *M. G. Bonachi* (poezii lirice) *N. Volenti*, *N. Beldiceanu*, *I. Neniţescu*, *T. Robeanu* (G. Popovici), *Ciru Oeconom*, *I. N. Roman*. *A. Bârseanu*, (4 din urmă au scris p. lirice) *T. Stefanelli*, *N. Petraşcu* şi *N. Iorga*, (critică literară) *I. C. Panţu*, (nuvelist) *I. T. Mera* (povestaş) *Elena Sevastos*, (lit. pop.) *G. Coşbuc*, ş. a.

In anii dintăi ai activităţii sale societatea Junimea şi revista sa au fost rău primite, în special la Romănii de dincoace de Carpaţi, unde începuse un curent latinizator. După vreo cinciprezece ani se schimbă opiniunea publică în favorul direcţiunii dela Iaşi, mai ales prin scrierile lui Alecsandri; lucrările acestui mare poet au făcut ca ideile „direcţiunii noi" să nainteze repede şi să ocupe loc tot mai larg în literatura romănă. Meritul vechilor scriitori dela Convorbiri Literare ieste următorul: s'au opus cu succes întroducerii latinizmelor cu grămada în limba romănă; au contribuit la formarea şi respândirea unei limbi literare pe baza graiului de astăzi al poporului; a făcut, ca în ortografia noastră să fie adoptat sistemul *fonetic*, ca mai uşor decât cel etimologic, întrebuinţat de latinişti.

Convorbirile Literare se disting între revistele romăneşti prin cuprinsul şi limba lor; tot asemenea lucru se poate susţinea despre o altă revistă, apărută în capitala Romăniei, în Bucureşti, sub numele *Revista nouă*, şi urmărind acelaş scop ca şi Convorbirile Literare. Intemeiată în 1887 de *V. Bilciurescu*, *Barbu Ştefănescu Delavrancea*, *Al. Vlahuţa* şi *D. D. Racoviţă*, s'a pus sub

direcţiunea filologului şi istoricului B. P. Hasdeu, grupând în jurul său, afară de cei numiţi deja, pe următorii: Ion Ghica, D. A. Sturdza, Ionescu-Gion, Ion Bianu, Lazăr Şăineanu, G. Dem. Teodorescu, *Th. D. Speranţă, Chernbach* (Gheorge din Moldova) *P. Ispirescu, V. Crăsescu*, (nuvelist) *D. Stăncescu, N. Ţincu*, G. I. Pitiş ş. a.

Scritorii amintiţi la aceste două reviste sunt în viaţă, afară de următorii: Alecsandri, Creangă, Ispirescu, Eminescu, Micle, Pogor, Schelitti, Conta, Lambrior, Cihac, Melhisedec.

Ion Creangă

Om născut şi trăit în popor, ie neîntrecut în măestria de-a arăta frumseţile graiului şi modul de a vedea al ţăranului român. Cine citeşte scrierile lui Creangă, Poveştile şi Amintirile lui, îş poate face o icoană adevărată despre tipul ţăranului: neîncrezător, glumeţ, deştept, cuviincios şi mai totdauna sfătos la vorbă şi răbdător la fire.

Creangă, ca şi ceilalţi membri din societatea Junimea, îş citea lucrările în şedinţele societăţii şi le publica în Convorbiri Literare. După moartea sa au fost publicate în două volume: Poveşti şi Amintiri din copilărie, Anecdote, Poezii. Între poveşti fac parte: Soacra cu trei nurori, Povestea porcului, Povestea lui Stan Păţitul, a lui Harap Alb, Ivan Turbincă; — în toate găsim idiotizme şi proverbe d'ale poporului, multe expresiuni şi asămănări, care mai întăi le găsim la Creangă şi dela iel au trecut la alţi scriitori. Exemple:

„... avea strinse şi părăluţe albe pentru zile negre, căci lega paraoa cu zece noduri şi tremura după ban“ (Poveşti, 1890, p. 3). „... amândoi bătrânii aceştia ierau albi ca earna şi posomoriţi ca vremea cea rea... cât iera ziulica şi noaptea de mare, şedeau singuri-singurei, cuc, şi le ţiuea urechile de urât ce li iera,“ (p. 73)... „la casa fără copii, nu cred că mai ieste vr'un Doamne-ajută!“ (p. 74)... „cauţi pricina ziua în amiaza mare cu luminare“ (p. 82)... „nu-i ierau acum mai niciodată boii acasă“ (p. 111)... „Şi cum s'a văzut flăcăul cu casă şi avere, nu mai sta locului, cum nu stă apa pe pietre, şi mai nu-l prindea somnul de harnic ce iera„ (p. 140)... „d'abea acum se prinsese şi iel cu mânile de vatră, şi câte-au tras până s'a văzut la casa lui, numai unul Dumnezeu ştie“ (p. 140)... „Stan iera om tăcut în felul său, dar şi când da câte-o vorbă dintr'însul, vorba iera vorbă, la locul iei, şi nu-l putea repune te miri cine“ (p. 142)... „S'a pus iel, nu-i vorbă luntre şi punte... dar de geaba i-a fost, că pe unde se ducea tot în gol îmbla“ (p. 144)... „Părinţii fetei când aud asta, au de bucurie că li-a picat un om aşa de bun şi o dau cu mâneci largi,“ (p. 168)... „cuprins de ameţeală, pe loc cade jos şi adoarme mort, de puteai să tai lemne pe dânsul“ (p, 215)... „Harap Alb, vede iel bine unde mergea treaba, că doar nu iera din butuci“ (p. 219)... „Dar până atunci mai rabdă Harap Alb, căci cu răbdarea îi frigi pielea“ (p. 223)... „Vorba ceea: găsise un sat fără câni şi se primblă fără băţ; că alta ce pot se zic?“ (p. 231)... „facă moartea ce va voí cu mine, căci văd io bine că mi s'a strâns funea la par, încep a slăbí văzând cu ochii“ (p. 320) ş. a. m.

Date biografice. Ion Creangă ie născut în satul Humuleşti, judeţul Neamţului, în 1837, din părinţi

ţărani: Ştefan a lui Petrea Ciubotariul şi soţia sa Smaranda, născută David Creangă. Mai întăi a început a învăţa în şcoala satului. In toamna anului 1855 a plecat la seminarul Socola din Iaşi, unde a rămas patru ani. După aceea a servit ca diacon la mai multe biserici, şi iera bun cântăreţ. Neavând tragere de inimă pentru slujba lui, a întrat în Şcoala normală Vasile Lupu, şi terminând aceasta şcoală a fost numit învăţător la o şcoală din Iaşi. La 1871, fiindcă a purtat în loc de potcap o pălărie, preoţii din Iaşi l-au acuzat de eretic; mitropolitul l-a chemat înaintea conzistorului, dar Creangă nu s'a înfăţoşat, şi aşa i s'a ridicat darul preoţiei, ear pedeasupra ministrul Tel l-a destituit din postul de învăţător. Peste vreo trei ani, venind Maiorescu la ministeriu, Creangă ş-a recâştigat postul pierdut, şi a scris mai multe cărţi didactice. In acest post a murit în 1890.

Unul dintre biografii sei, Gr. I. Alexandrescu, scrie despre Ion Creangă în modul următor: „Acest mare şi talentat scriitor român iera de o modestie rară. Ca şi Eminescu nu a luat niciodată în băgare de seamă talentul său, a rămas totdeauna acelaş: Nică a lui Ştefan a Petrei din Humuleşti, gras, gros, greoi, îmbrăcat simplu, cu strae de şăiac. Adeseori îl întălneai, earna şi vara pe jos, cu o pălărie mare pe ceafă, cu un băţ gros pe umăr, mergând la primblare afară din târg, la Tataraşi, la Păcurari, la Galata. Acolo de se 'ntălnea cu vrun cunoscut de-ai lui, lucrător, meseriaş sau muncitor, se punea la vorbă, îl cinstea şi asculta cu luare-aminte năcazurile şi

sărăcia omului, și de avea putere îl ajuta cu dragă inimă. Așa întâlnind odată spre sărbătorile crăciunului pe moș Ion Hangan supărat, îl întreabă de sănătate și de supărare, și acesta i se plânge, că primăria de mai mulți ani a oprit jocul păpușelor și iel nu mai poate câștiga un ban pentru copíi. Și Creangă atunci mânios pleacă la primărie, stărueşte, face vuet și scoate învoirea lui Hangan. De atunci păpușele, acest teatru ambulant, care atâta vreme a desfătat și desfătează poporul, au învoirea de-a umbla la vremea sărbătorilor de crăciun. Altădată fiind pe stradă cu fiul său Constantin, care pe-atunci iera copil, se întâlnește cu un sacagíu, un megieș al său, care îi ieșise înainte pentru a i se plânge de neajunsurile ce-i făcea poliția. Creangă întinde mâna omului și-l întreabă de sănătate. Copilul însă rușinat oarecum de aceasta, pleacă mai înainte. Creangă îl cheamă, îl trage de urechi și-l silește să dee mâna cu sacagíul. — Creangă iera om respectuos, neprefăcut, deștept și glumeț. . . .“

Petru Ispirescu

Petru Ispirescu se distinge, ca şi Ion Creangă, pe terenul poveştilor. A fost un bun povestaş şi a scos la lumină multe scrieri întocmite astfel, ca să le 'nţeleagă şi poporul. Aproape ca și Creangă, Ispirescu ştie să mănuească limba poporală şi să-ş îmbrace scrierile într'o formă originală și poetică. Aceşti doi povestași români pot fi citiţi şi studiaţi de toţi aceia, cari doresc să scrie frumos româneşte atât cu privire la vorbe singuratice, cât și la așezarea vorbelor în fraze.

Bazmele Românilor, cu subiecte luate din popor, ieste lucrarea principală a lui Petru Ispirescu.

Fiinţele din lumea poveştilor, zmeii, bălaurii, împăraţii de tot soiul, zinele şi celelalte sunt puse înaintea minţii noastre în culori atât de vii, încât par' că le vedem cu ochii.

Date biografice. Petru Ispirescu ie născut în Bucureşti la 1830. In vrâstă de 14 ani a întrat ca lucrător într'una din tipografiile din Bucureşti. După multe greutăţi şi nefericiri a reuşit să aibă iel însuş o tipografie. Primele sale poveşti sunt publicate la 1862; de atunci, mereu îndemnat de literaţii noştri, a scris până la moartea sa: Bazmele Românilor în mai multe volumuri, Din poveştile unchiaşului sfătos, Pilde şi Ghicitori, Jocuri de copíi, Poveşti morale şi altele. Munca cea grea, traiul său de tipograf, i-a scurtat viaţa şi a murit în 1887 în Bucureşti.

Mihai Eminescu

Poezia română lirică a ajuns prin *Mihai Eminescu* la o naltă desvoltare. Iel face parte dintre cei mai mari poeţi lirici ai lumii. Gândiri puternice şi bogate, turnate în vorbe puţine şi surprinzător de potrivite pentru exprimarea lor, un fel de melodie în fraza lui, acestea sunt caracteristicele de căpetenie, care au făcut ca să se grupeze în jurul lui Eminescu o generaţie întreagă de imitatori şi o mulţime neobişnuită de cititori.

Eminescu, deşí înzestrat dela fire cu un mare talent poetic, nu s'a mulţumit cu zicătoarea „Românul ie născut poet", ci a citit mult şi a studiat scrierile de literatură veche şi modernă; a mai studiat graiul poporului în poeziile şi poveştile sale,

o împrejurare care asemenea a contribuit mult la aceea, ca acest poet să scrie cu nespus farmec limba românească, cum nu se pomenește în alte poezii din literatura noastră.

Atins de *neegalitățile ce domnesc în societate*, Eminescu în viața aceasta a văzut mai mult răul decât binele, a iubit mai mult trecutul decât prezentul. Adeseori descurajat și desperat de lumea unde a trăit, ni zugrăvește în scrierile sale tablouri posomorâte și pline de tristețe. Această notă, de a vedea mai ales părțile dureroase ale vieții, ieste o altă caracteristică a lucrărilor lui Eminescu.

Ceea ce a dispus pe acest poet spre așa numitul *pesimizm* ieste, înafară de *împrejurările sociale* în care a trăit, *influința literaturilor străine*, îndeosebi a filozofuluigerman Schopenhauer; alte cauze ale mâhnirii sale adânci sunt *suferințele lui* îndurate parte din pricina neajunsurilor materiale, parte din pricina boalei, ce a izbucnit în tinerețele sale și i-a curmat viața.

Subiectele poeziilor sale, care aproape toate au o notă tristă, sunt: iubirea, natura și țara sa. Pretutindinea ieste bătător la ochi adevărul, sinceritatea, și bărbăția, precum și profunzimea, cu care îș exprimă sentimentele inspirate de iubire, natură și de țară.

Iubirea pentru vremile trecute ale istoriei române o dovedește într'o Satiră, unde face o descriere a vitejiei lui Mircea Vodă din veacul al 15-lea; ear alăturea pune o icoană a corupțiunii timpului său, și îș bate joc în special de tinerii aceia, a

căror ocupaţiune de frunte ieste a-ş tocmí mereu părul şi mustăţile în faţa oglinzii. Şi multe alte deprinderi rele şi păcătoase snnt biciuite în Satirele sale fără milă.

A scris şi câteva cântece în formă poporană : Dela Nistru păn' la Tisa, Codrule codruţele, Ce te legeni codrule, La mijloc de codru des.

Poeziile lui au apărut în Convorbiri Literare şi, în scurt timp de câţiva ani, s'au publicat în volum în mai multe ediţiuni, publicat însă nu de Eminescu, ci de prietinii săi literari, pecând iel lipsea din Bucureşti. Dăm aici un singur exemplu din aceste poezii : *Mai am un singur dor.*

Mai am un singur dor :
În liniștea sării
Să mă lăsați să mor
La marginea mării ;
Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape,
Pe 'ntinsele ape
Să am un cer senin.
Nu-mi trebue flamuri,
Nu voi sicriu bogat,
Ci-mi împletiți un pat
Din tinere ramuri.
Și nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creștet ;
Doar toamna glas să dea
Frunzișului veșted.
Pecând cu sgomot cad
Izvoarele 'ntr'una,
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad.

Pătrunză talanga
Al sării rece vânt;
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga.

Cum n'oi mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M'or troení cu drag
Aduceri aminte;
Luceferi ce resar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prietini,
O să-mi zimbească ear.
Va geme de patemi
Al mării aspru cânt...
Ci io voi fi pământ
În singurătate-mi.

Eminescu a scris şi *proză:* o novelă, *Sermanul Dioniz* şi o poveste, *Făt frumos din lacrimă*, pe urmă articole politice la ziarul Timpul. Şi în proză găsim aceleaşi gândiri adânci şi acelaş stil plin de putere.

Date biografice. Mihai Eminescu ie născut în Botoşani, în 1850. Învaţă şcoala primară şi gimnaziul în Cernăuţ, unde profesorul Pumnul i-a propus să-ş schimbe numele *Eminovici* în Eminescu. A învăţat şi în gimnaziul din Blaj. Din Cernăuţ a pornit cu o trupă de teatru. Mai târziu, pela 1870, studiază în Viena şi Berlin; reîntors la Iaşi, ie numit revizor şcolar; schimbându-se guvernul, Eminescu ie destituit şi trece la Bucureşti în redacţiunea ziarului *Timpul,* ca redactor. În anul 1883 ie cuprins de boală, în anii următori se 'ndreaptă cu sănătatea; dar la 1889 boala sa earăş erumpe, şi Eminescu moare în acest an într'un institut de alienaţi în Bucureşti.

Veronica Micle (1850—1889) s'a născut în Năsăud, a petrecut viaţa în Iaşi şi Bucureşti, a murit la mănăstirea Varatic. — *Matilda Cugler Poni* ie născută în 1853 în Bucovina, azi trăeşte în Iaşi. — Au scris amândouă sub influinţa poeţilor germani Lenau şi mai ales Heine, un poet genial în felul său de a scrie mici poezii lirice. Veronica Micle şi Matilda Cugler Poni compun asemenea versuri scurte şi bune; multe, influinţate de Eminescu, sunt pline de durere, şi toate sunt scrise într'o limbă frumoasă. — Acelaş lucru îl putem spune despre o a treia scriitoare: *Lucreţia Suciu* măritată Rudow, născută în Orade la 1859, azi ie în Sibíu; a publicat un volum de versuri scrise sub influinţa poeţilor germani numiţi deja, precum şi a lui Eminescu. — În poezia *Lac-oglindă,* de Veronica Micle, ni se spune că apele acestui lac nici-odată nu s'au tulburat, nici nu s'au încreţit nici pe un moment, cu toate că multe au văzut în lume; dacă însă — zice Micle mai departe — aceasta minune de lac ar resfrânge numai o clipă starea sufletului iei, lacul s'ar turbura şi turbure ar fi mereu, atât ie de mare durerea ce-i munceşte sufletul. — În poezia *Ultima dorinţă*, Matilda Cugler Poni cere să fie înmormântată în pădurea înverzită, unde nu sunt nici cruci nici petri; ear pe mormânt să i se samene flori de lăcrimioare: căci şi în viaţa pământească lacrimile i-au fost partea. — Matilda Cugler Poni a mai scris şi câteva nuvele mai mici.

Teodor Şerbănescu, ie născut la Tecuci în 1840, la vrâstă de 20 de ani întră în armată, ear pela 1870 se retrage. — Poeziile sale se asamănă în multe priviri cu ale scriitoarelor amintite mai sus: sunt poezii scurte, de câte patru, cinci, şase strofe, cu sprit scrise şi în formă elegantă; cele care sunt mai lungi şi trec peste şase strofe, sunt decomun slabe.

Nic. Beldiceanu, ie născut în Moldova în 1844, a scris *pasteluri,* după modelurile lui Alecsandri, ear în poeziile sale de mai târziu imitează pe Eminescu.

Samson Bodnărescu, născut în Bucovina pe la mijlocul acestui veac, azi ie profesor în Pomârla. În afară de puține poezii lirice a scris două drame: *Rienzi* și *Al. Lăpușneanu.*

Vasile Pogor, Nic. Schelitti, St. G. Vărgolici, sunt amintiți în istoria literaturii pentru traducerile din scriitori clasici: Lamartine, Goethe, Schiller, Heine, Byron, Cervantes ș. a — Vasile Pogor s'a născut în *Iași,* în 1833, a studiat dreptul în Paris, în 1870 a fost puțin timp ministru, a murit pela 1880. — Nic. Schelitti s'a născut în *Huși* în anul 1836, a fost colonel în armata României în 1869, a murit în 1872. — St. G. Vărgolici ie născut în *Bârlad* în 1853, azi ie profesor în Iași, la Universitate.

Iacob Negruzzi, ie fiul lui Constantin Negruzzi, s'a născut în Iași la 1842, învață în Berlin drepturile, astăzi ie prof. la Universitatea din București. — În cartea sa *Copii de pe natură* a publicat schițe bine scrise, și a satirizat într'însele câteva tipuri ridicole din societatea românească. *Poeziile* sale sunt mai puțin reușite, asemenea și *romanul* său Mihai Vereanu. A mai tradus vreo patru piese teatrale din Schiller.

A. Naum, ie născut în Roman în 1835; întors în țară dela Paris, ie profesor, astăzi trăește în Iași. — Poeziile sale, apărute în 1890, în 2 volume, cuprind în vol. prim *Versuri,* unde cântă bucuros lucruri din anticitate, despre Roma, Atena, și ie pesimist în versurile sale; al doilea volum cuprinde *Traduceri în versuri* din autori

francezi, acestea sunt dintre cele mai perfecte traduceri câte le avem.

D. C. Ollanescu, ie născut în 1849, a fost reprezentant al României în Atena. — Pe lăngă poezii și comedii, a tradus în versuri frumoase pe Horațiu.

Deși nu ca poeți, dar ca buni prozatori, însemnăm aici pe *Al. Odobescu* și *V. A. Ureche.* Cel dintăi a scris nuvele cu subiecte istorice: Mihnea Vodă, Doamna Chiajna, un studiu despre Văcărești, o carte sub titlul Pseudokynegheticos, tratând de vânătoare, artă și literatură. Lucrările lui Odobescu sunt citite atât pentru cuprinsul instructiv, cât și pentru stilul bogat și corect până la perfecțiune; putem învăța și dela Odobescu. ca și dela ceilalți stiliști buni, felul așezării vorbelor în fraza română nească. — V. A. Ureche a scris *Legende române,* niște povestiri de toată frumusețа. A făcut un studiu asupra cronicarului Miron Costin. De altfel atât Odobescu, cât și Ureche sunt *istorici:* Odobescu a scris o Istorie a Arheologiei, a publicat în limba franceză un studiu asupra tezaurului dela Pietroasa ș. a. Ureche a adunat documente privitoare la istoria Românilor. — Al. Odobescu ie născut în București în 1834, studiază în Paris, acum ie profesor de Arheologie la Universitatea din București. — V. A. Ureche ie născut în Peatra în 1834, studiază în Paris, Madrid, azi ie prof. de Istorie la Universitatea din București.

Ion Slavici, Nic. Gane, Barbu Stefănescu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, T. Stefanelli, V. Crăsescu sunt însemnați ca cei mai buni noveliști de aztăzi. — Ion Slavici ie născut în Șiria (Világos) în 1848, studiază în Viena, astăzi ie profesor în București. Cartea sa de căpetenie ieste *Novele din popor,* unde dovedește că ieste un bun obser-

vator și cunoscător al țăranului. A mai scris povești, câteva piese teatrale, un manual de istorie universală, articoli politici și literari. Câteva din Novelele sale sunt traduse în limba germană și maghiară; una dinr'însele sub titlul Popa Tanda, ne înfățișează pe un popă sărac într'un sat sărac, numele satului ie Sărăceni, pe Valea seacă, și ie locuit de niște oameni grozav de leneși, tot unul și unul; popa neputându-i îndrepta cu vorba, dela o vreme îi lasă în pace și îș caută de lucrurile sale, se pune pe muncă, azi ceva, mâne ceva, pănăce într'o zi ie scăpat de greutățile sărăciei. Țăranii mereu priveau la popa cum face și cum drege; și eată-i că și iei se apucă după pilda preotului celui muncitor. In câțva ani satul păcătos de odinioară ajunge la stare bună și nu mai ie vrednic de numele Sărăceni.

Nic. Gane a publicat trei Volume de *Novele*, dintre care Andrei Florea Curcanul ie scris cu mult avânt, subiectul ie luat din războiul dela 1877—78. Gane ie născut în Fălticeni, la 1835, a fost primar în Iași.

Barbu Stefănescu, numit Delavrancea, a publicat pănă acum mai multe volume de novele. Volumul din urmă (1893) *Paraziții* cuprinde pe cele mai bune: Paraziții, Hagi-Tudose, Bursierul, Irinel, Domnul Vucea, apărute mai întăi, afară de cea dintăi, în Revista Nouă. In Paraziții sunt descriși tineri ajunși în societăți rele. Hagi-Tudose ieste un chip de om zgârcit, care se lipsește de toate bunătățile lumii, pănă și de haine, mâncare și de căldură, numai de dragul galbenilor, în a căror grămadă se va cufunda cuprins de plăceri. In Bursierul și Domnul Vucea ni se descrie viața școlară cu toate mizeriile sale la unele din institutele mai vechi din Romănia; dl Vucea ieste învățătorul ieșit din școli fără a fi căștigat o bună pregătire pedagogică; Bursierul ieste elevul sărac, care trăește la

institut un trai plin de amar. — In toate novelele sale găsim un stil bogat. Delavrancea ie născut în București la 1858, astăzi ie ziarist.

Cam de aceeaș vrâstă sunt Duiliu Zamfirescu, V. Crăsescu și T. Stefanelli (Stefaniuc). Primul ie născut în Focșani astăzi ie secretar la legațiunea română din Roma; a scris poezii și novele, multe reușite, unele mai puțin. Stefanelli a scris vreo două schițe din viața călugărească, pline de spirit. Născut în Bucovina, azi ie funcționar în Câmpulung. Crăsescu trăește în București și a publicat în 1893 trei volume de novele.

Un autor *dramatic* de valoare ieste *I. L. Caragiale* A scris *comediile*: O scrisoare pierdută, Noaptea furtunoasă, Conu Leonida față cu reacțiunea, D'ale Carnavalului, drama Năpasta și câteva povestiri. Primele trei au făcut impresiune mai trainică asupra publicului și se reprezentă în fiecare an pe scena românească. Caragiale, având în mare măsură darul de a satiriza, combate în aceste piese relele societății făcându-le de ris. În „O scrisoare pierdută“ zugrăvește o parte a vieții politice din provință, și anume partea cea slabă; între altele ni se înfățișează cu mult comic o adunare electorală cu oratorii sei, care vreau să fie aleși deputați la cameră, deși în realitate sunt niște oameni sau corupți sau proști cu desăvârșire. În „Noaptea furtunoasă“ sunt puse pe scenă tipurile semiculte dela mahala, cu deprinderile lor comice sau rele; așa bună oară: Cucoana Veta, soția lui Dumitrache zis și Titircă inimă rea, un negustor care a făcut, iel știe cum, ceva avere, și acum ie grozav de fudul; apoi Chiriac și Spiridon, băeții din prăvălia lui Titircă; pe urmă Rică Vântureanu, student în drept, poet și redactor (!) la „Vocea patriotului naționale“, ziarul favorit al lui Titircă și al pretenilor sei, cărora li se vorbește de sfânta constituție

şi de sufragiul universal, eară iei citesc mereu, dar nu prea înţeleg lucrurile din gazetă. „Conu Leonida faţă cu reacţiunea“ ieste o mică piesa, unde un bătrân funcţionar în penziune, Conu Leonida, vorbeşte într'o seară soţiei sale Efimiţa despre „Galibardi“ (Garibaldi), şi cu gândul la revoluţie adorm amândoi. Când durmeau mai bine, deodată se deşteaptă: se auzea deafară ceva zgomot nedesluşit, Efimiţa se sparie, aprinde lampa şi încuie uşa; tot aşa de curagios ie şi Leonida, care de frica „revoluţiei“ grămădeşte toate mobilele la uşă, ca să fie sigur de viaţa sa. Insfârşit cătră ziuă, află dela servitoare că tot sgomotul s'a produs de nişte oameni, care îş petrecuseră cam zgomotoşi în vecinătate.

Ion Neniţescu, ie născut în Galaţi la 1854, a luat parte ca locotenent în războiul dela Plevna, a studiat în Berlin şi Lipsca, azi ie profesor în Bucureşti. — A scris poezii lirice „Flori de primăvară“, şi balade cu conţinut patriotic „Pui de lei“, a redactat revista „Ţara nouă“.

T. D. Speranţă, ie născut în 1856, azi ie profesor şi redactor în Bucureşti. A publicat pănă acum două vol. de *Anecdote*, toate în versuri. Fondul anecdotelor sale ie împrumutat din glumele poporului, în deosebi din glumele asupra ţiganilor şi ovreilor. Autorul le-a pus în versuri; unele i-au succes, altele sunt slabe de tot.

Al. Vlahuţă, A. C. Cuza, Nic. Volenti, născuţi pela 1856 au scris toţi trei poezii lirice sub influinţa lui Eminescu, dar sunt cevaş mai puţin pesimişti. Vlahuţă a făcut şi novele şi câteva conferenţe. Cuza are câteva bune *epigrame,* Volenti mai multe povestiri satirice.

Gheorghe Coşbuc, ieste unul dintre cei mai tineri şi mai talentaţi poeţi, ie născut într'un sat din ţinutul Nă-

săudului în 1866, azi trăeşte în Bucureşti. A publicat Anacreontice, apoi poezii unde cântă scene din viaţa poporului dela sat, poveşti în versuri ca *Fulger, Nunta Zamfirei, Crăeasa zinelor* şi alte producte poetice de o mare frumuseţă.

---

2. Literatura Scriitorilor bisericești

Manuscriptele bisericeşti se consideră ca cele mai vechi între monumentele scrise, eară cărţile bisericeşti ca primele monumente tipărite. Astfel literatura noastră, atât scrisă, cât și tipărită, se începe ca şi alte literaturi, cu traduceri de catechizme, de psaltiri, de evangelii, de cazanii şi alte lucrări bisericeşti.

Insemnătatea acestor manuscripte şi cărţi stă în vechimea lor: din iele putem studia desvoltarea istorică a limbii romăne, scoţind la lumină o mare parte a schimbărilor prin care a trecut limba noastră; mai ales în scrierile vechi *bisericeşti* vom găsi o mulţime de cuvinte, fie de origine slavă, fie de origine latină, care astăzi sunt dispărute din întrebuinţare — şi alte nenumărate particularităţi limbistice importante.

Manuscriptele cele mai vechi cunoscute sunt următoarele:

*Codicele**) *voroneţean*, găsit în 1871 de profesorul din România *G. Creţu* în mănăstirea dela Voroneţ, un mic sat din munţii Bucovinei. Acest preţios codice a fost publicat în 1885 de profesorul din Cernăuţ I. G. Sbiera, cu ajutorul Academiei romăne, în a cărei Biblioteca s'a pus manuscriptul spre păstrare. Cuprinde pe 170 de pagini, cu unele defec-

*) Inţelegem sub vorba *codice* un vechi manuscript.

tuozităţi: 1. Faptele Apostolilor, 2. Epistola cea sobornicească a sfântului Ap. Iacob, 3. Epist. cea dintăi sob. a sf. Ap. Petru, 4. Epistola a doua a sf. Ap. Petru. Codicele voroneţean se crede a fi numai o copie făcută la începutul secolului al 16. de pe un text mai vechi; *iel ne înfăţişează forma cea mai veche a limbii româneşti.* Intre alte particularităţi din limba codicelui voroneţean însemnăm: 1. Rotacizmul (trecerea sunetului *n* în *r* între două vocale) la cuvintele de origine latină, de es.: *dumerecă**) (duminecă), *demăînreaţă* (dimineaţă), *lumiră, înrainte, înrapoi, oameri, adura, urii, giurele* (junele) ş. a. m. 2. Imperativul ca negaţiune în pers. a doua plural are o formă, ce se regăseşte astăzi la poporul din Bănatul timişan; găsim în codice pag. 16: „nu *vorovireţi* că sufletulu lui întru elu iaste"; pag. 154: „de frica lor nu vă *temereţi*, nece vă *turburareţi*"; pag. 126: „nu vă *lăudareţi* şi nu *menţireţi*" ş. a. 3. Cuvintele terminate astăzi în consonă, au mai totdeauna pe *u* la sfârşit: *elu, viru* (v. vin), *loru, ascultându, duhu sântu, vechiu, muncitoriu* ş. a. 4. Sunetul *e* n'a trecut încă pretutindenea în *i*, bunăoară în cuvintele: nu menţireţi, dumerecă, cuvente, veşmente ş. a. 5. Se află şi câteva vorbe, puţine, în care *d* n'a trecut în *z*, nici *t* în *ţ*, eară *l* se află nemuiat în vre-o două cuvinte: putredí, sfintiţi, *cleamă-se.*

*) Nu putem da exemple scrise cu *cirilice*, lipsind în tipografie astfel de semne.

Codicele sturdzan, dăruit Academiei de D. A. Sturdza, ieste o colecţie de scrieri religioase poporane, făcute ori copieate de un popă *Grigore* din satul Măhaci în Transilvania, între anii 1580—1619. Cuprinde: Legenda duminecii, Legenda sfintei Vineri, Legenda lui Avram, Rugăciune de scoaterea dracului, Călătoria maicii Domnului la ead, Apocalipsul apostolului Pavel, Cugetări în oara morţii. Toate aceste se găsesc publicate şi studiate de B. P. Hasdeu în Cuv. din bătrâni, vol. II.

Tetraevanghelul, copiat în 1574 de Radul Grămăticul, originalul ie în muzeul britanic din Londra.

Psaltirea scheiană din sec. 16 sau 15, în Biblioteca Academiei din Bucureşti, s'a publicat de Ion Bianu în 1889 şi 1892.

Cărţi bisericeşti în limba română s'au tipărit mai întăi la mijlocul veacului al 16. în Sibíu, Braşov, Orăştie, Sebeşul săsesc, Bălgrad (Alba Iulia,) în tipografiile săseşti. Tipărirea s'a făcut cu gândul de a propaga luteranizmul şi calvinizmul între Romăni. In veacul următor, al 17., se tipăresc mai departe cu acelaş gând, la porunca principilor Transilvaniei. Unul din aceşti principi, G. Rákoczy I, a dat o poruncă în 1643 către clerul român de sub stăpânirea lui, *ca să nu mai folosească limba slavonă, ci limba română în biserică* şi în toate slujbele preotului. In modul acesta, iel a voit să căştige pe Romăni pentru calvinizm, ca o nouă pu-

tere în contra catolicilor. In 1642 apăruse deja *Catechizmul calvinesc I.* (din care până acum nu s'a găsit nici un exemplar), în 1656 se tipăreşte în Bălgrad Catechizmul calvinesc II. cu cheltueala şi din porunca lui G. Rákoczy; de pe ediţia dela 1656 l-a retipărit în 1879 G. Bariţ, tot cu ajutorul Academiei, dar fără a pune textul cu ciri-lice. Din porunca aceluiaş principe şi în tipografia lui din cetatea Bălgradului s'au mai tipărit *Noul Testament* (1648) tradus de arhiep. şi mitr. Ardealului Gheorghe Ştefan; *Catechizmus 1648*, cu litere latine şi ortografie ungurească, tradus de Ştefan Fogaraşi preot calvinesc în Logoj (Hăşdeu, o. c. p. 724); *Psaltirea* în 1658 ş. a. Sub domnia principelui Mihai Apafi se tipăresc earăş mai multe cărţi tot cu învăţături calvine. In urma acestor îndemnuri, voevozii şi Metropoliţii din Moldova şi Muntenia, ca să-ş apere legea ortodoxă resăritană încep în acest veac a tipărí cărţi bisericeşti *româneşti* în spirit ortodox resăritean şi a scoate cu încetul limba slavă din biserică şi din viaţa publică, unde s'a fost introdus cu mult mai nainte şi s'a folosit multe sute de ani în paguba celei româneşti. Vasile Lupu, Domn al Moldovei, a întemeeat pela mijlocul veacului o tipografie în Iaşi, la mănăstirea Trei Ierarhi, numită *Tipografia domnească*; a mai înfiinţat tot acolo şcoale. Matei Basarab, Domn al Munteniei, face tot peatunci şcoale şi tipografie în ţara sa.

In secolul al 18. şi 19. se tipăresc foarte multe cărţi în Iaşi, Bucureşti, Tărgovişte, Buzău, Râmnic, precum şi în Sibíu, Braşov, Blaj, Buda ş. a.

Scriitori bisericeşti *din sec. 16.* sunt, pe lăngă Popa *Grigore* şi *Radul Grămăticul* amintiţi deja:

Diaconul *Coresi*, a tradus şi tipărit: Cazania I. în Braşov, pela 1570; Cazania II. în Braşov sau Sasşebeş, 1577, retipărită în 1881 de Academie. — Coresi a trăit în Transilvania, în veacul al 16., alte date biografice sigure nu avem despre dânsul.

Mihai Tordasy, se numeşte pe sine episcopul Romănilor, a tradus Biblia dela Orăştie la 1581, în colaborare cu următorii: Stefan *Herce* preot în Caransebeş, Moise *Peştişel* preot în Logoj şi *Achirie* protopop în Hunedoara. Atât ieste, ce ie ştiut despre toţi aceşti 4 autori. Biblia dela Orăştie, cum scrie Timotei Cipariu, ie făcută în spirit calvinesc; despre Tordaşy se dă cu socoteală, că a fost episcop calvin pus cu puterea de principele Trasilvaniei, însă nerecunoscut de Romăni.

Din secolul al 17:

Popa *Ion* din Vinţ, în Transilvania, a tradus: *Sicriul de aur*, carte de propovedanie la morţi, scoasă din scripturile sfinte cu porunca şi îndemnarea Măriei Sale Apafi Mihail, craiul Ardealului, tipărită în tipografia nouă în cetatea Sasşebeş la 1683; *Cărare pre scurt spre fapte bune îndreptătoare* Bălgrad, 1685.

Mitropolitul *Varlaam* al Moldovei, a fost Mitropolit între 1631 şi 1652, a publicat o *Cazanie*, prima carte romănească tipărită *în Moldova* în *1643*, cu titlul: „Carte romănească de învăţătura duminecelor preste an şi la praznice împărăteşti şi la svănţi mari de în limba sloveniască pre limba romănească de Varlaam Mitropolitul de

ţara Moldovei, în Iaş...“ Acest zelos mitropolit a mai scris *Răspunsuri la catechizmul calvinesc*, Suceava, 1645, din care numai prefaţa ni s'a păstrat; în acest an se convocase în Iaşi al doilea sinod, pentru a lua hotărâri în contra Catechizmului calvinesc al lui Rákoczy, — Varlaam scrie despre catechizmul pomenit, că „otravă de moarte sufletească“ ieste şi „mare grijă şi multă scârbă au cuprins sufletul şi inima mea,“ şi a strâns săbor din Ţara românească şi din a Moldovei, ca să facă răspuns şi să arate calvinilor întunerecul şi neînţelegerea lor întru sfânta scriptură, care o tâlcuesc pe voea şi pe volnicia lor...

Mitropolitul *Dosoftei*, a scris: Psaltirea în versuri (v. p. 25—27); *Acaftistul*, Uñew, 1673; *Dumnezăiasca liturghie*, Iaşi, 1679, *Ps. în Proză* 1680 Iaşi, *Molitvenic* 1681, *Vieţile sfinţilor*, 1683, ş. a. — Ie născut pela 1630, în Moldova, numele de botez i-a fost Dumitru, a întrat călugăr în mănăstirea Pobrata. Mai nainte de a fi mitropolit a fost episcop de Huşi, apoi de Roman. Mitropolit a fost în două rânduri, în jumătatea a doua a veacului al 17; în 1690, perzecutat de Domnii ţării, a părăsit ţara şi s'a dus în Polonia, unde iera în mare cinste la regele Sobieţki. In 1701 a fost numit episcop în Azov de Petru cel mare. A murit în Rusia la 1711. — Dupăcum ieste evident din numărul scrierilor sale, mitropolitul Dosoftei a fost bărbat foarte activ; cronicarul Ion Neculce ni-l descrie aşa: „nu iera om prost de felul lui, iera neam de mazil, prea învăţat, multe limbi ştiea şi deplin călugăr şi cucernic, şi blând ca un miel; în ţara noastră pe acele vremi nu se afla om ca acela, — Cantemir Vodă s'au fost mâniat foarte rău pe acel mitropolit şi i-au făcut afurisenie dela patriarhi, dar nimic de dânsul nu s'au atins, că zic oamenii că-i sfânt“.

Meletie Macedoneanul, a tradus Cazania II. tip. la Govora sub Matei Basarab, (Cazania I. se tipărise în 1642; tot în Govora s'a tipărit prima carte română *în Muntenia*, și adică Pravila mică în *1640*).

Frații *Radu* și *Șerban Greceanu*, în colaborare cu ep. de Huși *Mitrofan* și cu arhiereul *Gherman Nisis* și cu „alți mulți dascăli“ au tradus din elinește Biblia dela București în *1688*, cu porunca lui Şerban Cantacuzin Voevod și cu îndemnarea lui Const. Brâncoveanul, marele logofăt. Se susține, că la Biblia de București ar mai fi lucrat și spătarul *Nicolae Milescu*, care de altfel nu ie amintit cu ceilalți în prefață. Frații Greceni au mai tradus: *Mărgăritare*, adecă cuvinte de multe feluri, de mulți dascăli tălmăcite de pre limba grecească pre limba românească, București, 1691.

Din sec. al 18. și 19.:

Samuil *Clain*, are număroase scrieri de cuprins religios, unele românești, altele latinești; Gheorghe *Șincai*, Catehizm 1783; Petru *Maior*, Predice la morți, 1809, Predice de dumineci și serbători 1811, Buda. (Despre acești trei însemnați scriitori în istoria literaturii, vom vorbí la Literatura Cronicarilor și Istoricilor). — *Ion Bob* (1739—1830) contimporan cu iei, fost episcop în Blaj, a tipărit acolo Teologia dogmatică în 1804 și 1811, și Carte de învățături creștinești, 1805.

Mitr. *Veniamin Costache* (1768—1846), a tipărit la începutul sec. 19. în Iași și la Mănăstirea Neamțului foarte multe cărți bisericești: Octoihul, Ceaslovul, Leturghia, Apostolul, Predice, Ist. bisericească, Cărți de rugăciuni ș. a. Iel a fost dela 1803 de două ori mitropolit al Moldovei, urmând după vestitul mitropolit Iacob Stamate (1748—1803) care a fost născut în Transilvania, tatăl

său fusese păzitor de porci, dar fiul a ajuns prin talentul lui la rangul de Mitropolit, s'a distins prin munca sa neobosită și națională, iel a publicat cărți de școală *românești* pela sfârșitul veacului al 18. Venianim Costache, ca și predecesorul său, a fost un bun Român, a lucrat în aceeaș direcțiune națională și a întemeeat Seminarul dela Socola în 1803, care a fost o școală analogă cu a lui Gheorghe Lazăr din Muntenia.

Mitropolitul și Arhiepiscopul *Andrei baron de Șaguna* (1808—1873), a publicat Compendiu de dreptul canonic, 1868, o istorie bisericească ș. a. Născut în Miskolcz ajuns episcop și apoi mitropolit și arhiepiscop în Sibíu, ș-a căștigat mari merite pentru biserica Românilor de dincoace de Carpați, făcându-o independentă de biserica sârbească și dându-i Statutul organic din 1868.

Melhisedec Ștefănescu (1823—1892) episcop în România, a scris Viața și scrierile lui G. Țamblac, despre Lipovenizm, Cronica Hușilor ș. a.

Silvestru Andreevici Morariu (1807) Arhiep. de azi al Bucovinei, a publicat o mulțime de cărți didactice și teologice.

Nic. Popea, n. în 1828 în Săcele, Episcopul de azi al Caransebeșului, a scris Vechea Mitropolie, Viața lui Șaguna, Memorialul lui Șaguna.

Au mai scris următorii: *Isidor de Onciul, V. Ianovici, A. Comoroșan, Enăcean, C. Erbiceanu, Timuș Piteșteanul, I. M. Moldovanu, V. Lucaci, S. Popescu, Ilarion Pușcariu, Iul. Olariu, I. Papiu, C. Coca, I. Stefanelli, V. Mitrofanovici, Iust. Popfiu, Z. Boiu, I. Ardeleanu* și alții.

---

3. Literatura Cronicarilor și Istoricilor

Ramul istoric al unei literaturi, la începutul său, nu poate fi atât de bogat în productele sale ca şi ramul bisericesc. Cu toate aceste, literatura noastră nu ieste lipsită de vechi lucrări istorice de mare importanţă, dovadă sunt frumoasele *cronice* sau *letopisețe* ale bătrânilor cronicari moldoveni: Grigore Ureche, Miron Costin şi Ion Neculcea.

Importanţa literaturii cronicăreşti ieste învederată, atât pentru limba, în care ie scrisă, cât şi pentru cuprinsul iei: din punct de vedere al *limbii*, literatura cronicarilor noştri ie însemnată, pentrucă în maioritatea iei nu ieste tradusă, ci lucrare originală, în vreme ce număroasele cărţi bisericeşti vechi sunt lucrări făcute în general de oameni cu puţină carte şi sub influința limbii slavoneşti ori greceşti, de unde au fost traduse, — aşa, ca un fel de urmare, ordinea cuvintelor în propoziţiile traduse ie mai puţin firească, decât în cronice, ba uneori ie foarte încâlcită şi cuprinsul foarte greu de înţeles; din punct de vedere *istoric*, ie însemnată literatura cronicarilor, pentrucă ne face cunoscută starea ţărilor româneşti de peste Carpaţi, mai ales în veacul al 16. şi 17.

Cronicarii, al căror nume ni s'a păstrat, au scris începând din secolul 17. Unul din aceştia,

Grigore Ureche, pomeneşte în cronica sa în multe locuri de un *„letopiseţ moldovenesc“* vechi, de unde ieste evident că s'au scris cronice şi mai nainte de secolul al 17-lea; însă aceste cronice mai vechi, după cercetările de astăzi, *n'au fost scrise româneşte, ci slavoneşte*, adică în limba ce domnea pe-atunci în biserică şi stat.

Avem cronice scrise în Moldova, Muntenia, şi există urme de cronice scrise şi dincoace de Carpaţi, ca bunăoară *Cronica dela Vârşăţ*, manuscript pierdut, ş. a. Unele sunt anonime, altele poartă numele autorului. Iele vorbesc sau numai despre lucrurile petrecute într'o singură ţară, de ex. numai despre cele din Moldova; sau formează un fel de istorie *generală*, ca de ex. cronica lui Mihai Moxa dela începutul secolului al 17, ori cronica lui Gheorghe Şincai scrisă în jumătatea a doua a sec. al 18.

Lucrurile sunt povestite în rând cronologic; cronicele mai vechi vorbesc mai mult despre domnitori, despre luptele purtate, despre boalele şi foametea şi frigul ce bântueau ţara, şi mai puţin despre aşezămintele sociale, despre felul culturii ce domnea pe acele vremi.

Drept caracteristice ale vechilor cronicari mai notăm: întăi şi mai întăi o mare şi puternică *religiozitate;* 2. împrejurarea, că multe din neferi-i cirile ţerilor le pun în socoteala Grecilor fanarioţ

şi a Turcilor; 3. cronicarii noştri ţin parte boerilor aproape totdeauna, îi susţin chear şi încontra domnitorilor, cu atât mai mult îi apără încontra poporului de rând, dela care aşteaptă să fie ascultător şi umilit; 4. deşí găsim dovezi, că cronicarii ştiu să-ş iubească ţara, unde s'au născut de altă parte iubirea lor de neam şi limbă ieste adese puţin pronunţată, — ceea ce se explică din vederile lumei de pe atunci.

Ca exemple de limbă și idei la cronicarii Ureche, Costin, Neculce, servească: *zicătorile*, *proverbele*, *maximele* și la sfârșit câteva *povestiri* întregi, alese din publicațiunea *Cronicele României*, edit. II. de M. Cogălniceanu, vol. I. II. și III. 1872—1874.

Zicători:

a sta la cumpănă: „multă vreme *la cumpănă au stătut* cugetul nostru“, M. C. I. 3.; „un Leav, megieș de ai lui (Barnovski Vodă), totdeauna îl sfătuea să nu meargă (în Moldova), să nu-ș dee viață fără grijă pe viață cu grijă și cu cumpănă,“ I. 295;

a înfunda cu ocară: „a lăsa earăș nescris, *cu mare ocară înfundat* neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimei durere,“ M. Costin, I. 3.;

rost către rost: „Să nu pomenim de marele Moise, carele după atâța ani au scris letopisețul dela zidirea lumei, că acesta au avut pre singur Dumnezeu dascăl și învățătoriu, cu *rost către rost*“, M. C. I. 4.;

a fi cu dragoste la ceva: „și în viața mea, Dumnezeu știe *cu ce dragoste ieram pururea la istorie*“, M. C. I. 5;

a face zăbavă: „*să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă,* că nu ieste alta și mai frumoasă

și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decât cetitul cărților," M. C. I. 5. 6;

seamă: „o seamă de scriitori," „o seamă de Tătari", „o seamă de ostași", „o seamă de boeri de țară," „o seamă de bazme a unui Misail Călugărul", etc. etc.

a bate războí: „au început Macedonienii *a bate războí* cu Râmlenii", I. 17; „Stefan Vodă cel bun *multe războae a bătut*, și așa se aude din *oameni vechi și bătrâni*, că câte războae au bătut, atâtea mănăstiri și biserici au făcut," Neculcea II. 179;

a ridică războí: nici el *războí întâi asupra cuiva n'a ridicat*. M. C. I. 112;

a trage războí: „Grecii *trăgând multe vremi războae* cu Troadenii pentru mare strîmbătatea lor," I. 12;

a avea ședere: „Norocul . . . nicăiurea multă *ședere la un loc nu are*," I. 34.;

fără cale, cu cale: „*nice fără cale războae să facă, că Dumnezeu celor mândri se pune împotrivă*", Ureche I. 154.; „Domniei lui Aron Vodă *cu cale* i-am zis cumplită, că așa au fost desfrânată domnia și nedireaptă, cât, de răul lui, ce ierau boeri de frunte, fugise mai toți în țara leșească," M. C. I. 249.; „*cu cale ieste a hire frică celor mai mici de cei mai mari, ează cursul lumii aduce de multe ori de ieste grijă* (frică) *celui mare de cei mai mici*; *fericiți sunt Craii, Impărații și Domnii, carii domnesc așa să nu le hie de cei mai mici niciodată silă*", M. C. I. 293.;

mai înainte vreme: „ Acel Capegi-bașa . . . au fost bun prieten *mai înainte vreme* lui Cantemir Vodă", Neculce II. 245; „înainte vreme era obiceiul de da numai câte un leu de casă", Nec. II. 190;

a-ș arăta arama: „*Și până astăzi ori în ce țară merg, cum se zice zicătoarea, arama-ș arată, faptele lor*

cinstea-le micşorând", I. 108, cronica atribuită lui Milescu vorbeşte în acest chip despre Greci;

a face moarte: *„Şi multă moarte s'a făcut* în oastea lui Alecsandru Vodă", Ureche, I. 147; *„i-au lovit Stefan Vodă cu oastea tocmită în revărsatul zorilor, de au făcut multă moarte şi perire . . ."* I. 153;

a întinde mrejile: „Turcul . . . asupra volniciei tuturor *întinde mrejile* sale ca să-i cuprinză," I. 155;

a prinde de veste: „Stefan Vodă, *prinzând de veste,* le-au ieşit nainte la o dumbravă . . . şi dând război vitezeşte i-au risipit (pe Tatari) şi multă moarte şi perire au făcut într'înşii", Ureche I. 156;

inimă rea (supărare): „acest Olbreht (craiul leşesc)... *de inimă rea* puţin de n'au murit" I. 173; „au trimis împăratul de l-au legat (pe Iliaş Vodă) şi i-au luat toată averea, şi deciia l-au trimis peste mare la Brusa, de l-au închis; unde, *de inimă rea,* curândă vreme au murit", I. 207;

a topí: „ş'au dat războí la pod, din jos de Vaslui, şi înfrângându-i ai nostri, *i-au topit pe toţi"*, I. 185;

a îndulcí: „dacă s'au turcit (Iliaş Vodă) apucându-l *şi îndulcindu-l cu bine*, l-au pus paşă la Dristor, şi numele i-au pus Mehemet", I. 207;

a se curăţí: „Alecsandru Vodă, dacă *s'au curăţit* de toată grija denafară şi ş-au adus pe Doamnă-sa Ruxanda şi coconii din ţara Muntenească, au vrut *să se curețe* şi de vrăjmaşii cei *den* casă", I. 220; *„şi nu s'au mai putut curăţí aceste două ţeri de dânşii,"* II. 229, zice Neculce despre Greci;

a da vina cuiva; „Mulţi *dentre* capete sunt iubitori *a vărsare* sânge nevinovat, apoi *dau vina lăcuitorilor* că sunt vicleni", I. 220—221;

a întra în voe: „Alecsandru Vodă *vrând să între în voea* Turcilor . . ." I. 221;

carte (învăţătură): „nice *de carte iera prost* (Bogdan, fiul lui Al. Lăpuşneanu)", I. 223;

a sta de ceva: „sosiră asupră noastră cumplite aceste vremi de *acmu*, de nu *stăm de scrisori*, ce de grije şi suspinuri", M. C. I. 247; „Turcii văzând că Leşii *nu stau de război*, ce de lucru santurilor", I. 278;

mare de zile: „Era Simeon Vodă *om mare de zile*, sosit la bătrâneţe", I. 260;

despre Turci vorbeşte M. Costin: „Turcul cu vreme dă, cu vreme ia", I. 261; despre lacomia lor: „Petru Vodă având *dodeială* totdeuna dela Turci cu dările, au strâns boerii şi ţeara, şi le-au zis că *nu mai poate sătura pântecele Turcilor cel fără fund*, şi luându-ş ziua bună dela toţi, au lăsat Domnia, şi s'au dus *preu* ţara leşească la Veneţia, unde ş-au sfârşit şi viaţa, cu vecinică pomenire în ţeară", I. 290; „Turcii cu săgeţi de bumbac ucid pre oameni", I. 296;

despre Stefan Vodă Tomşa scrie acelaş: „Avea un ţigan, calău, adecă perzător de oameni, gros şi mare de trup, acela striga de multe ori înaintea lui, arătând la boeri: Doamne! s'au îngrăşat berbecii, buni sunt de junghiat! Stefan Vodă la aceste cuvinte ridea şi dăruea bani ţiganului", I. 263;

a se îngroşa lucrul (a deveni serios): „Radul Vodă ... văzând că nu va putea trece *să nu se îngroaşe* între Turci şi Leşi lucru de sfadă ..." I. 268; „văzând Costin lucrul *îngroşet* între domnie şi între sfat", I. 293;

a prinde, a apuca (a începe): „Ce cum îi hirea Căzacilor la dobândă lacomă, *au prins a jefuire*", I. 279; „să nu *hie apucat a eşire* un buluc de Nemţi cu căpitanul lor", I. 280;

a apuca (a ajunge): „*Apucase* oştile lui Stefan Vodă (Gheorghe) pre *o seamă* de Nemţi netrecuţi (peste Nistru)", I. 328.

gros la fire: „Domnul Ştefan Vodă Tomşea, mare vărsător de sânge, *gros la hire,* prostatic“, I. 286;

amar: „Ce nu scorneşte *limba amară* a nepretenului!“ I. 296;

a face peste poruncă: „nu s'au cutezat ... *a facere peste poroncă“,* I. 309;

în pildă (ca şi cum): „Îş trimisese Stefan logofătul *jupâneasa* la ţară, *în pildă* că o trimite pentru trebile casei“, I. 323;

cu coada ochiului: „priveau Turcii *cu coada ochiului* aceste tovărăşíi“, I. 351;

a pune gând rău: Kiuprilăul vizir ... *au pus gând rău* pe Racoţi şi pe două domníi“ (pe Moldova şi pe Ţeara muntenească) I. 355;

a umbla pe voe: *precât le îmblă pe voe, pre atâta se sue în cap“,* I. 361;

a aşeza pace: „Când *au aşezat pace* Stefan Vodă cel bun cu Leşii“, Neculce II. 179;

a îmbuna: „Gheorghe Stefan Vodă dupăce au prins pe Toma Vornicul Cantacuzino în Suceava, *l-au îmbunat* până a aduce pre fratele său Iordaki Cantacuzino din ţeara leşească“, II. 187;

a se pune pentru: „măcar că iera Grec (Iordaki Spătarul), om străin, dară iera om bun, se punea tare pentru pământeni la domnie“ II. 193;

a încăpea rob: „socotind mai bine să-ş facă moarte cu mânile sale, decât *să încapă în mânile păgânilor rob“,* II. 200;

iei în de iei: „Moldovenii şi cu Muntenii ... *ca cei cu nevoe, s'au sfătuit ei în de ei“,* II. 201;

pe gura cuiva (pe vorba): „Cupăreştii ... stau tot de-l pâreau (pe Şerban Logofătul) şi în două rânduri

l-au adus Duca Vodă, *pe gurele lor*, la Bucureşti, să-i tae capul", II. 211;

nu-i dă mâna: „căuta să le arate dragoste, că *nu-i da mâna* într'alt chip să facă", II. 226;

„Eară Dimitraşco Vodă văzând aceste, *plângea de se risipea*", II. 228;

om (ca adjectiv): „era *mai om* decât toţi", II.241;

de bogate ori: „Lipcanii din Cameniţa şi cu Turcii ieşau şi loveau pre Joimiri pre unde erau aşezaţi fără veste, *şi de bogate ori se tâmpla* de-i strieau", II. 239; „bogată lipsă şi nevoe," II, 247;

a schimba feţe: „Eară Duca Vodă nu putea nimic să mai respundă, de ruşine şi de frică, *numai ce schimba feţe*, uneori se făcea roş, uneori galben, şi-i era mai mare ciuda cum că ştiau toate tainele ce le făcuse şi le ziceau faţă în vedeală," II. 254;

a încăleca, a călca: „Mihai Vodă (Racoviţa) nu putea deplin să stăpânească cum se cade, că şi boerii Moldoveni pe aceea vreme ierau nişte boeri ţapeni mai putincioşi, se iubeau unul cu altul, *şi se învoeau la sfat*, macar că Iordaki Ruset Vornicul *îmbla să-i supue şi să-i încalece*, dară tot *nu putea deplin să-i calce*, şi să-i scoată din obiceiurile lor", II. 289;

a umbla cu binişor: „Şi au început Curt Paşa *a îmbla cu binişor*... dar n'au putut isprăví nimică", II. 339;

obraz (cinste): „şi nu aveau aceşti domni *obraz* la Poartă", II. 351; „şi cari boeri cum veneau din străinătate, *dau vina* către Nicolai Vodă pre cei dela Mosk, şi *ei îş curăţeau obrazele*, cum n'au ştiut nimică", II. 341;

amar (mult): „Vai de aceste două ţeri *creştine*, cu aceşti Domni *streini*, *ce de amar de bani* dau pentru vrăjbile cele ticăite a lor", II. 377;

cu piele de iepure: „Eara Hatmanul cu oastea ... nici un ceas n'au zăbovit și s'au întors înapoi, *fiind Grec cu piele de iepure la spate,* și au fugit toată noaptea ... negonindu-l nime“, II. 398;

albineț de fel: „și sunt femeile la Sibíu iubeațe, cum îș sunt de fel *albinețe*“, N. Costin, I. 426;

a fi una: „Că de avea gând să se rădice asupra împărăției, iel încă *a hi cu dânsul una*“, N. C., II. 5;

a mânca (a jăfuí): „Să ni-l dea Vodă să-l ucidem cu pietre pre Iordaki, sau vom strica rătezile și-l vom ucide acolo în odae, că *ne-au mâncat* și ne-au sărăcit iel cu frații lui“, N. C. II. 83; ș. a.

despre *fire:* „*Era la hirea sa* Barnovski Vodă foarte trufaș, și la portul hainelor mândru, eară la inimă foarte direpț, blând și nelacom“, M. C. I. 297; „ori că nu-l încăpea Moldova ca pre un *om cu hirea înaltă, și împărătească mai mult, decât domnească*“, zice M. Costin I. 305. despre Vasile Vodă; „om plecat cu *toată fire* spre sburdăciune“, I. 311; „Ginerele (lui Vasile Vodă, Timuș) numai singur *chip* de om, eara toată *firea de heară*“, I. 321, tot la M. C.; „om de mirat la întregimea lui de sfaturi și de ințălepciune (Stefan pârcălabul de Soroca), cât pre acele vremi abie de iera pământean de potriva lui, cu carele și Vasilie Vodă singur, osăbi de boeri, făceau sfaturi și multe ceasuri voroavă, așa *iera de întreg la fire*, eară la statul trupului său iera gârbov, ghebos, și la cap cucuiat, cât puteai să zici că este adevărat Isop, la cap“, I. 326; „*om cu fire tare* și vrăjmaș“, I. 354; „om deplin, cap întreg, *fire adâncă,* cât poți zice *că nasc și în Moldova oameni*“, M. Costin despre Ștefan Vodă Gheorghe, I. 356; „Atunce am început a pricepere boerimea, că Mihai Vodă nu ieste cum se arăta, blând și șagaciu cu toții, și moale, *ce este într'alt chip*, *că are*

multe firi, nu numai o fire“, Neculce II. 289; „Acest Domn, Constantin Vodă (Mavrocordat) iera un om prea mic de stat, și de făptură prost, și căutătură încrucișată, *dară la hire iera nalt*, cu mândrie vra să se arăte, dară era și om leniș . . . îi era dragă învățătura . . . *minciunile îi era prea dragi a le asculta, numai nu iera prea grabnic a face rău*“, Nec. II. 380; „Socotiți acum, fraților boeri *hirile Domnilor* se potrivesc cu linul mărilor și seninul ceriului: când nu gândești se tulbura mările și ceriul nourează, așa sunt și *hirile Domnilor:* când trage omul nădejde de bucurie, atunci vine la scârbă“, Nec. II. 385 ș a. ș. a.

Proverbe și maxime din cronice:

„Cum zice moldoveanul: nu sunt în toate zilele Paștile“, I. 262;

„sula de aur, zidul pătrunde,“ I. 259, proverb leșesc;

„Blăstemul săracilor . . . nu cade pre copaci cât de târziu“, I. 268;

„Lupul părul schimbă, nu hirea“, I. 292;

„Celce se îneacă, se apucă de sabie cu mâna goală“, I. 293, „celce se îneacă, și de sabie goală se prinde“, I. 361;

„Capul să se pearză, se vor potolí gloatele“, I. 296, proverb turcesc;

„Pe șarpe, pănă nu ridică capul den earbă, să-l lovești“, I. 397, proverb leșesc;

„Paserea în cuibul său piere“, II. 180; „paserea vicleană dă singură în laț“, II. 253;

focul nu se stânge cu pae: *„au stâns bine focul cu paie“*, Nec. II. 252;

„paza bună trece primejdia rea“, II. 257;

„melul blând suge la două mume“, II. 257;

„calul râios găsește copaciul scortoș“, II. 284;

„nu fac toate muștele miere“, II. 398;

Nic. Costin despre Ion Vodă, care voea să arate țării nesațiul turcesc și lăcomia turcească, zice: „Vedea ștercul în ochiul Turcilor, eară bârna în ochii sei nu vedea“, I. 458. Despre Turci mai scrie N. Costin: „Turcului să-i dai bani, și să-i scoți ochii“, II. 54;

„Orb norocul la suiș, și lunecos de a stare pe loc, grabnic și de sârg pornitor la pogoriș“, M. Costin I. 351;

„Vai de boerul ce se roagă mojicului“, II. 247;

„Prietin și l-au făcut, ca oaea pe lup“, II. 275;

„Așa au ținut de bine pacea, precum țin cânii Vinerile“, II. 283; „așa țin și ei prieteșugul ca lupul cu oaea și ca și cânele Vinerea“, Nec. II. 400;

„Nu ieste mai mare blăstemat în lume, decât omul ce are o fărâmă de pâne în mână, și o lapădă pre aceea, și cearcă să afle alta mai mare“, II. 312;

„Cine face, face-i-se“, II. 313;

„Frica dragoste nu are“ sau „Unde-i frică, nu-i dragoste“, I 448;

„Unde nu va Dumnezeu, omul nu poate“. II. 28 și 42. N. Costin;

„Voroava blândă toată pornirea îmblânzește, eară cea apregă, și pre cel slab ațiță“, din cron. atribuită lui Nic. Muste, III. 88;

Neculcea cu firea conservativă a Românului zice: „Obiceele cele nouă fac risipa țerilor și peirea Domnilor“;

Eară Nicolae Costin I. 450: „Sfatul copt, de bătrâni, coapte lucruri adaoge Domnilor, eară sfatul crud, de tineri, crude și nemistuitoare lucruri face Domnilor“, ș. a. m.

Câteva *povestiri*:

a) *Grigore Ureche*, în cronica sa, Domnii Moldovei și viața lor, spune următoarele despre *Alecsandru Vodă Lăpușneanul*, și despre *Despot* (o. c. I. 210 și urm.):

„Alecsandru Vodă *Lăpuşneanul*, dacă au venit în ţeară, au luat să-i fie Doamnă, pre Rucsanda, fiica lui Petru Vodă... După al nouălea an a Domniei lui Alecsandru Vodă, s'au ivit *Despot* pre poreclă, eară numele i-au fost Heraclu Vasilie, ce au fost din naşterea sa den ostrovul Samos, carele au fost ştiind multe limbi: frănceşte, nemţeşte, greceşte şi latineşte. Acesta fiind nemerit în ţeara leşească... luând în ajutor pre Albreht *Laski,* au întrat în ţeară cu Nemţi, cu Şvezi, cu Spanioli şi cu Căzaci. Alecsandru Vodă, dacă au înţeles, că Despot fără de veste de unde au întrat în ţeară cu oaste străină de-l împresoară, neavând la ce se apuca la un lucru aşa de grabă, ca den somn deşteptat, de sârg şi cu puţini, negata, i-au ieşit înainte la Jijia, la locul ce se cheamă Verbia; că ţeara, pizmuind lui Alecsandru Vodă, n'au vrut să încalece în oaste; şi cu cine au putut au ieşit: şi tâmpinându-se ş-au dat războî, unde cei puţini de cei mulţi, şi cei negata de cei gătiţi, n'au putut suferí, ce au dat dos, şi au fugit Alecsandru Vodă în jos. Zic unii, că şi acolo să hie fost războiul cu vicleşug; însă cela ce pierde, fie când nu va să afle vina sa, ce o mută la altul. Eară aceste dela Dumnezeu sunt toate tocmite, ca nemică să nu hie stătător în lume, ce toate de risipă şi trecătoare. Pre cei de jos suie, pre cei suiţi pogoară, ca să hie de pildă şi de învăţătură nouă, să cunoaştem că nemică în lume nu avem, fără numai fapte bune...

Despot, dupăce au gonit pre Alecsandru Vodă până la Huşi, s'au întors înapoi, şi au venit la Iaşi, unde au poftit Vlădicii, pre Grigorie Mitropolitul, şi pre Anastasie episcopul de Roman, şi pre Eftimie episcopul de Rădăuţi, şi toţi boerii ţării, de i-au cetit molitfa de Domnie, şi-i puseră numele de *Ion Vodă Despot.* După aceea au trimis boeri de ţeară la Împărăţie pentru steag; şi cu bani îm-

plând gurile vrăjmașilor sei, ș-au așezat domnia, și i-au dat steag; și dacă i-au sosit steagul la Iași, decii s'au dus la Suceava cu mare bucurie. . . .

Despot Vodă, dacă s'au așezat la domnie, se arăta blând și tuturor cuvios, și aeve creștin derept, eară la taină eretic; și avea sfetnici de ai sei, de o lege cu dânsul; mai apoi ș-au ivit și necredința sa.

Trimis-au după aceea soli la craiul leșesc și la împăratul nemțesc, dându-le știre că s'au așezat la domnie, unde pre soli bine i-au primit. . .

Mai apoi, pus-au pre țeară nevoi și greutăți mari. Bisericele desbrăca, argintăriile lua și făcea bani, și alte multe lucruri fără cale făcea, care nice auzise că le va vedea. Făcând aceste Despot Vodă, eară Laski, carele venise cu dânsul, cunoscând că va venì asupra lor rău, s'au dus înapoi. . . . Stătuindu-se și boerii țării dimpreună cu Episcopii, ce vor face cu acel risipitor de lege, că nu numai calcă obiceele țării, și jacuri făcea, ce și legea rămăsăse de batjocură; deci, cu toții sfătuindu-se, mai cu deadinsul *Tomșa* Hatmanul, ca să scoată pre Despot Vodă den domnie; și așa jurară pre Tomșa, că iera om cu inimă mare, ca să hie iel începător la acest lucru . . . Tomșa . . . stringând țeara, au încunjurat cetatea, unde iera închis Despot Vodă, și au abătut puștele de o băteau. . . Atunce Despot Vodă, dacă au văzut că l-au viclenit toți boerii, și l-au părăsit toți slujitorii, și țeara s'au ridicat asupra lui, și nădejdea de ajutor de undeva, dela prietenul său Laski, nu-i vine, așa văzând perirea sosită asupra capului său, îmbrăcat domnește au ieșit afară den cetate, mai sus de Suceava, la Areni, unde iera țeara adunată, să se închine Tomșii. Atunce Tomșa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducându-i aminte de multe lucruri fărădelege ce făcea, că nu numai țeara pustiește, ce și bisericele desbracă și de lege îș ride. Cu aceste cuvinte

mustrându-l Tomşa, l-au lovit cu buzduganul, şi îndată oastea toată s'au lăsat asupra lui, unde, acoperindu-l mulţimea, cu multe rane i-au pătruns trupul, de acíi în pedestrime s'au lăsat, de i-au tăeat şi i-au snopit; unora le-au tăeat nasurile şi urechile. Şi aşa au fost sfârşitul lui Despot Vodă, şi au domnit trei ani şi jumătate...

Eară Ştefan Vodă Tomşa, dacă au omorât pe Despot Vodă în Suceava, şi bătú pe Mircea Vodă la Milcov, întorcându-se la Iaşi, s'au gătit să trimită boeri şi oameni de ţeară la Împărăţie, să ceie steag. Veneră-i olăcari de-i dederă de veste, că domnia ieste dată lui Alecsandru Vodă, şi au sosit la Brăila, şi se gătează să între în ţeară. Înţelegând Tomşa de aceasta, s'au sfătuit cu boerii sei, ce vor face; şi aflară ca să trimiţă la Alecsandru Vodă oameni juraţi dela ţeară, şi să-i spue că ţeara nu-l va, nice îl iubesc, şi de-acolo să treacă la Împărăţie; şi pănă nu le va vení răspuns, să nu lase pe Alecsandru Vodă să între în ţeară. Dacă au mers solii acíi dela Tomşa şi au spus lui Alecsandru Vodă, atunce să fie zis Alecsandru Vodă: *De nu mă iubesc iei, ieu îi iubesc pre înşii; şi de nu mă va ţeara, ieu voiu pre dânsa; şi voi tot merge, ori cu voie, ori fără voie!* Şi au oprit pre soli, şi au trimis hokimurile Împăratului la Tătari, carii îndată s'au pornit de au acoperit ţeara ca un roi pân' în Prut, prădând şi arzând. De altă parte, iel au întrat cu Turcii şi cu oastea ce au avut lăngă sine. Deci, Tomşa Vodă, văzând că împotriva acei puteri nu va putea sta, au trecut la ţeara leşească cu sfetnicii sei, cu Moţoc Vornicul, şi cu Spancioc Spătar, şi cu Veveriţă Postelnicul, şi s'au aşezat în Liov, dupăce au domnit 5 săptămâni...

Alecsandru Vodă, dacă s'au curăţit de toată grija den afară, şi ş-au adus pre Doamnă-sa Ruxanda şi co-

conii den ţeara muntenească, au vrut să se curăţească şi de vrăjmaşii cei den casă, pre carii îş prepusăse iel că pentru vicleşugurile lor fu scos den domnia dentăi. Şi au învăţat în taină pre lefeciii ce au avut străini, de s'au supus în curtea domnească, la Iaşi, într'o zi, şi au chemat pre obicei boerii la curte. Carii fără nici o grijă de primejdie ca aceea ierau. Şi dacă au întrat în curte slujitorii, după învăţătura ce au avut, au închis porţile, şi ca nişte lupi într'o turmă fără de nice un apărător, au întrat într'înşii, de-i snopeau şi-i jungheau, nu numai boeri, ce şi slujitori; nice îi alegea pre cei vinovaţi, ce unul ca altul îi punea subt sabie. Mulţi se vâreau pre ferestri de cădeau afară de-ş frângeau picioarele. Şi au perit atunce 47 de boeri, fără altă curte ce nu s'au băgat în seamă. Şi aşa după atâta nedumnezeire, îi părea că ş-au izbândit dela inimă.

În Moldova, au cei mai mici despre cei mai mari acest obicei, de pier fără judeţ, fără vină şi fără seamă. Singuri, cei mai mari, judecători; singuri pârâşi; şi singuri plinitori legii! Şi de acest obicei Moldova nu scapă, că mai mulţi dentre capete sunt iubitori a vărsare sânge nevinovat. Apoi dau vina lăcuitorilor, că sunt vicleni. Dară cine ar iubí să moară? cine nu doreşte să vieţuească? Cu drag ieste celor mai mari să aibă vieaţă; cei mai mici încă nu o ar lăpăda. Crez, mai bine ar hi den dragoste decât den frică să-i slujească. Şi de s'ar învăţa cei mai mari de pre nişte muşte fără minte, cum se ţine domnia! că toată albina îş apără căscioara şi hrana cu ácele şi cu veninul său; eară Domnul, adecă Matca, pre nime nu vatămă, ce toate de învăţătura iei ascultă. Cum, dară, ar fi mai bine pentru blândeţe să asculte pre cel mai mare şi să-l iubească, şi cu dragoste să-i slujească, decât de groază şi de frică să i se plece. Pen-

trucă cela ce pofteşte să se teamă de iel atâta norod de om, trebueşte şi acela să se teamă de toţi. Că tot vărsătorul de sânge, de frică face, ca să-i ia spaima şi să se teamă toţi de iel, ce ar putea face cu blândeţe. . .

În anul 7076, Alecsandru Vodă au căzut în boală grea, şi s'au priceput că va murí. Dece, înaintea morţii sale, chemà Episcopii, boerii şi toată curtea, de i-au învăţat şi le-au arătat moştenitor pre fiul său Bogdan Vodă să-l pue la domnie pre urma lui. Eară iel, dacă au plinit 13 ani şi jumătate a domniei sale, şi cea dentâi şi a doua, primind întăi călugăria, au răposat, şi cu cinste l-au îngropat în mănăstirea Slatina, care ieste de dânsul zidită.

Zic unii, că şi moartea lui Alecsandru Vodă au fost cu înşelăciune; că iel mai nainte de moarte văzându-se în boală grea, şi neavând nădejde de vieaţă, au poroncit Episcopilor, de-l vor vedea că-i despre moarte, să-l călugărească. Dece, văzându-l iei că au leşinat, şi mai mult mort decât viu, după cuvântul lui l-au călugărit, şi i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, zic că, dacă s'au trezit şi s'au văzut călugăr, să hie zis că de se va scula, va popí şi iel pre unii. Care cuvânt înţelegând Episcopii şi boerii, şi mai cu deadinsul Doamna Ruxanda, temându-se de acela cuvânt, ce iera de a se temere, ştiind câtă groază şi moarte făcuse mai înainte în boerii sei, temându-se şi Doamna să nu petreacă mai rău decât alţii, l-au otrăvit şi au murit. Acest Alecsandru Vodă, zic că au fost scoţind ochii oamenilor, şi pre mulţi au sluţit în domnia lui."

b. *Miron Costin*, în Letopiseţul Ţerei Moldovei (o. c. I. 286), scrie despre a doua domnie a Radului Vodă celui Mare :

„Domnia Radului Vodă celui mare, Impărăţie, nu

Domnie semănătoare, și pentru lucrurile și tocmelile casei lui, i-au zis Radu Vodă cel mare.

Scrie Plutarh, vestit istoric, la vieața lui Alexandru Makedon, carele au scris Alexăndria cea adevărată, nu bazne cum scrie o Alexăndrie din Grecie, ori dintr'alte limbi scoasă pre limba romănească, pline de bazne și scornituri. Iel zice, că hărnicia Impăraților și a Domnilor mai mult se înțelege din cuvintele lor și din sfaturi grăite de dânșii, și care, cum și pănă încât au fost, decât din războae făcute de dânșii; că războaele, averea și prilegiul vremii face mai de multeori; eară cuvântul și sfatul înțelept din singură hirea izvorește păn'încât ieste precum zice și înțeleptul Solomon: Din rostul direptului înțelepciune.

Fost-au acest Domn, Radul Vodă, deplin la toate, și întreg la hire; cuvântul ce grăea, ca o privală iera tuturor, judecățile cu mare direptate, și socoteală fără fățărie, cu cinste, eară nimărui cu voie vegheată. Avea acest cuvânt Domnul: hiecarele când judecă pre un boer cu un curtean, ochii Domnului să hie spre boer, eară județul pre calea sa să meargă; și așa când se pârește un țăran, mai de cinste să hie curteanul, și la cuvânt și la căutătura Domnului, eară neabătându-se județul din calea sa cea direaptă. Și la multe divanuri zicea cătră Vornicii de gloată (de Poartă): „Vornice, zi celui om, mâne să mai easă la divan“, ferind să nu hie greșit cumva judecata. Și de se tâmpla greșit județul la un divan, să îndirepte la altul. Zicea demulteori: Nimic așa nu ocărește pre Domn, ca cuvântul nestătător. Pentru boeri zicea: De mare folos și cinste ieste Domniei și țărei boerinul înțelept și avut, că dacă are domnul cinci-șese boeri avuți, nice de o nevoe a țărei nu se teme. Cu boerinul ca cu un boerin, cu slujitorul, ca și cu un slujitor, cu țăranul ca

şi cu un ţăran vorovea, şi tot cu blândeţe şi cu mare înţelepciune; că deşí iera răpit la vremea sa, eară nu îndelung.

Pre boeri la marea cinste-i avea şi zicea: Pre un om dacă-l boereşte Domnul, nu încape să-l suduească; ce, de nu se poartă cum se cade un boer, să-l scoată şi să pue altul în locul lui, eară a-l suduire sau să nu i se treacă cuvântul grăit cu cale nu i se cade. . .

Birul ţărei iera legat la Tighina şi la cetatea Albă pre acele vremi. Ce veniau Ienicerii la bir, şi pănă cu hamgerile săreau la boeri. Aceasta văzând Radul Vodă, au mutat birul să se ducă în Ţarigrad la Impărăţie, că credinţă ca aceea avea Radul Vodă la Impărăţie, care n'au mai avut nice mai nainte de dânsul, nice pe urmă alt Domn, câţi au fost în ţeară. . . .

Radul Vodă domnea aice în ţeară la noi. Eară fiul său, Alecsandru Vodă, în ţeara Muntenească; şi la aceasta domnie au făcut şi nunta, la Tecuci, feciorului său cu fata lui Scarlat, om vestit între Ţărigrădeni, la care veselie ierau adunate două ţeri, ţeara noastră şi ţeara Muntenească. Scaunele boerilor de Moldova dinadreapta Domnului de Moldova; eară dinastânga, boerii Munteneşti ţineau dvorba, şi aşa şi căpiteniile de slujitori. Divanuri, case, cerdace, făcute anume de aceea treabă cu lucrători de îmbe părţile la sat la Movileni, în malul Siretului, dincoace, unde şi soli străini cu daruri ierau veniţi dela Unguri, şi dela câţi-va Domni din ţeara Leşească. Şi au trăgănat acea nuntă pănă a doua săptămână, cu mare petrecănii şi bişuguri. . . .

Curând dupăce au ars curţile domneşti aice în Iaşi, s'au mutat Radul Vodă la Hârlău cu şederea; şi aşa îndrăgise locul la Hârlău, cât în toate veri acolo şedea cu toată casa lui; că tocmise şi curţile cele domneşti, şi

biserici au făcut nouă în Hârlău câteva. Om boleac fiind Radul Vodă și de mâni și de picioare, care boală podagră și heragră se zice, n'au trăgănat vieața îndelungat, și acolo la Hârlău i s'au sfârșit vieața."...

c. *Ion Neculce*, în Letopisețul Țerei Moldovei, are la început 42 de tradițiuni sub titlul: „*O seamă de cuvinte* ce sunt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețele nu sunt scrise; ce s'au scris aice după domnia lui Ștefanuță Vodă, înaintea Domniei Dabijei Vodă." Eată cele de sub nrii 4, 5, 7, 8 și 9.

1. „Ștefan Vodă cel bun bătându-l Turcii la Războieni, au mers să între în cetatea Neamțului; și fiind mumă sa în cetate nu l-au lăsat să între și i-au zis, că: *paserea în cuibul său piere*. Ce, să se ducă în sus să strângă oaste, că izbânda va fi a lui; și așa pe cuvântul mâne-sa, s'au dus în sus și au strâns oaste.... Eară Ștefan Vodă, mergând dela cetatea Neamțului în sus pre Moldova, au mers pela Voroneț, unde trăea un părinte *sehastru*, pre anume *Daniil*, și bătând Ștefan Vodă în ușa sehastrului să-i descue, au răspuns sehastrul *să aștepte Ștefan Vodă afară până ș-a isprăví ruga;* și dupăce ș-au isprăvit sehastrul ruga l-au chemat în chilie pre Ștefan Vodă, și s'au ispovedit Ștefan Vodă la dânsul; și au întrebat Ștefan Vodă pre sehastru: ce va mai face că nu poate să se mai bată cu Turcii. Inchina-va țeara la Turci, au ba? Eară sehastrul au zis, să nu o închine că războiul ieste a lui, numai dupăce va izbândí, *să facă o mănăstire acolo*, în numele sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus prela Cernăuț și prela Hotin, și au strâns oaste fel de fel de oameni și au purces în jos. Eară Turcii înțelegând că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în jos, au lăsat și iei cetatea Neamțului de-a o mai bate, și au început o fugire spre Dunăre; eară Ștefan Vodă au în-

ceput a-i gonire în urmă şi a-i batere până i-au trecut de Dunăre. Şi întorcându-se înapoi Ştefan Vodă, *s'au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul*, şi au pus hramul Bisericii sfântul Gheorghe."

2. „Ştefan Vodă cel bun când s'au bătut cu *Hroiot* Ungurul, precum zic unii la Caşin, eară letopisețul scrie câ s'au bătut la Şkee, pre Siret, au fost căzut calul cu Ştefan Vodă în războí; eară un *Purice aprodul* i-au dat calul lui; şi nu putea încăleca Ştefan Vodă fiind om mic. Şi au zis Purice aprodul: *Doamne, ieu mă voi face o moviliță, şi vino de te sue pre mine şi încalecă!* Şi s'au suit pre dânsul Ştefan Vodă şi au încălecat pre cal; şi au zis atuncea Ştefan Vodă: *Sărace Purice, de-oi scăpa ieu, şi tu atuncea ți-i schimba numele din Purice în Movilă.* Şi au dat Dumnezeu şi au scăpat amândoi; şi l-au şi făcut boer, armaş mare, pre Purice şi dintru acel Purice aprodul s'au tras neamul Movileştilor, de au ajuns de au fost şi Domni dintru acel neam. Dară şi aprozii, atunce nu ierau din oameni proşti, cum sunt acum, ce ierau toți feciori de boeri, şi portul lor iera: îmbrăcați cu şarvanele cu cabanițe. Aşa trebue şi acum să se afle sluji să slujească stăpânului, şi stăpânul să miluească pre slugă aşa."

3. „Ştefan Vodă cel bun, vrând să meargă la biserică într'o Duminică dimineață la Liturghie, în târg în *Vaslui*, şi ieşind în polimari la curțile domneşti ce ierau făcute de dânsul, au auzit un glas mare de om, strigând să aducă boii la plug. Şi mirându-se ce om ieste acela că ară duminica, îndată au trimis în toate părțile ca să-l găsească pre acel om să-l aducă la dânsul; şi l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri arând la o movilă ce se cheamă acum *movila lui Purcel*; că pre acel om îl chemá Purcel. Şi ducându-l pre acel

om la Ştefan Vodă, l-au întrebat Ştefan Vodă: iel au strigat aşa tare? şi pentruce ară duminica? Iel au zis, că au strigat iel să aducă boii la plug, şi ară duminica, că ieste om sărac, şi într'alte zile n'au vrut frate său să-i dee plugul, şi acum duminica i-au dat. Deci Ştefan Vodă au luat plugul fratelui celui bogat şi l-au dat fratelui celui sărac să fie a lui."

4. „Ştefan Vodă cel bun şi cu fiul său Bogdan Vodă de multeori au avut războae cu Leşii; şi multe robíi au făcut în ţeara leşească, cât *au pus pre Leşi în plug de au şi arat cu dânşii, de au sămănat ghindă, de au făcut dumbrăvi, pentru pomenire ca să nu se mai acolisească de Moldova: Dumbrava Roşie la Botoşeni,* şi *Dumbrava Roşie la Cotnar,* şi *Dumbrava Roşie mai jos de Roman;* şi Leşii nu tăgăduesc, că scrie şi în cronica lor. Numai mă mir de Miron Logofătul cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris. Şi aşa vorbesc oamenii, că, dacă au fost arând cu dânşii, cu Leşii, i-au fost împungând cu strămurările ca pre boi să tragă, eară iei se rugau să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuştele; eară când îi băteau cu biciuştele, iei se rugau să-i împungă."

5. „Când au murit Ştefan Vodă cel bun au lăsat cuvânt fiului său, lui Bogdan Vodă, să închine ţeara *la Turci,* eară nu la alte neamuri; căci neamul Turcilor sunt mai înţelepţi şi mai puternici, că iel nu o va putea ţinea ţeara cu sabia ca dânsul".

Ce a îndemnat pe cronicari să se pună la scris, o spun înşişi în precuvântările sau *predosloviile* lor.

1. *Grigore Ureche* face următoarea *Predoslovie*:

„Mulţi scriitori s'au nevoit de au scris rândul şi povestea ţărilor şi au lăsat izvod pre urmă, şi bune şi rele să rămâe fiilor şi nepoţilor, şi să le hie cele bune

de învățătură, eară cele rele ca să se poată ferí, și să se socotească, și celor bune să urmeze. Și alții pizmuind, și însemnând, și scriind, cum și ieu Grigorie Urechi, care den mila lui Dumnezeu și a domnului meu am fost Vornic mare cu multă nevoință am cetit cărțile și izvoadele, și ale noastre, și celor străine, și am aflat cap și începătură moșilor de unde au izvorât în țeară, și s'au îmulțit, și s'au lățit, ca să nu se înece anii cei trecuți a toate țările; și apoi să nu se poată ști ce au lucrat, să se asemene hiarelor și dobitoacelor celor mute și fără minte. Aceea urmând, și măcar că se află și de alții însemnate lucrurile țării Moldovei, apucatum'am și ieu a scriere începătura și adaosul, mai apoi și scăderea care se vede că au venit în zilele noastre, dupăcum au fost întăiul țării și pământului nostru a Moldovei. Că cum se tâmplă de sârg și adaoge pohoiul apei, și earăș de sârg (repede) scade și se împuținează, așa s'au adaos și s'au lățit de sârg și fără de zăbavă. Acele cercând, le-am îndreptat cu nevoință, că nu numai letopisețul nostru, ce și cărți străine am cercat, ca se putem afla adevărul, ca se nu mă aflu scriitor de cuvinte deșerte, ce de drepte; că *leatopisețul nostru cel Moldovenesc* așa scrie de pre scurt, că nice de vieața Domnilor, carii au fost toată cârma, nu alege, necum lucrurile din năuntru să aleagă; și pre scurt scriind și însemnând, dela început până la Domnia lui Petru Vodă Rareș, și s'au stâns; că de aice încoace n'au mai scris nimene. Nice ieste a se mirare, că scriitorii noștri n'au avut de unde strânge cărți, că dela locuitorii dentâi n'au aflat scrisori, că n'au lăsat, ca niște oameni neașezați, și mai mult proști și necărturari, ce și iei au scris mai mult den bazme și den povești ce au auzit unul dela altul. Eară scrisorile străinilor scriu prea larg și de ajuns, carii au fost râvnitori și herbinți nu numai ale sale să scrie, ce și cele străine.

Şi de acolo luând multe, şi lipindu-le cu ale noastre vremi potrivind, şi am scris acest leatopiseţ, carele şi de nu se va potriví pela multe locuri, cel ce va hi cuminte, gândesc că nu-mi va vinuí; că demulteori omul înseş cele ce vede cu ochii sei nu poate să le pue pe rând, şi multe sminteşte, şi au spune mai multe, au mai puţine: dar cele de demult şi resuflate de atâta vreme de ani! Ce ieu, cu am aflat aşa am arătat. *Grigorie Urechi*, Vornic mare."

2. *Miron Costin* scrie în *Voroava cătră cetitoriu* din Letopisețul său:

„Fost-au în găndul meu, iubite cetitoriule, să fac Leatopisețul țărei noastre Moldovei, *den descălecatul iei cel dintăi*, carele au fost de Traian împăratul, şi urzisem şi începătura Leatopisețului. Ce, sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de grije şi suspinuri. Şi la acest fel de scrisoare, gând slobod şi fără valuri trebueşte; eară noi prăvim cumplite vremi, şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă. Deci, priimeşte aceastădată atâta den truda noastră, ca să nu se uite lucrurile şi cursul țărei, *de unde au părăsit o scriere răpăsatul Urechi Vornicul*. Afla-vei *dela Dragoş Vodă den descălecatul țărei cel al doile, la Leatopisețul lui, pre rândul său scrise Domniile țărei, până la Aron Vodă a doua Domnie*. Eară dela *Aron Vodă încoace, începe acest Leatopiseț*, care ți l-am scris noi, nu cum s'ar cădea cu de amăruntul toate, că Leatopisețele cele străine, lucrurile numai cele mai însemnate, cum sunt războaele şi schimbările, scriu, a țărilor megiaşi; eară cele ce se lucrează în casa altuia, deamăruntul lucruri de casă n'au scris, şi de a lui Leatopiseț *de Moldovan scrise nu se află*. Eară tot vei afla pre rând scrise toate. Şi priimeşte această dată aceasta puțină trudă a noastră care am făcut, să nu se treacă cumva cu uitarea,

de unde ieste părăsit; cu această făgăduință, că și Leatopisețul întreg să aștepți dela noi, de vom avea zile, și nu va hi pus prea vecinicul sfat a puternicului Dumnezeu țărei aceștia țeanchiu (termin) și soroc de săvârșire. *Miron Costin*, Biv-vel Vornic Țărei de jos."

Acelaș cronicar scrie în *Predoslovia* din „Cartea pentru descălecatul dintăi" următoarele:

„Inceputul țărilor acestora și al neamului moldovenesc și muntenesc și în țerile ungurești cu acest nume *Români* până astăzi, de unde sunt veniți întru aceste părți de pământ, a scrie multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru. Să încep osteneala aceasta după atâtea veacuri, dela descălecatul țărilor dintăi, dela Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani preste mine trecute, se sperie gândul. *A lăsa earăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimei durere.* Biruit-au gândul, să mă apuc de această osteneală, *să scot lumei la vedere feliul neamului, din ce izvor și seminție sunt lăcuitorii țărei noastre a Moldovei și a țărei Muntenești, precum s'au scris mai sus, și a Românilor din țările ungurești, că tot un neam sunt, și odată descălecați...* Indemnatu-m'au firea mai mult de știința acestei țări, de începutul și de descălecatul iei cel întâi, toate alte țări știind începuturile sale. Laud osârdia lui Ureche Vornicul, carele au făcut din dragostea țărei Leatopisețul său, însă dela Dragoș Vodă, din descălecatul al doilea a țărei aceșteia a Moldovei, din Maramurăș, scrie; *eară de descălecatul cel întâi cu Romani, adecă Râmleni, când au descălecat Traian împăratul Râmului cu Romani, nemica nu pomenește*, numai cât însemnează la un loc, că au mai fost țeara odată descălecată, și s'au pustiit de Tătari; ori că nu au avut cărți, ori că au fost destul a scrie de mai scurte veacuri. Destul de dânsul și atâta, cum poate fiecine să zică:

numai lui de această țeară i-au fost milă, să nu rămâe întru întunerecul neștiinței. *Că celelalte ce mai sunt scrise, adaosetură de un Eustratie logofătul și de un Simion Dascălul și de un Misail Călugărul, nu leatopisețe, ce sunt ocări și bazne, care și acele nu puține* ... și mult mă mir de unde au aflat iei aceste bazne? Că Ureche Vornicul scrie, că 45 de ani de domniile cele dintâi nici o scrisoare nu se afla de lucrurile lor ce se vor fi lucrat, și nici străinii încă n'au știut nemica de dânșii pănă la Alecsandru Vodă cel mare și bun. Decii s'au început istoriile leșești a se scrie, mai ales Bielski și Martin Pașkovski, pre cari i-au urmat răposatul Ureche Vornicul. Dacă n'au fost dară scrisoare întâi în țeară, și nici străinii n'au știut și nimic n'au scris, de unde sunt dară aceste bazne: *că sunt moșii țărei aceșteia din temnițele Râmului, dați întru ajutorul lui Laslău craiul unguresc;* și Romănii ierau atunci, la acea vreme, în Maramurăș, în zilele acelui crai, a lui Laslău, ear ceşti dincoace, unde ieste *acmu* Moldova, ear cei dincolo unde ieste acmu țeara Muntenească, ear prin munți pre Olt, unde și acmu se numește Țeara Oltului, și Romănii cei descălecați de Traian împăratul Râmului în Ardeal.

Ieu, iubite cetitoriule, nicăire n'am aflat, neci la un istoric, neci Latin, neci Leah, neci Ungur — și în vieața mea Dumnezeu știe cu câtă dragoste ieram pururea la istorie, eată că și pănă la aceasta vrâstă! — ear de aceste bazne ce au scris iei, să dee seamă iei și de aceasta ocară. *Și neci ieste șagă a scrie ocară vecînică unui neam, norod;* că scrisoarea ieste vecînică, și când ocărim întru o zi pre cineva, ieste cu greu a răbda, dară încă și în veci? Ieu voi da seamă de ale mele câte scriu...

Puternicul Dumnezeu, cinstite și iubite cetitoriule, să-ți dăruească, după aceste cumplite vremi a anilor noștri, căndva și mai slobode veacuri, întru care pre lăngă alte

trebi, să aibi vreme şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă; *că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată vieaţa omului zăbavă, decât cetitul cărţilor;* căci cu cetitul cărţilor şi a scripturei cunoaştem pe Ziditoriul nostru Dumnezeu; cu cetitul laudă îi facem, pentru toate a lui cătră noi bunătăţi; cu cetitul, pentru greşelele noastre milostiv îl facem; din scriptură înţelegem minunate şi vecînice faptele lui, a face fericită vieaţa, şi nemuritoare agoniseşte nume. Singur Mântuitorul nostru Domnul şi Dumnezeu Iisus Hristos ne învaţă zicând: *Ispitiţi scripturile.* Scriptura depărtate locuri de ochii noştri ne învaţă cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare. Ceteşte cu bună sănătate, şi priimeşte a noastră cu dragoste osteneală. De toate ferciri şi daruri dela Dumnezeu voitor *Miron Costin,* care am fost Logofăt mare în Moldova."

3. *Ion Neculcea,* scrie în *Precuvântare* la Letopiseţ:

„Acest pământ a Moldovei n'au fost aşezat de demult de oameni să fie fost trăit într'însul cu pace; ce, în câteva rânduri au fost şi pustiu. Deci, pentru aceea nu se afla letopiseţe scrise de pământeni vechi. Ce, dela o vreme, dela descălecatul lui Dragoş Vodă, târziu s'au apucat Urechi Vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leşeşti, şi l'au scris până la domnia lui Aron Vodă.

Apoi au mai făcut după Urechi Vornicul, şi un *Simion Dascălul,* şi un *Misail Călugărul,* şi un *Eustrati Logofătul,* şi ear l-au scris, cât au scris Urechi Vornicul până la Aron Vodă. Numai acestii, poate fi, au fost oameni neînvăţaţi, de n'au cetit bine la istorii, *că au defăimat pre Moldoveni, scriind că sunt din tălhari;* pentru aceasta dară, nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fii fost adevărate, auzite s'au văzute, a lor nu le pot oamenii a credere. Eară pre urma acestora s'au apucat

dumnealui Miron Costin vel Logofăt, de au făcut un letopiseţ, şi cât n'au putut istoví Miron Logofătul, l-au istovit fiiu său Nicolai Costin, biv vel Logofăt; l-au scris din începutul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ, cu mărturii a istorici străini, şi l-au scris până la Dragoş Vodă; şi dela Dragoş Vodă l-au scris depre izvodul lui Urechi Vornicul, până la Aron Vodă, însă mult l-au mai împodobit mai frumos şi Miron Logofătul şi fiu-său Nicolai Costin. Eară mai departe nu se găseşte scris; poate fi, de or fi şi scrise mai nainte de Nicolai Logofătul, dară or fi, poate, tăinuite, şi până acum la ivală n'au ieşit.

Eară dela Dabija Vodă înainte, îndemnatu-m'am şi ieu, Ion Neculce, biv vel Vornic de ţeara de sus, a scriere întru pomenirea Domnilor; însă până la Duca Vodă cel bătrân l-am scris de pre nişte izvoade ce am aflat la unii şi alţii, şi din auzitele celor bătrâni boeri; eară dela Duca Vodă cel bătrân înainte, până unde se vede la domniea lui Ion Vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nimărui, ce am scris singur dintru a mea ştiinţă, câte s'au tâmplat de au fost în vieaţa mea. *Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc şi să scriu, că au fost scrise în inima mea.* Deci, vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greşit condeiul meu, să priimiţi; să nu gândiţi că doară pre voea cuiva, sau în pizma cuiva, ce precum s'au tâmplat, cu adevăr s'au scris; doar niscai veleaturi a anilor de s'or fi greşit, eară celelalte întru adevăr s'au scris... Deci, fraţilor cetitorilor, cu cât vă veţi îndemna a cetire pre acest letopiseţ mai mult, cu atâta veţi şti a vă ferire de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare respunsuri la sfaturi, ori de taină, ori de oştire, ori de voroave, la Domni şi la noroade de cinste. *Ion Neculce*, biv vel Vornic."

Un zelos şi productiv scriitor, care s'a ocupat cu lucrări istorice la sfârşitul veacului al 17. şi începutul veacului al 18., ieste *Dumitru Cantemir*; ş-a scris operele în limba latină, rusă şi română. Iel vorbea şi scriea vro zece limbi, şi a fost membru al Academiei din Berlin. Astfel, în ceea ce priveşte cunoştinţele sale, Dumitru Cantemir ieste superior tuturor scriitorilor români de pe vremea sa; întru cât priveşte stilul său românesc, ie inferior celorlalţi scriitori, scriind o limbă nefirească şi uneori întortocheată şi grea de înţeles, ca bună oară în a sa „Istorie ieroglifică“ dela 1704, şi în „Divanul înţeleptului cu lumea“ dela 1698.

O carte scrisă latineşte de D. Cantemir, *Descrierea Moldovei* (Descriptio Moldaviae), ie însemnată din multe puncte de vedere. Cuprinde: geografia Moldovei; despre Domnii şi boerii iei; câteva datine d'ale poporului moldovean, la logodne, nunte şi înmormântări, şi la urmă, despre religia, mănăstirile şi limba Moldovenilor. — Un capitlu, despre boeri şi rangurile lor, arată clasele boerilor, şi anume: mai întăi se împart în *boeri de Sfat* şi *boeri de Divan*. De cei dintăi se ţin următorii:

1. Marele Logofăt, cea mai înaltă demnitate în ţeară. Iel ie preşedinte în toate conziliurile, şi iel împărtăşeşte lui Vodă dorinţele boerilor.

2. *Vornicul de ţeara de jos*, iel ie guvernatorul Moldovei inferioare şi o administrează dela curtea domnească prin subvornici; toate judecătoriile din aceasta parte a ţărei stau sub dânsul, şi are dreptul de a condamna la moarte, fără ştirea Domnitorului, pe hoţi, ucigaşi şi alţi făcători de rele.

3. *Vornicul de ţeara de sus*, are aceeaş putere în Moldova superioară.

4. *Hatmanul*, ieste generalul a toată armata.

5. *Marele Postelnic*, iel ieste mai mare peste cei din curtea domnească.

6. *Marele Spătar*, ieste primul purtător de spadă al lui Vodă. In serbătorile mari, se îmbracă în vestminte aurite, și în timpul cât Vodă stă la biserică ori la prânz marele spătar îi ține sabia.

7. *Marele Păharnic*, la serbători mari iel dă mai întăi Domnului păharul de vin. Poartă grija viilor domnești și dă permisiune d'a se culege viile în toată țara.

8. *Marele Vistiernic*, strânge banii publici, sub porunca lui stau *Diecii dela vistierie*. Iel n'are vot în conziliul secret al Domnului.

Boerii de Divan se împart în *trei* clase:

I. Clasa primă, de care se țin boerii mari, constă din:

1. *Marele Stolnic*, cel mai mare peste bucătăria lui Vodă. In zilele mari, iel dispune asupra gătirii mâncărilor la masa domnească, și pentru încredere iel le gustă mai întâi, ear până la al treilea păhar stă pe lăngă masă.

2. *Marele Comis*, cel mai mare peste grajdurile lui Vodă, peste caii și servitorii acestora.

3. *Marele Medelnicer*, la serbători dă lui Vodă apă de spălat mânile înainte de masă.

4. *Marele Clucer*, grijește de cămarele domnești, unde se țin legumele, untul, mierea, sarea ș. c. l., de procurarea și conservarea lor.

5. *Serdarul Campidux*, are comanda asupra unei părți de călărime și apără țara dintre Prut și Nistru precum și Basarabia încontra invaziunilor tătare din Crimeea și Bugeac.

6. *Marele Sulger*, cel mai mare peste măcelari, procură și împarte carnea la cei din curte.

7. *Marele Jitnicer*, strânge grâul necesar pentru masa Domnului.

8. *Marele Pitar*, grijeşte de fărină, de coptul pânilor şi împărţirea lor.

9. *Marele Şătrar*, are grijă de corturile lui Vodă.

10. *Marele Armaş,* ie cel mai mare peste vreo 60 de armăşei. Iel face să se execute sentenţa lui Vodă, când cineva ie condamnat la moarte. Are inspecţiunea asupra temniţelor şi asupra muzicei militare, care se numeşte Tabulhana.

11. *Logofătul al doilea*, ţine locul marelui Logofăt.

12. *Marele uşier,* cel mai mare peste uşieri şi portari.

13. *Aga,* prefectul poliţiei din Iaşi.

14. *Postelnicul al doilea*, în absenţa Marelui Postelnic, îl înlocueşte pe acesta.

15. *Logofătul al treilea*, secretarul privat al Domnului.

16. *Căpitanul de Dorobanţi*, are comanda asupra Dorobanţilor, care formează garda dela curte.

De clasa primă se mai ţin: *Vameşul,* inspectorul de vame, şi *Căminarul*, care strânge decimele datorite Domnului din ceară. Aceştia însă n'au scaun anumit în Divan, ci stau unde le porunceşte Vodă.

II. De clasa *a doua* se ţin: *Al doilea spătar*, *păharnic*, *vistiernic*, *stolnic*, *comis, medelnicer, clucer, sulger jitnicer, pitar şătrar, armaş, uşier,* — toţi ai doilea, şi suplinesc pe cei din clasa primă în cazuri de trebuinţă.

III. De clasa *a treia* se ţin: *Al treilea postelnic, spătar*, *păharnic, vistiernic, comis*, *sulger, jitnecir*, — toţi ai treilea, apoi *cămăraşul de sulgerie*, *cămăraşul de jitniţă*, au cam aceleaşi slujbe ca cei din clasa a doua; patru *vornici de poartă*, judecă certe mai mici.

Afară de aceşti boeri, cari servesc la curte pentru afacerile statului, Domnul mai are şi alţi oficiali de casă

cari se numesc *boerinași*, și pe cari îi poate lua nu numai dintre nobili, ci și din clasa poporului. Acești boerinași sunt:

1. Marele cămărar, îngrijește de tezaurul particular al Domnului, care ie separat de tezaurul public al țării.

2. Vătavul de Aprozi, capul aprozilor de Divan.

3. Vătavul de Stolnicei, mai mare peste servitorii de masă, și când aceștia aduc mâncările la masă, iel vine înainte.

4. Vătavul de Păhărnicei, iel poruncește păhărniceilor să dee boerilor păharul de vin la mese domnești.

5. Cuparul, dă Domnului în toate zilele păharul de vin, grijește de pivnițele curții.

6. Ciohodarul, trage încălțămintele Domnului și grijește ca Domnul și cei din curte să aibă ciubotele necesare.

7. Medelnicerii, trei sau patru, îngrigesc de aparatele trebuincioase la punerea meselor.

8. Cămărașul din întru, grijește de hainele și toate lucrurile prețioase ale lui Vodă.

9. Vătavul de copíi, mai mare peste camerarii dela Divan și peste cei dela cămara cu armele.

10. Cămărașul de dulceți, poartă grija de dulcețuri și prăjituri.

11. Cămărașul de rafturi, grijește de frânele și șelele, care sunt lucrate în aur și argint, și de alte asemenea aparate.

12. Pivnițarul, mai mare peste servitorii dela pivnițele de vin ale Domnului. Iel stă sub comanda cuparului.

13. Logofătul de vistierie, sub porunca lui sunt scriitorii dela vistierie.

14. Cămărașul de catastife, ține registrele de toate spesele particulare ale Domnului și poartă lista sau ca-

talogul soldaților, și când se trec trupele în revistă iel citește numele fiecărui soldat; tot așa face și când li se dă solda.

15. Cămărașul de lumini, primește de pe unde se strânge tributul de ceară și de său, și lasă să se facă luminări pentru curte.

16. Vornicul de târg, strânge decimele dela toate marfele ce se vând cu măsura sau cumpăna în piața. Grijește și de lemne pentru odăi și bucătărie.

17. Vătavul de aprozi de târg, adună tributul și alte dări dela cetățeni, și le dă la vistierie.

18. Vătavul de paici, mai mare peste servitorii domnești, numiți paici, opt la număr.

In servițiul *Doamnei* sunt: *doi vornici, un comis, doi cluceri.*

Boerii, care servesc la Domn și la curte, pentru ca să ajungă prin aceasta la boerii mai înalte, sunt:

50 de camerieri sau servitori ai Divanului, iei stau în jurul Domnului când șede în Divan, prin iei se cheamă înlăuntru boerii cu cauze de proces.

24 de camerieri pe lăngă cămara cu arme.

12 servitori la cabinetul cel mare

3 „ „ „ „ mic.

7 postelnici mai mari, 24 mai mici.

50 de aprozi de Divan aduc înaintea tribunalului pe acuzații, cari nu nu s'au înfățoșat la ziua hotărâtă.

24 de păhărnicei, cari servesc la masă.

24 de stolnicei, cari aduc mâncările din bucătărie.

60 de armășei, cari prind pe hoți, sau pe boerii vinovați de vre-o crimă.

Ușierii, cari duc în cartire pe solii turcești dela Poartă, sau pe solii Canului Tătarilor din Crimeea, și le procură cele necesare pentru trai și le servesc.

Date biografice despre cronicari. Vieţile cronicarilor sunt puţin cunoscute, la unii nu le cunoaştem decât numele, ţeara ori veacul când au trăit.

Mihail Moxa spune însuşi, că ie călugăr, în Muntenia şi a scris cronica sa în 1620, din îndemnul lui Teofil, episcop de Râmnic, şi a tradus-o şi prelucrat-o din cărţi slavoneşti. A trăit la sfârşitul veacului al 16. şi în jumătatea întăi a celui următor. Cronica sa începe dela facerea lumii, şi urmează până la 1489; se găseşte publicată de Hasdeu în Cuv. din bătrâni, I.

Grigore Ureche, cel mai vechi cronicar al Moldovei, ie născut pela sfârşitul veacului al 16. şi a reposat pela mijlocul celui următor. A fost fiul lui Nestor Ureche, om trăit între 1550 şi 1620, şi fost mare Logofăt şi mare Vornic de ţeara de jos, pe care unii scriitori de astăzi (Hasdeu, Densuşanu A.) îl socotesc autor al Letopiseţului; cei mai mulţi, cu toate aceste, ţin pe Grigore de adevăratul autor. Neamul lor ie amintit în documente dela începutul secolului al 15. sub numele *Urecle*, cu l nemueat. Grigore Ureche a fost mare Spătar pe vremea lui Moise Moghilă în 1631, eară Vasile Lupu l-a numit Vornic mare de ţeara de sus. Cronica sa poartă numele *Domnii ţărei Moldovei şi viaţa lor*, dela Dragoş până la a doua domnie a lui Aron Vodă, 1359—1594. Originalul cronicei nu există astăzi, avem numai copie dela începutul veacului al 18.

Eustratie logofătul, *Simion Dascălul* şi *Misail* călugărul, trăiţi în secolul al 17., au făcut câteva adaose copiând cronica lui Ureche. Iei sunt aceia, asupra cărora Miron Costin şi Ion Neculcea îş varsă supărarea, pentrucă au scris despre Moldoveni, că ar fi urmaşi din nişte hoţi scoşi dela temniţe şi trimişi de împăratul Râmului la craiul unguresc Laslău, împotriva Tătarilor. Eustratie şi

ceilalţi mărturisesc la început, că scriu după „Leatopiseţul unguresc".

Miron Costin, născut pela 1630 şi mort în 1692, ieste nu numai bun scriitor, ci şi om de stat cu mare influinţă; iera socotit de Moldoveni drept omul cel mai învăţat al vremii sale. A ocupat înalte funcţii publice: Vornic mare de ţeara de jos (1674—80), apoi mare Logofăt (1680—84) servind ţării sub mai mulţi Domni: sub Vasile Lupu, Petriceicu, Dim. Cantacuzin, Anton Ruset, Duca, Constantin Cantemir. Pe vremea acestui din urmă s'a retras în vieaţă privată, în urma unor intrigi boereşti. Unul din fraţii sei, *Velicĭco,* fost Hatman sub Cantemir, făcând o conjuraţie încontra Domnului şi fiind descoperit, a fost ucis. Miron, deşí nevinovat, a fost omorât şi iel cu voea lui Cantemir şi la îndemnul boerilor din familia Cupareştilor, cari se temeau de iel; slujitorii lui Cantemir s'au dus după Miron la moşia sa Bărboşi şi de-acolo l-au ridicat tocmai în ziua când îş îngropa soţia; dus la Roman, a fost decapitat. — Miron Costin, om învăţat, studiase în Polonia, a scris *Letopiseţul ţărei Moldovei* dela 1594—1663, aceasta ie lucrarea sa de căpetenie; a mai scris Versuri, precum şi *Cartea pentru descălecatul întăi,* 7 cap. şi predoslovie, cartea ie preţioasă pentru faptul că aici *mai întăi* se ocupă un scriitor cu originea latină a Romănilor. Miron Costin iubea adevărul şi-l spunea verde, chear şi în faţa lui Cantemir Vodă şi a Vizirului.

Cronicarul Neculcea (o. c. p. 240 şi urm.) descrie moartea lui Miron Costin aşa:

„Tot în acel an (al 7-lea al domniei lui C. Cantemir) strânsu-s'au toţi feciorii lui Gavriliţă şi cu alţi boeri mulţi de ţeara de jos la nunta lui Ion Păladi, la Băcani, din sus de Bârlad, şi acolo au fost şi Vornicul *Velicĭco,* fiind cumnat cu Păladi; şi stringându-se acolo la acea nuntă, *au sfătuit şi s'au jurat cu toţii, iei în de iei, să*

fugă în ţeara Muntenească la Brâncovanul Vodă, să le dea ajutor de cheltueală, să meargă la Poartă să pârească pre Cantemir Vodă să-l scoată din domnie, să rădice Domn dintre dânşii pre Velicĭco Vornicul.

Deci s'au sculat un boer dintre dânşii, anume Ilie Ţifescul, pre carele îl poreclea mai pre urmă de-i zicea Frige-Vacă, şi *i-au pârit la Cantemir Vodă pre boeri, de le-au spus tot sfatul lor*. . . Deci Cantemir Vodă, cum au înţeles acel sfat a boerilor, din Ilie Frige-Vacă, au şi repezit într'o noapte boerinaşi de ai lui şi cu slujitori să-i prindă pre toţi aceia. Deci unii au scăpat în ţeara Muntenească; eară pe carii i-au prins, i-au dus la Iaşi, şi pre Velicĭco Vornicul, dupăce l-au dus la Iaşi, iera zavistia mai mare despre Cupareşti, împoncindu-se cu vorba mai dinainte vreme, şi avea şi sieală de dânsul, pentrucă iera mai om decât toţi. Atunce în grabă Cantemir Vodă, în mânie l-au bătut cu buzduganul şi l-au închis în beci. Deci nepretenii lui Velicĭco, atunce au şi aflat vreme de au zis lui Cantemir Vodă: De vreme că te-ai grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu, păzeşte de-l omoară, că de va scăpa viu, mâne poimâne iel ne va omorí pre toţi! Şi iel încă îndată au ascultat şi l-au scos noaptea de i-au tăeat capul denaintea porţii . . . Şi aflară atunce nepretenii vreme de ziseră lui Cantemir Vodă: Acum de vreme că ai omorit pre Velicĭco, trimite de prinde şi pre frate său Miron Logofătul, de-l omoară, ori vinovat, ori nevinovat să nu scape, că apoi încă a hi mai rău şi de tine şi de noi! Deci, Cantemir Vodă nu ş-au socotit vieaţa lui, că iera trecut cu bătrâneţile, om de 70 de ani, de numai cât nu-i sosise ceasul morţii şi lui; ce s'au potrivit nepretenilor şi nu ş-au cruţat sufletul său, ce ca un tiran au trimis pe Macri, vătavul de Păhărnicei, cu slujitori din Roman, de l-au luat de acolo, dela casa lui, dela Bărboşi, de l-au dus până la Roman, şi i-au tăeat capul.

Şi când l-au găsit Macri acolo, la Bărboşi, *atunce îi murise şi jupâneasa*, şi nimic nu ştiea de sfatul frăţine-său şi a celorlalţi boeri, *că nu iera amestecat cu ceilalţi boeri la sfat*; că iel pornise atunce pre un ficior a lui, pre Nicolai, să ia fata Ducăi Vodă dela Ţarigrad, şi se gătise şi cu celalt fecior, cu Pătraşco Cămăraşul, să ia fata lui Cantemir Vodă, să se încuscreze, şi nici cu gândul nu gândea, că i-a vení o furtună ca aceea.

Zisu-i-au slujitorii, când l-au găsit la Bărboşi, să fugă, că nu-i departe în Neamţ; eară iel n'au primit ştiindu-se drept, gândea că l-or duce la Iaşi; şi se va îndrepta. Eară dupăce au venit Macri, şi viind zapcíu după zapcíu, să peară, nu i-au mai îngăduit, şi au pus de l-au tăeat în Roman, şi mult s'au rugat lui Macri să-l ducă pănă la Iaşi; eară Macri ca un om rău şi de nimică, nu i-au fost milă de sufletul stăpânu-său şi s'au grăbit de l-au omorit, că, de l-ar fi dus în Iaşi, poate s'ar fi îndreptat, şi n'ar fi perit; că multe slugi se tâmplă la Domni vrednice, de nu se grăbesc, şi feresc pre stăpânii de păcat şi mai pre urmă cad la laudă şi despre oameni, şi despre stăpâni, şi despre Dumnezeu. Eară acesta, ca un varvar, nefiind de nimică, n'au socotit. Cantemir Vodă după aceea, mult s'au căit ce au făcut, şi de multeori plângea între toată boerimea, şi blăstema pre cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăeat; că după aceea n'au trăit un an nici Cantemir Vodă, şi au murit." — Pe Const. Cantemir Vodă îl descrie Neculcea zicând:

„Acest Domn Cantemir Vodă au fost de oameni proşti, dela ţinutul Fălcíului; şi dacă s'au ridicat la vrâstă, s'au dus în ţeara leşească, de au slugit la oaste, pănă au ajuns de au fost Rohmistru; apoi viind în Moldova, s'au dus cu Grigoraşco Vodă Ghica în ţeara Muntenească, şi au fost acolo ceauş Spătăresc, şi iera om

viteaz și cu sfat bun. După aceea viind aice în țeară, în Moldova, și slujind bine l-au pus Căpitan mare, și apoi au fost și Sardar, și mai pe urmă și Clucer mare; fost-au și Kapi-kihae la Poarta Impărăției, știind limbi, și fiind om bătrân. Cu alesul tuturor boerilor, ce ierau pribegi în țeara Muntenească, l-au ridicat Domn cu cheltueala lui Șerban Vodă, Domnul Muntenesc, precum mai sus s'au scris și titlușul lui nu scriea Cantemir Voevodă, ce numai Constantin Voevodă. Carte nu știea, ce numai iscălitura învățase de o făcea; practică bună avea; la voroavă iera sănătos; mânca bine și bea bine. Semne multe avea pre trup dela războae în cap și la mâni, de precând fusese slujitor în țeara leșească. La stat nu iera mare, iera gros, burduhos, rumen la față, buzat, barba îi iera albă ca zăpada. Cu boerii trăea bine până la o vreme, pentrucă iera om de țeară, și-i știea pre toți, tot anume, pre carele cum iera; și nu iera mândru, nici făcea cheltueală țărei, că iera un moșneag, fără Doamnă; și avea doi feciori Beizadele, pre Antiohie și pre *Dimitrașco*, și acesta iera zălog la poartă și cu alți feciori de boeri. Și iera bine în țeară dintr'altele" . . .

Nicolae Costin, născut pela 1660, mort în 1712, ie fiul lui Miron. Ca și tatăl său, a fost om învățat și cu mare influință. A studiat la universitatea polonă din Cracovia. A ocupat cele mai nalte funcții: de Hatman, Vornic mare și mare Logofăt. Scrierile sale sunt: Carte pentru descălecatul dintăi al Moldovei, Domnii Moldovei dela Despot până la Ieremia Moghilă, Adaose la cronicele lui Grigore Ureche și Miron Costin, și altele.

Dumitru Cantemir, s'a născut în 1673 și a murit în 1723 A fost fiul lui Costantin Cantemir, care în 1685. a ajuns Vodă, și a trimis pe fiul său ca ostatic la Constantinopol. Murind Const. Cantemir Vodă în 1693, Dumi-

tru a fost ales Domn al Moldovei, dar domnia sa a ţinut numai 3 săptămâni şi Sultanul a întărit pe altul. Dumitru Cantemir a plecat la Constantinopol, a stat acolo 17 ani până în 1710, când a fost pus Domn al Moldovei. In anul următor începe războiul între Ruşi şi Turci. Imprejurările au silit pe Cantemir să se dee pe parte Ruşilor, şi a încheiat cu ţarul Petru cel mare un tractat favorabil pentru Moldova (vezi la Cog. o. c. II. p. 306), precum spune Ion Neculcea. Ruşii au fost bătuţi de Turci lăngă Prut. Cantemir şi pretinii săi boeri au fugit în Rusia. Acolo a trăit, ca om iubit de ţar, până la moartea sa. Intre număroasele sale lucrări amintim următoarele: *Divanul* sau gâlceava înţeleptului cu lumea, Iaşi 1698, ed. a 2. Bucureşti 1878; *Descrierea Moldovei,* latineşte, în româneşte s'a tradus din nemţeşte în mai multe ediţii: 1825, 1851, 1868, până când Academia română a tipărit în 1872 textul latin şi în 1875 traducerea română începută de A. Papiu Ilarianu şi terminată de Ios. Hodoş; *Istoria Cantacuzinilor şi Brancovenilor*, a tradus-o din greceşte Gh. Sion în 1878; *Istoria ieroglifică*, tipărită tot de Academie în 1883; *Cronicul vechimei Româno- Moldo-Vlahilor; Istoria Imperiului otoman*, latineşte, ediţia latină s'a pierdut, de pe ediţia germană (1745) şi cu folosirea ediţiei franceze (1743) şi engleze (1734) s'a tradus cu cheltueala Academiei de Ios. Hodoş, Bucureşti 1876-1878. Pelângă lucrările acestea, mai are altele vro douăzeci, tipărite sau manuscripte (vezi-le citate la Al. Philippide, Introducere în Ist. limbei şi lit. rom. Iaşi, 1888 p. 196 şi urm.) — Unul dintre fiii lui Dumitru Cantemir ieste *Antioh*, crescut în Rusia; prin poeziile sale ie distins în literatura rusească.

Ion Neculcea, născut pela sfârşitul sec. al 17, a murit pela 1743. A fost Hatman sub D. Cantemir Vodă, care ţinea foarte mult la acest om deştept. Si iel iera să cadă

în mânile Turcilor pe vremea războiului dela 1711, dar a scăpat în Rusia, unde a rămas doi ani; a mai stat 7 ani în Polonia, şi în 1721 s'a întors în ţară, ş-a recăştigat averile confişcate, şi a trăit retras la moşia sa Prigoreni; acolo, vreme de mai mulţi ani, a scris *Letopiseţul* dela Dabija Vodă până la Mavrocordat, 1662—1743, în fruntea cărţii având legendele: O seamă de cuvinte.

Petru Danovici, a trăit în veacul al 17. şi a scris o cronică dela facerea lumei.

Tudosie Dubău, a trăit în jumătatea a doua a sec. al 17. şi la începutul celui al 18.; a fost Vistiernic, Spătar, pe vremea lui C. Cantemir mare Logofăt; au scris cu *Vasile Dămian* o cronică dela 1662—1709.

*Acsentie Uricarul**), a trăit pe acelaş timp, şi a scris o cronică despre domnia lui Al. Mavrocordat, a mai adaos câteva capitole la cronica lui N. Costin.

Nicolae Mustea, se pare că numai a copiat cronica anonimă despre întâmplările dela 1662—1730.

Ion Canta a trăit în sec. al. 18, a fost Spătar, şi a scris o cronică dela 1741—1769.

Constantin Căpitanul, a trăit în acelaş veac, a copiat la 1796 o cronică anonimă: Istoriile domnilor ţărei romăneşti dela descălecatul dintăi până la 1688.

Ienache Cogălniceanu, născut în 1730, mort în 1795, sub Const. Racoviţa Vodă a fost Comis, apoi Vătav de Aprozi. Vodă fiind exilat, s'a dus şi iel la Constantinopol, unde a stat vreo 15 ani şi a scris o cronică dela domnia întăi până la a patra domnie a lui Const. Mavrocordat; a scris câteva Stihuri. Iel ie ultimul cronicar moldovean, limba sa nu mai ieste ca şi a vechilor cronicari, iel foloseşte multe cuvinte turceşti şi greceşti.

*) *Uric* sau *hrisov* se numeşte un act, care cuprinde o hotărâre d'alui Vodă. Acsentie a fost unul dintre cei ce scriau urice sau hrisoave.

Ienăchiță Văcărescu a scris Istoria prea puternicilor împăraţi otomani, publicată în Tezaur de monumente istorice de Al. Papiu Ilarianu.

Dionise Eclesiarhul, un călugăr, a scris o cronică dela 1764—1815

Radu Greceanu a scris Istoria Munteniei, dela 1689 până la 1700.

Zilot Românul (pseudonim pentru Ştefan Moru), a scris o istorie a țărei muntenești 1796—1821, şi versuri.

In jumătatea a doua a veacului al 18. şi începutul celui următor lucrează în Transilvania trei scriitori, cari au contribuit prin lucrările lor în mod însemnat la deşteptarea sentimentului naţional. Aceşti trei sunt: *Samuil Clain, Petru Maior şi Gheorghe Şincai.* Ca istorici, iei au avut în vedere nu numai patria lor, ci întreg poporul român, au scris adunând documente pentru istoria tuturor Românilor. In veacul al 19., în jumătatea întâi şi pela mijlocul veacului, activitatea istorică ieste desvoltată prin *Mihai Cogălniceanu, Nic. Bălcescu, A. Treboniu Laurianu, Al. Papiu Ilarianu.* Cogălniceanu a publicat articoli istorici în revistele sale, apoi Letopiseţele; Bălcescu a scris Istoria Românilor sub Mihai Viteazul; Laurianu publică cronica lui Şincai şi, în colaborare cu Bălcescu, Magazinul istoric; Papiu Ilarianu a scris o Istorie Românilor.

In timpul mai nou avem preţioasa colecţiune de documente istorice făcută de *Eudoxie Hurmuzachi*, lucrările istorice ale lui *V. A. Ureche, B. P. Hăş-*

deu, Al. Odobescu, A. D. Xenopol, Gr. Tocilescu, A. D. Sturdza, G. Missail, D. Onciul, I. Bogdan ș. a.

Date biografice. — *Samuil Clain* sau Micul s'a născut în comuna Sadu lăngă Sibíu, în 1745. Terminând seminarul din Blaj, întră călugăr în 1762, ear peste patru ani ie trimis la Viena în colegiul pazmanian să-ș completeze studiile teologice. In 1772 se întoarce la Blaj, unde a funcționat ca profesor. Părăsind în curând Blajul, vine în Viena la seminarul sfintei Barbare ca prefect de studii. Neputând trăí în Blaj pentru nențelegerile cu Episcopul, umblă pela Sibíu și la Oradea mare. Pela 1803 ie revizor de cărți la tipografia universității din Buda, acolo a murit în 1806. — Deșí a trăit o viață necăjită, a fost un scriitor foarte productiv. A scris: *Istoria lucrurilor și întămplărilor Romănilor,* manuscript, din care s'au tipărit extrase în Călindar, Buda 1806; câteva *Istorii bisericești*, manuscripte; în colaborare cu Șincai *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae, Vindobonae,* 1780, și altele multe (v. Al. Philippide o. c. p. 174 și urm.)

Gheorghe Șincai, s'a născut în Șamșud în Transilvania, la 1754 sau 1753. Familia sa se trăgea din Șinca veche în ținutul Făgărașului. Tatăl său Ioan, om fără multă carte, și-a crescut bine fiii, pe Gheorghe l-a trimis de mic în școala din Sabed, apoi la reformații din Oșorhei (Maros-Vásárhely) unde a început a învăța limba latinească și ungurească; de-acolo a trecut la Cluj în gimnaziul Iezuiților, însfârșit la Bistrița săsească la Piariști, ca să învețe și nemțește. In 1773 în vrâstă de 20 de ani, a fost primit în mănăstirea dela Blaj, ca să propună retorica și poetica; eară în anul următor Mitropolitul de atunci Grigore Maior l-a trimis împreună cu Petru Maior, nepo-

tul Mitropolitului, la Roma în colegiul *de propaganda fide.* Acolo a stat 5 ani, doi la filozofie și trei la teologie, luând titlul de doctor în aceste studii. Biograful lui Șincai, Al. Papiu Ilarianu, scrie (p. 14.) despre aceasta parte a vieții istoricului următoarele: „In Roma puse fundamentul studiilor sale istorice. Iel ajunse a fi numit custode al bibliotecii colegiului de propaganda. Mulțămită cu deosebire cardinalului *Stefan Borgia*, secretarul colegiului, toate bibliotecile Romei ierau deschise lui Șincai, și anume: biblioteca *vaticană*, biblioteca *sopra la Minerva* biblioteca *benedictină,* afară de biblioteca colegiului, al cărei custode iera, precum zisei, iel însuș. Culegea zi și noapte cu o ardoare fără exemplu din cărți și manuscripte. Borgia-i căștigase dela papa Piu VI. voe formală de a cetí toate cărțile, și cele oprite și condamnate, și de a cerceta și conzulta toate bibliotecile. Ce ie mai mult, acest cardinal merse cu bunăvoința păn' acolo, de-i tocmí cu banii sei proprii un preot învățat, care să-l ducă, or când ar cere, prin bibliotecile publice, și să-l poarte și întroducă în societățile eruditilor Romei. De multeori Borgia singur i căuta și arăta diferitele cărți pân'ací necunoscute, ce cuprindeau ceva despre Români. Ades îl poftea la masa sa, încunjurată pururea de eruditi ai Romei și străini, din ale căror convorbiri profita în toate privirile. După terminarea studiilor sale în Roma, Șincai întorcându-se la 1779 se oprí din porunca împărătesei Mariei Tereziei, în Viena Austriei pe un an, întrând în seminarul *Sta Barbara*, unde se afla ca prefect al studiilor Samuil Clain, amicul și compatriotul său. Colegul său Petru Maior se întoarse la Blaj“ . . . In timpul acesta a publicat gramatica compusă împreună cu Clain. Și în Viena a cercetat bibliotecile și a făcut cunoștință cu istorici însemnați, cu Daniil Cornides, Benkő și Sulzer. Pela

1782, venind în Transilvania, a fost numit director al şcoalelor române de acolo, şi a înfiinţat multe şcoli în timpul funcţionării sale până la 1794. In acest an fiind acuzat, că are idei revoluţionare şi turbură ordinea publică, a fost scos din postul de director. Şincai împreună cu Clain şi Maior, încă pela 1792, se puseră rău cu Bob Episcopul, care voea să întroducă înoiri catoliceşti în biserica română unită, în vreme ce iei apărau datinele vechi ale bisericii orientale. Şincai perzecutat de soarte, se retrage la contele Daniil *Vass* (despre a cărei familie Şincai scrie, că a venit din Moldova în sec. X), şi a petrecut acolo şase ani ca instructor al copiilor contelui maghiar. De acolo a călătorit în 1803 la Buda, îş completează neîncetat Cronica, tipărind o parte în călindarele de Buda din1807, 1808 şi 1809; din cauza cenzurii n'a putut să urmeze. In anul acest din urmă Şincai earăş iera la elevii săi Vass, în *Sinea*, comitatul Abaujvár. Peste doi ani merge la episcopul Sam. Vulcanu în Oradea, apoi la Blaj, la Alba Iulia, cu scopul ca să-ş publice cronica, dar cenzura nu i-a dat voe. A murit în 1816, tot la familia Vass în Sinea. — Pe timpul când a fost director a scris mai multe cărţi de şcoală: Catechism 1783, Aritmetică 1785, Abecedar 1783. Lucrarea sa principală ie *Cronica Românilor*, cuprinde întâmplările an după an dela 86—1741; Cronica întreagă s'a publicat de Laurianu în Iaşi abea în 1853, cu cheltueala lui Grigore Ghica şi cu litere cirile, în ediţia a 2. s'a publicat în 1886 de Ministerul Cultelor şi al Instr. publice din Bucureşti. Se găsesc şi lucrări netipărite de-ale lui Şincai la seminarul din Orade şi în Muzeul din Cluj.

Petru Maior, s'a născut într'o vreme cu Gheorghe Şincai, în Căpuşul de pe câmpie, comitatul Turzii. Tatăl său, Gheorghe Maior, a fost protopop. A învăţat Petru Ma-

ior în Oşorhei (Maroş-Vásárhely), Cluj (Kolozsvár) şi Blaj. după aceea cu Şincai la Roma. Reîntors, s'a călugărit şi a primit numele Paul, ear în 1784 a părăsit mănăstirea Blajului şi s'a făcut paroh în Reghin, apoi protopop al Gurghíului. In 1804 s'a dus la Buda şi a ocupat postul de revizor de cărţi la tipografia universităţii, unde fusese şi Clain. Ca revizor a murit, în 1821. — Prin scrierile sale, pe care a reuşit să le tipărească mai pe toate, a propagat între Români idei asupra limbei şi originei Românilor, şi a produs o mare mişcare atât în scriitorii noştri cât şi în cei străini. Două între scrierile sale număroase sunt mai însemnate: *Istoria pentru începutul Românilor,* Buda, 1812, şi *Lexiconul,* numit *de Buda*, 1825, la care au lucrat: Clain, protopopul Vasile Coloşii, I. Cornelli canonic, P. Maior, Ion Teodorovici preot în Pesta şi Alesandru Teodorovici doctor; titlul Lexiconului ieste : *Lesicon românescu — lătinescu — ungurescu — nemţescu quare de mai mulţi autori în cursul a trizeci şi mai multor ani s'au lucrat, Budae, 1825.*

La şcoalele Blajului, întăi ca elev, apoi ca profesor, găsim pe *Simeon Bărnuţ.* Ie născut în Bocşa română în Transilvania la 1808. Precum Clain, Şincai şi Maior n'au putut trăí în bună înţelegere cu Episcopul lor, aşa şi Bărnuţ: n'a putut fi prietin cu ideile lui Ion Leményi, Episcopul său, ci împreună cu alţi profesori şi elevi a părăsit Blajul, şi s'a înscris şi iel la Academia de drept din Sibíu, ca să studieze drepturile. La 1848 a avut un rol însemnat, şi a ţinut vestita sa vorbire dela Blaj. După 48 a mers la Universitatea din Viena, apoi din Pavia, şi a revenit ca doctor în drepturi. Trecând Carpaţii, a primit catedra de filozofie, dreptul public şi dreptul natural la Universitatea din Iaşi, unde a stat dela 1855 până în 1863, când bolnăvindu-se s'a întors la Bocşa şi în anul următor 1864 a murit. — A scris lucrări juridice, care sunt în-

semnate şi pentru istoria neamului nostru, precum şi lucrări filozofice, în parte netipărite.

Aron Florian (1805 — 1887), născut în Transilvania, a studiat în Pesta, apoi a trecut în România şi a fost profesor în Craiova, mai târziu în Bucureşti. La 1849 a venit earăş în Transilvania, a redactat în Sibíu un ziar, întemeeat de Şaguna. Tot ca redactor a trăit câtva timp în Viena cu Ion Maiorescu. In 1857 s'a întors în România. A murit în Bucureşti. Afară de manuale istorice, a scris: *Idee repede de Istoria prinţipatului ţării româneşti.*

Un bărbat al generaţiunii dela 1848, *Mihai Cogălniceanu*, s'a ocupat cu lucrări istorice şi s'a distins în special pentru Principatele române, luând parte activă împreună cu I. Brătianu, A. C. Rosetti, I. Ghica şi alţii la toate reformele, prin câte au trecut în jumătatea a doua a secolului al 19: alegerea unui singur Domn pentru amândouă Principate, unirea Principatelor, secularizarea averilor mănăstireşti, desfiinţarea iobăgiei (a clăcii, a boerescului) şi împroprietărirea ţăranilor, emanciparea ţiganilor şi egala îndreptăţire a tuturor claselor societăţii, legi de tot felul, dinastia străină, independenţa şi însfârşit regatul. — Mihai Cogălniceanu ie născut în Iaşi la 1817, şi studiază în Paris şi Berlin, unde la vârstă de 16 ani (1836) a publicat o broşură în limba franceză asupra sorţii jalnice a ţiganilor din Principate. In anul 1843 a fost, puţin timp, profesor de istorie la Academia Mihaileană din Iaşi. Cuvântul introductiv la cursul de istoria naţională serveşte totodată ca întroducţiune în Cronicele României, publicate în ed. întăi la 1845 — 52, ed. a doua 1872 — 1874. A mai redactat ziare literare şi istorice, şi a scris articoli politici. A murit în 1891.

Eudoxiu Hurmuzachi, s'a născut în Cernauca lăngă Cernăuţ, în 1812. A învăţat în Cernăuţ şi Viena. După moar-

tea sa întâmplată în 1874, a lăsat o voluminoasă și prețioasă colecțiune de documente istorice privitoare la Români și adunate în arhivele Vienei. Documentele sunt din sec. 13 — 19, și cuprind vro zece mari volume, publicate de guvernul și Academia din București.

Gheorghe Barit, s'a născut în Jucul de jos, în Transilvania, tot în 1812. Ș-a început activitatea ca profesor; în 1836 ieste chemat în Brașov, și înțelegând câtă putere are presa în vieața unui popor, a întemeeat în anul următor *Gazeta de Transilvania* cu *Foaea pentru minte, inimă și literatură*, asta din urmă destinată a spriginí desvoltarea tinerei literaturi române. Ambele foi le-a redactat mai mulți ani. In anii mai din urmă a trecut la Sibíu, urmându-ș activitatea de publicist și redactând ziarul *Observatorul* și *Transilvania* cu multe documente istorice. Lucrarea sa din urmă și de căpetenie ieste: *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, dela *1683 — 1883*, în trei volume apărute în Sibíu la 1889 — 1891. A murit în Sibíu în 1893.

Nicolae Bălcescu, s'a născut în București, în 1819, acolo ș-a început studiile la S. Sava. Profesorul Eftimie Murgu, născut în Bănat, i-a făcut un curs de filozofie, pentru acest studiu tinerul Nicolae Bălcescu avea mare aplecare. La 19 ani a întrat în serviciul armatei, și la propunerea sa, Ghica Vodă a deschis o școală pentru militarii de rangul de jos, unde Bălcescu a primit să țină prelegeri. Școala s'a desființat, căci consulatul rusesc n'o privea cu ochi buni. La 1840 a stat doi ani închis la mănăstirea Mărgineni, pentrucă a făcut parte cu Câmpineanu și Filipescu din conspiratorii, cari voeau să răstoarne înfluința străină și pe Vodă. Dupăce în 1844 apare Propășirea, Bălcescu publică articoli istorici, în anul următor în colaborare cu Laurian *Magazinul istoric,* care a apărut în curs de trei ani. Pela 1846 a scris „Cântarea Românieiˮ

poezie în proză. După revoluție, Bălcescu ie exilat, trece prin Transilvania, prin munții Abrudului într'un sat ieste prins de Rușii, cari intraseră în Transilvania; scăpând din mânile lor, după multe suferințe, a sosit în 1848 earna la Paris. Nici nu s'a mai întors în patria sa iubită, ci bolnăvindu-se a murit cu dorul iei, la Palermo în 1852. — Biografia sa ie descrisă de Grigore G. Tocilescu, București, 1876. Scrierea, la care Bălcescu a lucrat mai mulți ani din vieața sa, ieste *Istoria Romănilor sub Mihai Vodă Viteazul*, însemnată pentru limba frumoasă, în care ie scrisă. In toate lucrările sale se vede însuflețirea pornită din o înflăcărată iubire de țară.

Acelaș patriotizm entuziast ieste nota caracteristică a scrierilor lui *Alesandru Papiu Ilarianu*, născut în Budíu un sat din Câmpia Transilvaniei, la 1828. Tatăl său iera preot. Papíu a studiat în Oșorhei (Vásárhely), Blaj, Cluj (Kolozsvár), eară după revoluțiune în Viena și Padova, unde a luat titlul de doctor în drept. Impreună cu Laurianu și cu alții, a fost chemat de Grigore Ghica la Iași ca profesor la facultatea de drept; după unirea țărilor a trecut la București, unde a fost procuror pe lăngă înalta curte de Casație, și câtva timp ministru de justiție în ministeriul Cogălniceanu. In vieața sa Papiu neîncetat a făcut cercetări asupra istoriei Romănilor; activitatea sa prea încordată i-a cauzat boala și apoi moartea în anul 1877 la Sibíu. — Incă la 1852 a publicat două volume de Istoria Romănilor. Peste zece ani apar documentele sale istorice în 3 volume mari sub titlul: *Tezaur de monumente istorice pentru Romănia*; în 1869 a publicat importanta monografie *Vieața, operele și ideile lui Gh. Șincai*; a mai adunat documente privitoare la mișcările dela 48, o bogată colecțiune, pănă acum nepublicată. Aceste sunt lucrările de căpetenie ale lui Papiu.

D. A. Sturdza, s'a născut în Iaşi, în 1833. A fost mult timp ministru. Astăzi trăeşte în Bucureşti. A publicat şepte volume de Acte şi documente relative la Istoria renaşterii României. Ie însemnat şi ca numismatic, descitrând şi explicând vechile monede româneşti.

A. D. Xenopol, ie născut în Iaşi, în 1843. Studiază în Viena şi Berlin. Azi ie profesor în Iaşi. — Dela 1888 a început a-ş publica voluminoasa lucrare premiată de Academie: *Istoria Românilor*, şi a urmat până în 1893, când a terminat-o, publicând în fiecare an câte un mare volum, cu totul şase volume. A mai scris în 1884 despre Teoria lui Rösler, ş. a.

Gr. G. Tocilescu, ie născut în Ploeşti, în 1850, studiază în Bucureşti, ca elev al lui Hăşdeu; apoi în Praga Viena, Paris. Azi ie profesor la Universitatea din Bucureşti. — A scris cartea *Dacia înainte de Romani*, Studii asupra ţăranului român; în a sa „Revistă pentru istorice, arheologie şi filologie", diferiţi articoli istorici şi arheologici; manuale de istoria Românilor; despre Nic. Bălcescu; în timp mai nou despre monumentul descoperit la Adam-Clissi (Satul-omului) în Dobrogea.

---

4. Literatura Gramaticilor

1. Formarea limbii. Limba română s'a format din limba latină poporană vorbită de coloniştii aduşi din Italia, Hispania, Galia, Azia mică şi Siria de împăratul Traian în Dacia la începutul veacului al doilea d. Cr.

Societatea cultă din Roma, întocmai ca şi cei mai mulţi şi mai vestiţi scriitori latini, au vorbit şi scris o limbă *literară* sau clasică; societatea mai de jos vorbea o limbă poporană (sermo plebeius, rusticus). Limba latină literară ieste astăzi o limbă moartă, ear cea latină *poporană* s'a transformat în limbile neolatine sau romanice. Şi adică, în ţările apusene ale imperiului a dat naştere limbii *franceze, italiene, spaniole, portugeze* şi *reto-romane*; în orient, sub influinţa popoarelor indigene, a Dacilor şi Geţilor, de neam trac, precum şi sub influinţa popoarelor de felurite neamuri, care au venit începând din veacul al 5. până în al 13., a dat naştere limbii *române*: toate limbile amintite se consideră ca tot atâtea ramuri ieşite din aceeaş tulpină, din latina poporană.

Aceasta limbă poporană se deosebeşte de cea literară atât în pronunţare, cât şi în vorbe şi expresiuni, dupăcum se vede din rămăşiţele păstrate la unii gramatici latini, la câţiva scriitori, cari întrebuinţau o limbă mestecată cu elemente poporale;

însfârşit se poate vedea şi pe câteva inscripţiuni*) până la mijlocul secolului al 3., când inscripţiunile în Dacia încetează.

Limba Dacilor şi Geţilor nu o cunoaştem. Din limba lor ni s'au păstrat la diferiţi autori greci şi latini mai multe *nume de persoane*, de *plante* de *cetăţi*, *râuri* şi *munţi*.

După o trecere de 170 de ani, în secolul al treilea (274), împăratul Aurelian, în urma năvălirilor popoarelor din Asia, retrage legiunile din Dacia cu o parte mare din locuitorii iei şi îi strămută în Mesia. Romănii pe timpul năvălirilor au trăit în peninzula balcanică şi în munţii Carpaţilor ducând un trai de păstori, precum ie învederat din cuvintele păstoreşti aproape toate de origine latină. Când vremile s'au mai liniştit, s'au coborât earăş la şesuri, mestecându-se îndeosebi cu Slavi; în veacurile 12. 13. şi 14. îş formează câteva mici state îndependente, dintre care două, Moldova şi Muntenia, au ajuns să se întărească din ce în mai mult.

Romănii, veniţi în atingere cu multe popoare, au împrumutat dela unele dintr'însele elemente limbistice, îndeosebi elemente lexicale. Cele mai multe le-au împrumutat dela Slavi, apoi dela Turci, Un-

*) Ex.: tabla cerată dela 160 d. Cr. aflată în minele dela Roşia din munţii apuseni în 1855, cu vorbele: Αλεζανδρει ἀντιπατρι σεκοδο αυτορ σεγναι (Alexandri Antipatri secodo autor *segnai*), în loc de *signavi* din limba literară, s'a pus segnai adecă *i* dela început s'a schimbat în *e* şi *v* s'a pierdut, cuvântul înseamnă *semnai*.

guri, Greci şi Albanezi Dela Slavi au împrumutat nu numai cuvinte, ci şi sufixe, ca de ex.: *-nic*, zilnic, dornic ş. a.; *-iță*, zeiţă, păstoriţă; *-anie* petrecanie; *-enie* vedenie; *-işte*, linişte, cânepişte, pepenişte ş. a. m. Limba slavă a influinţat asupra celei române mai adânc decât altele, pentrucă s'a întrebuinţat câteva sute de ani în biserică şi în statele Moldovei şi Munteniei, ca limbă scrisă, şi de comunicaţie în casele boereşti; cu mult mai puţin s'a folosit în casa ţăranului.

Cu toate împrumutările făcute în cursul veacurilor, limba română îş păstrează caracterul latin ca şi celelalte limbi romanice. Căci deoparte flexiunile, prepoziţiile, cu care se formează cuvinte, nu

sunt străine; de altă parte vorbele de prima necesitate şi zilnic întrebuinţate sunt de origine latinească, şi earăş nu străină. Intrucât priveşte însă formarea iéi ca limbă românească, aceasta n'a putut să se întâmple decât *după* venirea Slavilor, cu trei sau patru sute de ani în urmă: va să zică în sec. al 9—10.

2. Urme mai vechi decât sec. al 16. Cuvinte din latina poporană precum şi româneşti mai vechi de secolul al 16. găsim la scriitorii *bizantini* şi *sârbi*.

Un scriitor bizantin din secolul al şaselea, *Theophanes* povesteşte în *Chronographia* sa, că generalul Commentiolus ş-a adunat o oaste la Anchial ca să atace în muntele Haemus pe Avarii, ce se întorceau din Tracia; unul din militarii lui Commentiolus, văzând

că un camarad al său a scăpat de pe cal o sarcină, a strigat vorbele: *τόρνα, τόρνα, φράτρε* (torna, torna, fratre); eară oastea crezând, că i se spune să fugă, pentrucă sosesc Avarii, a început a striga înspăimântată *τόρνα.*

Acelaş fapt ie povestit de *Theophylactus Simocata*, alt scriitor bizantin din sec. 7, cu deosebirea că acesta scrie *ρετόρνα,* în loc de *τόρνα.*

Ştefan Duşan, împărat sârbesc, are scrise într'un hrisov de pela mijlocul sec. 14. mai multe nume proprii româneşti ca bunăoară: Dragul, Vladul, Neagul, Stanul, Surdul, Radul, Balan ş. a. aproape toate cu articlu *românesc.*

In acte publice *slavone* asemenea se găsesc cuvinte şi nume proprii române.

3. Dialectele. Considerăm ca dialecte: vorbirea Românilor Macedoneni şi Istrieni.

Aceste dialecte nu se deosebesc în mod însemnat de limba noastră. Unele schimbări fonetice d'ale dialectelor le regăsim în scrierile vechi, precum şi în graiul poporului din anumite părţi ale ţărilor locuite de Români; cu toate aceste limba Macedo-românilor şi a Istrienilor n'o putem înţelege fără un studiu oarecare. Românii din celelalte ţări, putem zice, că vorbesc aceeaş limbă; există şi aici deosebiri de sunete şi de expresiuni, dară limba în maioritatea formelor sale fonetice, flexionare şi lexicale ieste aceeaş şi o înţeleg fără nici o greutate.

Macedoromănii locuesc resfiraţi ori în comunităţi mai mari în Macedonia, Tesalia, Epir, Albania, şi se numesc între iei *Arămâni*, eară străinii le zic mai mult în batjocură Ţinţari şi Cuţovlahi. Numărul lor trece peste un milion. Despre dialectul acestor Români au scris: *Boiadgi* în 1813 o gramatică în limba germană, Ion *Caragiani* în Convorbiri Literare 1868, slavistul *Miklosich* în 1882. V. A. Ureche a publicat un ziar macedo-român şi a dispus să se traducă mai multe cărţi bisericeşti în acest dialect.

Românii istrieni locuesc în câteva comune din Istria, o provinţă sub stăpânirea Austriei şi situată pe o peninsulă în marea Adriatică. Iei se numesc între dânşii *Vlahi*; Croaţii şi Italienii din vecinătate le zic *Rimleni*, mai demult s'au numit Morlahi. Italienii îi numesc şi *Rumeri*; li se mai dă însfârşit şi numele de *Cici* şi *Ciribiri*. Numărul lor se pune astăzi abea la vreo trei mii, dar în vremile mai vechi se vede a fi fost cu mult mai număroşi; acum s'au slavizat în cea mai mare parte şi se slavisează pe zi ce merge. Au scris despre iei şi despre dialectul istro-român: mai întâi *Anton Covaci* în 1846 într'un ziar italian „Istria" apărut în Triest. In anul următor *G. Asachi* a publicat articolul lui Covaci într'un călindar. In 1857 *Ion Maiorescu* a făcut cel dintâi între Români o călătorie în Istria, cercetările sale au apărut în 1874 în Iaşi: *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*. Au mai scris *Miklosich*, *T. Burada* prof. în Iaşi, *Vincenţiu Nicoară*, prof. în Fiume şi alţii.

Particularităţi în dialectul macedo-român sunt:

a) sunetele *c* şi *g* urmate de *i* sau *e* s'au schimbat în urma influenţei greceşti în *ţ* şi *dz* (şi nu în *ce* şi *ge*), de es.: *dzaţe* (zece), *dzinere* (ginere);

b) sunetele *n* şi *l* s'au păstrat nemueate, de es.: *călcâñi, viñe, gutuñe,* ca şi în graiul bănăţean (pentru: călcâi, vie, gutue), *cliemare, gălină, ocliu, ureclă, liepure, liertare;*

c) sunetul *u* final ie păstrat, eară în cuvinte articulate se pierde, de es. *paru*, *parlu, grecu, greclu* (par, parul, grec, grecul);

d) articlul în plural ie *li* în loc de *i*: de ex. *parli, grecli* (parii, grecii).

e) sunetul *î* la începutul cuvintelor urmat de *m* sau *n* nu se aude: *mpartu, ncăldzescu;*

f) pelângă cuvinte luate dela Turci, Greci şi Albanezi, dialectul macedoromân a păstrat cuvinte latineşti, ce nu se găsesc în limba noastră, d. ex.: *auă* (uva=strugure), *coru* (cor=inimă), iiñiţ (viginti=douăzeci).

Particularităţi în dialectul istro-român:

a) rotacizmul, d. ex. *bire, lură, albiră* (bine, lună, albină);

b) păstrarea sunetelor *n* şi *l* nemueate, ca şi în dialectul macedoromân;

c) sunetul *o* nu trece în *oa*, cum trece la noi, d. ex. *omiri* (oameni), *nostru;*

d) sunetele *ă* şi *â* nu se găsesc în măsura, în care se găsesc la noi;

e) optativul verbului ajutător ieste *rez, rei, re. ren, reţ, re;* — o analogie găsim în unele comune din Bănatul timişan, unde se zice: *reaş, reai,* ar, *ream, reaţ,* ar, pentru: aş, ai, ar, am, aţi, ar.

Exemple de dialectul macedoromân:

Dumnidzău fetze tzerru, loclu (pământul), *soarle, luna, stialle şi d'apoia urdzí amarea, băltzille, răurre şi scoasiră peskilli, uhellile* (ţiparii), *năpoi dzise şi işire de supra pre locu tutzi arburlli, şi estă loclu plinu de leamne, de salţe, de plupu, de chipiridzu* (chiparos), *de chini* (pini), *şi alte se află tru* (întru) *pădure, alte suntu tru munţi, tru pate* (cămp) *şi tru alte locuri, năpoi niscure lilidzile* (florile), *erghille, veardzille* (buruenele) *urdzisle, şi toate se fetzeră tra omulu.* (Vezi I. Nădejde, Ist. lit. Iaşi 1886 p. 97).

Annu şi est-annu poamille se feţeră iuţido (pretutindinea) *tru tute părţille, ma scumpete mare statu tru iipt* (vipt), *şi plăngu niţi* (mici) *şi mari, că lă este foame*...

Avemu dao iini şi suntu pline de aua ma nica nu agiunseră (ajunseră, coapseră) *şi va se aşteptu puţenă zămane* (vreme), *păn se agiungă ghine* (bine)...

Cu driapta mănnă se acaţi (apuci) *aclu şi foarfica şi cu stenga se ţenni scafa, tra se tori* (torni) *iinu şi răchie.*

Dremma (ramura) *a trandafillui are schini* (spini) *ma scoate muşatu pommu şi anurzeaşte bine* (ma=însă, muşatu=frumos, pommu=floare, anurzeaşte=amiroasă)...

Exemple de dialectul istroromân:

Ciace nostru, carle eşti in cer; svetiia-se lumele tev; veriia krailiestvo tă; fia volĭa tă, ca şi în cer aşa şi pre pemint. Pira nostra de saca zi dă a noi asteze, şi per-

dună a noi (sau *las a noi) nostri dug, ca și noi lassam lu nostri duznici, și nu na zepeliei* (sau *nu lessai) in nepast, ma zbave de rev.* (v. Nădejde o. c. p. 53).

Asera voi mere amenat durmí=desară voi merge târziu la durmit;

Ceasta damarața va fi mușata vrema, ier a fost ploia;

Tota apa facut-a gleața = toată apa s'a făcut gheață;

Ce ai facut ier după cira? (cină).

Cerușa-i cada, focu arde vavic pre ognisce = cenușa-i caldă, focul arde tare pe vatră;

Cesta vir ie bur = acest vin ie bun;

Carburu de lemna-i bur și forte = cărbunele de lemne ie bun și tare;

Cu lùmele lu domnu poți mere iuva ver = cu numele domnului poți merge unde vrei;

Mai bire àsteze ovu, nego măre galĭira = mai bine astăzi oul, decât mâne găina.

Mai mun se vede cu patru ocli, nego cu doi = mai mult se vede cu patru ochi decât cu doi;

Zi-m cu cire meri și voi spure cire iești = zi-mi cu cine mergi și voi spune cine iești;

Nu pure picioru en cerușe, ke pote focu en nutru fi și sgorite = nu pune piciorul în cenușă, că poate fi foc înluntru și te frige (o. c. p. 54 sq.)

4. Scrierea cu cirilice și scrierea cu litere latine. Caracterele cirilice au fost întrebuințate în primele monumente scrise și în primele tipărituri românești. Din secolul al 16. până în jumătatea a doua a secolului al 19., aproape patru sute de ani, s'a servit Românii de cirilice; de pela anul 1860

sunt înlocuite cu totul prin alfabetul latin, care s'a generalizat pretutindinea.

Scrierea cirilică a fost inventată în secolul al 9-lea de învăţăceii sfinţilor *Ciril* şi *Metodiu* pe baza literilor greceşti, şi s'a respândit la Slavii de ritul grecesc, dela cari a fost primită şi de Români. Aceştia au mai adaus semnele *dj* şi *â*. Numele caracterelor cirile sunt următoarele: az, buke, vede, glagole dobru, iest, jivete, dzelo, zemle, ije, i, caco, liude mislete, naş, on, pocoi, râţă, slovă, tferdu, ucu, fert, hier, ot, şte, ţi, cervu, şa, ier, iu, ia (ié), ea, eacu, ir, iorâ, ius, csi, psi, ftita, ijiţa, — dj, â. Cu totul 42. Eliade Rădulescu a redus numărul lor cu vreo 15 în Gramatica sa dela 1828. După aceea s'a mai folosit un alfabet cu litere latine mestecate cu cirilice, şi pe încetul aste din urmă s'au delăturat cu totul.

Avem cu toate aceste, alăturea cu scrierea cirilică, şi unele probe despre scrierea cu litere latine dela sfârşitul secolului al 16. şi din secolii următori. Incercarea cea mai veche de a folosí litere latineşti a făcut-o *Luca Stroici*, mare Logofăt în Moldova; când se afla exilat în Polonia, pela 1593, acest mare Logofăt a scris cu litere latine *Tatăl nostru*:

„Parintele nostru ce esti in ceriu, swincaske-se numele teu: se vie inperecia ta, se fie voia ta komu ie în ceru assa ssi pre pemintu. Penia noastre secioase de noai astedei. Ssi iarte noae detoriile noastre, cum ssi noi lesem detorniczilor nosstri. Ssi nu aducze pre noi in ispite, ce ne

mentuiaste de fitlanul. Ke ie a ta inperecia ssi cinstia in veczij veczilor, Amen." Hăşdeu, Cuv. d. b. II. 119.

Din secolul al 17. avem catechizmul calvinesc al lui *Stefan Fogaraşi*, tip. în Bălgrad, 1648.

Dela 1660 sunt două subscrieri făcute cu litere latine de *Ilinca*, fata lui Petraşcu Vodă.

Oda lui *Mihai Halici*, dela 1674, asemenea ie scrisă cu litere latine.

Călugărul *Vito Piluzio*, a tipărit un catechizm la Roma în 1677 cu lit. lat. şi cu ortografie italiană.

In acelaş veac a scris cu lit. latine un anonim din Logoj un dicţionar român-latin.

Din secolul al 18. avem gramatica lui *Clain* şi *Şincai*, tip. în Viena în 1780, când s'a început în mod sistematic a se scrie cu litere latine.

In sec. al 19., la 1801, a tipărit Clain în Sibíu un *Acaftist*, prima carte bisericească română cu titere latine. *Petru Maior* a scris *Dialog pentru începutul limbei române între nepot şi Unchiu* cu lit. lat. şi cu cirile în Lexiconul de Buda, precum şi un tractat în ortografie.

5. *Etimologişti şi fonetişti.* Istoricii Clain, Şincai şi Maior s'au ocupat şi cu gramatica. Lucrări de gramatică mai găsim la *Ienăchiţă Văcărescu*, Râmnic 1787; la *Molnar*, Viena, 1788, în româneşte şi nemţeşte; la *Iorgovici*, din Bănat, Observaţii asupra limbei rom., Buda 1789; *Tempea* a publicat

o gram. în Sibíu, 1797, Körösi (Crişanu) în 1805, *Budai Deleanu*, nepublicată, *Alexi*, fost episcop al Gherlei, gram. dela 1820. Manuale de gramatică au scris *C. Diaconovici Loga* în 1823, *Eliade Rădulescu* în 1828, *Săulescu*, în 1834, *Bălăcescu* în 1848, *Gavr. Munteanu* ş. a. — Cercetări asupra gramaticei au făcut în 1840 *Laurianu* prin cartea Tentamen criticum, apoi după acest an *Cipariu*.

Gramaticii noştri din secolul al 18., şi următorii lor până la mijlocul secolului al 19., vreau nainte de toate să ajungă trei lucruri: a) *să scoată alfabetul cirilic, înlocuindu-l cu cel latin*, b) *să stabilească ortografia cu litere latine*, şi c) *să delăture din limbă vorbele de origine străină.*

Cei trei oameni mari în istoria culturii noastre Clain, Şincai, Maior, în tot cursul vieţii lor au studiat istoria şi limba română, şi au scris cu scopul de a dovedí originea latină a neamului românesc. Conform acestei vederi, au căutat să delăture din limbă tot ce ieste străin, sau tot ce li s'a părut a fi străin. Dupăce prin gramatica dela 1780 scrisă de Şincai şi Clain se face o hotărâtă şi sistematică încercare pentru a depărta scrierea cu cirilice, Maior la rândul său în Lexiconul Budan face etimologiile cuvintelor cu gândul de a găsí pentru toate cuvintele româneşti originea latinească.

Urmaşii lor, la început, au dus lucrarea în aceeaş direcţiune a latinităţii. *Cipariu*, care studiază la şcoalele Blajului şi duce mai departe lucrarea

începută de naintaşii săi, asemenea voieşte ca Românii să aibă o limbă literară purificată de vorbele străine de origine, luându-se în locul lor cuvinte latineşti sau din limba latină sau din vechile monumente literare ale secolului al 16. Cipariu,*) reprezentantul de frunte al curentului etimologic, în cestiunea ortografică vrea, ca scrierea română să nu fie întocmită după felul cum se rostesc vorbele, ci să fie croită în aşa fel, ca originea latină a cuvintelor să se poată cunoaşte cât mai uşor. Cu toate aceste, Cipariu a contribuit foarte mult la delăturarea cu desăvârşire a cirilicelor; afară de aceasta prin multele sale scrieri şi prin adâncile sale cunoştinţe, a făcut pe timpul său cele mai de valoare cercetări asupra limbei române, urmărind-o din limba latină poporană prin toate schimbările ce le-a suferit în cursul veacurilor; eară părerile lui, înafară de cele ortografice şi de latinizme, au fost primite de toţi gramaticii de mai târziu. Ba chear principiile ortografice şi latinizatoare au fost adoptate, în curs de câţiva ani, de toţi Românii cei de dincoace de Carpaţi.

Intr'un timp cu Cipariu a lucrat şi *Laurianu*, care a mers şi mai departe în direcţiunea latinizatoare, numită şi *etimologică*. Laurianu a scris o limbă aproape cu totul nouă, având în vedere limba latină clasică. Insă limba şi scrierea lui Laurianu n'au fost primite, nici pe vremea când a trăit autorul lor, de nimenea, afară de colaboratul său

*) Citeşte *Ţipariu*.

Maxim, cu care a lucrat voluminosul Proect de Dicţionar, după însărcinarea primită dela Societatea academică din Bucureşti (Academia de astăzi); s'a publicat pela 1870.

În faţa curentului etimologic s'a pornit noul curent numit *fonetic*, condus de membrii Junimii dela Iaşi în frunte cu T. Maiorescu. Fonetiştii susţin, că ieste cu neputinţă a curăţí limba în înţelesul etimologiştilor, adică scoţindu-se o mulţime de elemente introduse din vechime şi des folosite şi punându-se în locul lor altele scoase din limba latină sau din cărţile noastre vechi, însă tot atâtea vorbe nouă şi neînţelese; ci limba noastră literară să se formeze din limba românească de astăzi, fără a delătura vorbe, pentru motivul că au origine străină. Cât priveşte cestiunea ortografică, fonetiştii afirmă, că ortografia nu are să arate care ie originea unei vorbe, ci are să însemne cât poate mai exact sunetele vorbirii; de aceea vorbele se vor scrie în mod fonetic, fără privire la originea lor, adică aşa cum se aud în vorbire şi cum se rostesc de cei mai buni dintre scriitorii nostri de astăzi.

Exemplu de ortografia lui Cipariu:

„Gramatec'a presente s'a scrisu dein puntu de vedere istoricu... Nesulu istoricu intre limb'a romanesca si intre cea vechie latina impreuna cu dialectele romane mai noue, de multu e recunoscutu intre Romani, si in Europ'a invetiata astadi nu se mai trage la indoiela decatu prein nesciutori au malevoli, cari inca s'au impucinatu... Departandu de una parte totu elementulu neindoitu

neromanu, de alta tota cojectur'a mai adauciosa intru defigerea formeloru si propunerea esempleloru, de senesi s'a restrinsu (autoriul) numai la ce intru adeveru se afla seau s'a aflatu candva in limb'a romana".

Alte exemple: „liepure", „muliere", „liubite filiule", „calcaniu", „antaniu", „scaimbu" (schimb) ș. a.

Exemple de limbă și ortografie întrebuințate de Laurianu în *Tentamen criticum:*

„aquestu caballu formosu (p. 212); *un popillu pectinatu* (213)*; Noi connoscim bene'le et facimu reu (*Noscimus bonum et facimus malum, p. 214); *Egu inquo su pictori* (215)*; Melu'lu et prunu'lu facu pome* (215)*; Ocli'li et capu'lu me dole* (Oculi et caput mihi dolet, 216)*; Mibe mi place, tibe nu* (Mihi placet, tibi non, 284); *Multi su clamati, vero paucini elessi* (Multi vocati, verum pauci electi, 286); *Porta'la ciuitate' lei e forte larga* (Porta civitates est valde larga, 219)*; Traiecimu prin aqua* (Transimus per aquam 222); *Venî pre petiole* (Venit pedestris, 222); *Intellecti'li omini nu verbescu fora a cogitare*, 223*; Mi la spose de sesse cente de ori*, 233; *Da-ni aleque de bebere* (Da nobis aliquid ad bibendum, 234)*; Prope casa 'la lui Luciu se vedeba una arbore umbrosa* (Prope domum Lucii videbatur arbor umbrosa, 240)*; De multe ori dolu mai multu aurecli'le pre quelu qui ausculta, de quantu gula'la pre quellu qui verbesce*, 287; *Nu e de credut quo toti quelli qui sciu bene verbire, sciu inquo et bene scribere"* (Non est credendum, quod omnes, qui norunt bene loqui, etiam bene scribere sciant, p. 287)....

Exemplu de ortografie întrebuințată de Laurianu și Maxim în *Proectul de Dicționar*:

„Presentandu nationei una carte de insemnatatea acesteia, una carte, care coprende tesaurulu cellu mai pretiosu allu tutoru Româniloru, se semte imperiosa ne-

cessitate de a spune in cateva vorbe ce coprensu s'a aflatu co s'ar cadé se aiba cartea preste totu, cu ce planu si economia se se lucredie fiecare articlu in parte, in ce forma ortografica se se investimente fiecare cuventu, ce face obiectulu unui articlu.

Vorbele de origine neromanica, ca *slava*, *cinste, iubire, vreme, vremelnicu, stapenire, slujba, slujbasiu* etc., nu potu si nu se cade se aiba locu intr'un dictionariu romanescu. Cu atatu mai pucinu pot figurà bene in acest monumentu allu romanitatei nostre vorbe, cari, romanesci de origine, au inse forma straina, ca *acarnitia*, *guraritia*, *amarnicu* etc., cari de neapperatu cauta se dé loculu celloru ce se aud cu forma romanesca: *acariu gurare, amaru*... Pentru vorbele de origine romanica, inse de forma straina, cauta se fimu, de se pote, mai rigurosi de catu pentru celle ce si de origine si de forma suntu straine limbei nostre. Scimu, co pentru apperarea acestoru parasite, cari nu potu de catu suffocá arborele românu si impedecá regulat'a si perfect'a lui desvoltare, producu unii argumentele celle mai speciose: Care limba, dicu ei, nu a admissu vorbe straine? a scote apoi d'in limba assemeni vorbe, cari coprendu atâtea trasure viue d'in viéti'a poporului ce vorbesce acea limba, este ca si un sacrilegiu; ce este in fine limba, déco nu mediloculu de intellegere si communicare a ideeloru? prin urmare déco vorbele straine suntu bene intellesse de poporu, pentru ce se punemu in loculu loru altele neintellesse numai pentru cuventulu de puritate a limbei? — Aceste si alte assemeni vorbe nu ar meritá neci unu respunsu, déco amu prepune macariu, co vinu d'in una rea credentia. Suntemu inse deplenu convinsi, co cei ce le dicu, nu si au datu tota luarea amente la una cestione asiá de importante, si co déco ajungu la conclusioni atatu de pucinu fundate, caus'a este numai si numai co nu au consideratu lucrulu

destullu de affundu si pre tote faciele lui. Si mai antaiu ar cautá se ne intrebamu, cari anume si de ce natura suntu vorbele straine ce au capetatu un dreptu de cetate in alte limbe culte alle Europei? Numai unu respunsu categoricu si precisu la acesta intrebare pote da una deslegare satisfactoria cestionei vorbelor straine d'in limb'a nostra... Unu fericitu instinctu de conservare, assemenea cellui ce are fiecare fientia viua, inspira fiacarei limbe orrore de verce strainismi. Acést'a se pote vedé in limbele culte celle mai beneformate, si lucrulu nu potea si nu pote merge almentrelea, cu limb'a romanesca. Au reu a facutu limb'a romanesca, de a cautatu se se scape de *zapcii, ispravnici*, *polcovnici*, *praporcici*, etc.? Cene ar fi acellu Românu, care vercâta affectione ar porta, d'in errore credemu, vorbeloru straine, ar vré se se numesca astadi *slujbasiu, sluga a stepanirei* etc., mai bene de câtu *functionariu*, *ministru*, *etc.?* Cene ar avé curagiul se sustiena, co *stapanitoriulu* si *hospodariulu* mai potu figurá lônga *domnitoriu* sau *domnu*, la care Românulu a tienutu cu atât'a cerbicía... Câti apoi d'in Români au sciutu, si mai vertosu câti sciu astadi ce erau *podorojnele*, *otnosienile, pisanienile, aterdisirile, artorosirile?* Câti din Români intellegu ce suntu *voscresnele, bogorodicĭnele*, *polonoscitiele* etc?... Este addeveratu, co unele vorbe straine suntu mai conoscute unei parti de Români, déro acelleasi suntu cu totulu necunoscute altei parti de Români: *vreme, dudu,* sau *agudu, plugu, poruncire etc.* nu su de locu conoscute (?) unui mare numeru de Români, care in locu-le au vorbele curatu romanesci: *tempu, muru, aratru, demandare.* Cene déro pote sustiene, co romanescele: tempu si demandare nu au dreptulu de a inlaturá cu totul parasitele: *vreme* si *poruncire?* Romanesculu *demandare* cauta se allunge pe strainulu *poruncire,* cu atâta mai multu, cu câtu acestu-a sterpu

pre pamentulu romanescu nu a datu si nu mai pote da decâtu *porunca*, pre candu acellu-a se presenta incongiuratu de una numerosa familia: *mandare, mandatu, mandatariu commandare, commanda, recommandare, recommandatione, recommandabile*, etc. Propuneti dero, câtu veti vré, fora locu si fora temeiu, essemplele altoru limbe la imitarea Românului; spariati-lu de assemenea câtu veti vré cu pretensulu attentatu ce prin espulsionea vorbeloru straine aru committe asupr'a vietiei selle istorice: cu nemica, nu lu veti adduce se respecte strainismulu nerationale, care i suge si séca cea mai buna vena a vietiei selle."(!)

6. *Date biografice.* Ion *Molnar* ie născut în Sadu lângă Sibíu, pela mijlocul secolului al 18. A fost „doftor şi profesor de tămăduirea luminii ochilor" (zice despre iel Radu *Tempea*, care ş-a scris gramatica după a lui Molnar). A scris în 1788 *Gramatica* sa, în 1798 *Retorica* în Buda, în 1800 *Istoria universală.* Pe la începutul secolului al 19. a reposat.

Paul Iorgovici (1764—1808), ie născut în Vărădía, studiază în Vârşăţ, Seghedin (Szeged) şi Pesta, aici a învăţat dreptul şi filosofia. A mai studiat în Viena, Paris şi Londra. Intors la Vârşăţ, a trăit întâi ca advocat apoi ca profesor la gimnaziul de acolo, unde a şi murit. A scris *Observaţii de limba românească*, Buda, 1799, pentru a căror publicare a stat câtva timp în temniţă.

Timoteu Cipariu (1805—1887), s'a născut aproape de Blaj în satul Pănade. In Blaj a învăţat carte, acolo a fost şi profesor la gimnaziu, apoi la seminar. Dela 1842 până la moartea sa a fost canonic. A publicat: două vol. de *Gramatică,* premiate (în 1868 şi 1877) de Societatea academică; o *Crestomaţie*, 1858, sau analecte literare din cărţile mai vechi şi nouă româneşti tipărite

şi manuscrise, începând din sec. al 16. pănă în sec. al 19.; *Acte şi fragmente*, Blaj, 1855; *Arhiv pentru filologie şi istorie*, revistă; *Organul luminării*, primul ziar apărut cu litere latine, în 1847. Are şi câteva manuale.

August Treboniu Laurianu (1810—1881), ie născut în Fofeldea, sat lăngă Sibíu. A învăţat în Sibíu şi Viena. In 1842 a fost chemat profesor la S. Sava. După revoluţie, a trecut în 1851 în Moldova, fiind însărcinat de Domnitorul Ghica cu inspecţiunea şcoalelor; sub îngrijirea lui s'a tipărit în Iaşi cronica lui Şincai. In 1858 a venit earăş la Bucureşti, unde a lucrat ca profesor la facultatea de litere pănă la moartea sa. — A scris: *Tentamen criticum* (in originem, derivationem et formam linquae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae, auctore A. Trebonio Lauriano, Viennae, Typis congregationis Macharistarum, 1840, 248 p. + 78); *Magazin istoric; proectul de Dicţionar al limbei romăne*, cu un vol. de *Glossar*.

I. C. Maxim, născut în România pela începutul veacului al 19., învaţă în Bucureşti şi Paris. A fost apoi profesor de l. lat. şi română la S. Sava. A murit ca director al acestui liceu în 1877.—A scris un manual de gramatică, a lucrat la proectul de Dicţionar, ş. a.

Gavril Munteanu (1812—1869), ie născut în Vingard în Transilvania. A învăţat în Bălgrad (Gyula-Fehérvár, Alba-Iulia), în Cluj (Kolozsvár). Trecând în 1830 în România, a fost prof. la S. Sava, apoi la seminarul din Buzău, mai târziu la cel din Bucureşti. Reîntors din România, şi infiinţându-se gimnaziul român din Braşov, a fost director la această şcoală. — A scris pentru şcoale: o gramatică, carte de cetire, geografii, dicţionar german-român; a tradus operile istoricilor latini Tacit şi Svetoniu, şi alte traduceri.

Aron Pumnul (1818— 1866), ie născut în satul Cuciulata din ţinutul Făgăraşului. Dupăce studiase în Vie-

na, a fost profesor în Blaj. Trecând în Bucovina, a ajuns prof. în Cernăuţ. Pumnul a fost în Bucovina, ceea ce a fost Lazăr în Muntenia: a deşteptat prin lucrarea sa sentimentul naţional la Românii bucovineni. A scris mai multe cărţi de şcoală: Gramatică. „Lepturariu“, s.a. Deşí Pumnul foloseşte un fel de sistem fonetic în ortografie, limba sa nu se recomandă drept stil vrednic de imitat. Eată câteva vorbe din scrierile sale: *binescriinţă* (ortografie), *să se leagă* (să se citească), *bineleginţă* (ortoepie), *formăciune, năciune, năciunal, năciunălătate, împărţiciune, prescurtăciune, arătăciunea, deducăciunea, compusăciunea, călificăciunea, căştigăciunea, ţărmurii scinţiiali* (terminii ştiinţifici), *neapăravăr, spectavăr, amavăr, substăţiv* (substantiv), *nefiniţiv* (infinitiv), *urmăţiv* (consecvent), *însuşiţiv* (adjectiv), *zicământ* (verb), *lucrăţiv, cunoscăţiv, sâmţâţiv, pregăţiţiv, judecăţiv, curgăţiv, puteros,* (puternic), *graiuristic* (filologic), *învăţăţiv* (instructiv), *lepturariu, cărăpteriu* (caracter), *regământ, frângământ, adevărământ* (silogism), *lucrăţivitate, urâtate, sperânţă, cugetânţă* ş.a.m.

Ion Maiorescu (1811—1864) s'a născut în Bucerdea, a studiat în Blaj, Pesta, Viena, unde a cunoscut pe Ion Popasu, care mai tărziu a fost episcop al Caransebeşului, şi pe a cărui soră a luat-o în căsătorie. Trecând Maiorescu în România, a trăit în Craiova ca profesor; la 48 a revenit în Transilvania, a mers la Viena şi Frankfurt ca să vorbească în interesul Românilor. Până la 1856 a stat în Viena fiind funcţionar în ministeriul de justiţie. Intors earăş în România s'a ocupat cu instrucţiunea. A murit în Bucureşti. Iel ie primul Român, care a cercetat pe Istro-români. Călătoriile şi le-a descris în *Itinerar din Istria.* A mai scris câţi-va articoli limbistici şi istorici.

Bogdan Petriceicu Haşdeu, s'a născut din părinţi literaţi: moşul său Tadeu scrisese poezii polone, tatăl său

Alexandru a produs câteva scrieri literare și istorice în rusește și românește. Bogdan P. Hășdeu ie născut în Hotin la 1838, studiează în Rusia, dar nu poate rămânea acolo, și vine în România. Astăzi ie profesor la universitatea din București și director la Arhivele statului. — Hașdeu ie distins ca filolog și istoric, și ie slab ca poet și filozof. Intre scrierile sale filologice și istorice însemnăm: *Arhiva istorică a României*, cuprinde hrisoave domnești și alte acte, două volume de *Istoria critică a Românilor* revista *Columna lui Traian,* colecțiunea de texturi vechi *Cuvinte din bătrâni*, însfârșit vestitul *Etymologicum magnum Romaniae,* dicționarul în care autorul face monografia fiecărui cuvânt pe temeiul limbei istorice și poporane române.

Titu Maiorescu, născut în Craiova la 1840, ie fiul lui Ion Maiorescu. Intors dela studii, din Berlin, Viena, și Paris, ajunge profesor în Iași; astăzi ie profesor de filozofie la universitatea din București. — Cartea sa principală, care pe timpul iei a produs mare mișcare în cercurile noastre literare, poartă titlul *Critice*; apărută în 1874, conține articoli reproduși din Convorbiri Literare. Autorul stărueşte asupra fondului, în orce fel de scriere; și mai ales asupra *limbei* ca formă, care are să fie întemeeată pe cărțile vechi și pe graiul poporului, și nu pe limba latinească, nici franțuzească, — aceasta părere ieste deja primită de scriitorii de astăzi. Titu Maiorescu a tradus și *Aforizmele* lui Schopenhauer, a mai compus și un manual de *Logică.*

Alexandru Lambrior (1846 — 1883), s'a născut la Soci în județul Neamțu. A învățat în Iași studiile dela facultatea de litere, și a funcționat ca profesor în Botoșani, apoi în Iași. Trimis la Paris împreună cu alți tineri profesori ca să asculte cursurile de filologie, se întoarce ca absolvent în 1878. Studiile sale filologice le-a

publicat în „Convorbiri Lit.,“ în „Revista Arheologică“ și în revista filologică din Paris „Romania“. A mai publicat o carte de citire, cu o întroducere. In urma activității sale prea încordate, a murit în vrâstă de 37 de ani.

Alexandru Cihac, mort în 1887, ie însemnat prin activitatea sa filologică desvoltată în *Dicționarul* său, etimologic, împărțit în două părți: partea primă cuprinde elementele latine în l. română și a apărut în Francfurt 1870; a doua parte cuprinde elementele slave, maghiare, turcești, grecești moderne și albaneze, apărută tot acolo în 1879. Iel a încercat mai întăi să facă o etimologie a tuturor vorbelor românești pe baza științei filologice mai nouă. A scris și în Convorbiri Literare articoli filologici și polemici.

Simeon Mangiucă (1831—1890), născut în Broșteni în Bănat, a studiat dreptul și teologia, și s'a făcut advocat în Oravița. — Aparține direcțiunii latinizatoare. Lucrările sale mai importante au apărut în limba germană, în „Romänische Revue„; în Sibíu s'a publicat: *„Dako-romanische Sprach- und Geschichtsforschung“*, p. I.

Mai amintim cu numele pe următorii autori în viață: *Vasile M. Burlă, I. G. Sbiera, M. Gaster, H. Tiktin, Lazăr Șăineanu, I. Bogdan.*

*

Adaus. — In literatura *filozofică*, în cea *pedagogică*, în cea a *științelor naturale* nu s'a putut desvolta până acum aceeaș activitate ca în ramurile de literatură tratate până aici.

Cu filozofia s'au ocupat: *Vasile Conta* (1840—1884), a fost profesor, mai în urmă Ministru de culte și instr. publ. în România. A scris: *Incercări în metafizică, Teoria undulațiunii universale, Teoria fatalizmului*, asta din urmă tradusă și în l. franceză.

C. Leonardescu. prof. în Iaşi, a scris *Psihologia experimentală* manual pentru liceu, *Filozofia faţă cu progresul ştiinţelor naturale*, şi articoli în Convorbiri Literare.

Ion Popescu, [1832—1892], fost profesor în seminarul Andreian din Sibíu, a prelucrat după Herbart o *Psihologie empirică* şi a destinat-o pe seama şcoalei; *Pedagogia generală* a apărut după moartea autorului sub îngrijirea profesorului Stefan Velovan, care a lucrat partea din urmă a cărţii. Pentru şcoale primare a făcut două Cărţi de lectură şi o Aritmetică. Insfârşit a mai scris mici articoli pedagogici în foaea sa din 1863 *Organul pedagogic*, în *Educatorul* din Bucureşti şi *Transilvania* din Sibíu.

Mişcarea literară pedagogică datează numai din timpul mai nou. Peste munţi, puţinele şcoale româneşti s'au grecizat sub Fanarioţi; eară dincoace de munţi n'au existat şcoale româneşti până pela mijlocul secolului al 18., mai nainte de timpul acesta Românii n'aveau voe nici de a cerceta şcoale străine, nici de a întemeea institute de învăţământ pe seama lor. In 1754 se ridică şcoalele Blajului cu două clase, unde sĕ învăţau rugăciuni, psaltire, limba latină şi maghiară; cu încetul clasele s'au completat, şi s'au adaus cursul de filozofie şi de teologie. In 1763, şi mai târziu, s'au ridicat câteva şcoale în graniţele militare, unde se propunea nemţeşte şi în parte româneşte. După trecerea lui G. Lazăr, dincolo de Carpaţi şi după alungarea Grecilor încep a se întemeea tot mai multe şcoale naţionale, la a căror înfiinţarea a lucrat mult *Petru Poenariu*.

Astfel mişcarea literară pedagogică la noi nu poate fi mai veche de mijlocul veacului al 18.; în acest veac si în cel următor au scris manualele trebuincioase: Şincai, Maior, Clain şi mulţi din următorii lor. Astăzi se scriu pe zi ce merge tot mai multe manuale pentru diferitele fe-

luri de şcoale; se desvoaltă şi oarecare activitate literară pedagogică în diferitele reviste, şi anume sub influenţa literaturii pedagogice *din Germania.*

Intre cei ce au scris pentru şcoale primare şi pentru învăţătorime însemnăm pe *Stefan Velovan*, (metodica specială a geometriei, a fizificei, ş. a.), *V. Gr. Borgovanu* [învăţământul intuitiv, metodica aritmeticei, a geometriei ş. a.] *Dr. D. P. Barceanu*, *Vasile Petri*, *ş. a.*

In literatura ştiinţelor naturale însemnăm pe *Bacaloglu*, pe geologii *Cobălcescu* şi *Ştefănescu.*

III. Reprivire

Istoria literaturii am început-o cu literatura *poetică,* atât poporană, cât și cultă; am dat întâietate poeziei nu numai pentru însemnătatea sa, ci și pentru împrejurarea că în vieața sufletească a fiecărui popor *cântecul* ieste elementul ce se ivește mai întâi: din acest punct de vedere poezia se poate socotí ca cea mai veche între ramurile de literatură.

Am arătat, decând datează primele urme și amintiri de poezie; am vorbit despre *notele caracteristice* ale poeziei poporane, și despre cele mai cunoscute *cărți poporane.* La poezia cultă am tratat despre *poeții* noștri însemnați sau *prin vechimea* lucrărilor sau *prin valoarea literară* a operelor creeate, și am dat și câteva exemple.

Trecând la celelalte ramuri literare, am arătat:

la *literatura bisericească*, în ce stă însemnătatea iei pentru limbă, care sunt cele mai vechi manuscripte și cărți, și care sunt scriitorii bisericești;

la *literatura Cronicarilor și Istoricilor* am spus care ieste importanța lor, am înșirat câteva caracteristice d'ale Cronicarilor, am dat exemple număroase de limbă și idei din Cronicarii moldoveni, pe urmă date biografice despre Cronicari și Istorici;

la *literatura Gramaticilor* s'a vorbit despre *formarea limbei,* despre *urmele mai vechi de secolul al 16,* despre *dialecte* cu particularitățile mai însemnate și exemple, despre *scrierea cu cirilice și cu litere latine*, despre curentul *etimologic* și cel *fonetic*, ăst din urmă susținut la început mai ales de Junimea dela Iași, apoi am arătat cari sunt reprezentanții numitelor curente și în ce stă activitatea lor; eară la sfârșit am pus un *adaus* despre scriitori, cari s'au ocupat cu filozofie, pedagogie și științe naturale.

Am văzut, în deosebi la literatura bisericească, că primele producte literare au fost traduse din limba slavă. Pentru aceasta putem deosebí în istoria literaturii o *epocă slavă* din veacul al 16. pănă în al 18 (de pela 1500 — 1700), în acest restimp manuscriptele și cărțile s'au tradus sub influența limbei slave.

Pe timpul reformațiunii, în jumătatea primă a secolului al 16., când s'au adus mai multe *tipografii* în Ardeal, Sașii au tipărit cărți românești bisericești cu gândul de a respândí dogme luterane între Români, și așa indirect Sașii au dat indemn pentru cultivarea limbei noastre. Acelaș lucru îl fac în secolul al 17. principii calvini din Ardeal, cari cu forța au dispus să se tipărească în limba română cărți bisericești cu dogme calvine. Sub episcopul Brancovici s'a luat hotărârea în sinodul dela Alba-Iulia, ca să se scoată limba slavă din biserică și să se întrebuințeze cea română.

Tot în secolul al 17. se întroduc tipografiile în Moldova și Muntenia, și tipăresc multe cărți, bisericești mai ales, dar fără ca limba slavă să fie cu totul scoasă din biserică. In acest veac fiii boerilor *moldoveni*, trimiși la învățătură în școalele din Polonia, cu care Moldova pe acele vremi avea strânse legături, se întorceau cu o cultură superioară celor din Muntenia. De aceea vedem, că Moldova în secolul al 17. și începutul celui următor se ridică la oarecare înălțime literară prin scrierile Cronicarilor. In curând această înălțime dispare, și Moldova și Muntenia în secolul al 18. cade sub înfluența grecească; astfel pentru țările de peste Carpați avem o *epocă grecească* de pela 1700 până la 1830.

Grecii din Fanar adică, dupăce Constantinopolul cade în mânile Turcilor în 1453, se respândiseră în țările românești, au întrat în legături de rudenie cu Românii, au apucat în slujbe, precum și pela mănăstirile cele bo-

gate, unde s'au întrodus călugări greci, au ocupat la urmă și tronurile romăne. Țările ajung la o stare foarte tristă în toată privința: și materială, și intelectuală, și morală. Pe vremea Fanarioților, întru câtva și mai nainte de iei, domnitorii Principatelor romăne, în urma deselor schimbări pe tron și a certelor între partidele boerilor, nu puteau să ridice Principatele la stări înfloritoare; Grecii nici nu voeau aceasta, iei voeau să înlocuească limba națională prin limba lor, spre care scop au fost aduși mulți călugări și dascăli greci; mai voeau Grecii să se îmbogățească din averile Principatelor cât se poate mai ușor, mai iute și mai mult. In școală li se vorbea grecește fiilor de boer, drept studii aveau gramatică și filozofia lui Aristotel, mai învățau pe lăngă limba grecească și puțin franțuzește.

Școala grecească nu poate nimicí limba romănească; adevărat că maioritatea boerilor împreună cu domnitorii vorbeau numai grecește, dară la sfârșitul secolului al 18. găsim earăș scriitori, cari au cultivat în scris limba romănă și n'au lăsat-o cu desăvârșire nimicită: poeții Văcărești, Conachi, Beldiman ș. a. fac începutul unei epoce de renaștere în țările de peste munți, deşí chear și iei scriu sub influența literaturii grecești, în special sub influența lui Anacreon, dar întrucâtva și sub a poeților clasici francezi.

In Transilvania epoca de renaștere datează tot cam de pe-atunci. Din școalele Blajului, înființate la mijlocul veacului al 18., au ieșit bărbați, cari pregătesc calea de progres pe seama urmașilor. Unii dintre cei ieșiți din școalele blăjene îș fac studiile în Roma și în Viena. Din Roma, după terminarea cursurilor în așa numitul colegiu *de propaganda fide*, nu se întorc în patrie cu idei de a propaga catolicizmul, ci cu idei de a lucra pentru binele romănizmului. Acești scriitori, prin scrierile lor și prin

perzecuţiunile îndurate, îş fac numele renumit în istoria literaturii noastre.

Se publică în acest veac scrierile de gramatică: a lui Clain şi Şincai în 1780, a lui Văcărescu în 1787, a lui Molnar în 1788, a lui Tempea în 1797, a lui Iorgovici în 1799. Se publică la începutul veacului următor Istoria lui Petru Maior 1812; lucrări de gramatică, ortografie în 1818 şi gramatică română în 1823 de *C. Diaconovici Loga,* care a fost profesor împreună cu D. Cichindeal, Ios. Iorgovici şi Ion Mihuţ la preparandia din Arad întemeeată în 1812; apoi gramatica lui Alexi în 1826 ş. a. Lucrarea literară însă a întimpinat tot mai multe greutăţi, provenite din cauza *cenzurii* celei aspre, care cerea ca orce carte de orşice conţinut, să fie examinată mai nainte d'a se tipărí. Aceasta împrejurare a fost o mare pedecă pentru scriitori, şi literatura pela începutul secolului al 19. în loc să progreseze, slăbeşte. Mulţi bărbaţi au trecut în cursul acestui veac în România, amintim numai pe: G. Lazăr, R. Tempea, A. Florian, Ion Maiorescu, G. Munteanu, A. Tr. Laurianu, Damaschin Bojincă fost rector la seminarul din Socola, Eftimie Murgu ş. a.

Pe terenul poeziei găsim câteva producte, originale sau prelucrări, atât dincolo, cât şi dincoace de Carpaţi, aşa sunt scrierile lui Deleanu, Barac, V. Aaron, Anton Pann ş. a. Gheorghe Lazăr şi şcoala sa lucrează pentru deşteptarea sentimentului naţional. Următorii Văcărescului în Muntenia sunt: Cârloavă, Eliade, care mereu îndemna pe tineri la scris, Bălcescu, Boleac, mult talentatul Grigore Alexandrescu; următorii lui Conachi în Moldova sunt: Asachi, C. Negruzzi, Săulescu, Donici ş. a. Toti deopotrivă sunt însufleţiţi de iubirea limbei şi a ţării, şi lucrează pentru a desvolta şi respândí tot mai tare sentimentele patriotice deşteptate prin Gh. Lazăr. Până pela mijlocul secolului al 19. literatura serveşte ca să producă, să întărească şi

să apere ideea de naţionalitate, care iera atăcată din multe părţi; nota caracteristică a cărţilor ca şi a organelor de publicitate ieste de aici încolo *patriotizmul*, *entuziasmul naţional;* îndeosebi creeaţiunile poetice ale lui *Alecsandri* fac, ca mişcarea literară să iee un avânt tot mai mare. Astfel se dă naştere în Istoria literaturii unei *epoce naţionale*, care durează şi astăzi.

Trei epoce putem, prin urmare, deosebí în Istoria literaturii noastre:

1. Epoca slavă, de pela 1500—1700,
2. Epoca grecească, de pela 1700—1830,
3. Epoca naţională, dela 1830 încoace.

EPILOG

Greutățile ivite la scrisul în clasă a unui obiect de învățământ m'au îndemnat să tipăresc acest manual, al cărui text l-am propus de trei ani în Institutul pedagogic și teologic din Caransebeș. Nu mi s'ar fi realizat atât de curând îndemnul, dacă colegul meu Dr. P. Barbu, actualul redactor la „Foaia diecesană", n'ar fi primit a publica textul în foaea sa, ușurând în chipul acesta cheltuelile de tipar. Țin, prin urmare, a-i aduce vii mulțămiri pentru bunătatea dovedită.

Cu privire la cuprinsul manualului, observ numai atât, că felul în care am tratat scriitorii, precum și împărțirea materialului, se abate dela calea întrebuințată în puținele noastre istorii de literatură destinate pentru școale. Întrucât ie bine ori nu ceea ce am făcut, o vor arăta, sper, alții. Părerile obiective și îndreptările vor fi luate în dreaptă considerare la o viitoare ediție.

Caransebeș, în Octomvre 1892.

Autorul.

Registru alfabetic

ERATĂ

P.	3	r.	6	din jos,	în loc de	gramaticus	cit.	*grammaticus*
„	4	„	6	„ „	„ „ „	o voí	„	*a voí*
„	7	„	4	„ „	„ „ „	ce	„	*cea*
„	19	„	6	„ „	„ „ „	nu	„	*un*
„	24	„	2	„ „	„ „ „	sze|netate	„	szene|tate
„	30	„	3	„ sus,	„ „ „	Afrodita	„	*pe Afrodita*
„	30	„	4	„ „	„ „ „	tinerete	„	*tinereţe*
„	30	„	9	„ „	„ „ „	in valizi	„	*invalizi*
„	30	„	12	„ jos,	„ „ „	Nestor	„	*Nest. sau Grig.*
„	30	„	7	„ „	„ „ „	Revoluţiuni	„	*revoluţiunii*
„	31	„	4	„ „	„ „ „	1821	„	*dela 1821*
„	37	„	3	„ sus,	„ „ „	mâncă	„	*mânca*
„	43	„	12	„ jos,	„ „ „	Braşov	„	*Aldămor*
„	43	„	11	„ „	„ „ „	de acolo	„	*din Braşov*
„	47	„	3	„ „	„ „ „	acestă	„	*aceasta*
„	49	„	14	„ sus,	„ „ „	sau	„	*său*
„	64	„	7	„ jos,	„ „ „	un	„	*nu*
„	67	„	14	„ „	„ „ „	cetate	„	*cetatea*
„	67	„	2	„ „	„ „ „	moarte	„	*moartea*
„	71	„	2	„ „	„ „ „	căiete	„	*caiete*
„	78	„	10	„ „	„ „ „	groază	„	*groaza*
„	81	„	5	„ sus,	„ „ „	ştil	„	*stil*
„	87	„	9	„ jos,	„ „ „	au	„	*a*
„	94	vers	23,		„ „ „	plugari	„	*pluguri*
„	97	„	46,		„ „ „	Avem	„	*Aveam*
„	103	r.	13	„ „	„ „ „	Verdarului	„	*Vardarului*
„	109	„	1	„ sus,	„ „ „	Verdar	„	*Vardar*
„	116	„	3	„ jos,	„ „ „	Miclov	„	*Milcov*
„	134	„	17	„ „	„ „ „	îndulgenţă	„	*indulgenţă*
„	144	„	7	„ „	„ „ „	doreşte	„	*datoreşte*
„	147	„	12	„ „	„ „ „	pleiedă	„	*pleiadă*

„ 159 şi 168 V. Pogor, după informaţiune greşită s'a pus între cei reposaţi.

P.	211	r.	6	din jos	în loc de	jitnecir,	cit.	*jitnicer*
„	241	„	2	„ „	„ „ „	colaboratul	„	*colaboratorul*

Tabla de materii

